Anul III, Numărul 2 (7), aprilie–iunie 2020

LEVIATHAN

Revistă culturală

PUBLICAȚIE TRIMESTRIALĂ A ASOCIAȚIEI CULTURALE LEVIATHAN

LEVIATHAN

Anul III, Numărul 2 (7)
aprilie–iunie 2020

PUBLICAȚIE TRIMESTRIALĂ A ASOCIAȚIEI CULTURALE LEVIATHAN

Director fondator
Rudy Roth

Redactor-șef
Costin Tuchilă

Redactor-șef adjunct
Pușa Roth

Colaboratori: **Elina Adam, Pașcu Balaci, Lică Barbu, Cornelia Bartels, Lidia Batali, Ani Bradea, Teo Cabel, Tudor Cicu, Radu Comșa, George Corbu, Cornelia Costin, Ion Lazăr da Coza, Petre Ioan Crețu, Florentina Loredana Dalian, Sonia Elvireanu, George Grigore, Louis-Philippe Hébert, Daniel Ioniță, Lőrinczi Francisc-Mihai, Nicolae Lotreanu, Valeria Manta Tăicuțu, Brândușa Massion, Ștefan Merticaru, Victoria Milescu, Gheorghe Miletineanu, Neculai Moghior, Milena Munteanu, Claudiu Neacșu, Daniel Onaca, Veronica Pavel Lerner, Aurelian Popa Stavri, Paula Romanescu, Camelia Manuela Sava, Ștefan Scripcariu, Laura Sitaru, Florentin Smarandache, Urfet Șachir, Daniela Șontică, Cristina Ștefan, Christian Tămaș, Liliana Toma, Gabriel Ungureanu, Marius-Cosmin Vasile, Carmen Vințan, Letiția Vladislav, Gina Zaharia**

Concept grafic:
Rudy Roth

Ilustrații: **Adina Romanescu, Rudy Roth**

Fotografie copertă:
William Adolphe Bouguereau,
En prière (Rugăciune), 1878

ISSN 2602-0270
ISSN-L 2602-0262

CUPRINS

Editorial:
Cultura în vremea pandemiei 3

Studiu:
Sheridan, de un sfert de mileniu contemporan
de Costin Tuchilă, Pușa Roth 5

Historia:
O poveste adevărată (6)
de Neculai Moghior 11

Universalia:
Gherasim Luca – héros-limite
Prezentare și traducere de Paula Romanescu 20
Spectacolul morții, fragment de roman de Louis-Philippe Hébert
Traducere de Christian Tămaș 25
Seraiul imperial în memoriile doamnei Leylâ Sâz – compozitoare și scriitoare turcoaică (2)
de Urfet Șachir 31
Poeți de la antipozi
Traduceri de Daniel Ioniță 34
Poeme de Daniel Ioniță, în română și engleză 40

Poem din poemele Europei:
Versuri de Al. Macedonski, Verner von Heidenstam, Góngora, Charles Baudelaire, Elizabeth Barrett Browning 43

Echo:
Poezii de Lucian Blaga, Rudy Roth, Victoria Milescu, Gina Zaharia, Sonia Elvireanu, traduse în limbi străine 46

Jurnal de călătorie:
Japonezi, germani & Co. în zăpezi pe Hokkaidō
de Brândușa Massion 50
Scurtcircuit lusitan
de Florentin Smarandache 57
Viena, un oraș al strălucirii artelor
de Daniela Șontică 61

Arte vizuale:
Adevărata realitate
de Ani Bradea 65
Fascinantul dialog dintre formă și culoare
Interviu cu Adina Romanescu, artist plastic, de Pușa Roth 69

Aforisme:
Viața, unitatea de măsură a existenței
de George Corbu 75

Etnografie:
Cultura populară este o cultură abstractă
Interviu cu acad. Sabina Ispas
de Aurelian Popa Stavri 77

Gastronomica:
Orientul și gastronomia românească
de George Grigore 84

Traditiones:
Harem, lumea care nu trebuie știută (2)
de Urfet Șachir 88

Poesis:
Versuri de Cristina Ștefan, Rudy Roth, Teo Cabel, Mihai Merticaru, Petre Ioan Crețu, Pașcu Balaci, Elina Adam, Ștefan Scripcariu 92

Roman:
Iarnă nebună (fragment)
de Letiția Vladislav 100

Cronică literară:
Articole de Valeria Manta Tăicuțu, Daniel Onaca, Laura Sitaru, Cornelia Manuela Sava, Lőrinczi Francisc-Mihai 103

Note de lectură
de Veronica Pavel Lerner 116

Teatru:
În umbra Profetului
de Daniel Onaca 118

Cronicar de teatru:
Omul și profesionistul
de Gheorghe Miletineanu 126

Istorii mai puțin știute:
„The Scottish Play" sau „Blestemul lui Macbeth"
de Pușa Roth și Costin Tuchilă 129

Interviu:
Cititorii să ne judece!
Interviu cu scriitoarea Rodica Lăzărescu de Victoria Milescu 133

Proză scurtă
de Ion Lazăr da Coza, Cornelia Bartels, Gina Zaharia, Radu Comșa, Claudiu Neacșu, Liliana Toma, Tudor Cicu, Florentina Loredana Dalian 137

Umor:
Medicin-șou și bolnavi teve,
parodie după o emisiune tv
de Lică Barbu 171

Gânduri din Diaspora:
Între admirație și decepție
de Milena Munteanu 177

Lumea copilăriei:
Povestea stelelor din împărăția căpcăunului
de Carmen Vințan 179
Soacra cu trei nurori
de Lidia Batali 183

Filosofie politică:
Arheologia puterii
de Nicolae Lotreanu 184

Academica:
I. V. D.-Stalin: studiu de caz
de Gabriel Ungureanu 189

Silogismele culturii:
Despre evaluarea politicilor culturale
de Cornelia Costin 196

Literatură economică:
Rolul informației în fundamentarea deciziei manageriale
de Marius-Cosmin Vasile 199

Editorial LEVIATHAN

CULTURĂ ÎN VREMEA PANDEMIEI

Doamnelor și domnilor, dragi prieteni, nu ne-a trecut prin cap că am putea să titrăm un text, în acest caz editorialul celui de-al doilea număr din 2020 al **Revistei Culturale Leviathan**, cu o asemenea sintagmă, dar realitatea ne obligă să ne purtăm „cu mănuși", dar și cu mască, deși subiectul nostru este doar... cultural. Tot ce facem, tot ce spunem au aproape exclusiv leit-motivul Covid. Nu, nu vorbim de vreun curent literar (ce bine ar fi fost!), ci de un dușman nevăzut, necunoscut, un virus mortal cu o apariție controversată, fiindcă noi, oamenii, victimele nevinovate, nu știm cu certitudine cum a apărut. Fiecare voce cu teoria ei, iar din acest noian de informații, omul obișnuit înțelege că doar distanțarea fizică, nicidecum socială, ne depărtează de pericol. Peste primăvara noastră s-a așternut frica, statisticile lumii cuprinse de pandemie arată că o viață devine un număr oarecare pe lista celor dispăruți, iar soluția de criză este să ne obișnuim cu noi și cu ceilalți la un alt mod de viață în care de multe ori ne putem auzi singurătatea, chiar dacă ocupăm mai mulți același spațiu, devenit uneori o capsulă în tunelul timpului.

Chiar dacă nu trebuie să facem comparații sau raportări la perioade istorice de criză (războaie, epidemii, catastrofe naturale etc.), instituțiile culturale au fost printre cele mai afectate în ultimele trei luni, poate la fel ca industria hotelieră și de restaurante, transportul aviatic și rutier. Teatrele s-au închis, trebuind practic să-și amâne proiectele ultimei părți a stagiunii. Muzeele, galeriile de artă, cinematografele, la fel. Nimeni nu s-a mai putut gândi măcar la o lansare de carte, vernisajul unei expoziții a rămas un vis. Festivalurile, atât de multe la noi și în lume, s-au anulat sau amânat sau s-a recurs la formule online, de fapt arhive ale edițiilor precedente, pentru a nu dispărea din atenția celor care le așteptau an de an cu viu interes. Teatrele și muzeele, instituțiile de concert au găsit formula de criză reprogramând online spectacole și evenimente și făcându-le publicitatea necesară, adesea cu rezultate, statistic vorbind, notabile, chiar dacă scepticii de serviciu au strâmbat din nas scoțând în față truismul că teatrul nu există fără spectatori, că e un nonsens. Dar ar fi fost mai bine să se aștearnă complet tăcerea, ar fi fost mai bine ca singurătatea noastră să fie și mai adâncă fără aceste arhive puse acum la dispoziție cu trudă și generozitate sau fără încercările, izbutite, de a găsi formule noi de „reprezentație la distanță"? Am fi fost mai bogați sufletește trăind doar din propriile amintiri?

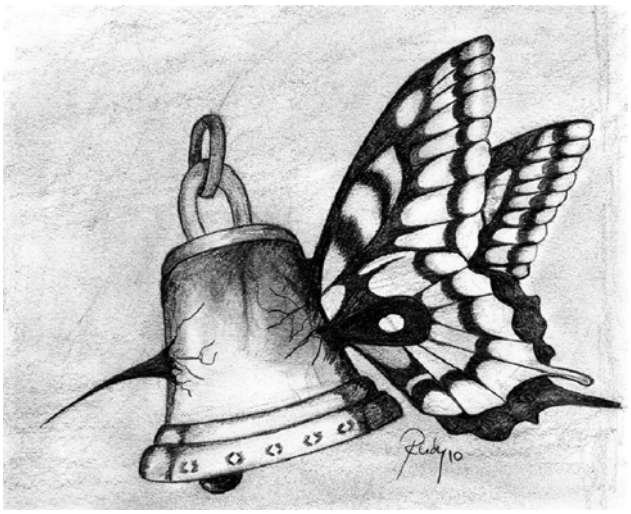

Rudy Roth, *Fluturele tăcerii*, 2010. Inedit

A vorbi despre cultură în această perioadă dominată de frică este, în egală măsură, un act de curaj, dar și o propunere de a schimba subiectul aflat de atâtea luni și zile în prim-planul existenței noastre cotidiene. Cultura sub toate formele ei este cântecul de lebădă al perioadei pandemice și dacă este să nu ne vedem decât virtual, avem șansa să citim mai mult ca de obicei. Plecând de la acest adevăr, vă propunem spre lectură, în formă tipărită, dar și online toate numerele **Revistei Culturale Leviathan** la care adăugăm și acest al doilea număr, aprilie–iunie, din acest an.

Ca să întărim cele spuse, ne-am reamintit de un strălucit dascăl, o personalitate a vieții culturale românești, mult iubita profesoară a multor generații de studenți de la Facultatea de Filologie (așa cum se numea la acea vreme!), doamna Zoe Dumitrescu Bușulenga: *„Eu sunt un cetățean al Galaxiei Gutenberg. Umanismul culturii se sprijină pe lectură, nu pe imagini fugitive. Lectura îți lasă popasurile necesare pentru reflecție, pentru meditație. Pierderea obișnuinței lecturii este pericolul cel mai mare care amenință planeta, pentru că slăbește intelectul, puterea de gândire și te face să uiți limba"*. Și dacă tot amintim reflecțiile unor oameni care au marcat veacul lor, am reaminti o maximă a lui Emil Cioran privitoare la necesitatea lecturii: *„Citește zi și noapte, rătăcind prin spaima veacului, și nu uita că lectura suplinește oricând opiul. Cărțile trebuie înghițite ca prafurile adormitoare. Nimeni nu citește pentru a ști, ci pentru a uita"*. Pentru a completa acest „colț de rai" al gândirii sintetice și totodată creatoare, nu putem să nu reamintim replica

marelui nostru dramaturg I. L. Caragiale: *„Pentru un român care știe citi, cel mai greu lucru e să nu scrie”*. Pe lângă ideea că românul s-a născut poet, lectura, cum e și firesc, îndeamnă la creație. Important este ca oamenii să se întâlnească cu cartea, cu lectura, fiindcă din idei, idei răsar, iar lumea de afară mai poate aștepta prezența noastră fizică. Cultura pe timp de pandemie poate deveni o formă de rezistență la amenințarea nevăzută, aproape necunoscută, dar înfricoșătoare prin doar pronunțarea numelui ei.

În numărul 2/2020 al **Revistei Culturale Leviathan,** pe lângă rubricile deja consacrate *(Studiu, Historia, Universalia, Echo, Jurnal de călătorie, Arte vizuale, Interviu, Poem din poemele Europei, Traditiones, Poesis, Roman, Cronică Literară, Note de lectură, Teatru, Cronicar de teatru, Proză scurtă, Lumea copilăriei, Silogismele culturii, Filosofie politică, Gânduri din Diaspora, Literatură economică)*, am cuprins noi rubrici din alte domenii, pentru a diversifica gama informațiilor și a aduce un plus de informație cititorilor noștri. Este vorba despre rubricile: *Aforisme, Etnografie, Gastronomica, Istorii mai puțin știute, Academica, Umor*, care, sperăm noi, vor da o altă dimensiune conținutului revistei. De exemplu, *Gastronomica* vă propune o paralelă între bucătăria românească și cea orientală, sistematizată științific, în care transpar deopotrivă diferențele de mentalitate și chiar de matrice culturală.

Istorii mai puțin știute este o rubrică dedicată rarităților, întâmplărilor bizare din diferite domenii ale culturii și din epoci diferite.

După cum e ușor de înțeles, *Academica* este o rubrică rezervată studiilor de ținută și rigoare academică – în acest număr, un *studiu de caz*.

La a doua sa ediție, rubrica *Poem din poemele Europei* reunește cinci autori, din culturi diferite, care au făcut epocă și care se înscriu în sfera valorilor universale: Macedonski (în toamna acestui an, în 24 noiembrie, vom marca centenarul morții poetului), Baudelaire, Góngora, suedezul Verner von Heidenstam, laureatul Premiului Nobel pentru Literatură (1916), Elizabeth Barrett Browning.

Nu în ultimul rând, semnalăm faptul că publicăm în acest număr multe lucrări de grafică inedite: portrete și desene tematice, ca ilustrații adecvate ale unor articole din sumar.

Pentru prima dată de la apariția revistei, în acest număr sunt prezentați poeți de la antipozi (Australia, Noua Zeelandă), micșorând (metaforic vorbind) distanța culturală dintre noi. Printre toate darurile pe care ni le-a pus Dumnezeu în traista vieții, fiecare a primit și curiozitatea care, credem noi, ar fi momentul zero al căutării.

Căutăm, în această lume efemeră, să ne îmbogățim sufletește, fiindcă bogăția sufletească deschide ușa spre mâine, spre speranță, spre iubire, prietenie, spre viață. Și noi ca și dumneavoastră trăim sub aceste vremuri ale fricii, dar am putut trece prin zile și nopți citind, scriind, construind această revistă cu gândul că oamenii se vor întâlni cu ea, real sau virtual.

Rudy Roty, *Bendis*, 2008. Inedit

„A vorbi despre cultură în această perioadă dominată de frică este, în egală măsură, un act de curaj, dar și o propunere de a schimba subiectul aflat de atâtea luni și zile în prim-planul existenței noastre cotidiene.”

Studiu

SHERIDAN, DE UN SFERT DE MILENIU CONTEMPORAN

Costin Tuchilă, Puşa Roth

Dramaturg în tinerețe, până la 28 de ani, politician după aceea, **Sheridan** este contemporanul tuturor epocilor, odată ce fabula morală care demască intriga, bârfa, calomnia, prefăcătoria, înșelăciunea, afectarea, parvenitismul are obiect oriunde și oricând. Să facem o glumă amară și să spunem că bârfa a apărut de îndată ce pe pământ s-au ivit mai mult de doi oameni? Sau să repetăm ceea ce se spune de obicei, că bârfa e mai ales o îndeletnicire a femeilor? Nu, am fi nedrepți. Credeți că numai femeile bârfesc?...

Richard Brinsley Sheridan, portret de Adina Romanescu, 31 martie 2020. Inedit.

„O limbă bârfitoare, scria Publius Syrus, *este semnul unei inimi rele."* Bârfitorul nu iartă nimic: prieteni, rude, cunoștințe, colegi, șefi, subalterni... Vorba lui Teofrast, nu-i iartă nici pe morți. Și dacă are inima rea, are și imaginație. Și încă destulă. Limba lui ascuțită șoptește la momentul potrivit cuvântul otrăvit. O dată, de două ori, de zece ori, după cât de credul îi e interlocutorul. Șoaptele lui de coridor, defăimarea la colț de stradă sapă tenace – și, vai, adesea, sapă adânc. Îți propui să nu-l crezi, să nu-l iei în seamă. Îl gonești. Ei aș, nu scapi atât de ușor de el... Nu-ți fă iluzii: imaginația lui parșivă lucrează cu îndemânare. Vorbele negre rostite despre cutare cunoștință comună îți vor stoarce până la urmă o reacție, fie și un nevinovat surâs. Atât ți-a trebuit! A doua zi vei auzi întâmplător cât de urât ai vorbit chiar tu despre cunoștința voastră comună. S-ar putea ca bietul om, dacă e slab din fire, nici să nu te mai salute. Clevetitorul și-a îndeplinit menirea.

Fă-i un bine bârfitorului cu vocație. Oho, câte vorbe nu vei auzi pe seama ta după aceea!... În plus, o să-ți întoarcă spatele când îți va fi lumea mai dragă! Probabil că așteptați să vă spunem cum ne-am putea apăra de bârfă și bârfitori. Știți și dumneavoastră remediul: neluându-i în seamă. Dacă se poate. Dacă nu, urmați pilda bătrânului Plutarh, care povestește atât de plastic: *„Antigonos, pe când soldații îl bârfeau lângă cortul lui, crezând că nu-i aude, scoase numai toiagul și zise către dânșii: «Haida de, n-aveți de gând să vă duceți ceva mai încolo ca să mă vorbiți de rău?»".*

De la cortul lui Antigonos la salonul lui Sheridan, nimic nu s-a schimbat:

„O Școală a Bârfelii? Ce rost are,
Când arta o cunoaște fiecare?
Zic cei ce știu: «E ca și când ai vrea să-nveți
Cum să mănânci sau cum să te îmbeți.
Frumoaselor, ce suferiți de spleen,
Din lipsă de bârfeli – nu-i ziarul plin
Cu lucruri ce pe-atâți i-au lecuit?
*Vă doftoriți, dar – **quantum sufficit.**»*
«Ah! – zice doamna Wormwood cea flecară
(Ce vorba cu piper și-o cam presară),
Sculată la amiazi, căci noaptea-ntreagă,
La ceai, la cărți, a tot bârfit – Lisp, dragă,
Dă-mi ziarele. Ah! Nemaipomenit! (bea)

Aseară Lordul L. a fost găsit (bea)
Cu Lady D. *E leacul potrivit!* (bea).*»*
De vrea să mai flirteze Doamna U.,
Cortina s-o închidă, că de nu,
O tragem noi... Săgețile ne plac,
Firește, nu în public, ci-n iatac.
«Citește tu, Lisp – de la asterisc.»
«Da, doamnă. ***Să nu uite și de risc***
Un lord din Grosvenor Square, deoarece,
Deși e gata Lady Dublu Ve,
Wormwood nu e*.» «Ah! Eu sunt! Ce măgar!*
Aruncă-n foc acest netrebnic ziar!»
Dac-ai simțit săgeata, cred și eu,
Să guști veninul satirei nu-i greu!
E-atât de tânăr bardul ca să creadă
Că poate-opri a vorbelor cascadă!
Așa e gura lumii – ce să-i faci?
Ușor stârnești drăcoaica, greu o-mpaci! [...]"
*(****Prolog*** *scris de Garrick la* ***Școala bârfelilor)*** [1]

David Garrick era un celebru actor și dramaturg, mult mai vârstnic decât tânărul maestru Richard Brinsley Sheridan. Născut în 1716, elev cândva al lui Samuel Johnson, Garrick reușise să aducă din nou la teatru un public numeros, să transforme teatrul într-un fenomen captivant, de largă răspândire, ca pe vremea reginei Elisabeta. Crease o școală de actorie, formând interpreți valoroși. Lui Garrick îi aparține o inovație impusă de atunci pe scenele teatrelor: așezarea luminilor în partea de jos a rampei. Până la el, scena era luminată de sus, de un candelabru plasat în mijloc. Clubul literar fondat în 1764 de Samuel Johnson se lăuda cu membri ca Goldsmith, Edmund Burke, episcopul Percy, James Boswell, dar și David Garrick. Când Samuel Johnson se hotăra să-l propună pe Sheridan ca membru neoficial al clubului, îl recomanda ca autor al piesei *Rivalii* și al libretului la opera *Dueña*, a cărei muzică o compusese socrul dramaturgului, Thomas Linley. *Rivalii* și *Dueña* erau pentru Johnson *„cele două comedii de frunte ale vremii"*.

În 1779, David Garrick moare. În amintirea lui, Sheridan compune o monodie, urmată de ultima sa piesă importantă, *Criticul sau Repetiția la o tragedie (The Critic: or, A tragedy Rehearsed)*, comedie burlescă pe tema scrierii unei piese și a felului în care îți poți apăra propria creație în fața detractorilor, a scriitorilor de două parale, întotdeauna cei mai înverșunați critici. Critici cu ghilimelele bârfei.

Comedie de moravuri englezești și universale, *Școala bârfelilor* (*The School for Scandal*) se deschide cu 120 de versuri cu rimă împerecheată, *Portret dedicat doamnei Crewe*, în care dramaturgul se adresează la început „zeloaselor cucoane" ce bârfesc „după canoane", întrebându-le dacă nu au găsit cumva și un caracter demn de laudă, un *model*. Tehnica e veche, fiind curentă în epoca Renașterii și a barocului, dar e adaptată la gustul epocii.

Cu *Școala bârfelilor*, jucată în premieră în 8 mai 1777, la Drury Lane Theater din Londra, irlandezul de 26 ani obținea un succes ce îl întrecea chiar și pe cel al pieselor lui Shakespeare, din nou în vogă în acea perioadă. Cu mai bine de doi ani înainte, în 17 ianuarie 1775, *Rivalii (The Rivals)* căzuse la premiera de la Covent Garden din cauza actorului distribuit în rolul lui Lucius O'Trigger și nu se bucurase de apreciere decât la reluare, odată cu schimbarea interpretului. În cinstea înlocuitorului, tânărul dramaturg a scris farsa *Ziua Sfântului Patrick*. Succesul lui devenise de netăgăduit. De aproape un sfert de mileniu, *Școala bârfelilor* nu încetează să țină afișul. Dacă forma e cea a veacului luminilor, în buna tradiție a ironiei englezești, fondul problemei e nepieritor. Din același an cu *Școala bârfelilor* datează *O călătorie la Scarborough (A Trip to Scarborough)*, adaptare a comediei *Recidiva (The Relapse)* de John Vanbruh (1664?–1726).

Richard Brinsley Sheridan, cel ivit pe lume la Dublin, la 30 octombrie 1751, putea eventual să creadă că dacă a satirizat bârfa și pe devotații ei ucenici, a pus-o la colț. *Ridendo castigat mores*. Chiar așa să fie?

Exceptându-i poate pe Ben Jonson și William Congreve, literatura dramatică și scena engleză nu au mai cunoscut un autor de talia lui Sheridan între Shakespeare și Shaw. În scurta sa activitate artistică, încheiată practic în 1779, irlandezul moralist a lăsat trei capodopere: *Rivalii, Școala bârfelilor* și *Criticul sau Repetiția la o tragedie*. Într-o scrisoare către Thomas Moore din 19 septembrie 1818, Byron scria: *„Tot a ce a făcut sau a vrut să facă Sheridan a atins* ***par excellence*** *superlativul în genul său. El a scris cea mai bună comedie (****Școala bârfelilor****), cea mai bună dramă (după părerea mea, de departe mai bună decât pamfletul de la St. Giles,* ***Opera calicilor****), cea mai bună farsă (****Criticul*** *– prea bună pentru o farsă)"*. Sheridan provenea dintr-o familie de scriitori și oameni de teatru. Bunicul său fusese prieten cu Swift. Tatăl, actorul Thomas Sheridan (1719–1788), care fusese botezat de Jonathan Swift, condusese Teatrul Smock Alley din Dublin, unde debutase în 1743, jucând rolul lui Richard al III-lea, până la scandalul urzit la premiera tragediei lui Voltaire, *Mahomed*, în 1754. Publicul reacționase zgomotos la unele pasaje considerate politice. Situația avea să se repete în 1835, în Muntenia, când aceeași piesă era jucată în traducerea lui Heliade Rădulescu. Mai târziu, Thomas Sheridan nu a putut ține piept altei trupe din orașul irlandez, concurența ducându-l la ruină. La Oxford predă elocința și oratoria. La Londra își încearcă norocul ca actor la

[1] Traducere de **Leon Levițchi**.

Drury Lane, unde joacă alături de Garrick într-o piesă a soției sale, Frances Chamberlaine, autoare deopotrivă de romane. O piesă nepublicată a acesteia, *O călătorie la Bath*, i-ar fi inspirat fiului acțiunea comediei *Rivalii*. Sheridan a locuit de altfel la Bath, celebră stațiune, mândria Angliei din epoca regelui George al III-lea, a cărei atmosferă plină de artificialitate, cu întregul ei convenționalism sentimental și ipocrit, poate și ușor absurd, e reflectată aproape realist în piesă. Când se afla la Bath, viitorul dramaturg și fratele său s-au îndrăgostit de o tânără muziciană de 16 ani, Elizabeth Anne Linley, logodită cu un bătrân bogat. Sheridan a fugit cu ea în Franța, unde s-au căsătorit în secret. Întors la Bath, este rănit într-un duel. Până aici, datele sunt ale unei biografii romantice iar experiența de viață va fi folosită din plin în operă.

Sheridan avea trăsăturile particulare ale irlandezilor, pe care le vom reîntâlni la Oscar Wilde sau Shaw: un anume devotament orgolios, înclinație analitică, ironie, ambiție, poate și dorința de a epata și, în spiritul epocii, încredere în virtuțile sufletești. *„El și-a jucat viața, am spune; în toate momentele, a rămas un actor. Viața lui a fost o alegere dictată de ambiție și de un permanent refuz, refuz al nașterii și al condiției sale în primul rând, refuz totodată al milei aproapelui, stăpânindu-și suferințele și durerile […]".* [2] Acest „caracter în mozaic", greu definibil și scăpând, ca și Oscar Wilde, înscrierii în categorii comune, era generator de contradicții iar conflictul interior trecea în ochii contemporanilor drept duplicitate: *„Orice trăsătură pozitivă întâlnește la el contrariul, la fel de clar conturat. De aceea a putut trece drept ipocrit. Adversarii săi nu au pierdut ocazia de a profita de această dualitate fundamentală a caracterului său și de a-l denunța ca duplicitar."* [3]

După 1780, R. B. Sheridan abandonează cariera dramatică, dedicându-se politicii: este ales membru în Camera Comunelor. Revine târziu și nesemnificativ la teatru. Jucată în 1799, Pizarro este o adaptare mediocră, bombastică a tragediei *Die Spanier in Peru* a lui Kotzebue, modest scriitor german la modă în toată Europa occidentală. Pledoaria pentru binele public, replicile încărcate de sentimente patriotice aveau darul de a entuziasma spectatorii într-o perioadă de criză națională. Sheridan, parlamentarul ascultat, nu mai era nici pe departe strălucitul orchestrator de intrigi și de limbaj dramatic de altădată. Simpatizant liberal, ține discursuri vehemente împotriva adversarilor. Cum gloria și bogăția sunt trecătoare, moare în 7 iulie 1816, la Londra, cu executorii judecătorești la ușă.

La cinci săptămâni după ce Sheridan lansa *Rivalii* la Londra, Beaumarchais zguduia inerțiile epocii perucilor cu *Bărbierul*

Doamna Sheridan (Domnișoara Linley) ca Sfânta Cecilia, patroana muzicienilor. Mezzotint de W. Dickinson după Sir Joshua Reynolds. Publicată în *Opera dramatică a lui R. B. Sheridan*, ediție de Henry Frowde; studiu introductiv de Joseph Knight; cu 15 ilustrații, Oxford University Press, 1906.

din Sevilla la Comedia Franceză. Providențială coincidență, ținta fiind comună, chiar dacă impactul celor două comedii a fost, în strictă contemporaneitate, diferit. Ele urmăreau cercetarea moravurilor sociale, vizând în primul rând prejudecățile, constrângerile și precaritatea climatului moral. Dacă judecăm popularitatea celor două piese, Sheridan nu a avut șansa lui Beaumarchais, a cărui comedie a fost interpretată în atmosfera ideilor politice care pregăteau Revoluția Franceză. E drept însă că și modul de exprimare al celor doi scriitori, contextul literar și capacitatea lor de a construi personaje memorabile, detașabile tipologic, diferă. Literatura engleză nu avusese un Molière iar experiența ei în privința comediei de moravuri era sumară. În Anglia, Sheridan este cel care o creează. Dacă nu este doar o problemă de rivalitate literară, diferențele între ceea ce englezii numesc *comedy of manners* și *comédie de mœurs* franceză nu sunt neglijabile. Sheridan se opune comediei sentimentale, dar o clasificare rigidă ar fi perfect inutilă în cazul său. S-a avansat chiar ideea că nu ar trebui să surprindă, la dramaturgul englez, amestecul dintre *comedy of manners* și *comedy of humours*, preluată de la Ben Jonson, pe care autorul *Școlii bârfelilor* o îmbogățește. Astfel, *„comedia englezească de moravuri este empirică, ea nu vrea să demonstreze nimic. Ea*

[2] **Jean Dulck**, *Les comédies de R. B. Sheridan*, Bordeaux, Imprimerie J. Pechade, 1962.

[3] *Ibidem.*

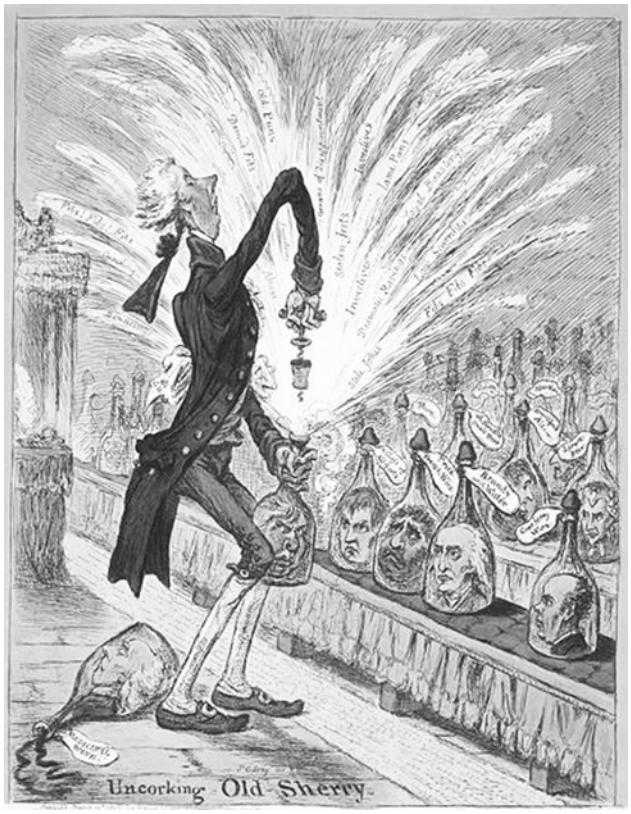

Una dintre cele mai populare caricaturi politice de James Gillray (1756–1815): *Destupând o sticlă de Sherry vechi*. În Camera Comunelor, în fața reprezentanților opoziției (reprezentată de sticle care conțin capetele celor mai cunoscuți lideri), William Pitt destupă o sticlă care conține capul lui Sheridan. Conținutul sticlei se pulverizează și apar inscripții care descriu excesele oratorice ale opoziției. Caricatura a fost publicată în 10 martie 1805 de H. Humphrey, St. James Street, Londra.

nu este nici morală sau imorală, nici amorală. Intenția morală este pentru ea un accesoriu. Ea vrea să înfățișeze bărbaților și femeilor secolului al XVIII-lea comportamente și conduite care le pot fi proprii, aventuri prin care pot trece în mediile frecventate. O asemenea comedie nu se referă deci la trăsături permanente, nu se înscrie în universalitate, ca aceea a lui Molière: ea rămâne legată de un grup social determinat. Mai mult decât comedia lui Ben Jonson, ea este reflexul unei epoci, având prin urmare o certă valoare documentară". [4]

Dacă piesele lui Sheridan sunt, într-un fel, datate, circumscrise epocii – dar nu mai mult decât cele ale lui Beaumarchais, de exemplu – nu putem însă să nu observăm că multe dintre observațiile lui de ordin moral sunt perene, iar ele, împreună cu plăcerea provocată de dialogul atât de spiritual, asigură succesul acestor comedii. E drept, Sheridan nu a avut geniul lui Molière în privința creației tipologice. Romul Munteanu observa că, dacă Sheridan *„nu creează caractere memorabile, detașabile din context, ca Molière sau Beaumarchais"*, teatrul său *„desenează în schimb imagini de ansamblu, excelând în reprezentarea grupurilor și a cuplurilor"*. [5] Cuplurile sentimentale domină intriga din *Rivalii* și *Școala bârfelilor*. Ele polarizează celelalte personaje. În prima, a cărei acțiune se petrece la Bath, în jurul căpitanului Anthony Absolute și a Lydiei Languish (Galeșa), se află rivalii Acres, gentlemanul de la țară, și sir Lucius O'Trigger, răsfrângere a episodului din biografia personală. Celălalt cuplu este reprezentat de Faulkland și Julia. Ca de obicei, obstacole reale sau imaginare, neînțelegeri care stârnesc râsul stau în calea amorezilor. Căpitanul Absolute este îndrăgostit de Lydia dar crede că tatăl său, Sir Anthony și mătușa fetei, doamna Malaprop, se opun căsătoriei. De fapt cei doi nu au în vedere altă legătură; până ca îndrăgostiții să afle, urmărim un lanț de întâmplări foarte gustate de public, *qui-pro-quo*-uri, deghizări, răsturnări de situație, conflicte între rivali. De cealaltă parte, Faukland este un mofturos gelos, care își ceartă mereu iubita, cerându-i ca în absența lui, să abordeze un ton plângător-vesel, ca nu cumva să trezească sentimentele altcuiva. Prejudecățile epocii, predilecția romanțioasă, pretențiile ridicole se rostogolesc de sub pana dramaturgului. Satira sa se îndreaptă în primul rând spre convențiile moștenite din epoca Restaurației (Bob Acres este tipul moșierului prostănac și înfumurat, Sir Anthony Absolute, al tatălui autoritar). Lydia dovedește un sentimentalism exagerat, pe care bunul-simț îl refuză, visând să fie răpită ca în cărțile romanțioase pe care le citește. Lecturile ieftine, proza sentimentală și afectată sunt inventariate fără cruțare. Biblia ei este „The Sentimental Magazine", revistă ilustrată apărută în Anglia începând cu 1773, în care se găseau toate preceptele conduitei artificioase și vocabularul snob, ușor ermetic, ce dădea tonul. Lydia citește scrisorile Lordului Chesterfield (*Letters to His Son* apăruseră în 1774), probă de exprimare protocolar-bombastică, o trimite pe Lucy prin librăriile din Bath după *Memoriile doamnei Woodfort, Greșelile inimii, Primejdia delicată, Lacrimile sensibilității* și astfel de titluri stupide. Sentimentul nu poate fi trăit fără un ambalaj fals și excesiv, fără această verbalizare ipocrită de care suferă aproape toate personajele. Nici el prea mult deasupra pozei siropoase, Faulkland e tentat de analiza evoluției afective, sfârșind în narcisism pentru că sentimentul devine scop în sine. Mai sinceră și mai directă în dragostea ei e Julia. Dar personajul care dă greutate *Rivalilor* este Mrs. Malaprop, *„de-a dreptul o prețioasă ridicolă, mai frustă însă decât eroinele lui Molière"*. [6] Numele acestei

[4] *Ibid.*

[5] **Romul Munteanu**, *Literatura europeană în epoca luminilor*, București, Editura Enciclopedică, 1971.

[6] **Petru Comarnescu**, *Prefață* la vol. R. B. Sheridan, *Rivalii* și *Școala bârfelilor*, București, ESPLA, BPT, 1956.

Elsie Leslie în rolul Lydia Languish (*Rivalii*), 1899. Fotografie de Zaida Ben-Yusuf

femei care, fără a fi neapărat incultă, întruchipează imaginea afectării snoabe și a prețiozității rizibile, este cât se poate de transparent: franțuzescul *mal à propos* (efect lingvistic nepotrivit). Pornind de la adorabilele gafe lingvistice ale doamnei Malaprop, *malapropismul* a devenit termenul generic pentru improprietățile hilare de limbaj. O sumară cercetare a fenomenului identifică numeroase exemple, de la comediile lui Shakespeare (*Mult zgomot pentru nimic, Negustătorul din Veneția*) până la presa contemporană. Doamna Malaprop, al cărei limbaj este ridiculizat de căpitanul Absolute într-o scrisoare pe care, cu cinism, i-o citește fără a-i dezvălui autorul, folosește termeni pretențioși în contexte inadecvate, confundă cuvintele, provocând astfel asociații absurde. În loc de *pinnacle* („culme"), zice *pinneaple* („ananas"):

„Sir, you overpower me with good-breeding. – He is the very pineapple of politeness!",

absurditate lingvistică tradusă foarte inspirat de Leon Levițchi printr-un joc de cuvinte (*apogiatură* – ornament muzical – în loc de *apogeu*):

*„Domnule, mă birui cu buna dumitale creștere. E **apogiatura politeței**!"*

(Actul III, scena 3)

În aceeași scenă, Mrs. Malaprop face ravagii lingvistice într-o singură frază, când, revoltată de atacul la adresa ei și încercând să-și exprime idealul de exprimare elegantă, ajunge la o penibilă formulare bombastică:

*„**Absolute**: Impudent scoundrel!* (Reads.) *«...it shall go hard but I will elude her vigilance, as I am told that the same ridiculous vanity, which makes her dress up her coarse features, and deck her dull chat with hard words which she don't understand...»*

***Mrs Malaprop**: There, sir, an attack upon my language! what do you think of that? – an aspersion upon my parts of speech! was ever such a brute! Sure, if I reprehend any thing in this world it is the use of my oracular tongue, and a nice **derangement of epitaphs**!" [s.n.]*

*(„**Absolute**: Ticălos nerușinat!* (Citește.) *«...o să meargă greu, dar am să-i dejoc vigilența, pentru că mi s-a spus că aceeași ridicolă vanitate care o face să-și împopoțoneze urâciunea și să-și înzorzoneze plicticosul ei fel de a vorbi cu cuvinte mari pe care nu le pricepe...»*

***Doamna Malaprop**: Poftim, domnule, un atac împotriva limbajului meu! Ce zici de asta? O defăimare a părților mele de vorbire! Ai mai pomenit o astfel de brută? Când mă gândesc că dacă există pe lumea aceasta un lucru pe care-l apreciez cu adevărat este limbajul meu oracular și un frumos deranjament de epitafuri!"* [7]*)*

Doamna Malaprop folosește impropriu verbul *to reprehend* (a mustra, a certa) în loc de *to apprehend*, cu sensul „a înțelege, a percepe", nici el foarte potrivit în context; confundă adjectivul *oracular* (profetic, oracular) cu *vernacular* (neaoș, autohton) și vrea probabil să spună pretențios *arrangement of epithets* (potrivire de epitete). Și mai rău, face „retrospecțiuni în viitor":

„Well, Sir Anthony, since you desire it, we will not anticipate the past! – so mind, young people – our retrospection will be all to the future."

(„Bine, Sir Anthony, perntru că dorești dumneata, n-o să mai anticipăm trecutul! Băgați de seamă, tinerilor, retrospecțiunea noastră va fi îndreptată numai înspre viitor!" – Actul IV, scena 2 [8]*)*

Tot în cinci acte, cu prolog și epilog, este scrisă și *Școala bârfelilor*. Deșertăciunea bine machiată a vieții de salon se întrupează în personaje suficient de lipsite de schematism pentru a ilustra eficient tema comediei. Charles Surface (Suprafață), un uşuratic, şi fratele său Joseph o curtează pe Maria, fiica lui Sir Peter Teazle (*to tease* înseamnă „a sâcâi", dar

[7] Traducere de **Leon Levițchi**.

[8] *Ibid.*

Miss Chester în rolul Lady Teazle (*Şcoala bârfelilor*). Fotografie din vol. *Opera dramatică a lui R. B. Sheridan*, ed.cit.

şi „a scărmăna"), un bătrân care îi critică aspru pe ceilalţi. Lady Sneerwell (Zeflemea) este o limbută veninoasă care vrea să se căsătorească cu Charles şi lansează zvonul că între acesta şi Lady Teazle ar exista o legătură amoroasă, evident cu scopul de a-l îndepărta de Maria. Joseph încearcă să o seducă pe Lady Teazle, dar este acuzat de ipocrizie de unchiul celor doi fraţi, Sir Oliver, sosit incognito, după 16 ani, pentru a hotărî cui îi lasă moştenirea. Într-o scenă nebună, relativ asemănătoare cu încurcăturile din piesele lui Beaumarchais, personajele se ascund după mobile. Sir Peter constată că Lady Sneerwell se află la baza zvonului compromiţător şi că soţia lui nu e decât victima acestuia, consimţând la căsătoria Mariei cu Charles. Zvonurile, calomniile constituie substanţa intrigii şi, dincolo de hazardul răspândirii lor, se întrevede o metodă sigură de a le pune în practică, o veritabilă *şcoală*. Convenţionalismul subiectului este astfel pulverizat. Doamna Candour (Candoare) este o artizană „riguroasă", care nu ar părăsi un subiect până ce nu-l epuizează. Jocul ei imoral e din aceeaşi categorie cu cel al Doamnei Erlynne din *Evantaiul doamnei Windermere* de Oscar Wilde. Alţi bârfitori, Crabtree (Mere acre), Careless (Nepăsătorul), Snake (Şarpe), Sir Benjamin Backbite (Care muşcă pe la spate) sunt mai puţin perseverenţi, mai puţin organizaţi în întreprinderea lor diabolică, dar la fel de periculoşi prin fantezia şi chiar virtuozitatea lor în a lansa calomnia.

Departe de a fi stridente, având subtilitatea şi rafinamentul epocii, un echilibru compoziţional de tip clasic, comediile lui Sheridan încheie un lung ciclu început în cultura engleză cu două secole înainte. Spiritul acestui irlandez, modul lui de a privi şi de a descifra medii şi raporturi sociale, de a refuza orice idealizare, anumite accente cinice provenite nu atât din înclinaţia temperamentală sau din vanitate, cât din exersarea ironiei, se vor regăsi din plin, desigur cu alte coordonate, la Oscar Wilde şi George Bernard Shaw.

*Capitol din **Clasicii dramaturgiei universale**, vol. II, în pregătire*

„Dramaturg în tinerețe, până la 28 de ani, politician după aceea, Sheridan este contemporanul tuturor epocilor, odată ce fabula morală care demască intriga, bârfa, calomnia, prefăcătoria, înșelăciunea, afectarea, parvenitismul are obiect oriunde și oricând. Să facem o glumă amară și să spunem că bârfa a apărut de îndată ce pe pământ s-au ivit mai mult de doi oameni? Sau să repetăm ceea ce se spune de obicei, că bârfa e mai ales o îndeletnicire a femeilor? Nu, am fi nedrepți. Credeți că numai femeile bârfesc?..."

Historia

O POVESTE ADEVĂRATĂ (6)

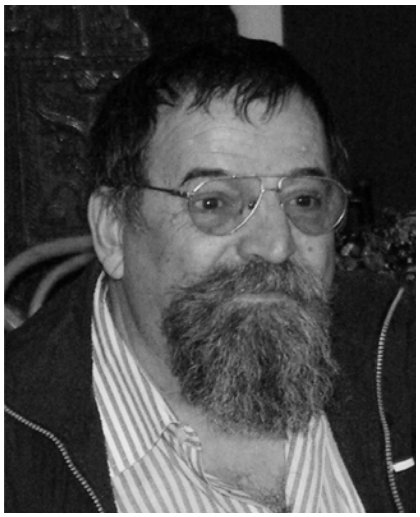

Neculai Moghior

Istoric

20 februarie 1947, Comănești – 6 septembrie 2019, București

Pentru primăvara anului 1920, în planul politicii externe a României, amintim de încercarea de a stabili relații normale cu Uniunea Sovietică și de a încheia un tratat de pace. Ca urmare a unor convorbiri purtate între reprezentanții Rusiei Sovietice, Ucrainei și României, a început efectuarea unor negocieri preliminare de pace. Drept urmare, Comisarul Poporului pentru Relații Externe, Gheorghi Vasilievici Cicerin, a trimis premierului român, Alexandru-Vaida Voievod, următoarea telegramă: *„Guvernul sovietic rus ia cu plăcere act de hotărârea guvernului român de a începe negocieri de pace. Ne permitem, de acord cu guvernul sovietic ucrainean, să propunem ca loc de întâlnire orașul Harkov, situat foarte favorabil pentru a permite celor trei participanți: România, Rusia și Ucraina, raporturi directe și neîntrerupte cu guvernele lor. Republica Sovietică Ucraina fiind situată între România și Rusia, participarea sa la tratativele noastre se impune prin forța lucrurilor, căci nici un fel de chestiune teritorială nu poate fi rezolvată fără dânsa și multe alte chestiuni importante cer în mod imperios prezența sa."* [1] Propunerile Rusiei se refereau la recunoașterea de către România a Republicii Sovietelor ca autoritate de guvernământ rusă; acordarea unei amnistii generale pentru toți dezertorii români din Rusia, precum și pentru cei acuzați de fapte politice; plata unor despăgubiri pentru armamentul și depozitele armatei ruse rămase în timpul retragerii din Moldova și Basarabia; în schimb, Rusia Sovietică se angaja să restituie Tezaurul românesc depozitat la Moscova și, lucru deosebit de important, Rusia Sovietică recunoștea drepturi depline pentru România asupra Basarabiei. Din păcate, din motive care depășesc cadrul lucrării de față, aceste tratative nu s-au concretizat printr-un document oficial, semnat de ambele părți, ceea ce, în timp, a dus la situația bine cunoscută până în zilele noastre.

În acele momente ale desăvârșirii visului național secular, regele Ferdinand I a avut parte și de o clipă personală de bucurie sufletească și de satisfacție morală. Până atunci, deoarece acceptase ca botezul copiilor săi să fie efectuat după ritualul ortodox, conform prevederilor Constituției României, suveranul, un fervent catolic, nu a mai avut dreptul să primească Sfânta Comuniune, situație care l-a afectat foarte mult. După 20 de ani de restricție religioasă, i s-a reacordat acest drept de care beneficia orice adept al cultului catolic.

La 1 aprilie 1920, regina Maria nota în jurnalul său:

„Nando a avut azi o mare bucurie. De la nașterea lui Mignon, lui nu i s-a mai permis să meargă la Comuniune, pentru că a îngăduit ca fiicele sale să fie botezate în religia ortodoxă în loc de cea catolică. Datorită eforturilor lui Barbu [Știrbei, *n. n.*] *pe lângă Papa de la Roma, s-a obținut iertarea, și astăzi, prima dată după 20 de ani, a primit Sfânta Comuniune. Fiind un adevărat credincios, asta înseamnă mult pentru el. Îi datorează această satisfacție lui Barbu, pentru că Nando nu are niciodată energia să facă el însuși lucruri în avantajul său."* [2]

Peste puțin timp, la 10 mai 1920, consemnăm un alt moment emoționant în viața regelui Ferdinand I, când a fost sărbătorită pentru prima dată ziua națională pe întreg teritoriul României Mari. După serviciul religios din București, oficiat la Catedrala Patriarhală de către Mitropolitul Primat Miron Cristea, în cadrul unei ceremonii aparte, suveranului român i-a fost oferit un buzdugan de aur, cumpărat cu banii strânși prin subscripție publică și realizat la Paris de renumitul atelier de bijuterii René Boivin, după proiectul

[1] **Dr. Vasile Bianu**, *Însemnări din Războiul României Mari*, tomul II, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", 1926, p. 374.

[2] **Maria, regina României**, *Însemnări zilnice (ianuarie 1920–decembrie 1920)*, vol. II, București, Editura Albatros, 2004, p. 103.

pictorului Costin Petrescu. Buzduganul, în întregime din aur și argint, decorat cu pietre prețioase, avea pe el cinci figurine de aur ilustrând provinciile surori reunite în România Mare și, pe mâner, avea încrustată următoarea frază: *„Regelui Ferdinand I, regele tuturor românilor, dându-i-se acest buzdugan de către poporul său ca răsplată pentru vrednicia și buna conducere a țării în anii 1916–1919".*

În cuvântarea rostită de regele Ferdinand I la primirea buzduganului se întrevede emoția de care era cuprins precum și satisfacția că privațiunile și sacrificiile suferite în timpul Primului Război Mondial nu au fost în zadar, România Mare a fost înfăptuită:

„Cu o vie mulțumire primesc acest dar așa de frumos, buzduganul care odinioară era purtat de vitejii noștri Voievozi când au pus întâia temelie a Statului și au întrezărit visul pe care Dumnezeu Mi-a dat să-L realizez cu ajutorul iubitului Meu popor. Făurit din iubirea poporului îl primesc cu atât mai mare plăcere, cu cât știu că iubirea poporului românesc este temelia cea mai sigură și cea mai frumoasă chezășie pentru un viitor tot mai strălucitor al Țării.

Îl voi purta ca semn de amintire a timpurilor celor mai grele prin care am trecut, dar și a zilelor celor mai glorioase.

În el văd stăruințele de multe veacuri ale unui neam iubit, văd vitejia strămoșească a ostașului român și suferințele unui popor întreg și lacrămile care s-au vărsat, dar care au dat un rod așa de frumos. Pentru Mine va fi un imbold și mai mare, de aceea și strig:

Trăiască iubita noastră Țară!" [3]

La rândul său, impresionată de acest moment emoționant, regina Maria menționa în notele sale: *„Regelui i-a fost oferit un buzdugan, un semn special al puterii folosit de foștii domnitori români, jumătate sceptru, jumătate măciucă. Acesta este foarte artistic realizat, lucrat în argint, și în jurul măciuliei se află stemele celor patru țări române unite de regele Ferdinand. A fost făcut pentru rege prin colectă publică și i-a fost oferit de un bătrân domn simpatic* [Marin Marinescu, mare proprietar din Ialomița, *n.n.*], *care a avut inițitiva. După aceea, Nando a mers călare, ținându-l ca un fel de baston de mareșal. Parada a fost excelentă, trupele erau exact cum le-am fi dorit".* [4]

În această primă zi de sărbătoare națională pentru întreg neamul românesc, regele Ferdinand I a adresat un hrisov domnesc către Sfântul Sinod, prin care anunța hotărârea sa de a iniția construcția în București a unei Catedrale a Neamului, o Biserică a Mântuirii dedicată eroilor căzuți în războiul de întregire a neamului:

Hrisovul pentru Biserica Mântuirii

10 mai 1920

„Preasfinții Părinți,

Înfăptuindu-se unirea politică a tuturor românilor prin strădania atâtor minți alese și prin sângele atâtora dintre copiii cei mai buni ai neamului, laudă îndreptățită lor și slavă nesfârșită Atotputernicului Dumnezeu care nu ne-a părăsit în necazuri, ci ne-a întărit inima și gândul ducându-ne la izbândă. Astăzi, mai mult ca oricând, suntem datori să-l preamărim din toată inima cu cântarea ***Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați, căci cu noi este Dumnezeu.***

Această cântare însă trebuie să răsune în Biserica Mântuirii pe care suntem datori să o ridicăm în capitala tuturor Românilor, ca semn de mulțumire pentru ajutorul celui Prea Înalt și ca simbol al unității sufletești a întregului neam și veșnică pomenire celor răposați pentru înfăptuirea României întregite.

Iar întru aceasta slujească-ne și de pildă bunii noștri strămoși!

Pildă să ne fie Ștefan cel Mare și Sfânt, care după luarea Chiliei mulțămi lui Dumnezeu, Dătătorul de biruință, prin ridicarea mănăstirii Putna, de unde a purces atâta duh întăritor în vremurile noastre de restriște.

Pildă să ne fie făuritorul unității noastre politice de acum 318 ani, viteazul Mihai Voievod, a cărui mână s-a descleștat de pe sabia-i fulgerătoare ca să pună o nouă și puternică piatră de temelie Mitropoliei Românești din Alba Iulia, Ardealului, drept mulțumită celui Prea Înalt pentru biruința îndreptățitei sale lupte.

Pildă să ne fie Matei Voievod Basarab care a semănat pământul țării cu lăcașuri dumnezeiești, ca mulțumire Celui de Sus pentru ajutorul dat întru apărarea sfintelor sale năzuințe. Iar aceste lăcașuri închinatu-le-a el sfinților mucenici ostași cu conștiința dreptei jertfe a oștenilor săi.

Pildă să ne fie tot șirul de strămoși, întemeietori de lăcașuri dumnezeiești pentru binefacerile primite de Sus.

În sfârșit, pildă să ne fie răposatul Rege Carol I, care și-a unit gândul cu vechii ctitori aducând la nouă strălucire minunile de la Argeș și Trei Ierarhi. Căci sufletul și jertfa biruitorilor de la Plevna s-au adăugat în temelia și la frumusețea acestor altare de mulțumire și preaslăvire a Stăpânului tuturor.

Noi, poporul român, am avut fericirea de a conduce Țara la înfăptuirea visului de aur al strămoșilor: ***Unirea într-un singur Stat național.***

Deci, și Sfânta Biserică, care trebuie a se înălța întru amintirea acestui strălucit eveniment, se cuvine să fie un monument vrednic de țelul măreț ce l-am atins și opera tuturor Românilor, ca un simbol al unității de neam și de credință.

Neamul întreg și-a încordat vânjoasele-i brațe pentru îndeplinirea scumpului său ideal național; neamul întreg se

[3] *Ferdinand I – Discursuri, scrisori, alocuțiuni, cuvântări și ordine de zi*, text olograf, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I", Secția Documentare, Fond Manuscrise, Doc. 94.

[4] **Maria, regina României**, *op. cit.*, p. 141.

cuvine să-și arate recunoștința către Dumnezeu de la care ne vin toate darurile, ridicându-i altar de închinare, pe care ni-l închipuim ca o podoabă a gândului artistic românesc.

Iar pentru fericita întrupare a acestui gând al nostru și pe temeiul orânduirilor canonice cer Preasfințitului Sinod al Bisericii strămoșești înalta sa binecuvântare spre a putea începe pregătirea pentru ridicarea acestei Sfinte Biserici.

Și Domnul va răsplăti celor ce iubesc buna podoabă a Casei Sale." [5]

Duminică, 24 mai 1920, a avut loc la sediul Mitropoliei din București ședința Sfântului Sinod, în care Mitropolitul Primat Miron Cristea a prezentat înalților prelați ortodocși Hrisovul domnesc. S-a hotărât constituirea unei comisii speciale care să se ocupe de strângerea fondurilor necesare și comandarea execuției proiectului Catedralei Mântuirii Neamului.

La 11 mai 1929, la poalele Dealului Mitropoliei s-a pus piatra de temelie a viitorului edificiu fără a se începe execuția lucrărilor propriu-zise. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-a discutat despre amplasarea Catedralei Neamului pe locul fostului Palat al Artelor din Parcul Carol, puternic afectat de un trăznet în anul 1939.

În anul 1995 s-a pus o nouă piatră de temelie în parcul din Piața Unirii, apoi s-a propus un alt amplasament acolo unde a fost Biserica Sfânta Vineri, după care s-a revenit la vechea poziție din Parcul Carol. În cele din urmă a început construcția catedralei în Dealul Spirii, în spatele clădirii Parlamentului, acolo unde a fost pe vremuri prima Școală de Ofițeri de Infanterie, sediul Muzeului Militar Central până în anul 1985, și fostul stadion ANEF – Republicii.

Înfăptuirea unirii Basarabiei cu Regatul Român a fost atestată la 3 martie 1920 de Consiliul Suprem al Conferinței de Pace de la Paris, care a recunoscut legitimitatea acestui act, iar în anul 1922, prin ratificarea Tratatului de Pace de către Marea Britanie (14 aprilie), Franța (24 aprilie), Italia (22 mai) se conștientiza recunoașterea internațională a unirii Basarabiei cu Regatul Român realizată la 27 martie/9 aprilie 1918, prin voința și lupta populației românești dintre Prut și Nistru.

În perioada 16–25 mai 1920, suveranii României au efectuat o călătorie în Basarabia și Bucovina, vizitând Suceava, Putna, Rădăuți, Cernăuți, Hotin, Bălți, Chișinău și Cetatea Albă. A fost o călătorie triumfală, am putea spune similară cu aceea realizată anterior în Transilvania, o imensă baie de mulțime, peste tot au fost întâmpinați cu un entuziasm aparte de către populație și autoritățile locale, mobilizate de măreția unirii tuturor românilor și înfăptuirea României Mari.

[5] *Ferdinand I – Discursuri, scrisori..., op.cit.,* Doc. 94.

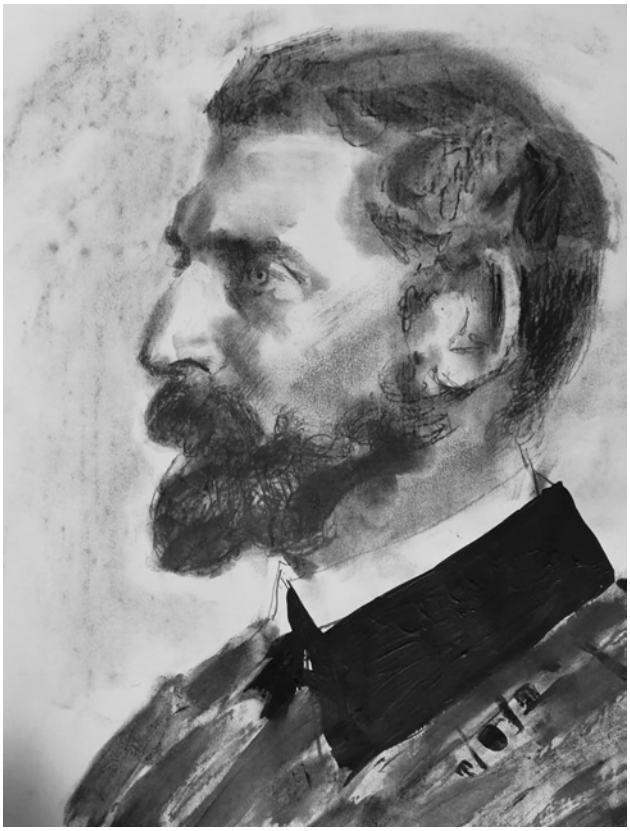

Regele Ferdinand I, portret de Adina Romanescu, 2018. Inedit

Duminică, 16 mai 1920, a fost realizat pelerinajul la mormântul lui Ștefan cel Mare și Sfânt de la mănăstirea Putna. Înconjurat de aura de măreție obținută pentru devotamentul și dăruirea sa față de năzuințele seculare ale poporului român, regele Ferdinand I Întregitorul venea să reînvie pe pământul dulcii Bucovine vremurile de glorie de odinioară.

Sub impulsul emoțiilor generate de acest moment deosebit, regina Maria nota în Jurnalul său:

„Am plecat spre Putna, un drum cu mașina lung și foarte frumos... La intrarea în sate ne întâmpinau țărani călare. Pretutindeni, primiri foarte frumoase și foarte pitorești... În cele din urmă am ajuns la Putna, mănăstirea unde a fost înmormântat Ștefan cel Mare, marele erou național. Locul este minunat. Biserica a fost restaurată în exterior, dar interiorul este încă perfect. Aici se găsesc mai multe morminte ale vechilor voievozi, și între ele al lui Ștefan. Am avut o scurtă slujbă și apoi un parastas, timp în care Nando și cu mine am îngenuncheat la mormântul lui Ștefan. Pentru poporul român a fost un moment înălțător când regele Ferdinand a împlinit visul lui Ștefan. Cel care îi eliberase și îi unise pe toți românii sub un singur sceptru venise acum să îngenuncheze la mormântul celui mai onorat dintre voievozii români din secolele trecute. Rectorul Universității a ținut un discurs înflăcărat, celebrând evenimentul. Biserica era plină de țărani veniți din toate părțile. Nando îi invitase pe toți șefii de

Regina Maria, portret de Adina Romanescu, 2018. Inedit

*partide politice, dar cum scrie în Biblie, **ei nu au răspuns chemării Domnului**, preferând fiecare să-și vadă de ambițiile sale mărunte și de resentimente."* [6]

La Putna, regele Ferdinand I și regina Maria au fost întâmpinați, pe lângă autoritățile locale și reprezentanții populației din zonă, de toți membrii guvernului român. Cu acest prilej premierul de atunci, generalul Alexandru Averescu, în discursul de Bun Venit, a reușit să evidențieze sentimentele românilor față de suveranul iubit:

„Sire! Prea Înălțată Doamnă!

Să-mi fie îngăduit a mă face eroul sentimentelor, de care este firesc să fim cuprinși astăzi când, găsindu-ne pe aceste locuri sfinte, aduși de o pornire atât de înălțătoare a sufletului Majestății Voastre, nu ne putem opri – evocând marile fapte a căror amintire ne-o deșteaptă mormântul Marelui voievod – de a face o apreciere între ce a fost și ce este, între ce au făcut strămoșii noștri și ne-au lăsat, și între ce am făcut noi înșine și vom lăsa urmașilor noștri – de la Ștefan cel Mare până la Ferdinand I. Cea dintâi, cale bătătorită de suferințe și dureri, de asprimi și de așteptare; cealaltă, forță neîntreruptă de neînvinsă rezistență, de necurmată nădejde și de neadormită credință în puterea de viață și de izbândă a neamului!

Străbătând cu mintea această cale bogată în suferințe și bucurii și făcând suma lor, la lumina ultimelor mari evenimente, nu putem ocoli constatarea că și unele și altele ne-au oțelit firea, în așa măsură, că am putut fi necontenit la înălțimea cerințelor vremurilor.

Într-adevăr, și astăzi chiar, în această clipă, cea mai mare parte din istoria noastră, când de un trecut plin de vitejie se leagă desăvârșirea eroică a visului secular și când întărirea pașnică a izbânzii noastre pare încă amenințată de primejdii din afară și dinăuntru, este din cale afară de prețioasă și de liniștitoare constatarea că poporul nostru a dovedit necontenit un minunat amestec de bărbăție și blândețe, de mândrie de neam și de îngăduitoare iubire de oameni, de porniri generoase și de simț al dreptății; dar a mai făcut dovadă că de iubirea lui oțelită de țară s-au sfărâmat întotdeauna neputincioase atacurile primejduitoare și ademenirile otrăvitoare. Și precum a făcut până acum, așa va face și în viitor.

Sire!

După pilda marelui voievod Ștefan, Majestatea Voastră ați știut să aveți încredere în poporul de care Providența v-a legat, și cu iubire și abnegație identificându-vă cu năzuințele lui sfinte, l-ați dus la izbândă și mântuire. Unind voința Majestății Voastre cu voința rostită de toate clasele națiunii, Majestatea Voastră a simțit că jertfa și vitejia poporului trebuie să-l ridice la demnitatea de neatârnare cetățenească, precum și la mândria de a se ști stăpân pe pământul pe care-l muncește. Ați simțit această mare necesitate a vremii și cu un gest care va rămâne pe veci în istorie ați înfăptuit-o." [7]

Dovedindu-se un profund cunoscător al poporului pe care îl păstorea, după cum am mai remarcat și cu alt prilej, regele Ferdinand I Întregitorul a reușit ca, în toastul rostit la prânzul oferit la mănăstirea Putna, să facă o rapidă trecere în revistă a înfăptuirilor marelui voievod Ștefan cel Mare, exprimându-și totodată dezamăgirea ușor voalată pentru faptul că nu toate personalitățile politice ale neamului sunt pătrunse de cerința momentului ca să pună mai presus de patimile personale interesul superior național:

"Călcând pentru întâia oară pământul frumoasei Bucovine, readuse la sânul patriei mame, am socotit ca o sfântă datorie ca întâiul Meu pas să se îndrepte spre acest lăcaș, atât de scump oricărei inimi românești, pentru a aduce umbrei marelui erou al Moldovei și al creștinătății, Ștefan cel Mare și Bun prinosul de recunoștință națională și de adânc simțită slăvire, din partea întâiului Rege al României întregite.

Veacuri de restriște au înșirat an după an și au împletit o cunună de dureri și de suspine în timpul când Țările Românești căzuseră sub îndelungata robie turcească, dar mai cu deosebire

[6] **Maria, regina României**, *op. cit.*, p. 141.

[7] Dr. Vasile Bianu, *op. cit.*, pp. 402–403.

de la deslipirea acestei părți, celei mai vechi și mai frumoasă a Moldovei, din trupul părintesc.

Inimile românești rosteau numele marelui voievod plângând, pentru că mormântul său se afla pe pământul robit. Și atât de adâncă și reală era această durere că, în anul 1871 la serbările de la Putna, marele nostru Eminescu cânta:

«Durere!... și-i profundă când Românul plânge
Cu fruntea-nfășurată de doliu la mormânt
Durere-i pretutindeni, durere se răsfrânge
În valea și Carpații ce-i românesc pământ.»

Dar sufletul românesc și-a făcut din icoana eroului său simbolul de mângâiere și de nădejde a unor timpuri pe care povestea le închipuise ca testament al lui Ștefan cel Mare:

Dumnezeul părinților voștri se va îndura de lacrămile fiilor săi și va ridica dintre voi pe aceia care vă vor așeza iarăși în voinicia și puterea de mai înainte.

Acesta era cuvântul fermecător al nădejdii.

Răzeșii, care fuseseră sădiți cu mâna lui Ștefan la toate hotarele, l-au purtat cu sfințenie din tată în fiu, în sufletul și legendele lor.

Bisericile și mănăstirile sămănate pe tot întinsul țării ca prinos de recunoștință celui Atotputernic pentru biruințele împotriva atâtor dușmani i-au păstrat evlavia sufletului său sfânt și cărturarii i-au preamărit numele lui, secol în secol.

Până și în veacul cel mai umilitor al fanarioților, necunoscutul scriitor, în vestitul cuvânt de pomenire al Marelui Ștefan îl preamărește astfel:

«Cu minte așa de bogată în gânduri, cu limbă așa de îndestulată în voroave, cu meșteșug așa de iscusit la împlinirea cuvântului, se poate împodobi atâtea risipe a vrăjmașului, atâtea sfărâmări de cetate, atâtea zidiri de lăcașuri sfinte și atâta înțelepciune a acestui bărbat care cu vitejie ne-a apărat, cu înțelepciune ne-a cârmuit și cu cât au trăit voinicia noastră și fericire au înflorit... și carele pe toate lucrările lui, în credința lui Iisus Hristos le-au pecetluit, la războiu biruitor... [indescifrabil, *n.n.*], *la pace domn drept și bun, în viața sa din parte credincios adevărat.»*

Ștefan al Moldovei, ai trăit veacuri în sufletele românești și vei trăi de-a pururea. Sămânța ce ai pus-o în inimile noastre a rodit și poruncile tale s-au împlinit.

Prin jertfe de sânge a sute de mii din fiii patriei, am întins hotarele până la marginile însemnate de graiul și sângele românesc. Chilia și Cetatea Albă, la pierderea cărora a sângerat

Mănăstirea Putna, desen de Bogdan Calciu, 2014

inima ta, sunt ale noastre, și Ardealul, pentru care Tu și viteazul tău fiu, Petru Rareș, ați purtat armele victorioase peste munți, este al nostru. Al nostru-i malul Mării și bogata Dunăre de Jos.

Și tot după a ta poruncă făcut-am răzeși în tot întinsul pământului românesc pe toți aceia care au purtat arma în timp de război, lucrând cu plugul în timp de pace.

Steagul tău purtător de biruință l-am așezat în Mitropolia Capitalei noastre spre a fi înfățișat mulțimilor la zile mari, de sărbătoare, pentru întărirea și înălțarea sufletelor noastre.

Și, totuși, când am plecat genunchii în fața scumpului tău mormânt, în sufletul Meu s-a născut o duioasă rugă, pe care o îndreptăm către tine ca unui părinte din veac adormit, dar necurmat alăturea de sufletele noastre. În numele tău și al marilor tale fapte am găsit izvorul nesecat al răbdării în timpul de umilință și cel al curajului în timp de restriște. Insuflă-ne duhul sfintei uniri în inimile noastre, pentru ca să putem duce înainte greaua sarcină a Statului nostru întregit.

Coboare-se raza geniului tău ocrotitor în sufletele noastre pentru îndreptarea tuturor fărădelegilor sociale pe calea concordiei din care numai poate izvorî adevăratul bine obștesc.

Însuflețit de acest gând al unirii cetățenești, chemasem aici pe fruntașii țării și ai neamului și mai ales pe acei care împreună cu Mine au luptat, îndurând într-un fel sau altul marile greutăți prin care am trecut și care m-au ajutat să vă aduc la înfăptuire visul nostru secular, și voiam să ne împărtășim împreună de bucuria acestei zile înălțătoare și, totodată, să ne aruncăm privirea asupra viitorului ce ni se deschide și să ne gândim că opera unității noastre ca stat și ca națiune așteaptă de la noi încă multe și îndelungate silințe pentru ca tot ce am dobândit prin atâtea jertfe, să fim în stare a păstra și consolida prin necurmată muncă. Iar asemenea muncă nu se poate îndeplini cu sorți de izbândă decât numai prin unirea tuturor forțelor naționale din vechiul regat și din ținuturile unite cu patria mamă, și prin conlucrarea tuturor bărbaților pricepuți la prefacerea tuturor ramurilor și gospodăriei Statului după marile zguduiri prin care am trecut.

Să jurăm în fața mormântului acestui erou național că în împrejurările grele vom fi strâns uniți, având numai un singur gând și o singură simțire: ***Fericirea scumpei noastre patrii pentru care suntem gata a face orice sacrificiu.***" [8]

De la Putna, suveranii au plecat la Cernăuți, capitala Bucovinei, unde au fost întâmpinați, ca peste tot pe traseul acestei călătorii, cu manifestări de entuziasm și simpatie din partea populației locale, inclusiv a minorităților, fapt subliniat de regele Ferdinand I în toastul rostit la prânzul de gală oferit la Cernăuți în ziua de 17 mai 1920:

„Cu adevărată nerăbdare am așteptat ziua de astăzi când am putut îndeplini o veche dorință a Mea și a Reginei de a ne găsi în mijlocul noilor Mei supuși din frumoasa Bucovină, această veche parte a Țării care a dat vechii Moldove un șir slăvit de voievozi ale căror domnii sunt strâns legate cu epoca cea mai strălucită a istoriei Moldovei și ale căror rămășițe pământești sunt acoperite cu țărâna sacră, de acum înainte în veac românească. Era dar firesc ca în drumul spre capitala Bucovinei, întâiul Rege al României întregite să se închine la mormintele marilor voievozi din timpurile trecute, dar mereu vii în inima poporului, căruia prin vitejia oștilor sale i-a dat înapoi, după o lungă epocă de robie, patria lor pierdută, nu din voia lor, ci din slăbiciunea veacurilor.

Primirea frumoasă și așa de caldă ce ni s-a făcut Mie și Reginei, atât ieri în tot ținutul ce am parcurs, cât și azi aci la Cernăuți, mult ne-a mișcat și cu drag și bucuros aduc mulțumirile noastre adânc simțite.

Din toată inima salut pe fruntașii acestui vechi și prea frumos ținut al vechii Moldove și mulțumesc tuturor acelora care în ziua fericită, rezervată generației noastre, au înțeles cursul timpului și poruncile momentului istoric, proclamând din însăși a lor voie unirea Bucovinei cu Regatul român, unul și nedespărțit în dreptele sale hotare firești.

Mulțumesc Înalt Preasfinției Tale și clerului român că în mijlocul îndelungatelor greutăți ne-ați păstrat cu sfințenie biserica și limba strămoșească, care ne vorbesc de puterea și evlavia fericiților întru amintire Voievozi din secolele trecute.

Mulțumesc fruntașilor vieței politice și culturale din Bucovina, care au știut în vremurile de restriște să țină sus steagul, spre a fi gata atunci când ceasul dezrobirii a sunat. Recunoștința neamului românesc este binemeritata lor răsplată.

Mulțumesc orășenilor și țărănimii bucovinene, care ne-au ieșit pretutindeni întru întâmpinare cu atâta dragoste și însuflețire, și care în frumosul său port național ne-a evocat mândrele vremi de odinioară. Cunoaștem lupta sa răbdătoare pentru păstrarea caracterului național al Bucovinei în timpul trecut.

Mulțumesc, în fine, reprezentanților și poporului de naționalitate străină, care alăturea cu elementul românesc ne-au arătat cu atâta căldură sentimentele lor de credință către Mine și noua lor patrie română.

Știu cât de grele au fost suferințele războiului din urmă, care în mișcările necontenite ale frontului de luptă au apăsat cu atâta urgie asupra întregii Bucovine, de la șesul Cernăuților până în munții de la Vatra Dornei, le-am simțit cu aceeași părintească strângere de inimă ca și pe ale noastre din vechiul Regat.

Nu mă îndoiesc că prin întoarcerea Bucovinei la Patria mamă și prin o muncă încordată a tuturor păturilor sociale se vor vindeca în curând cele mai grele răni ale războiului.

Azi, când stăm în fața mărețului fapt al unirii românilor din toate unghiurile în același stat, ne îndreptăm privirile noastre spre viitorul pe care noi singuri trebuie să-l croim, precum prin noi înșine ne-am croit prezentul. Puterea de voință, patriotismul cald, de care trecutul nostru este martor netăgăduit, dorința sacră

[8] *Ferdinand I – Discursuri, scrisori, op. cit.*, Doc. 96.

de a lucra toți împreună și în concordie, mână în mână toți fiii acestei țări, oricărei legi sau neam ar aparține ei, numai și numai pentru binele Patriei comune, sunt chezășia cea mai sigură pentru un viitor plin de cele mai frumoase nădejdi.

Îmbrățișând pe toți locuitorii acestei vesele grădini ce este Bucovina noastră, cu aceeași dragoste părintească și drept răspuns la sentimentele ce am găsit aici, ridic paharul Meu în sănătatea Bucovinei și a capitalei ei!" [9]

La 20 mai 1920, în ziua de Înălțarea Domnului, ajuns la Chișinău, regele Ferdinand I Întregitorul, în toastul rostit la prânzul de gală oferit în cinstea sa, a revenit cu insistență asupra atenției care trebuie acordată minorităților, situației țărănimii precum și a importanței acordată necesității de a se acționa în deplină unitate de interese:

„Am răspuns viei dorinți, de mult purtată în inima Mea, punând piciorul Meu pe pământul acesta, care odinioară fusese una din părțile mai roditoare ale vechii Moldove.

Primirea călduroasă ce ne-a fost făcută în toate orașele și satele ei pe unde drumul ne-a dus, a pătruns inima noastră de o bucurie cu atât mai mare cu cât ne-a dat dovada că iubirea de neam nu s-a stins în timpurile cât Basarabia a stat sub o stăpânire ce nu avea legături de suflet cu poporațiunea moldovenească, care de veacuri alcătuiește talpa acestei țări.

O potrivire mișcătoare pentru inima Mea a vrut ca astăzi, în ziua sfintei Înălțări, când toată România se va ruga pentru sufletele sutelor de mii de ostași ai săi, care cu viața lor au pecetluit Hrisovul de întregire a neamului românesc, să ne aflăm Regina împreună cu Mine, în Capitala unuia din frumoasele ținuturi care s-au unit pe veci cu Regatul Meu.

Astăzi, când iarăși stăpânim puternic toți munții și toate plaiurile ce în veacurile trecute se bucurau de dreapta și slăvita ocârmuire a Marilor Voievozi ai neamului românesc, putem arunca privirile noastre asupra timpurilor trecute, pe care soarta le rezervase acestei frumoase și bogate țări, ce este ținutul dintre Prut și Nistru.

Dumnezeu, care toate le cunoaște cu atotputernica Sa voință și înțelepciune, n-a voit ca, chiar Marele erou al istoriei moldovenești, Ștefan cel Mare și Sfânt să se bucure prea mult de a fi țiitor peste toată Țara Moldovenească.

Sub domnia sa, atât de bogată în victorii asupra păgânilor, s-a început pierderea țărmului Mării și a cetăților de pe Nistru și Dunăre. A urmat apoi răpirea Bucovinei și, în sfârșit, a Basarabiei. Unitatea geografică a vechii Moldove era astfel sfărâmată, jumătate din trupul său era sfâșiat și din aceasta a urmat secătuirea ei economică și socială.

Și de aceea marii boieri ai Moldovei se plângeau Sultanului, acum o sută de ani, în cuvinte ca acestea, pline de durere înăbușită:

«Din poruncă ne vedem îndatorați a vinde toate acele de peste Prut moșii și a ne desface de dânsele... Înfățișăm cu lacrimi în suflet stingerea și pierderea ce ni se pricinuiește dintru aceasta la atâtea familii și suflete, la atâtea neamuri și la atâtea lăcașuri ale credinței noastre, cea mai desăvârșită cădere și sdruncinare socotim a ne lipsi de pământul strămoșesc.»

Descurajarea s-a coborât adânc în suflete, an după an și poetul din urmă al generației trecute basarabene... [indescifrabil, n.n.] *Costache Stamate, suspina la bătrânețe versuri ca acestea:*

«Am fost și eu Român
Dar m-am făcut păgân,
Căci june eu fiind
Sărmanul meu pământ
Fu de tătari călcat
Și cu sila m-au luat.
De-acuma numai moarte
Să mă scape poate
De păgânătate...

C-un dor nespus
Mă uit spre-apus
Acolo mi-i viața
Acolo-i speranța
Să fim fericiți
De-am fi toți uniți.»

Astăzi, mulțumită ostașului român și energiei ascunse în sufletul răbdător al românului, avem fericirea să ne vedem uniți la sânul patriei de-a pururea întregite prin proclamarea de bună voie a sfintei uniri.

Tăria noastră a stat în dreptul nostru, puterea noastră se va arăta în muncile ce vom desfășura pentru a da din nou ființă și voință dreptului nostru ce ne-a fost mult timp tăgăduit.

Țărănimea română dintre Prut și Nistru, atât de blândă și răbdătoare, nu a așteptat alta decât dreptatea și lumina pentru suflet, după un veac de cufundare în întuneric prin nerespectarea limbii sale strămoșești în școală și biserică. Pe când toate celelalte limbi venite aici după răpirea Basarabiei s-au bucurat de carte, școală și biserică națională, numai moldoveanul de baștină a fost lipsit de toate.

Așadar, fără nici o ură și fără prigonire vom răspândi dreptate și lumină pentru toate neamurile care alături cu românul trăiesc pe solul bogat al Basarabiei. Și sunt încredințat că toate popoarele de altă limbă vor răspunde cu același duh de dreptate față de concetățenii români și că prin pașnica lor conviețuire se va pune temelie sănătoasă propășirii acestui pământ românesc.

Prin multe încercări a trecut scumpa noastră țară, adeseori a fost la marginea prăpastiei, dar prin vitalitatea ei, prin credința

[9] *Ferdinand I – Discursuri, scrisori*, *op. cit.*, Doc. 96.

ei într-un viitor strălucit a izbutit totdeauna a-și relua zborul indicat de soarta sa.

Marele patriot și bărbat de stat, Mihail Kogălniceanu avea dreptate când a spus: «Providența lua de mână pe națiunea română ca pe o fiică iubită între fiicele cele mai iubite, o scotea din toate pericolele și o înălța mai tânără și mai zdravănă decât fusese înaintea ceasului de perire. N-avem dar drept noi românii de a susține că la gurile Dunării de Jos ni s-a dat o misiune de îndeplinit?»

Să unim deci toate sufletele, toate energiile noastre, spre a ajunge toți fiii acestei Țări la același mare și sfânt scop. Sunt convins că toți Basarabenii vor pune mâna lor la această măreață operă, și cu această nădejde neclintită ce o port în suflet, strig din toată inima: ***Să trăiască Basarabia și Capitala ei!"*** [10]

A doua zi, 21 mai 1920, după ceremonia de pomenire a eroilor oficiată la Catedrala din Chișinău, autoritățile locale au oferit un nou prânz de gală, la care regele Ferdinand I a rostit următorul toast:

„În urma înălțătoarei slujbe ce s-a săvârșit astăzi în măreața catedrală a Chișinăului pentru odihna sufletelor celor morți pentru patrie în războiul din urmă, simt de a Mea sfântă datorie să le aduc și Eu aici prinosul sentimentelor Mele de recunoștință. Împreună cu scumpa Mea armată, care-și împlinește cu atâta simț patriotic rolul său binefăcător de strajă neadormită a liniștii și ordinii, pe care le-a adus în ținutul acesta, să ne unim cu toții graiul nostru în cinstirea ostașilor morți pentru Țară și să strigăm: ***Sfântă să ne fie a lor amintire!***

Chemat să iau moștenirea acelui care prin vitejia ostașilor de la Plevna a făurit independența României de ieri și Coroana de oțel a Regatului, în cursul anilor am avut fericirea să cunosc inima acestui popor și am reușit să fac din năzuințele lui crezul Meu. Și ce era crezul acesta? Era că nici o putere din lume nu ar fi în stare să împiedice ceea ce era scris în cartea neamului românesc, că va veni un timp când toate ținuturile locuite de români vor fi iarăși întrunite sub același sceptru. Această necesitate istorică, pregătită cu jertfa de sânge a eroilor de la Mărăști, Oituz și Mărășești a fost înțeleasă de oamenii cu inimă românească din Basarabia, când s-au întrunit spre a proclama în mod solemn că hotarele politice alcătuite de oameni nu mai au putere atunci când legăturile de sânge și de suflet cer în mod imperios ca ele să dispară înaintea cerințelor etnice, în virtutea principiului naționalităților, a cărui îndreptățire a fost recunoscută de lumea întreagă.

Cei care în 1918 au venit la Iași pentru a-Mi aduce vestea aceasta îmbucurătoare, că fiica iubită care a fost dată ca jertfă unui stăpân de alt neam, a revenit de bună voie la vatra strămoșească, s-au întors cu inima plină de veselie, căci au putut simți cât de adâncă, cât de caldă este dragostea unei mame către copila sa.

A venit apoi izbânda marilor puteri cu care s-a aliat România și urmarea fericită a acestei izbânzi a fost consfințirea revenirii Basarabiei la căminul părintesc.

Venind astăzi să petrec în mijlocul Basarabenilor, le aduc întărirea sentimentelor de dragoste și inima Mea saltă de bucurie când văd că toți, dar toți, ne aduc Mie și Reginei prinosul lor de dragoste și încredere.

Aceste dovezi le primesc ca o legătură sfântă și ca o mărturisire prețioasă că toți locuitorii acestui ținut al Moldovei din timpurile străbune au recunoscut dreptatea hotărârilor unei puteri mai mari decât combinațiile oamenilor celor mai iscusiți, pentru că ceea ce Dumnezeu a legat uneltirile omenești nu pot desface.

Aceeași dragoste se revarsă din inima întâiului Rege al României întregite asupra tuturor fiilor săi, oricărei legi, oricărui neam ar aparține ei; de aceea el are nu numai nădejdea dar și dreptul de a crede că toți fiii aceluiași ținut care intră în hotarele firești ale neamului român întregit pentru vecie, vor răspunde cu credință la datoriile lor de cetățeni și vor lucra mână în mână pentru binele obștesc întru propășirea scumpei noastre patrii: ***România Mare****. Așa să fie!"* [11]

O fițer de carieră, călit în focul Primului Război Mondial, capul oștirii române, regele Ferdinand I s-a întâlnit, la 22 mai 1920, cu cadrele de comandă ale armatei române din Chișinău, în fața cărora a rostit aceste puține dar pline de esență cuvinte:

„Mulțumesc din toată inima pentru mărturisirea sentimentelor de credință ale armatei, care și-a îndeplinit aici cu prisosință greaua misiune ce i s-a încredințat. O parte dintre ofițerii prezenți ați avut fericirea să fiți printre cei dintâi, care la chemarea poporului moldovenesc, amenințat de vântul rău al răscoalei, ați intrat în acest ținut, fala vechii Moldove în veacurile trecute, atât prin bogăția sa, cât și prin vrednica sa populație română, care ținea strajă la această margine a țării. Ați venit ca frați și apărători, iar nu ca niște cuceritori, și v-ați îndeplinit chemarea aducând aici ordinea și disciplina. Dar ați avut și altă grea însărcinare, anume de a câștiga inimile populației locale pentru patria mamă. Munca depusă de armata Mea pentru învățământul populației în școalele de adulți merită toată lauda. Pentru a duce și mai departe această operă de apropiere a sufletelor vă mai dau un sfat, asupra căruia stăruiesc din toată inima: ***Siliți-vă în tot felul ca oriunde se arată unul din voi să faceți cinste numelui de ofițer român și printr-o atitudine demnă și corectă să se învedereze că sunteți purtătorii ordinei și ai cinstei, căci după cum veți ști să vă înfățișați noilor Mei supuși, în aceeași măsură veți fi apreciați și voi, și împreună cu voi, întreaga noastră armată și întreaga țară.***

[10] *Ibidem*, Doc. 98.

[11] *Ibidem*, Doc. 99.

Vă mulțumesc din toată inima pentru tot ceea ce ați lucrat până acum urându-vă și de aici înainte spor bun la muncă și sănătate! Să trăiască scumpa noastră armată!" [12]

Călătoria suveranilor României s-a continuat în sudul Basarabiei, la Akerman, Șaba, Basarabeasca, Bolgrad, Reni. La Șaba, o renumită zonă de podgorii, locuită de coloniști elvețieni, francezi, germani, polonezi, ruși și bulgari, a fost un moment în care iarăși s-a putut remarca spiritul de cumpătare al regelui Ferdinand I, așa cum amintește și politicianul Grigore Trancu-Iași, ministru al Muncii în guvernul din acea perioadă:

„La Șaba, regiune viticolă, eram în casa unui elvețian de acolo cînd, un mare podgorean francez vine și-mi spune ca să rog pe Majestatea Sa Regele să-i viziteze pivnița. Supun rugămintea Majestății Sale; regele a fost de acord. Distanța era mică. Ajungem la via podgoreanului francez, ne coborâm în pivnița decorată cu covoare și lampioane. Podgoreanul scoate o sticlă de șampanie, de fabricație proprie, o așează pe un poloboc, care ținea loc de masă, și ne oferă câte un pahar din delicioasa băutură.

Regele, după ce a băut paharul, mă întreabă:

– Ai mai băut vin în pivniță, domnule ministru?

– Nu, Majestate.

– Aici bei, bei și când ieși afară, capul merge într-o parte și picioarele într-alta. Hai să plecăm!" [13]

La 17 iunie 1920 a avut loc ceremonia de investitură a Mitropolitului Nicolae al Ardealului, prilej cu care regele Ferdinand I a rostit următoarea cuvântare:

„Înalt Preasfințite Părinte,

Cu deosebită bucurie am întărit alegerea Înalt Preasfinției Tale în scaunul Mitropoliei Ortodoxe a Ardealului și potrivit vechilor datine sunt fericit a-ți înmâna cârja mitropolitană.

Din timpurile slăviților voievozi, care întindeau stăpânirea asupra ținuturilor de peste Carpați, unde și-au revărsat atâtea binefaceri creștinești, pentru întâia oară mitropolitul românilor ortodocși de peste munți primește toiagul său arhipăstoresc din mâinile Regelui tuturor Țărilor Românești pe veci unite.

Să mulțumim Atotputernicului că ne-a învrednicit să trăim în aceste timpuri de mărire dar, totodată, să-l rugăm cu smerenie a ne întări sufletele după măsura acestor vremi. Căci dacă ținta nemuritoriului Andrei Șaguna, pe scaunul căruia Te-ai înălțat, a fost ca mitropolia neatârnată, înființată de dânsul, să cuprindă pe toți ortodocșii din Ardeal și Bucovina, nouă ne-a fost dat să-i vedem adunați într-un singur mănunchiu de la Nistru la Tisa și din munți până la malul Dunării și al Mării.

Minunea visată de strămoși s-a îndeplinit, dar datoria noastră este să ne arătăm vrednici de însemnătatea acestor momente istorice. Și precum biserica noastră națională a fost cheagul unității sufletești în trecutul atât de apăsător, tot așa trebuie să fie, și în mai multă putere, acum când se așează temeliile României întregite.

În acest scop, cuvântul de ordine care trebuie să ne însuflețească este acesta: ***să ne apropiem de popor pe toate căile și în toate zilele vieții noastre****. Între aceste căi, aceea a bisericii și a credinței stă deasupra tuturora, pentru că sub aripile binefăcătoare ale bisericii se adăpostesc sufletele noastre. Ea ne întâmpină la intrarea noastră în viață, ea ne petrece când am închis ochii pe vecie, ea ne binecuvântează în ziua cea mai sfântă a tinereții noastre și tot ea ne mângâie și ne întărește în ceasurile cele mai grele ale traiului nostru pe pământ.*

Însuflețirea cu care ai fost întâmpinat din partea tuturora cu prilejul sfințirii arhierești, în măreața catedrală a Sibiului, este semnul cel mai vădit al încrederii că vei răspunde pe deplin la înalta chemare de păstor sufletesc al creștinilor ortodocși de peste munți.

Din toată inima vă mulțumesc pentru mărturisirile de dragoste și devotament ce ne-ați arătat Reginei, Mie și Familiei Mele, urându-vă mulți ani de fericită și rodnică arhipăstorire." [14]

Fragment din cartea în pregătire
Primul rege al tuturor românilor*, volumul II*

[12] *Ibidem*, Doc. 100.

[13] **** Mărturii contemporane. Regele Ferdinand I. Amintiri de pe la cei ce l-au apropiat*, adunate de **G. N. Budișteanu**, București, 1933, p. 400.

[14] *Ferdinand I, Discursuri, scrisori....*, Doc. 101.

„Noi, poporul român, am avut fericirea de a conduce Țara la înfăptuirea visului de aur al strămoșilor: Unirea într-un singur Stat național."
Ferdinand I

Universalia

GHERASIM LUCA – HÉROS-LIMITE
Prezentare și traducere din limba franceză de Paula Romanescu

Paula Romanescu

Poetă, eseistă, traducătoare
Membră a Uniunii Scriitorilor din România
Fotografie de Vasile Blendea

În cartierul Dudeşti din capitala României se năştea în 10 (23?) iulie 1913, în familia croitorului Berl Locker, un fiu: Salman. Actul/actele care consemnează evenimentul acesta fără importanţă pentru urbe, dar foarte fericit pentru familia Locker, păstrează deopotrivă cele două date, poate ca pentru a marca destinul viitorului poet **Gherasim Luca**, fiindcă despre el este vorba, acest *hors la loi* care a urmat în viaţă o singură cale, un singur crez: de a fi voce unică în corul bâlbâielii poetizante a lumii.

Rămâne orfan de tată la un an după naştere şi primeşte statut de orfan de război.

Încă din adolescenţă îşi formează convingerea că patrie îi este chiar teritoriul trupului său (cum ar zice Marin Sorescu), iar identitate – cuvântul, un fel de *no man's land* fizic şi sonor cu care se identifică până la ultima silabă reverberată în oceanul de linişti al cuvântului.

Limbile străine – franceza, germana, idiş, nu-i erau străine. Româna de asemenea. Limbă maternă îi erau toate limbile în care se pierdea, se regăsea, considerându-se un etern rătăcitor, mereu atent ca nu cumva să se trezească încorsetat de nişte limite impuse de asumarea unei anume apartenenţe. Se voia solidar, dar solitar.

Prin anii '30 ai secolului trecut, începe să publice prin reviste post-dadaiste (ajunsese şi în România curentul cu pricina!) articole provocatoare, cum o făcuse mai întâi Tristan Tzara prin Manifestul Dadaismului în anii Primului Război Mondial şi după, prin care voia să ridiculizeze puritanismul societăţii.

Textul publicat în presă sub semnătura lui – *Pula-La-Bite,* ilustrat de Jules Perahim, de o vulgaritate şocantă, calificat drept un atentat la sănătatea morală a societăţii, i-a asigurat autorului o scurtă internare pe banii statului într-o instituţie cu gratii la ferestre şi pază. Şi noi, expiraţii, care ne tot mirăm de avalanşa de vulgaritate în care înoată ai noştri tineri dedulciţi la toate libertăţile de după ce-am rupt-o cu trecutul comunist! De unde atâtea gratii îndărătul cărora să fie ţinuţi şi ei să mediteze puţin la frumuseţea limbajului – element care-l deosebeşte pe om de necuvântătoare!

Când este eliberat, revoltatul poet colaborează la ziarul clandestin comunist francez „La Parole Libre"/„Cuvântul Liber", prin articole în răspăr cu orice normă – artistică, disciplinară, pozitivă, morală. Este un revoltat împotriva oricărei ordini, se vrea a fi un supra-independent. Din 1938 îl aflăm în Franţa, la Paris, alături de alţi supra-independenţi precum Victor Brauner, Jacques Hérold, Gellu Naum şi alţii. Pleacă şi din Franţa în 1940, când nemţii ocupă Parisul, iar evreii sunt trimişi în lagăre naziste, şi se întoarce la Bucureşti, unde înlătură zăpada de pe trotuare – obligativitate care i se pare de un cumplit penibil. Dar „penibilul" acesta adoptat de România spre a-i spune lui Hitler că poruncile lui nu sunt literă de evanghelie la noi, l-a ferit pe Salman/Gherasim de a ajunge în lagărele morţii, cum s-a întâmplat cu alţi evrei de prin Europa în anii celui de-al Doilea Război Mondial. După război, din 1947, când România este proclamată republică, activitatea lui literară devine tot mai asiduă, dar de acum hotărăşte să scrie doar în limba franceză, plasându-se de bună voie şi nesilit de nimeni într-un aşa zis exil lingvistic ales de el, din dorinţa de a rupe orice

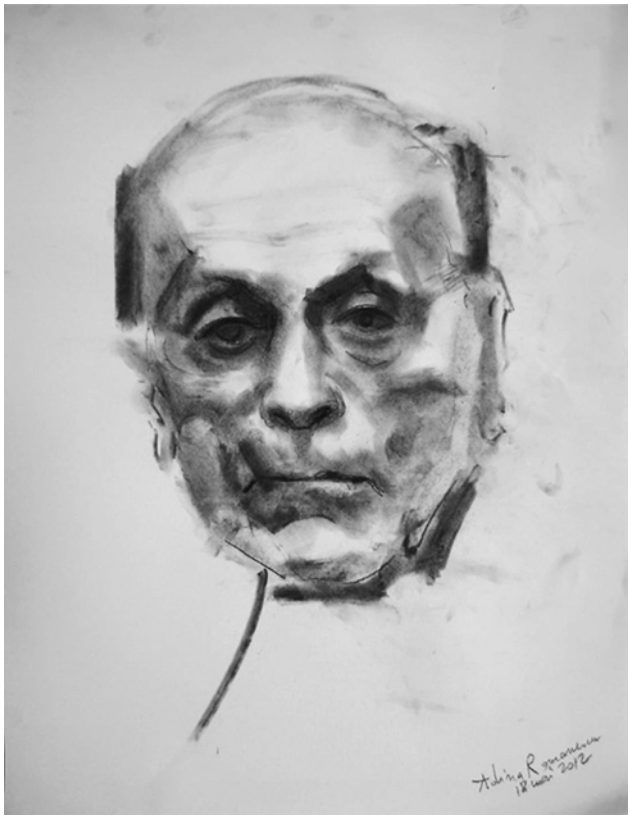

Gherasim Luca, portret de Adina Romanescu, 18 mai 2012

legătură cu ordinea naturală, ereditară, naţională, a discursului literar care-i fusese până atunci limba română. Limba franceză i se pare a fi ideală pentru explorările sale lingvistice fără opreliști, asemenea gândului fără frontiere exprimat într-un soi de *bâlbâială poetică/bégaiement poétique* ca rezultat al bâlbâielii istoriei. Comunismul instalat în România nu i se pare deloc mai breaz etern revoltatului G. Luca. Îşi pune în gând să emigreze în Franţa, dar abia de reuşeşte cu greu (şi fără voia lui) să ajungă în Israel unde, ca să scape de serviciul militar obligatoriu, stă ascuns mai multe luni într-o grotă, înainte de a reuşi să ajungă clandestin la Paris în 1952.

Îşi păstrează cu obstinaţie statutul de apatrid până în acel fatidic miez de noapte, 9 februarie 1994, când avea să se logodească pe vecie cu Sena, după ce postase ultimul său mesaj prin care spunea că vrea să părăsească *această lume în care poeţii nu-şi mai află loc*. A ţinut să rămână până la sfârşit *eroul hors-limite, hors la loi, dispărut fără urmă* care s-a vrut a fi. Se va fi întâlnit oare cu Paul Célan, cel care cu douăzeci de ani mai înainte îşi încredinţase şi el Senei trupul, spre a fi purtat în ultima mare călătorie în neantul cel fără frontiere?

Atunci am auzit că francezii l-au declarat ca fiind cel mai mare poet al lor din secolul al XX-lea pe românul Gherasim Luca. Şi-am scris la rândul meu:

Le XX-ième siècle finissant/ Allait clamer serein:/ Le plus grand poète français/ C'est un Roumain.// Quel drôle d'attrait/ La Ville Lumière exerce-t-elle/ Sur toutes les étincelles de la terre –/ Cette orange bleue au goût d'enfers,/ Qui, un bon/mauvais jour,/ Quittent pour l'amour de la Seine/ La scène/ Où rien ne va plus... (În veacul al XX-lea care sta să apună/ Se clama cu gând bun:/ Cel mai mare poet francez/ Este un român!/ Ciudată atracţie/ Trebuie să exercite Oraşul Lumină/ Asupra tuturor scânteilor omeneşti/ De pre pământul acesta/ Ca o portocală albastră/ Cu gust de infern,/ Care, într-o bună/ rea zi,/ Părăsesc de dragul Senei/ Scena./ Unde jocurile au fost făcute... – trad. P. R.*)*

În 1953 i se publică la Editura Soleil Noir volumul de poezie ***Héros-limite***. Dar ceea ce face unicitatea poetului Gherasim Luca, sunt recitalurile sale de poezie ca tot atâtea diamante sonore – prezenţa lui fizică, o siluetă stranie în negru, şi vocea – splendori care-şi află suflul când crezi că sunt pe cale să se stingă şi apoi, iar şi iar, silabe, ritmuri, foneme, adâncul şi înaltul întrepătrunzându-se.

Poetul este Sfinxul, tot el Oedipe:

„În numele/ celor/ făr' de lege/ de ieri// în numele celor/ făr' de lege/ de azi// supravieţuitorul de la Auschwitz/ şi supravieţuitorul SS-ist/ se interoghează/ la tribunalul din Frankfurt// Cum se condamnă în numele legii/ crima comisă în numele legii/ Cum se iartă în numele legii/ sângele vărsat în numele sângelui// Întrebarea/ depăşeşte răspunsul// şi acuzatul/ boxa// Nici iertare/ nici pedeapsă// în vecii vecilor" (**Œdipe Sphinx/Sfinxul Œdipe**).*

_____

**Hiroshima...*
Budapesta...
Congo...

Poetul este autor-lector care nu acceptă termenul (ideea) de poezie, preferându-l pe cel de *ontofonie*, ca un dangăt de clopot cu reverberaţii de tăceri, un *silensophon/tăcerofon* – un sunet al liniştii, al (i)raţiunii de a fi, un punct în care vacarmul şi liniştea *s'entrechoquent – centre choc*, desparte el verbul în două substantive, poemul luând forma undei de sunet care l-a pus în mişcare...

Poetul nu se vrea un moralist, ci un oralist, el nu *moralizează,* ci *oralizează*. Este un poet al scriiturii care-şi uluieşte auditoriul prin ţinuta sa stranie de umbră neagră cu alcătuire omenească, cu frazarea sa – înşiruire de silabe şi sunete care se fac şi se desfac ca într-o furtună non-mentală care *nici a furtună într-un pahar cu apă nu seamănă,/ nici cu un pahar în furtună.*

Până la ultimul său volum de poezie publicat în timpul vieţii – ***La Proie s'ombre/Prada se într-umbreşte****,* Luca şi-a urmat creaţia sa funambulescă, periplul său de aţâţător de

nervi care percepe ce este de perceput, spre a-l pierde apoi. *„Ce-i de prins este pierderea însăşi – prada care înghite umbra, umbra care se joacă cu prada."* [1]

Ca în această ***Poésie élémentaire/Poezie elementară:***

„apa care are aerul de a aprinde
focul pe pământ
aerul de a aprinde aerul pe apă
aerul de a aprinde pe apă
ceea ce are aerul de a se stinge pe pământ
aerul de a aprinde şi de a stinge
apa şi focul în aer:

cancerul ucide
întreabă sănătatea guralivă
tu cam de când slujeşti
în casa surzilor?
dintr-un puţ al adevărului în altul:

O *vid în exil* ***A*** *mare suavă*
I *magine* ***E*** *tolă întoarsă*
U *topică"*

Să traduci poemele sale este ca şi cum ai ucide cântecul unei privighetori puse pe şotii (de)lirice. E cu mult mai uşor să înveţi limba franceză, ca să poţi intra în acest fascinant univers fonetic de linişti grăitoare, de sunete care ies din sunete spre a se recrea într-o simfonie fără de sfârşit care nu-i alta decât cântecul bâlbâit al lumii căreia-i va fi mereu dor de armonia dizarmoniei.

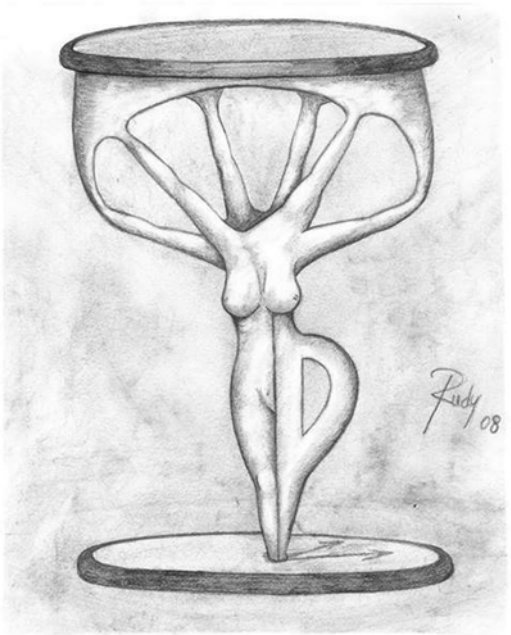

Rudy Roth, *Hipatia*, 2008. Inedit

[1] **André Velter**, *Préface*, **Gherasim Luca**, *Héros-limite*, Paris, Gallimard, 2001.

Voi pe cine vedeţi?
(Qui voyez-vous?)

Noi nu vedem pe nimeni

vedem uneori pe cineva
dar nu ca pe cineva cunoscut
cel puţin ca pe cineva văzut adesea
Uneori vedem pe cineva
dar în general nu vedem pe nimeni
Când vedem pe cineva
nu vedem pe nimeni
dar nimeni nu vede
că nevăzând pe nimeni
vedem totuşi pe cineva
Vedem bine că ne vedem
fiindcă ne vedem uneori
deşi nu totdeauna pentru a ne vedea
şi cu atât mai puţin pentru a vedea
că nu ne vedem
Ca şi cum nimeni n-ar vedea
cineva vede totuşi
că nu ne vedem
dar că vedem totuşi pe cineva
Uneori
Ca şi cum n-am vedea pe nimeni
dar ca şi cum am vedea totuşi
pe cineva
Dar în general
noi nu vedem pe nimeni
chiar atunci când vedem pe cineva
şi când cineva vede
că nu vedem pe nimeni
Pe nimeni căruia să-i putem spune
că nu avem nimic de spus
şi că nimicul pe care-l spunem
iar şi iar
ni-l spunem
ca şi cum n-am spune nimic
ca şi cum nimeni nu ne-ar spune
nici măcar noi înşine
că nu avem nimic de spus
nimănui căruia să i-o putem spune
nici măcar nouă înşine

Nimeni căruia să-i putem spune
că nu avem nimic de făcut
şi că nu facem nimic altceva
iar şi iar
ceea ce e un fel de-a spune
că nu facem nimic
un fel de a nu face nimic
şi de a spune ce facem

Nimeni căruia să-i putem spune
că nu facem nimic
că nu facem
decât ce spunem
adică nimic

Sfârşitul lumii
(La Fin du Monde)

Eu te floră
tu mă faună

Eu te trup
eu te poartă
eu te fereastră
tu mă os
tu mă ocean
tu mă îndrăzneală
tu mă meteorit

Eu te cheie de aur
eu te nemaipomenită
tu mă paroxism

Tu mă paroxism
tu mă paradox
eu te clavecin
tu mă în tăcere
tu mă oglindă
eu te arăt
Tu mă miraj
tu mă oază
tu mă pasăre
tu mă insectă
tu mă cataractă

Eu te lună
tu mă nor
tu mă maree
Eu te străvezime
tu mă penumbră
tu mă translucid
tu mă castel vid
şi mă labirint
Tu mă paralaxă
şi mă parabolă
tu mă drept
şi culcat
tu mă oblic

Eu te echinox
eu te poet
tu mă dans
eu te particular
tu mă perpendicular
şi înclinat

Tu mă vizibil
tu mă siluetă
tu mă infinit
tu mă indivizibil
tu mă ironie

Eu te fragilă
eu te arzândă
eu te fonetic
tu mă hieroglifă
Tu mă spaţiu
tu mă cascadă
eu te cascadă
la rândul meu iar tu
tu mă fluid

Tu mă stea căzătoare
Tu mă vulcanic
Noi ne pulverizabil
Noi ne scandalos
noapte şi zi
noi ne chiar astăzi
tu mă tangentă
eu te concentric

Tu mă solubil
mă insolubil
tu mă asfixiant
şi mă liberatoare
tu mă pulsatoare

Tu mă vertij
tu mă extaz
tu mă pasionant
tu mă absolut
eu te absentă
tu mă absurd

[...]

eu te mâini
eu te sudoare
eu te limbă
eu te grumaz
eu te navighez
eu te umbră eu te trup eu te fantomă
eu te retină în suflul meu
tu te iris

Eu te scriu
Tu mă gândeşti

trupul său uşor
(son corps léger)

Trupul său uşor
e sfârşitul lumii?
e o eroare
un deliciu prelins
pe buzele mele
în faţa oglinzii
dar celălalt gândea:
e doar o porumbiţă care respiră
dar orice-ar fi
aici unde sunt
ceva se întâmplă
într-o poziţie delimitată de furtună

lângă oglindă e o eroare
aici unde sunt nu-i decât o porumbiţă
dar celălalt gândea:
ceva se întâmplă
într-o poziţie delimitată

prelingându-se pe buzele mele
o fi sfârşitul lumii?
orice-ar fi e un deliciu
trupul său uşor respiră în furtună

Într-o poziţie delimitată
lângă oglinda care respiră
trupul său uşor lunecând peste buzele mele
o fi sfârşitul lumii?
dar celălalt gândea: e un deliciu
orice-ar fi ceva se întâmplă
în furtună nu-i decât o porumbiţă
aici unde-s eu e o eroare

O fi sfârşitul lumii respirând
trupul său uşor? dar celălalt gândea:
aici unde sunt eu lângă oglindă
e un deliciu într-o poziţie delimitată
orice ar fi e o eroare
ceva se întâmplă cu furtuna
nu-i decât o porumbiţă
prelingându-se pe buzele mele

nu-i decât o porumbiţă
într-o poziţie delimitată
aici unde eu sunt în furtună
dar celălalt gândea:
cine respiră lângă oglindă
o fi sfârşitul lumii?
orice ar fi e un deliciu
se întâmplă ceva
o eroare
lunecând pe buzele mele
trupul său uşor

Traduceri din vol. Gherasim Luca, *Héros-limite*, Paris, Librairie José Corti, 1985

„Gherasim Luca,
acest «hors la loi»,
a urmat în viaţă
o singură cale,
un singur crez:
de a fi
voce unică
în corul
bâlbâielii poetizante
a lumii.
Francezii
l-au declarat
ca fiind
cel mai mare poet
al lor
din secolul al XX-lea.”

Rudy Roth, *Inspirație*, 2008. Inedit

Universalia

SPECTACOLUL MORȚII
de Louis-Philippe Hébert
roman epistolar
Traducere din limba franceză
de Christian Tămaș
fragment

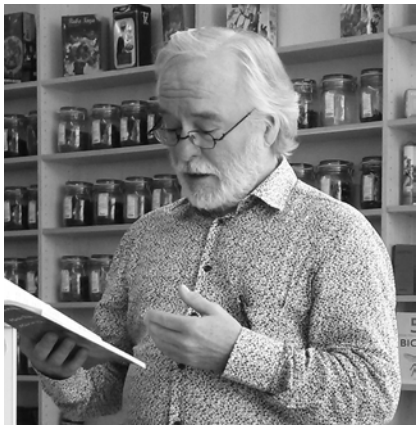

Louis-Philippe Hébert
Scriitor canadian

Scriitorul canadian **Louis-Philippe Hébert** este autor a aproape treizeci de cărți, multe dintre ele fiind traduse în engleză, azeră, spaniolă, română și rusă. În anul 2008 i-a fost decernat Marele Premiu Québecor al Festivalului Internațional de poezie de la Trois-Rivières (Canada), pentru cartea *Le livre des Plages*, în 2012, Premul I al Festivalului de poezie de la Montréal, pentru cartea *Vieillir*, în 2015, Premiul Guvernatorului General al Canadei pentru cartea *Marie Réparatrice* (apărută în același an în ediție bilingvă, franceză-română, în Colecția „Perseide" a Editurii Ars Longa, în traducerea Flaviei Cosma, cu o prefață de Christian Tămaș), iar în 2016, Premiul CALQ-Creator al anului conferit de regiunea Laurentides.

Christian Tămaș
Scriitor, orientalist, doctor în filosofie, traducător
Membru al Uniunii Scritorilor din România
Consilier pentru Științe Umaniste, International Biographical Centre, Cambridge (Marea Britanie)

29 februarie 2019

Dragul meu prieten,

Imaginează-ți că ajung în zori, într-un oraș necunoscut. Da, în zori! Eu, care detest această perioadă a zilei, când fantomele lăsate în urmă de somn nu au fugit toate. Aceste fantome n-au cedat încă locul celor pe care realitatea le impune așa de greu unei minți atât de puțin resemnate ca a mea!

Pot, în ciuda încurcăturii mele, să-ți mărturisesc că am ajuns în inima acestei ambiguități ce caracterizează trezirea, această sfâșiere dintre adevărat și aparent. Gara din Alba se întindea cu măreția interminabilă a clădirilor de cărămidă roșie, caracteristice începutului de secol trecut. Era, prin neliniștea ei cenușie, mărturia unei epoci în care călătoria cu trenul putea fi un lux sublim. Totuși, aici nimic nu s-a schimbat. Poate doar faptul că bogăția de altă dată pare să fi înclinat de partea sărăciei și a decăderii extreme.

Cum pot să avansez eu astfel de comentarii, îmi vei spune? Pentru a fi în stare să fac o comparație avizată, ar trebui să fi trăit mai mult de o sută de ani. Îți mulțumesc dacă ai gândit astfel și nu ai râs când ți-am împărtășit acest gând. Pentru că vei fi găsit cuvintele ce se potrivesc perfect cu starea mea. Iată ce simt coborând din tren. Aș putea avea o sută de ani.

E greutatea vârstei; te amuzi, simt asta. Dar există ceva mai rău decât ecoul îndepărtat al ironiilor dumitale. Fluieratul locomotivei ce pare să nu se mai termine îmi amplifică migrena pe care o tratez de când am plecat. Cred, în punctul unde am ajuns, că-mi va crăpa capul. Cutia craniană își va răspândi la picioarele mele conținutul funest pe care doctorii îl numesc creier.

E nevoie de trei pași făcuți într-o manieră riscantă pe scara de fier, pentru a pune în sfârșit piciorul pe pământ. Dar iată că, de-abia terminată această coborâre vertiginoasă, o pojghiță de gheață mă așteaptă.

Trebuie să-mi vin în fire cum pot, constatând că frigul te îngheață până

în măduva oaselor odată ce ai atins solul. Umezeala acestei dimineți cleioase pare că nu mai vrea să dispară. Văd în jurul meu clădiri jelind în tăcere. Simt o agonie perpetuă traversându-le zidurile de cărămidă; mortarul se macină pe loc, iar acumularea de grăsime uleioasă ce încleiază traversele de cale ferată l-ar descuraja brutal pe pietonul delincvent; chiar amăgit de semiobscuritatea care continuă să se încrusteze, acesta s-ar abține de la a face sinistra experiență. Va fi strașnic pedepsit oricine ar pipăi cu talpa la întâmplare, angajându-se în afara trecerilor marcate!

Când ridic ochii spre cer, îmi dau seama că uzura panourilor de sticlă ale gării i-a opacizat acoperișul. Acesta lasă cu greutate să treacă o lumină încețoșată care ai jura că-i artificială. Puțina zi, luminând structura de metal care susține acest acoperiș ce va fi fost, într-un moment îndepărtat, transparent, nu este deloc convingătoare. Întregul edificiu pare afectat de o surpare profundă. În acest decor care mă sperie prin leprozitatea lui, până și oțelul triunghiurilor aplatizate ale acoperișului se egrenează într-o rugină prăfuită și tetanică; acolo unde grinzile se întâlnesc, sunt grupate în motive geometrice capetele de buloane, rotunde și bombate ca niște buboaie.

Locomotiva, care ne-a tras după ea de la Viena până aici, nu va reuși, deci, niciodată să iasă din haloul pe care propriul său abur l-a instalat în jurul ei. Mașinăria a fost ajunsă din urmă de răsuflarea-i ce se deschide și se închide iar; cu o respirație singulară, împinge în afara spațului său albicios, în clipa când te aștepți mai puțin, o asperitate neagră. Ca piciorul dantelat al unei insecte încercând să iasă din coconul ei. Sau, mai corect, ca un scarabeu străpuns de viu cu un ac, care se zbate în vată…

Ce călătorie groaznic de istovitoare! La marginea bătrânilor munți Carpați, cu ale căror faleze se învecinează calea ferată, nu puteam să nu-mi arunc privirea spre prăpăstiile în fundul cărora se află mici sate. De-a lungul întregului drum, ele mă chemau cu luminile lor. Pe mine! Scânteind pentru mine, pentru mine personal, le auzeam silabisindu-mi numele, pricepi?

Mă încearcă, după cum știi dintr-o scrisoare anterioară, din ce în ce mai mult, aceste amețeli de necontrolat. Ce psihanalist foarte apreciat a pretins că amețeala era teama de a nu cădea și, în același timp, dorința de a o face? Merg pe ulițele satului și mă clatin. E atât de alunecos. Aș avea nevoie de o balustradă. Ar trebui să se pună balustrade peste tot în acest loc. Și, totuși, mă aflu la nivelul solului. Nu se poate ajunge mai jos de atât, nu-i așa? Ai dreptate, există și mai jos. Da, subsolurile. Da, parcările subterane. Metrourile ca acelea de la Moscova. Da, puțurile minelor de cărbune din Irlanda. Iar acolo, din nou ar trebui să mă târăsc. Altfel, dorința de a cădea îmi va învinge teama. Și sunt, vai, convins că voi muri!

Am mers destul de repede, vagonul și cei câțiva călători împrăștiați în interiorul lui – aș fi putut să-i asociez pe fiecare dintre ei cu un animal. Nu aveam timp, atât de busculați eram de mișcările involuntare ale garniturii. Din fericire, legăturile dintre vagoane rezistau curajos forței centrifuge, iar rozariul de vagoane își revenea după fiecare curbă, se tasa la coborâri, se lungea și se încăpățâna la urcușuri. Totul în ritmul unui veșnic *Ave* molfăit iar și iar de o bătrână așezată în spatele meu, fără dinți și moartă de frică.

În ciuda sau, mai curând, din cauza condensului ce o umezea, făcând să i se umfle cadrul de lemn, fereastra mea, al cărei geam semăna cu fundul unei sticle de vin și care asuda din belșug, a rezistat, de-a lungul întregii călătorii, dorinței mele presante de a o deschide; fiecare dintre încercările mele s-a dovedit zadarnică până într-atât, încât aproape că mi-am rupt degetele.

Poate era mai bine așa. Că nu s-a deschis. Când mă gândesc din nou la mărturisirea precedentă, aceea de a-mi grăbi sfârșitul aruncându-mă pe fereastră, care mi-a scăpat ca un lapsus, nevroza mea ar fi fost destul de copleșitoare pentru a mă împinge în gol. Aș fi cedat fără îndoială atracției unei căderi neîntrerupte la trecerea trenului pe un pod de lemn care se clatină; ei, da, dragul meu prieten, sedus de amețeală, m-aș fi aruncat pe fereastră, așa cum a făcut-o odinioară un apostat.

Trebuie să admit că ajung aici într-o stare de degradare lamentabilă; mă simțeam deja extrem de rău când am părăsit Viena, Viena cea rece, Viena cea dură, unde locuitorii ți se adresează cu greu, părând să creadă că germana lor impecabilă, prețioasă ca o latină clasică, monumentele lor grandioase, arhitectura lor nemăsurată precum și muzica sinuoasă a repetițiilor, care se înalță din cea mai mică răsuflătoare, sau aceea somptuoasă a reprezentațiilor evadând de la înălțimea vasistaselor, în fine, că toate aceste manifestări pompoase ale artei rămân proprietatea exclusivă a orașului lor și a locuitorilor săi. Am fugit din Viena, dar, după cum constați, călătoria cu trenul pentru a veni aici n-a avut efectul liniștitor pe care l-am scontat.

Iată-mă, așadar, intrând în Alba extenuat, nefiind sigur că am făcut o alegere bună și având doar o singură idee în cap: aceea de a mă încuia în camera mea de hotel, de a mă întinde în pat și de a dormi, în sfârșit, pentru a șterge urmele ultimelor patru zile în timpul cărora am dormit atât de puțin.

Ai să râzi. Când am coborât din tren, am crezut că îl zăresc pe tata pe peronul din fața gării, ca și cum m-ar fi așteptat. Odată detectată – ghicită mai mult decât detectată, pentru că nu există aici o legătură între cauză și efect – figura lui a fost absorbită de ceață; persoana aflată la originea confuziei mele trebuie să se fi strecurat, fără îndoială, printre două vagoane, nelăsând în urmă decât aburul trenului care o ascunsese

imediat și pe care eu îl pipăiam înnebunit că nu simțeam nimic solid la capătul degetelor. Nici sub picioare.

Această fantezie n-are nicio importanță. N-o lua în seamă. Tata e mort de ani buni. E o prostie. Persist în a-i întrevedea figura hărțuitoare în orașele unde merg. Amintirea celui care mi-a fost torționar de-a lungul întregii copilării trebuie să mă fi urmat până aici.

Eu nu știam nimic, la vârsta mea fragedă, despre regulile ce guvernează raporturile dintre prădători și prăzile lor. Trebuie să spun că nu m-am comportat ca o pradă bună. Se arată, uneori, pe canalele de televiziune specializate acrobațiile faunei: vedem gazele întâmpinând un tigru cu o lovitură năpraznică a picioarelor din spate. Eu eram o astfel de gazelă. Dar nu vreau să te plictisesc cu aceste resurgențe venite dintr-un trecut dispărut, pe care l-aș fi dorit încă și mai îndepărtat; vei pune pe socoteala singurătății această nevoie nereprimată de a mă confesa. Cu astfel de efuziuni din partea mea nu te-am obișnuit. Nu vreau să-ți vorbesc despre acest personaj – tatăl meu! –, chiar dacă îi atribui înclinația de a bea mai mult decât normal. Vreau, mai degrabă, să-ți împărtășesc un gând dintr-o altă sursă. Poate te va interesa pe dumneata care te arăți atât de iubitor al diverselor manifestări ale speciei umane.

Și eu, antropolog curios, amator ca și dumneata, am fost intrigat, de la o țară la alta, să constat cum se aseamănă până la confuzie chipurile diferitelor grupuri etnice. În ochii unui observator atent, aceeași morfologie ar putea să se transmită, la kilometri distanță, la populații înrudite și, uneori, neînrudite absolut deloc, incredibil de diferite. Dincolo de afinități, de ticuri, de feluri de a fi, de atitudini care provin din cultură în sens larg, sunt surprinzătoare caracteristicile fizice comune ființelor omenești.

Astfel, în dreapta taxiului angajat în depășire, bătrânul acela care se duce la oraș într-o căruță trasă de un cal ar putea fi un cultivator de pe la noi. Prin înfățișarea lui binevoitoare, îmi amintește de ceva din satul meu. Nu, de cineva. Asta e. Mă gândesc la cineva și devine mai clar.

În timp ce întreaga acțiune se derulează foarte lent – prin ce mecanism subtil evocând două trenuri mergând pe linii paralele?, noi mergem, totuși, mult mai repede decât el – disting fără dubiu trăsăturile lui Émile Lazare. Țăranul din căruță îmi readuce în memorie fizionomia sculptată cu cuțitul, chipul osos al lui Émile, nasul ca un cioc de corb și ochii lui negri. Negri și luminoși. Care ne priveau întocmai ca o pasăre călătoare. Iată! Zâmbetul crud și dezamăgit aruncat spre noi, în treacăt. Apoi. Straiele de lână pe căldura și umezeala aceea. Haina cenușie împletită, cu ochiuri deșirate acoperind umerii lăsați. Observam mii de asemănări care deveneau din ce în ce mai puțin discrete, dar, brusc, taxiul a accelerat. În sfârșit!

Am avut senzația că am fost propulsat. Omul a dispărut din cadrul geamului meu, ca și cum ar fi fost catapultat. Era departe acum. Dar amintirea acestei sosii improbabile persista; o astfel de asemănare de la un continent la altul nu putea fi pur și simplu… posibilă. Mă găseam la mii de kilometri depărtare de satul unde trăisem și, chiar la o distanță de treizeci și cinci de ani, vorbele profetice pe care mi le adresase Émile îmi reveneau în minte ca un ecou.

Tocmai cumpărasem pădurea învecinată cu a lui. Îi zisesem: „Acuma avem într-adevăr aceeași esență, 'Mille." Fusese poreclit 'Mille fiindcă pronunțarea numelui său mic urmat de cel de familie dădea Mille Hasards[1]…

Mă privise:

– Nu, e încă o diferență enormă între tine și mine, băiete.

– Vârsta?

Cum îi era obiceiul, nu-mi răspunsese la întrebare, urmându-și firul gândurilor:

– Tu, într-o zi, ai să pleci de aici. Eu n-am să ies niciodată din pădurea mea.

– Dar nici eu nu vreau să ies. Am cumpărat bucata asta de pădure ca să prind rădăcini pentru totdeauna.

– Tu, tinere, nu te gândești să pleci, dar ai să pleci. Eu vreau să plec, dar *nu pot* să plec. Iată diferența. Eu n-am să plec de aici decât când am să mor. Și poate nici atunci!

– Iar eu n-am să plec cât trăiesc.

Spune-mi, ce este această senzație care te gâdilă la rărunchi, atunci când facem o promisiune pe care știm că nu o vom putea respecta? Cântecul cocoșului urlă încă în pântecul meu. De trei ori? De mai multe. De o mie. Se iveau zorii. Am avut mereu sentimentul că, plecând de la țară, îl părăsisem pe Émile. Pe el. Lăsându-l acolo, în pământul lui natal. Și iată că nutream iluzia că tocmai dădusem peste el… în România!

Această voință de a-l regăsi pe unul dintre apropiații mei era, oare, un alt efect, mai subtil, mai pervers, al dezrădăcinării? Trei luni de deplasări prin Europa Centrală ar face deci să reapară un nou interes pentru rădăcinile sale la un om care ar fi fost gata să jure că nu mai avea niciuna fiindcă le smulsese pe toate. Nevoia de a reveni la origini îl antrenează pe acest om pe calea speculațiilor foarte primejdioase, crezi dumneata. Dorul de țară se strecura în mine.

Aceasta explică, oare, faptul că, ajuns la hotel, mă găsesc în fața unor chipuri care îmi par atât de familiare? Din nou. În mod mecanic, resping aceste asemănări, ca și cum m-ar agasa. Le alung cu dosul mâinii: am venit până aici pentru a găsi oameni pe care nu-i cunoșteam și, mai ales, care nu mă cunoșteau.

Dragă prietene, nu lua în seamă halucinațiile mele. Ele sunt mai curând blânde la sfârșit. Important e să știi că am ajuns la destinație, că gazdele mele m-au primit cu toată atenția și delicatețea pe care le-ai fi dorit pentru mine ca

[1] O mie de șanse. (*N. trad.*)

și pentru dumneata însuți, că drumul din sat până în orașul vechi s-a desfășurat fără obstacole și că – după cum e evident în literatura noastră –, în afară de propriile impresii, nu e nimic de povestit. Cu privire la acest lucru, vei fi remarcat cât de sinistră le e înfățișarea, cât de piezișă, privirea, și cât de deformată de grimase… de dezgust sau de dispreț, gura unor cronicari care, în cotidienele noastre, *se ocupă* de cărți – nu se mai spune „literatură", nu se mai spune „critici". Nu te mâhni, așadar, din cauza puținei importanțe acordată de aceștia scrierilor dumitale și vezi aici, din contră, o garanție a calității lor. Există pești caraghioși cu mustăți care nu frecventează decât apele întunecate. *Care înoată la umbră și se îneacă la soare*, scria Tzara.

Primește prietenia mea și iartă-mi această prea lungă scrisoare pe care, într-un moment de rătăcire, aproape că aș fi numit-o „misivă".

LOUIS-PHILIPPE H.

1 martie 2016

Bună ziua, D…,

Îndoieli. Sunt asaltat de îndoieli. Mă îndoiesc de tot. Dar, mai ales, mă îndoiesc că mesajul meu precedent s-a trimis. Fără glumă. N-ar fi o surpriză ca wifi-ul să nu funcționeze.

De fapt, aș zice că „pulsează": apare cu intermitențe și dispare la mijlocul aceleiași trimiteri. Pictograma, această felie de tartă zebrată reprezentând conexiunea la rețea bate din aripi ca un vultur. Iartă-mi abuzul de metafore. Adaug deci acest al doilea mesaj, ca urmare a celui dintâi. Primindu-le pe amândouă, vei putea să înțelegi mai bine unde am ajuns.

În dimineața asta am mâncat o portocală ca și cum ar fi fost pentru prima dată, de fapt, cred că e prima oară în viața mea când am putut simți în mod real gustul unei portocale. Chiar dacă în locul unde mă aflu noțiunea de realitate are prea puțin sens. „În mod real?" Ce înseamnă aceste cuvinte? Mă revăd atât de departe de propria mea realitate, atât de despuiat de propria mea esență, cu sufletul atât de diluat, încât aceste cuvinte nu mai înseamnă nimic pentru mine.

Dar să continuăm. Mi s-a părut, imediat după această amărăciune de care îți vorbesc, ca o altă evidență mai puțin discretă, că nu era pentru prima oară când mâncam o portocală sau, mai bine-zis, că nu era pentru prima oară când o gustam. Avusesem totuși, pentru o clipă, o impresie contrarie. Am vorbit despre o senzație asemănătoare în al meu „Text despre căpșuni". E straniu… acest sentiment de stranietate persistând în ciuda greșelii, durând în ciuda pleonasmului tocmai făcut care, ca orice greșeală de stil, se va grăbi să te agaseze.

Scriu în camera mea. Un zgomot neobișnuit venit de pe coridor a fost de-ajuns ca să mă descumpănească. Îmi închipui că, citind acest mesaj, până și un cititor binevoitor ca dumneata va simți o dificultate în a mă urmări. Unde eram? Ah, da. Să trecem dincolo de gustul amar al fructului. De amestecul lui de cunoscut și de necunoscut. Țineam să-ți evoc atmosfera micului dejun. La Hotel „Cetate". Reiau deci. După douăsprezece ore de tren, iată-mă ajuns la Alba. Venind de la Viena. Oricât de mult îmi repet că am ajuns în ajun, am impresia de a fi fost aici dintotdeauna. Căci, în mod surprinzător, acest decor deteriorat îmi seamănă. În orice caz, îmi convine mai mult decât cel de la Viena, care nu suportă nicio slăbiciune.

Noaptea mi s-a terminat mai devreme decât aș fi prevăzut. Dar ziua se străduia să se instaleze. M-am învârtit prin cameră așteptând. În sfârșit am coborât.

Mă simt… descumpănit. Asta-i.

Mai întâi să știi că micul dejun e servit între opt și zece, un lucru destul de obișnuit în aceste părți. Descumpănit, scriam. Mersul soarelui pe cer îmi pare contra naturii. Poziția lui și a lunii mă derutează. Când îmi dau seama cât e ceasul – cum? atât de târziu! sau atât de devreme! – mintea mi se clatină. În plus, îmi vine greu să-mi dau seama dacă sunt la nord sau la sud; nu mai știu dacă e dimineață sau seară.

Simt… gata, am găsit. Resimt ceea ce voi numi „decalaj geografic" și, crede-mă, acesta nu e cu nimic mai prejos decât confuzia generată de destul de rău documentatul decalaj orar. Cele două, combinate, îți vor asigura o dezorientare dintre cele mai complete.

Hotelul „Cetate" este totuși admirabil situat. Nu e greu de localizat. La doi pași de cetatea fortificată din Alba, ar putea să facă parte din ea. De sus, de la singura și unica fereastră a camerei mele, la ultimul etaj – al zecelea, deoarece, contrar practicii curente în America, parterul nu se numără; dacă trebuie să te încrezi în butoanele ascensorului ale căror cifre au pălit mult, parterul este zero, cu butonul cel mai uzat așa cum și trebuie, căci, într-un moment sau în altul, pe el vor sfârși prin a apăsa toți utilizatorii – observ un ansamblu de fortificații. Și, dintr-o privire, aș îmbrățișa peisajul până la Carpați, dacă nu ar fi blestemata asta de ceață care întârzie să se ridice.

Am coborât deci la etajul zero într-un lift rustic – șocuri, contra-șocuri și zgomote neobișnuite, opriri la jumătatea etajului, reporniri după ce ai apăsat de mai multe ori pe butonul de deblocare a ușilor, ceea ce pare să constituie un obicei aici ca să vezi ce mai rămâne, bachelita neagră odată topită de atacurile repetate – și m-am dus în sala de mese. Sculat foarte devreme, ajungeam prostește la micul dejun în ultimul minut.

Fusesem nevoit să mă trezesc de mai multe ori ca să constat, privind cadranul ceasului, că ora micului dejun nu sosise, să mă întind la loc în pat și să adorm din nou. Acum,

simțeam în toate tipurile de comportamente false ce-mi erau destinate că eram prea aproape de închiderea sălii de mese; chelnerii și chelneriţele începuseră deja să aşeze tacâmurile pentru prânz. Îi jenam.

Am mâncat singur. Pe un colț de masă. A cărei învelitoare fusese ridicată pentru a mi se face loc sau pentru a nu o murdări. Din bufet nu mai rămânea decât o omletă care mi-a părut rece și vâscoasă, garnisită cu ardei și ceapă, precum și câteva fructe avansate nevoite de nimeni înaintea mea. Am luat portocala în cameră. Acolo s-a produs evenimentul pe care ți l-am descris mai înainte. Avea un gust acru, un gust care nu m-a mai izbit niciodată până atunci la o portocală. Era o portocală sângerie și își merita numele. Aparenței de hemoragie internă, i se adăuga gustul feros al sângelui.

Voi încheia, din păcate, mesajul de față prin evocarea acestui fruct sinistru cu vinișoare roșii pe fond galben și mă voi culca din nou cu aceste ultime cuvinte, nu fără a fi încercat pentru ultima dată să ți-l trimit. Dar mă îndoiesc… etc.

Al dumitale prieten,
LOUIS-P.

2 martie 2016

Dragul meu D…,

Răspunsul dumitale – dar era, oare, al dumitale? – mi-a parvenit în fragmente detașate. Am avut impresia că serverul alterase fonturile. A trebuit mai mult să ghicesc decât să citesc cu adevărat. De fapt, acest mesaj care am crezut că venea de la dumneata – vezi, nu sunt încă sigur – utiliza o abundență de caractere pe care le-aș asocia, la o primă vedere, cu limba greacă. Știi că oamenii de știință le folosesc pentru arcanele lor, iar literele μ, ß, și Δ ar putea prea bine aparține limbajului lor; dar ¥, £, ∞, ø și ª de unde provin? Sunt simboluri de monezi, bineînțeles. Altfel, infinitul pentru ∞, merge… Totuși ◊, †, oricât de evidente ar părea într-un univers de ferpare, scapă înțelegerii de către mine a discursului dumitale. De ce naiba le-ai folosi? Sau, dacă trebuie să le atribuim oamenilor de știință, cum sunt îndemnat să cred, cum slujesc ele limbajul științific? S-ar zice că sunt o ploaie de injurii din benzile desenate. Venind de la dumneata? Nu cred să le fi meritat. Bun, am să încerc din nou să descifrez acest mesaj care îmi displace. Ah, dacă ai avea idee cât de brutal mă trimite el în singurătatea mea…

Căci, vezi dumneata, eu nu stăpânesc decât prea puțin limba locului. La întrebarea clasică: „Ce înseamnă?", răspunsul recepționerului este mereu același: „Poate însemna mai multe lucruri". Zâmbește. Apoi adaugă că nu trebuie să mă formalizez. Să mă formalizez cu ce? Și, din nou, zâmbet din partea bărbatului chel care seamănă cu un demnitar în versiune de circ. Acolo, în combinația dintre costumul de gală și zâmbetul exagerat, îl văd bine, sub o formă de ironie, pe prezentatorul numerelor din spectacol. N-aș vrea să merg până la a mă gândi la o insultă de clovn. Dar nu ar fi de mirare.

Toată lumea se arată foarte politicoasă față de mine. Până și acest lucru e agasant. Așa se întâmplă și cu *trecutul e nesigur, viitorul, o certitudine*. Care este un fel de salut auzit la fel de frecvent ca al nostru: „Ce mai faci?" și ca „Bine, mulțumesc. Dar dumneavoastră?" La noi întrebarea n-are, de fapt, nimic de-a face cu vreun interes oarecare arătat sănătății celui căruia îi este adresată sau stării lui de spirit. Răspunsul survine în mod automat. De aceea, orice alt răspuns decât cel prevăzut de automatism îi blochează funcționarea socială și provoacă o jenă. După cum vei fi observat, eu nu-mi încarc decât rareori scrisorile cu acest gen de vorbărie superfluă. Nici dumneata nu o faci, de altfel. Când nu ți-e bine, mi-o spui. Și când și eu am vreo indispoziție, îți aduc acest fapt la cunoștință fără ocolișuri. Sau când nu mi-e bine.

Pe de cealaltă parte, să recunoaștem că în viața de toate zilele formulele de politețe se pot dovedi foarte utile fie și numai pentru a stabili un simplu contact, o străfulgerare scurtă aidoma scânteilor apărute atunci când releul unui bătrân tramvai de dinainte de război părăsește pentru un moment firele de alimentare, revenind apoi la locul lui. Pârâituri electrice dezgolite pe care le aud până la etajul al zecelea, atât de sonore și de luminoase, încât îl distrag pe străinul venit din America unde tot ce este electric – firele, racordurile, panourile – este ascuns, disimulat, adăpostit. De parcă electricitatea nu ar trebui să-și manifeste prezența decât prin utilitatea ei.

În timpul întâlnirilor cotidiene contactul se derulează și aici în doi timpi. Un prim individ zice: „Trecutul e nesigur". Iar expresia este urmată fără greș de răspunsul celui de-al doilea: „Viitorul, o certitudine". Este formula consacrată pentru un schimb cordial de amabilități. Ea revine în conversație atunci când unul dintre interlocutori își caută cuvintele, iar persoana din fața sa dorește să-i vină în ajutor mobilând tăcerea: „Trecutul e nesigur, viitorul, o certitudine, nu-i așa?"

Am întrebat mult în jur, am încercat să-mi împărtășesc curiozitatea personalului hotelului; nu mi se dă nicio explicație valabilă. Asta, când am noroc; când n-am, toți refuză să-mi răspundă.

În ce mă privește, rămân la concluzia inițială: acest salut reflectă sentimentul general că nu trebuie să întârzii asupra trecutului și că numai viitorul contează. Ceea ce dă la iveală cea mai elementară înțelepciune. Nu-mi este neplăcut faptul că locuitorii acestei țări s-au gândit să și-o reafirme unii altora și chiar de mai multe ori pe zi. De atâta amar de vreme… uimindu-l pe un vizitator ca mine.

Îmi spun că formula poate fi înțeleasă și în sensul de „Nimeni nu scapă de soarta sa". Ori este, poate, un mod de reamintire, la acest popor rămas foarte religios, a faptului că există o viață asigurată după moarte?... Sau a apărut dintr-o glumă care exprimă pe dos afirmația de bun-simț: „Trecutul e cert, iar viitorul, nesigur". Cum știi, o expresie foarte veche poate devia de la sensul său primar prin îndelungă întrebuințare. Până la dobândirea unui sens opus.

Schimbul de replici este atât de mecanic și atât de des escamotat, încât nici măcar copiii atât de prompți în a repune în chestiune obiceiurile adulților, nu par să se sinchisească. Și îți vorbesc în jargon despre una sau alta cu o asemenea repeziciune, că nu mai ești sigur decât cu privire la o silabă sau două. O scurtă alternanță pe care aș traduce-o prin: „'Gur?" și „'Tudine!" și iată-i porniți din nou în direcții opuse. Caut echivalențe, nu găsesc niciuna convenabilă – fiecare a sărit iute pe skateboard-ul lui, du-te de-i întreabă! Evident. Altfel, ne putem gândi la cuvinte precum „gazdă" sau „a auzi" ale căror sensuri sunt, dacă vrei, reversibile. E posibil și să fi ratat ceva. Aud rău cu urechea dreaptă, inutil să ți-o reamintesc, o știi. Izbirea de trotuar a skateboard-urilor este destul de zgomotoasă pentru a-mi alunga gândurile. Ca un pocnet din degete. Pe care îl urăsc. Și care mă readuce la realitatea că sunt și rămân un străin.

Iată tot ce am putut elabora pentru moment cu privire la acest subiect, bazându-mă mai mult pe mine însumi decât pe răspunsurile primite la întrebările mele, vei fi înțeles acest lucru.

Dacă sunt departe de a fi opac față de ce se petrece în jurul meu, nu sunt nici inconștient cu privire la ce se întâmplă în interiorul ființei mele; mă întreb dacă reveriile acestea nu constituie un ultim refugiu împotriva unui anturaj prea afabil, prea prevenitor pentru a nu-mi ascunde ceva – vorbesc de mediul meu imediat, de cei care îl bântuie, ca să folosesc o expresie fantomatică, aceștia dând dovadă în același timp de o politețe extremă și de o prea mare reținere, ca și cum prima dintre aceste calități ar fi complementul ideal al exceselor celei de-a doua. Din acest motiv, de caracterul exasperant al măruntelor conversații zilnice, botezate de englezi *small talk*, căruia i se adaugă beneficiul unei limbi străine pe care nu prea ajung să o descifrez, sunt aproape în întregime scutit.

A trebuit să iau cina în hol, lângă pilonii de marmură falsă. Mi s-a pregătit o măsuță scundă aidoma acelora din bistrourile pariziene, acoperită de o față de masă albă, de farfurii cu margini ornamentate și de tacâmuri care mi s-au părut grele. Un alt efect al acestei oboseli de care organismul meu nu pare să vrea să se debaraseze. Am văzut prin ușa rotativă apusul unui soare orbitor, ca într-un film derulat cu încetinitorul. Imagine după imagine. Reflexie după reflexie. Până în momentul desertului conținând orez scăldat în lapte îndulcit cu zahăr.

Rareori m-am simțit atât de singur, aveam de gând să scriu „părăsit".

Înghițeam cu nervozitate. Oameni în haine de gală intrau și ieșeau din sala de mese cea mare. Vorbeau tare, râdeau, apoi îmi constatau prezența. Tăceau. Într-un mod deplasat. *Eu eram* deplasat. Și nimeni nu îndrăznea să mă privească. Ca și cum, prea vizibil fiind, aș fi fost invizibil, privirile lor mă traversau. Am avut sentimentul că se voia ținerea mea departe... De care sărbătoare?... Izolarea mea... De cine? Pedepsirea mea... De ce?

Am rămas în urmă cu somnul. Sper ca acest mesaj, pe care-l încredințez tehnologiei, să-ți parvină, cel puțin cu eficacitatea tuburilor cu aer comprimat[2] din Parisul de odinioară, și să nu fie, din contra, subiectul hoinărelii unei sticle plimbate de mare la întâmplare. Ajuns aici, îți reiterez că rămân al dumitale în întregime devotat,

H.

Roman în curs de apariție la Editura Ars Longa

[2] Este vorba de „poșta pneumatică", un sistem de tuburi utilizat la Paris între anii 1868–1984 pentru transmiterea corespondenței. *(N. trad.)*

„«În mod real?» Ce înseamnă aceste cuvinte? Mă revăd atât de departe de propria mea realitate, atât de despuiat de propria mea esență, cu sufletul atât de diluat, încât aceste cuvinte nu mai înseamnă nimic."

Universalia

SERAIUL IMPERIAL ÎN MEMORIILE DOAMNEI LEYLÂ SÂZ – COMPOZITOARE ȘI SCRIITOARE TURCOAICĂ (2)

Urfet Șachir

Scriitoare, profesoară
Președintele Comisiei de Cultură,
Filiala Mangalia a Uniunii Democrate Turce din România

Doamna **Leylâ Sâz** a primit din partea Sultanului Abdülhamid al II-lea Ordinul de Compasiune, decorație acordată doar femeilor. Alături de poeta contemporană Nigâr, ea a fost prima scriitoare musulmană a Imperiului Otoman care și-a scris memoriile, fiind considerată a doua femeie-compozitor după Dilhayat Kalfa. După introducerea legii numelui de familie în 1934, Leylâ ia numele de Sâz, după denumirea instrumentului muzical oriental *saz* [1], de care era foarte atașată. Ea a explicat motivul luării acestui nume cu expresia: *„De când mă cunosc, ziua mea nu a trecut fără muzică*". Astfel, ea devine una dintre **„Femeile uitate" („Nisyan-ı Nisvan")** sau, după cum știm deja, **Leylâ Hanım (Sâz)**. Și-a petrecut copilăria, de la 4 ani până la 11 ani la curtea otomană din Palatul Çırağan, fiind colegă de joacă și de studiu a sultanei Münire, fiica sultanului Abdülmecid I (domnia: 1839–1861) și a lui Verd-i Cinan Kadın Efendi. Alături de sultană, ea primește o educație specială. Leylâ Hanım sau cu numele ulterior Leyla Saz (Leylâ Sâz) dezvăluie în memoriile sale experiențele copilăriei din 1853 până în 1860, descoperirile și experiențele sale ca femeie adultă, despre viața de zi cu zi a femeilor din orașul Istanbul și observațiile sale în diferite perioade de timp despre viața socială și evoluțiile politice din Creta (Grecia) și Prizren (Kosovo), unde l-a însoțit pe tatăl ei, guvernatorul otoman al Cretei și, mai târziu, pe soțul ei, administrator otoman de rang înalt, de origine cretană, care mai târziu a devenit prim-ministru.

Leylâ Sâz și-a scris memoriile cu titlul ***Harem ve Saray Adatı Kadimesi*** (***Haremul și împrejurimile seraiului***), pe care le-a publicat în ziarul „Vakit" cu titlul schimbat, ***Harem-i Hümayun ve Sultan Sarayları*** (***Haremul Imperial și seraiurile sultanilor***). Primul capitol al acestei cărți este dedicat subiectelor care definesc viața socială din Palatul Çırağan din diverse unghiuri: modul în care este mobilat palatul, lecțiile de dans și de muzică din palat și ritualul pregătirii prinților, divertismentele, mesele, nunțile sultanilor, luna Ramadanului și sărbătorile, dar și sistemul de sănătate stabilit pentru cei care locuiesc în palat. A doua parte se referă la moda feminină din anii 1800, ultima perioadă a Imperiului Otoman, de care a beneficiat și Leylâ Sâz, tradiții și obiceiuri de căsătorie, relațiile mireasă–mamă, aforisme despre femei, informații etnologice despre relațiile sociale. Leylâ Sâz consacră ultimul capitol al cărții studiului vieții sociale și al evenimentelor politice din orașele Creta

Leylâ Sâz

[1] **Saz** sau **bağlama** este un instrument muzical cu coarde. Este uneori denumit „saz", alteori este denumit „cura", deși termenul „saz" se referă de fapt la o familie de instrumente cu coarde, lăute cu gât lung, utilizate în muzica clasică otomană, muzica populară turcă, muzica iraniană, muzica azerbaidjană etc. – *Wikipedia engleză*.

și Prizren, unde tatăl și apoi soțul ei au stat mult timp din cauza îndatoririlor lor. Memoriile sale au fost publicate între anii 1920–1922, când Imperiul Otoman a fost învins după Primul Război Mondial, iar Istanbulul a fost ocupat. Imediat după aceea, o versiune revizuită a memoriilor a fost tradusă în franceză și publicată la Paris în 1925 sub titlul ***Le Harem imperial et les sultanes au XIXe siècle (Haremul imperial și sultanele secolului al XIX-lea)***. După moartea ei, versiunea publicată în Franța a fost tradusă în turcă și publicată în 1974 sub titlul ***Haremin İçyüzü (Interiorul haremului)***. Leylâ Sâz a pierdut cea mai mare parte din documentele, memoriile, poeziile și compozițiile sale când a izbucnit un incendiu la proprietatea ei din Bostancı. După această pierdere, Leylâ Sâz și-a rescris amintirile. Ea relatează în versuri acest tragic eveniment:

„Mi-au ars lucrurile, locul meu și vila,
Spre a nu mai fumega s-a stins vatra mea
Scrum s-a făcut atâta muncă istovitoare
Nu mi-au rămas nici casă, nici grădină, nici floare
Nici sazul, nici melodiile, nici notele nu mi-au rămas
Nici masa, nici salteaua, nici odaia nu mi-au rămas
Nu au rămas nici creionul, nici caietul, nici cartea,
Tot ce-am scris a devenit o problemă grea
Țipete disperate, un trosnet îngrozitor,
Cereau degrabă un ajutor
A ars, s-a distrus tot, la loc nu mai vine
Aveam la fiul meu câteva perechi de albine
De s-ar reface casa, am lua iarăși tot
Sentimentul în toate acestea, un vis, atâta tot.
Nu mai este posibilă aceeași ordine
Am căutat, am strâns ce mai era bine
Aici a existat locul meu, unde sunt și eu
Și mi-am zis că acesta e destinul meu.
Desigur, îmi va trece amărăciunea,
Tot așa cum trece și viața mea." [2]

Leylâ Hanım, care cunoștea foarte bine literatura de divan și își ținea stiloul nu cu mâna, ci cu inima, nu a permis publicarea poeziilor sale în volume. Cu toate acestea, ea nu și-a ținut versurile și compozițiile departe de ochi și de inimi. Nu a ținut cont nici de insistența rudelor, dar a realizat că astfel a pierdut tot, atunci când conacul din Taki Bostancı a ars în timpul ocupației Istanbulului. După acest incendiu, fiul său Yusuf Razi Bel spune povestea în rândurile următoare:

„În ziua în care a ars conacul din Bostancı, fiind distruse toate scrierile și notele pe care le avea, am fost dezamăgit că nu a consimțit publicarea lor în carte, pentru că omul, chiar dacă nu-și dorește să-și expună operele sub privirile critice ale contemporanilor săi, crezând că nu ar fi demne, nu poate accepta distrugerea lor." [3]

Astfel, Leylâ Hanım adună poeziile găsite la copiii și prietenii ei și cu ce mai păstra în memorie, își rescrie opera. Astfel, apare o carte de poezie intitulată ***Solmuş Çiçekler (Flori ofilite)***. Ea spune că toate tinerele ar trebui să citească poeziile din cartea sa.

Leylâ Hanım, care a început să scrie poezie la vârsta de 14 ani, este una dintre primele poete care au semnat în revistele vremii cu pseudonimul *Fıtnat Hanım*. În anul 1887, Leylâ Sâz și-a publicat pentru prima oară poeziile în revista pentru femei „Mürüvvet". Iată câteva versuri scrise în turca osmană și apoi în turca modernă:

Varianta originală (turca osmană):
Lasă lumea, să nu-ți pese, întâlnește-te cu persoana iubită
Indiferent ce spune ea, bucurați-vă de plăcere împreună!
Care este diferența dintre lume și mine?
Să trăiască prietenii, orice s-ar spune!
Varianta modernă (turca actuală):
Nu da importanță, orice s-ar spune,
Bucură-te de plăcere, orice s-ar spune!
Nu mă interesează nici lauda, nici satira,
Mulțumesc prietenilor, orice s-ar spune!
sau
„Nu vă gândiți, întâlniți-vă cu persoana iubită,
Bucurați-vă de plăcere împreună, indiferent ce spun alții!
Nu mă interesează laudele sau satira.
Mulțumesc prietenilor, indiferent de ce spun ei."

Leylâ Sâz a jucat un rol activ în redacția „Hanımlara Mahsus Gazete", o revistă pentru femei, din care au apărut 612 numere, din 1895 până în 1908, fiind astfel revista cu cea mai îndelungată apariție între publicațiile în care puteau scrie femeile musulmane din Imperiul Otoman. O parte din poeziile sale, pe care le-a scris urmând tradiția divanului, a fost publicată pentru prima dată în 1928, sub titlul ***Flori ofilite***, cu o prefață a celebrului poet Abdülhak Hamit Tarhan, în alfabetul turc vechi. Aceeași carte, care fusese îmbogățită cu fotografii și mostre cu scris de mână ale Leylei Sâz oferite de către fiul său, Yusuf Razi Bel, a fost rescrisă în alfabetul latin și reeditată mai târziu, în 1996.

Pe lângă poeziile clasice scrise în limba turcă otomană, Leylâ Sâz a scris și poezii într-o turcă simplificată. După ce poemele, notele și memoriile sale numite ***Saray Adat-ı***

[2] **http://www.istanbulkadinmuzesi.com/leyla-saz.**

[3] **http://www.istanbulkadinmuzesi.com/leyla-saz.**

(Împrejurimile seraiului) au fost arse odată cu conacul, singurul compozitor al ultimei epoci otomane, Leylâ Sâz, și-a petrecut ultimii ani în casa ginerelui ei din Kızıltoprak. Din cele aproape 200 de compoziții, în prezent au rămas doar 52 de lucrări. Printre aceste lucrări, cea mai cunoscută este piesa ***Seni Sevda Çiçeğim,Tac-ı Serim (Te iubesc, cununa mea de flori)***. Vă prezint două variante de traducere ale frumoasei melodii:

Varianta I
„Te iubesc, cununa mea de flori!
Nu știi cât de mult te iubesc?
Întreb asta zilnic, reîmprospătez.
Spune-mi, mă ai în inima ta?"
Varianta II
„Tu, floare de dor, înșiră-ți corola!
Știi cât de mult te iubesc?
În fiecare zi te întreb, nu contenesc:
Spune-mi, am loc în inima ta?"

Leylâ Sâz a scris ea însăși cea mai mare parte a versurilor propriilor sale compoziții. Pentru celelalte piese ale sale, a folosit poezii ale prietenilor săi poeți, precum: Süleyman Nazif, Recaizade Mahmud Ekrem Bey, Yaşar Şadi, Nabi-zade Nazım, Samih Rıfat, Arif Hikmet Bey și Nigâr Hanım. Când a aflat că soțul său a avut o relație cu o concubină, atunci când era guvernatorul Bagdadului, deși pentru o femeie era foarte dificil să divorțeze la acea vreme, cu permisiunea sultanului, nu a mai mers la soțul său, încheindu-și astfel căsătoria. S-a stabilit la Istanbul în 1895 și s-a dedicat muzicii și poeziei.

„Casa lui Leylâ Sâz era ca o casă a artelor. Scriitori, artiști și muzicieni ai perioadei se întâlneau acolo în fiecare joi și discutau chestiuni academice. La sfârșitul fiecărei întâlniri aveau parte de spectacole muzicale. Cântăreți renumiți, precum Hafız Aşir Efendi, Hafız Osman, veneau deseori la conac. Leyla Hanım cânta uneori la pian, alteori la armonică, la aceste adunări." [4]

Leylâ Hanım a trăit în două perioade: perioada otomană și perioada republicană. Trebuie știut că Leylâ Sâz este și compozitoarea imnului ***Yaslı Gittim Şen Geldim,Aç Koynunu Ben Geldim (Trist am plecat, am venit fericit, deschide-ți pieptul, eu am venit)***, care a fost foarte popular în primii ani ai Republicii și a devenit celebru în timpul Războiului de Independență:

„Trist am plecat, am venit fericit, deschide-ți pieptul, eu am venit!
Dă-mi o gură de apă, de foarte departe am venit.
Nu te teme, am înființat o armată, deschide-te fericită, patria mea!
Mările-ți deschise le-am închis cu baioneta mea."

Melodiile Leylei Hanım erau difuzate frecvent la stațiile de radio din Ankara și Istanbul în perioada republicană.

Doamna Leylâ Sâz a murit la 6 decembrie 1936, la vârsta de 86 de ani, în casa ginerelui Mehmet Ali Ayni din Kızıltoprak. După rugăciunea funerară făcută în moscheea Nuruosmaniye, a fost înmormântată la Edirnekapı Şehitliği („Cimitirul Eroilor") la 7 decembrie 1936.

Mangalia, 21 februarie 2020

Traducerile din acest articol sunt realizate de Urfet Șachir.

Surse:

Nazmi Özalp, *Istoria muzicii turcești*, Ankara, 2000, p. 223.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Leyla_Saz
http://www.istanbulkadinmuzesi.com/leyla-saz
https://sarkilarnotalar.blogspot.com/2012/04/seni-sevda-cicegim-tac-serim.html
http://osmanli.site/onemli-osmanli-bestekar-beste-muzisyen-muzik-musiki-nota/leyla-saz-hanim/leyla-hanim-saz-kimdir-saray-yasami-eserleri-siirleri-besteleri/

„Leylâ Sâz, care cunoștea foarte bine literatura de divan și își ținea stiloul nu cu mâna, ci cu inima, nu a permis publicarea poeziilor sale în volume. A pierdut cea mai mare parte din documentele, memoriile, poeziile și compozițiile sale când a izbucnit un incendiu la proprietatea ei din Bostancı. După această pierdere, Leylâ Sâz și-a rescris amintirile."

[4] **http://osmanli.site/onemli-osmanli-bestekar-beste-muzisyen-muzik-musiki-nota/leyla-saz-hanim/leyla-hanim-saz-kimdir-saray-yasami-eserleri-siirleri-besteleri/**

Universalia

POEȚI DE LA ANTIPOZI
Traduceri din limba engleză de Daniel Ioniță

Christopher (Kit) Kelen

Christopher (Kit) Kelen (b. 17 December 1958) is an Australian academic and writer, Emeritus Professor at the University of Macau. He wrote volumes of prose and poetry, one of them a homage to Romanian contemporary poets – *god preserve me from those who want what's best for me*. In 1992, his volume *The Naming of the Harbour and the Trees* won an Anne Elder Award.

Christopher (Kit) Kelen (n. 17 decembrie 1958) este un academic și scriitor australian, Profesor Emerit la Universitatea din Macau. A publicat volume de proză și poezie, unul din ele fiind un omagiu pentru poeții români contemporani – *god preserve me from those who want what's best for me*. În 1992, volumul său *The Naming of the Harbour and the Trees* a câștigat Premiul Anne Elder.

after them

write poems
to the dead
who won't answer back

prayer is like that
and history too
here's our survivor's account
no other witness ever to argue

future's unknown
but we can't hold back hunches
there's no end of gossip about
some call this vanity
wishing away

you hear the cold wind
between the lines lost
like a blaze of the dark
in the pixels

everything pictured there
springs from the soul
and
in the pause for thought
this brings
whatever else
you can be sure
words will never fail us

după ei

scrie poeme
celor morți
care nu te vor contrazice

rugăciunea este astfel
la fel și istoria
iată aici raportul unui supraviețuitor
nu sunt alți martori care vreodată să te certe

viitorul e necunoscut
dar nu putem să punem stavilă presimțirilor
nu se mai sfârșește bârfa
unii numesc asta vanitate
dorințe deșarte

auzi vântul cel rece
dintre linii pierdut
ca o flacără în întuneric
în pixeli

toate cele descrise aici
izvorăsc din suflet
și
în pauza pentru gândire
acestea le aduc cu ele
pe toate celelalte
poți fi sigur
că nu ne vor lipsi cuvintele

Martin Langford

Martin Langford (b. 1952) has published seven books of poetry, the most recent being *Ground* (2015). He is the editor of *Harbour City Poems: Sydney in Verse 1788–2008* (Puncher & Wattmann, 2009). Active in poetry organisations, he is the Deputy Chair of Australian Poetry Ltd, and poetry reviewer for Meanjin. Martin Langford also contributed to the bilingual (Romanian–English) volume *Testament – 400 Years of Romanian Poetry* (Bucharest, Minerva, 2019)

Martin Langford (n. 1952) a pubicat șapte volume de poezie, cea mai recentă fiind *Ground* (2015). Este editorul colecției *Harbour City Poems: Sydney in Verse 1788–2008* (2009). Activ în multe organizații de poezie, este vice-președinte al Australian Poetry Ltd, și editor de poezie pentru revista Meanjin. Martin Langford a contribuit deasemenea la volumul bilingv (română–engleză) *Testament – 400 de ani de poezie românească* (București, Editura Minerva, 2019).

The Kingfisher's Wings (excerpts)

Let us remember them all.
It is all the same war.
Lay our wings over them –
kingfisher coverts
on those
who have died
in the braiding of spaces –
the wars between instincts and words;
between gestures and genes.
The peoples who vanished like clouds, in the untallied
years –
whose tribes were defeated, whose boundaries are shadow
and wind.

[...]

Because they were part of a text that required them to lose.
It is all the same battle.
The same bitter hormones:
the same tumbleweed – and kaleidoscope –
flurry of grounds.

[...]

It is all the one war:
to invent ourselves human;
to word ourselves more than we are.
Let us fold them in the azure of our wings.
Those who were defeated by their readings.
Those who played their words against themselves.
Who died for their freedoms.
Who died because terrors like freedom
were too much to bear.
Let us brush them
with the sheen of our attention –
this riffle of lustre, our sorrow –
this brief spill of water and light.

Aripile pescărușului (fragmente)

Să ne amintim de toți.
Este vorba despre același război.
Să ne punem aripile peste ei –
cei adăpostiți de pescăruș
peste cei
care au murit
în împletirea spațiilor –
în războaiele dintre instincte și cuvinte;
între gesturi și gene.
Oamenii care au dispărut ca niște nori, în anii neidentificați –
ale căror triburi au fost învinse, ale căror granițe sunt umbră
și vânt.

[...]

Pentru că făceau parte dintr-un text care-i obliga să piardă.
Sunt toate aceleași bătălii.
Aceleaș armonii amare:
același ghem de ierburi – și agitație caleidoscopică
de pământuri.

[...]

Totul este cuprins de același război:
ca să ne inventăm în a fi oameni;
că ne cuvântăm mai mult decât suntem.
Să-i cuprindem în azurul aripilor noastre.
Pe cei învinși de ceea ce au citit.
Pe cei ce s-au jucat cu cuvintele împotriva lor înșiși.
Care au murit pentru libertățile lor.
Care au murit pentru că terori precum libertatea
erau prea grele de purtat.
Să-i atingem ușor
cu luciul atenției noastre –
această scurgere de strălucire, durerea noastră –
această scurtă revărsare de apă și lumină.

Jean Kent

Jean Kent (b. 1951) grew up in rural Queensland and lives in Lake Macquarie, New South Wales. She has worked as an educational psychologist, and creative writing teacher. Her awards include the Anne Elder Award and the Mary Gilmore Award for *Verandahs*, and the Wesley Michel Wright Prize for *The Satin Bowerbird*.

Jean Kent (n. 1951) a crescut în zona rurală a statului Queensland și trăiește în Lake Macquarie, statul New South Wales. A lucrat ca psiholog în educație și profesoară de scriere creativă. Printre premiile primite, menționăm Premiul „Ana Elder" și Premiul „Mary Gilmore" pentru volumul *Verandhas* și Premiul „Michael Wright" pentru volumul *The Satin Bowerbird*.

Old Haunts (excerpts)

All the little towns of childhood are off the highway now.
Like pockets we have turned out of ourselves
they lie, forgotten, past their use-by dates.
Fall off the zap-by bypass—
and there is no gun under the counter of my father's bank.
Wind chimes wait in the doorway to hold-up
a robber breeze. Even the convent's
gone to another sect.
The secret chrysalis of the rail-motor no longer promises
wings
to runaways. In the Apex Park – where Snow White
and Red Indians once cohabited
in plaster of Paris harmony – only plovers
wall themselves round with sounds like shattering crockery
and want no visitors.
Bindii has the longest life, the sharpness still
shocking holes in air, spaces which should hold
soles forever prickered with an irresistible
ache. Out of the poison-pouches
of oleander bushes phosphorescent moths
flicker – and the invisible canvas
of a tepee tears up.

[...]

Anaesthetised by speed and the hope-drug of travel,
an exile can so easily bypass all this.
But here it is. A hijacker of the heart,
halting me. Like one lonely cloud, grown huge with the heat
of memories, I hover here – my shadow billowing over the
town
and away a dark, prickly pocketed coat
I will be forever growing into.

Pe unde ne petreceam timpul (fragmente)

Toate micile orașe ale copilăriei sunt ocolite de autostrăzi
acum.
Ca niște buzunare întoarse pe dos
au rămas, uitate, dincolo de data expirării.
Dacă vei aluneca de pe by-pass –
nu vei găsi pușca sub tejgheaua băncii tatălui meu.
Clopoței de vânt așteaptă în ușă ca să prindă
briza vreunui hoț. Chiar și mânăstirea
a ajuns pe mâna altei secte.
Nici cristalia locomotivei nu mai promite aripi
pistelor de aterizare. În Parcul Apex – unde Albă-ca-Zăpada
și Pieile Roșii coabitau altădată
în ipsosul de armonie Parizianã – doar nagâții
se înconjoară cu sunete de
vase ce se sparg
și nu vor vizitatori.
Bindii[1] are viața cea mai lungă, ascuțimea ei aruncând
găuri șocante în aer, spații care ar ține
tălpile înțepate pentru totdeauna cu o durere
irezistibilă. Din traistele otrăvite
ale tufelor de oleandru strălucesc
molii fosforescente – și pânza învizibilă
a unei colibe indiene se rupe.

[...]

Anesteziat de viteză și drogul speranței călătoriilor,
un exilat poate atât de ușor să ocolească toate astea.
Dar iată-l chiar aici. Un răpitor al inimii,
oprindu-mă. Ca un nor singuratic, crescut gigantic de căldura
amintirilor, rămân suspendată aici – umbra mea
răspândindu-se peste oraș
și departe în întuneric, un mantou înțepător cu buzunare
în care voi crește pentru vecie.

[1] Plantă tropicală mică, ce nu se vede din iarbă și înțeapă foarte rău.

Judith Beverdige

Judith Beveridge (b. 1956) has published six collections of poetry which have won numerous prizes She was the poetry editor for „Meanjin" from 2005 to 2015. She teaches poetry writing at postgraduate level at the University of Sydney.

Judith Beveridge (n. 1956) a publicat șase volume de poezie și a câștigat numeroase premii. A fost redactor pentru poezie la prestigioasa revistă literară *Meanjin* între 2005-2015. Predă poezie la nivel post-universitar la Sydney University.

The Saffron Picker

To produce one kilogram of saffron, it is necessary to pick 150,000 crocuses

Soon, she'll crouch again
above each crocus, feel how
the scales set by fate, by
misfortune are an awesome
tonnage: a weight opposing

time. Soon, the sun will
transpose its shadows onto
the faces of her children. She
knows equations: how many
stigmas balance each

day with the next; how many
days divvy up the one meal;
how many rounds of a lustrous
table the sun must go before
enough yellow

makes a spoonful heavy.
She spreads a cloth, calls to
the competing zeroes of her
children's mouths. An apronful
becomes her standard –

and those purple fields of
unfair equivalence. Always
that weight in her apron: the
indivisible
hunger that never has the levity of flowers.

Culegătoarea de șofran

Pentru obținerea unui kilogram de șofran, e necesar să se culeagă 150 000 de flori

În curând se va apleca din nou
deasupra fiecărei flori, simte cum
cântarul hotărât de soartă, de
ghinion este de un tonaj
uriaș: o greutate opusă

timpului. Curând, soarele va
transpune umbrele sale pe
fețele copiilor. Ea cunoaște
ecuația: câte stigme
echilibrează

fiecare zi cu următoarea; câte
zile împart o porție de mâncare; câte
ronduri de strălucire trebuie
să facă soarele până când destul
galben

ajunge ca să facă lingura grea. Ea
întinde o pânză, cheamă zerourile
gurilor copiilor ei
care sunt în competiție.
Un șorț plin
devine măsura ei standard–

și acele câmpuri mov de o echivalență
nedreaptă. Întotdeauna acea greutate
în șorțul ei: acea foame indivizibilă
care nu are niciodată nestatornicia florilor.

David Musgrave

David Musgrave (n. 1965) founded the literary publishing company Puncher & Wattmann in 2005. His novel *Glissando* was shortlisted for the Prime Minister's Literary Award for Fiction. He has published six collections of poetry. He teaches Creative Writing at the University of Newcastle in Australia.

David Musgrave (1965) a fondat editura literară Puncher & Wattmann în 2005. Romanul lui, *Glissando*, a ajuns în finala Premiului Literar al Primului-Ministru. A publicat șase volume de poezie și predă scrierea creativă la Universitatea Newcastle din Australia.

Coastline (excerpts)

I walked along the cliff-top at around eleven
one September morning, wondering why the level
of the sea at the horizon
seems always higher than where I am, even though
the waves kept shuddering into spray on rocks far below.
Was it a kind of horizontal vertigo,
or a species of the sublime, a newly released *cogito*,
I think therefore… I must be a dwarf
standing on the shoulders of other dwarves, each one
shorter
than the one before?

[…]

I passed a clique of tourists gathered at a corner
of the white retaining fence, where locals reckon
the face of the Virgin Mary
appears each day at around eleven, and armed with cameras
and mobile phones they waited with a calm air as
if faith was merely a matter of patience. I prepared
to wait for a while as well, but nothing appeared
to happen, so I strolled on, dissatisfied
as ever.

[…]

The continents are the oldest divorcees, having drifted
apart for eons. Next to them we've barely tiffed.
But still you reappear, even if only as a pronoun
which has to be emptied out or not pronounced
as once it was: as *you*.

[…]

And so I kept on walking, finding in a word the future
and the past in ever-repeating series bearing a kind of fruit
into the present. And as I walked, I came to resemble
Achilles
racing the tortoise, never overcoming…
But I wasn't frustrated – *au contraire* – I was fascinated:
for love, like every coastline, properly considered, is infinite.

Coasta (fragmente)

Mergeam de-a lungul muchiei falezei, pe coastă, pe la
unsprezece
într-o dimineață de septembrie, întrebându-mă de ce
nivelul mării la orizont
pare mereu mai înalt decât unde sunt eu, deși
valurile continuau să se destrame pe stâncile aflate cu mult
dedesubt.
Era oare vreun vertigo orizontal,
sau un fel de sublim, un *cogito* de abia eliberat
cuget deci… trebuie că sunt un pitic
care șade pe umerii altor pitici, fiecare mai scurt
decât cel dinainte?

[…]

Am trecut de un grup de turiști adunați la o cotitură
lângă un gard de protecție alb, unde locanicii spun că
apare fața Fecioarei Maria în fiecare zi,
pe la unsprezece, toți cu aparate de fotografiat și telefoane
mobile, așteptând calmi ca și cum
credința ar fi fost o chestiune de răbdare. M-am pregătit
să aștep și eu o vreme, dar nu s-a petrecut nimic,
așa că am plecat mai departe, nemulțumit
ca întotdeauna.

[…]

Continentele trebuie că sunt cei mai vechi divorțati,
depărtându-se
de epoci. Pe lângă ele noi de abia ne-am iritat puțin.
Totuși tu reapari, chiar dacă doar ca un pronume
care trebuie să fie golit, sau să nu fie pronunțat
Cum era odată: ca *tu*.

[…]

Și așa, am continuat să merg, găsind într-un cuvânt viitorul
și trecutul în mereu-repetabila serie ce dădea un fel de rod
în prezent. Și mergând, am început să-i semăn lui Ahile
întrecându-se cu o broască țestoasă, mereu neizbutind…
Dar nu eram frustrat – *au contraire* – eram fascinat:
pentru că iubirea, ca orice coastă, luată în serios, este infinită.

Michele Amas

Michele Amas (1961–2016), New Zealand poet and actor and director. She completed an MA in Creative Writing at Victoria University of Wellington in 2005, winning the Adam Prize. Among her poetry collections are the much appreciated (critically and by the public) *After the Dance* and *Daughter*.

Michelle Amas (1961–2016), poetă, actriță și regizoare neo-zeelandeză. A terminat Masters în Scriere Creativă la Victoria University Wellington (2005), primind premiul Adam. Dintre colecțiile ei poetice, menționăm *După dans* și *Fiică*, apreciate atât de critica literară cât și de public.

Blame

It is my fault
her toenails
her thighs
the hideous
hair on her arms.

My fault
she has too many books
it's making her schoolbag
fat.

Fat is my fault
I don't feed her
correctly, don't limit
her intake.

My fault
the failed marriage
I am simply
unlovable.

No money is my fault
what sort of grown-up
is an actress.

No brothers or sisters
my biggest fault
an unpardonable crime.

Blam

E vina mea
unghiile ei
coapsele ei
hidosul
păr de pe brațe

Vina mea
că are prea multe cărți
care-i fac ghiozdanul
gras.

Grăsimea e vina mea
n-o hrănesc
corect, nu limitez
ceea ce mănâncă.

Vina mea
căsătoria eșuată
sunt pur și simplu
de neiubit.

Lipsa de bani e vina mea
ce fel de adult
este o actriță.

Fără frați sau surori
cea mai mare vină a mea
o crimă de neiertat.

Universalia

POEME DE DANIEL IONIȚĂ

Londra, decembrie 2010

Daniel Ioniță, născut la București în 1960 și emigrat la antipozi în 1980, predă Organisational Improvement la Universitatea Tehnologică din Sydney, Australia. A publicat printre altele volumele *Testament – 400 de ani de poezie românească*, o colecție comprehensivă a poeziei românești de la origini și până astăzi, *Basarabia Sufletului Meu* – o reprezentare, tot bilingvă, a unor poeți din Republica Moldova, precum și trei volume proprii de poezie – *Agățat între stele, ContraDicție* și *Insula Cuvintelor de Acasă*. Lucrările sale au fost incluse într-un număr de antologii din Australia și România. Este actualul președinte al Academiei Australiano-Române pentru Cultură.

Daniel Ionita, born in Bucharest, Romania, teaches Organisational Improvement at the University of Technology Sydney. Published works include *Testament – 400 Years of Romanian Poetry* – a comprehensive collection of Romanian poetry in English from its origins until today, *The Bessarabia of My Soul* – a representation, also in English, of poets from the Republic of Moldova, and three volumes of his own poems, *Hanging Between the Stars*, *ContraDiction* and *The Island of Words from Home*. His work has been included in a number of anthologies in Australia and Romania. He is the current president of the Australian-Romanian Academy for Culture.

Degete prin părul meu

Strângeam amândoi în brațe primăvara –
Împliniserăm oare șaisprezece ani?
Îmi amintesc că într-o zi
m-am apucat să-ți cânt ceva la pian –
iar tu îți plimbai degetele
prin părul meu.
Eu am continuat să cânt,
cu mare pasiune și distinctă mediocritate,
preludiul pe care Johann Sebastian
l-a dedicat cândva Annei Magdalena.
Preludiul nostru, urmat de vârful degetelor tale
prin părul meu bogat, castaniu, ondulat.
Am fost iubit de multe ori de atunci –
dar niciodată mai dulce.

Mona Lisa

Dă-mi mâna și sufletul tău Mona Lisă
și hai să fugim din muzee scorțoase
căci lumea-i afară, în carne și oase
cu soare și ploaie și flori de narcisă.

De sute de ani agățată-n perete
în van așteptând leonarzi să sosească
te mângâi când proștii, și toți gură-cască
ticsiți ca orbeții, îți zvârl epitete.

Privirea ți-e zâmbet, sau ură mocnită,
cum mii de docenți se tot țin să explice,
dar ce rost au vorbe – distinse, mojice…
când inima ta stă-ntr-un cui răstignită?

Te-aștept până-n seară, la crâșma din drum
ce plină-i de lume în carne și oase –
desprinde-te astăzi din luvre scorțoase,
și mâine ne-om pierde în zarea de fum.

Fingers through my hair

We were both embracing
springtime in mid-April –
were we sixteen?
That day
I started playing something on the piano –
while you gently combed your fingers through my hair.
I continued to play –
with a lot of passion and mediocre talent –
a prelude which Johann Sebastian
dedicated to Anna Magdalena.
Our prelude, followed by the tips of your fingers
through my rich, brown, wavy hair.
I was loved many times after that –
but never sweeter.

Mona Lisa

Just give me your hand, Mona Lisa, and flee;
leave mouldy museums to quibble and moan -
the world waits outside, made of flesh and of bone,
with rain and with sunshine, with mountains and sea.

For hundreds of years you have hung on this wall,
in hope Leonardo will somehow appear –
while loafers and fools gave you praises or smear,
and packed like sardines, they remained in your thrall.

Your gaze speaks a playful, or insolent, tale –
as thousands of critics are wont to explain –
but what matter words, be they wise or mundane,
when up on this wall hangs your heart, by a nail?

I'll wait till the evening at the inn down the lane,
that's crowded with people of flesh and of bone;
leave stuffy old Louvres to quibble and moan,
and we'll dance in the sunshine and run in the rain.

Agățat între stele

Inima mi-a rămas agățată între câteva stele,
de unde speranța fulguia însingurată spre pământ.
Erai lângă mine și te vedeam din ce în ce mai puțin.
De ce te-am urmat acolo? De ce ai plecat fără mine?
Sunt întrebări la fel de trecătoare precum un viscol.
De aceea nu te-am mai întrebat nici unde mergeam,
nici de ce cărarea nu se mai vedea.
Priveam întinderea universului așteptând zorile. Și pe tine.
Jos, mult sub mine, simțeam ninsoarea fulguind înspre abis.
Auzeam cântându-se colinde, și vedeam moș-crăciuni rotofei
alergând de colo-colo.
Deodată nu te-am mai simțit. Te zăream încă, dar nu mai erai
cu mine.
Îmi agățaseși înadins inima între niște stele;
printre fulgi, mi-ai facut cu mâna și mi-ai strigat
să aștept.

Hanging between the stars

My heart was left hanging between some stars,
from where hope was snowing, lonely, towards the surface of
the earth.
You were beside me and I was seeing you less and less.
Why did I follow you there? Why did you leave without me?
These are questions ephemeral as a snowstorm.
I have not asked you where we were going, nor why the path
was no longer visible.
I was watching the expanse of the universe, waiting for the
dawn. And for you.
I felt the snow flaking toward the abyss.
I heard the morning singing carols, and I saw rotund little
Father Christmases running around from here and there.
All off a sudden I did not feel you anymore.
I could see you, but you were no longer with me.
As if on purpose, you have left my heart hanging between
stars;
between snowflakes, you waved to me and called for me
to wait.

Romanță deșănțată

Gladiator al vieții, port în mine,
prin întunerec, veștede cununi –
sărutуri tulburi, prinse de cu seară
cusute-n remușcări de zei nebuni,
care-mi tăiau în gând, odinioară,
răzbite încleștări catifelate
zăcând pe-o rână, peste sânii lâncezi –
conchistadori de vise deochiate,
curtând alene cu măscări sordide
muieri scărbavnice pe-o canapea,
cu roata universului pe pântec
și-o răsuflare aprigă și grea –
ca oseminte-ntr-un pahar aiurea,
sorbit prin lăturalnice mocniri
cotrobăind prin dosnicii de trupuri
lovite cu sudalme și-înjosiri.

Mă ruginisem de atata plânset,
și rob al rănii sfinte mă jertfeam,
când m-am trezit, dintre orgii de patimi,
cum prins de vrajă trupu-ți colindam.

Dar azi din schilava singurătate
mă văd șezut pe-un scaun sub un tei,
tot cobzărind romanțe deșănțate,
cântând povești cu feți frumoși și zmei
care se bat pe viață și pe moarte,
și pentru coapse ample de femei.

Lewd romance

A mighty gladiator of this life,
I carry through the dark a wilted wreath –
like muddy kisses, hanging in the evening,
sewn by some demons foul, in hell beneath,
to deeply smear my thoughts, so long ago,
in bitter struggles pushed by velvet rage –
making me suckle at some flaccid bosoms –
and pay for sleazy dreams a handsome wage,
while wooing lazily, in sordid fashion,
disgusting wenches laying on a couch,
who carried on their bellies abject symbols
and breathed a putrid odor from their pouch –
decaying bones squashed in a glass, asunder,
slurping their boil, devious and vile
coarse rummaging through hangovers of bodies
tailored from cussing and from abject bile.

But then, already rusty from the crying
while sacrificing to this holy storm,
I'd jump awake in utterings of passion
and smitten, I would desecrate your form.

Today, in sickly solitude and gloom
I lay beneath my linden tree to rest,
to sing old tales of bravery and doom,
while playing lewd romances full of zest,
of men who fight for life's illusive plume
and for a handsome woman's ample breast.

Din volumul ***Agățat între stele/Hanging between the stars***,
București, Editura Minerva, 2013

Armăsarul auriu

Păscându-mi nutrețul pe colinele tale
pe vremea când ți-eram armăsar auriu
te-așteptam fremătând pe miriști sau pe cale,
și-apucasem să uit de amoruri banale,
când în șa te goleai de un halat străveziu.

Căci ți-eram înșăuat între mâine și ieri,
peste toamne împărțind jurăminte deșarte,
pe la alte caftane ale altor muieri,
țesălându-mi dorințe printre dulci primăveri,
cu galopuri zvârlite între viață și moarte.

Dar din goana-mi nebună de comis-voiajor
ce-mi scrâșnea sub copite, apucate pe-un hău,
mă propteam prosternat peste aprinsu-ți bujor,
nechezând după nopți și-amintirile lor,
ca să pasc roua sfântă peste pântecul tău.

Azi îmi mestec nutrețul ferit de regrete –
și revăd lepădatul halat străveziu
alintat peste șold, când în șa, pe-ndelete,
îți rămân roib discret prin poieni indiscrete –
și-mi aștept fără lacrimi galopul târziu.

Din volumul ***Insula cuvintelor de acasă***,
București, Editura Limes, 2017

Rămâi cu noi

Evanghelia după Luca 24:29

Ne naștem în durere și extaz
Nemernici, nevoiași, sărmani și goi,
Sorbind al mamei zâmbet lăcrimat
Dar primul strigăt e „rămâi cu noi”.

Când printre flori de dalbe primaveri
Curtăm iubirea-n fragedul altoi,
Beția vieții-o tragem cu nesaț
Și uneori suflăm „rămâi cu noi”.

În vara vieții, apriga vâltoare
Ne-aruncă diamante și gunoi,
Furați de timp, mai spunem câteodată
Vreun rar și disperat „rămâi cu noi”.

Iar când sub greul anilor zvârlim
O ultima privire înapoi,
Un vis stingher ne prinde tot mai des
Șoptind înfrigurați „rămâi cu noi”.

Rămâi cu noi căci soarele, pe-o dungă,
Răzleți ne trece-n seara de apoi;
De-aceea frânge colțul sfânt al pâinii
Și-n noaptea asta să rămâi cu noi.

The golden stallion

I was grazing my oats on your rounded young slopes,
when you had me, young stallion, strapping, golden and
game – restless, eagerly waiting, keenly fanning your flame –
my old loves slowly fading – trite and boring and tame –
as you're dropping your bathrobe and you're raising my
hopes.

You have made me your postman, dazed and catching my
breath,
to dispense, over autumns, vain and fancy charades
to a myriad bathrobes, of a myriad of maids –
rushing well-groomed desires over bawdy crusades –
careless gallop through life, careful gallop in death.

I was frantically dashing, in my travelling guise,
madly screeching my horse-shoes on the edge of your chasm
– and your burning red rose had me crouching in spasm,
braying nightly in glee, and in thrills of phantasm –
as I grazed holy dew of your mystical thighs.

Now I'm grinding my oats free from sorrow or pride,
while I dream of the girl with a luminous sheet
on her shoulders and hips, slowly mounting my heat
while I stand - discreet stallion – in her glade indiscreet –
and I wait without tears for my ultimate ride.

Abide with us

Luke 24:29

We're borne entwined in agony and love,
Blind, helpless, unaware of all the fuss,
A mother's smile through tears is all we crave,
But our first cry is just "abide with us".

When with the buds of the springtime, bold and bright
We're chasing love, like dew upon the grass,
And gaily drink the drunkenness of life,
We playfully exclaim "abide with us".

In life's hot summer, crazy whirling winds
Are throwing sometimes diamonds, sometimes brass,
Bereft of time, we utter, on the run,
A rare and desperate "abide with us".

And then, when, trudging under of years, we're casting
One longing eye behind, before we pass,
A strange and lonely dream is creeping, nightly,
To whispers full of fright "abide with us".

Abide with us – the sun is setting meekly –
And quiet, our end of days shall pass;
So linger, please, to break and share our nurture,
And through the night we pray: abide with us.

Din volumul ***ContraDicție/ContraDiction*,**
Iași, Editura PIM, 2017

Traducerea în limba engleză aparține autorului

Poem din poemele Europei

Această nouă rubrică, aflată acum la a doua sa ediție, a apărut din dorința legitimă de a vă reaminti că poezia, ca și proza, dramaturgia, dar ca și muzica, teatrul, artele vizuale, zestrea imaterială a lumii, reprezintă liantul care unește oamenii, indiferent pe ce meridian s-ar afla. Creația este suma sentimentelor omenești, este emoție, este, de ce nu, plus-valoarea acestei lumi. Este politica fără legi politice, iar aici aș putea exemplifica prin faptul că e unica formă de politică fără partide, fără moțiuni de cenzură, fără atacuri cu forme fără fond, este pasul pe care îl facem toți în momentul în care deschidem o carte și alegem o altă lume, cea în care mintea omenească este în măsură să creeze. De ce am vorbit de politică în splendida lumea a creației? Dintr-un simplu motiv, acela fiind că această formă de „politică" este creatoare, este benefică, este expresia supremă a calității omenești.

Intenția noastră pleacă de la ideea de unitate de spirit și diversitate ca fond și formă. Nu urmărim o temă anume, fiindcă am ajunge la un studiu complex, ci doar o prezentare, o idee de poem din poeme, care să prezinte diversitatea expresiei creatoare, temele universale, frumusețea stilului marilor condeie, în care spiritul este o „coloană a infinitului".

Încercăm, firește, ca în fiecare număr al revistei să publicăm integral texte sau fragmente din poezia Europei, a fiecărei țări în parte, deși poetul, dar, mai ales, opera lui au identitate europeană, dincolo de cea națională.

Centenar

Alexandru Macedonski

(14 martie 1854, București – 24 noiembrie 1920, București)

Poet, prozator, dramaturg, traducător și publicist român. Supranumit „poetul rondelurilor", inspirându-se din literatura franceză, este primul reprezentant al simbolismului în literatura română. Membru post-mortem al Academiei Române din 2006.

„Fiecare literă din alfabet reprezintă un ton muzical, am făcut asupră-i un deosebit studiu și la timp, va forma un volum care va fi citit de aceia câți iubesc muzica poetică." (**Alexandru Macedonski**, interviu, „La Revue Musicale", 1906).

„Alexandru Macedonski a înălțat unul dintre mai însemnate monumente poetice ale limbii noastre. Originalitatea lui incontestabilă, îndrăzneala concepțiilor și atitudinilor lui, farmecul cântecului său, când jubilând de bucurie, când dulce și melancolic, forța și fecunditatea imaginației sale, armonia savantă a lirei pe care o înstruna, nenumăratele-i inițiative poetice care și-au găsit atâți imitatori și continuatori, toate acestea fac din Macedonski unul din cei mai mari poeți ai literaturii române." (**Tudor Vianu**, *Scriitori români,* în *Opere*, vol. II, București, Editura Minerva, 1972)

„Al. Macedonski visează să schimbe poezia așa cum alții visează s-o scrie și lui, în fond, i se întâmplă mult mai rar să nu fie inovator, decât să nu fie poet. Starea normală a poetului este pentru Macedonski înnoirea. Și cu toate acestea, el se pune mereu sub semnul tradiției. [...] Literatura română cunoaște în cazul lui Macedonski prima dramă a creatorului, când conștiinta poeziei se separă de poezie, merge contra ei. [...] Așa se explică ambiguitatea operei: epigonismul și curiozitatea pentru tot ce e nou, spiritul pașoptist, heliadismul și simbolismul. [...] Lirica lui Macedonski e o imensă tensiune a spiritului, refuzând ceea ce i se dă și tânjind după ceea ce i se refuză, o aventură dincolo de orice securitate a țărmului, în largul neliniștit al oceanului. Pentru cel dintâi poet modem, poezia nu mai este o certitudine, ci un miraj, Meka visată pururi și atinsă niciodată." (**Nicolae Manolescu**, *Metamorfozele poeziei*, București, EPL, 1968)

„Profund subiectiv și egocentric, Macedonski scrie de fapt o operă cu un singur personaj (este cazul tuturor marilor poeți romantici), cu tendința exprimării permanente a propriului eu, fără niciun fel de prejudecăți și inhibiții. Și totdeauna într-un mod atât de total și de absolut, încât acest egocentrism sfârșește prin a deveni o rară candoare și inocență. [...] Opera sa are un «program» ascensional, o «cheie», exprimate cu atât de mare evidență și intensitate, încât sfârșește prin a ne tulbura organic. Precum în fața oricărui «oracol» sau «mesaj», care mișcă, devine sugestiv, nu numai prin conținut, ci prin însăși solemnitatea hieratică, sibilinică, a comunicării sale. Pătrunsă în esența sa cea mai intimă, ireductibilă, poezia lui Macedonski transmite tocmai o astfel de emoție." (**Adrian Marino**, *Opera lui Al. Macedonski*, București, EPL, 1967)

Rondelul domniței

Ieșind din balta Craiovița,
Unde-a fost crai Craiovisin,
Văpaie, vezi plutind domnița
Mai argintată ca un crin.

Sub lună-i tremură cosița,
În suflet poartă ca un chin,
Plutind pe balta Craiovița,
Unde-a fost crai, Craiovisin.

Își duse viața-ntr-un suspin,
Nedându-și nimănui gurița,
Dar a rămas mironosița
Din veacul cel de tot creștin,
Plutind pe balta Craiovița.

Din ciclul ***Rondelurile celor patru vânturi***

Verner von Heidenstam

(6 iulie 1859, Olshammar, Örebro, Suedia – 20 mai 1940, Övralid, Suedia)

Poet și prozator suedez, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1916. Motivația Juriului Nobel: *„ca o recunoaștere a importanței sale ca reprezentant al unei noi faze în beletristica noastră"*.

Creația lui Carl Gustaf Verner von Heidenstam, de factură neoromantică, este animată de concepția idealismului estetic. A inovat lirica națională suedeză introducând în poezie elemente ludice și baroce. În 1888 este publicată prima sa culegere de poezii, *Vallfart och vandringsår (Pelerinaj și ani de călătorii)*, care reprezintă o detașare față de lirica secolului al XIX-lea. Partea cea mai importantă a culegerii, *Österländska minnem och myter (Mituri și amintiri orientale)*, este un protest atât împotriva ascetismului, cât și a cultului dezvoltării tehnicii și a progresului social. Mica culegere de versuri de mai târziu, *Ensamhetens tankar (Gândurile singurătății)*, îl prezintă pe Heidenstam ca un fin autoanalist, plin de nostalgia casei și a patriei. În 1895, Heidenstam publică culegerea de versuri intitulată chiar *Dikter (Versuri)*, în care devine el însuși un patriot înflăcărat și un poet liric puternic, plin de o simțire caldă. Incursiunile istorice sunt profund personale și impregnate de un patriotism luminat.

În 1910, în ziarele suedeze a avut loc o controversă între mai mulți scriitori suedezi pe tema „degradării" proletare a literaturii, protagoniștii celor două tabere opuse fiind August Strindberg și Heidenstam. Heidenstam a publicat pamfletul, îndreptat în principal împotriva lui Strindberg, *Proletärfilosofiens upplösning och fall (Declinul și căderea filosofiei proletare)*.

Membru al Academiei Suedeze din 1912.

Clipe paradisiace

Când omul, noaptea, doarme
sub slăvile senine
și păsări iscă larme
de triluiri divine;
Când coacăzele straiul
și-l coc sub nori de aur
aici e încă raiul
pe pământesc coclaur.
Șes vast, ne dă flori nouă,
pe lângă unde-albastre.
A raiurilor rouă
e-n sufletele noastre.
O, tril de păsări încă
la fel de clar mai curge
ca-n liniștea adâncă
din vremuri demiurge.

Traducere de **Aurel Covaci**

Luis de Góngora y Argote

(11 iulie 1561, Córdoba, Spania – 23 mai 1627, Córdoba)

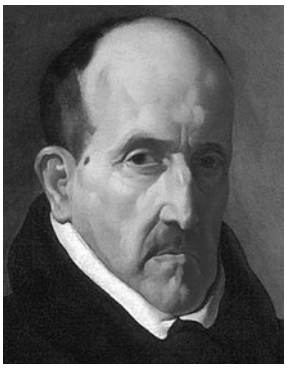

Portret de Velázquez, detaliu

Poet și dramaturg aparținând *Secolului de aur* al literaturii spaniole, cel mai de seamă reprezentant al curentului literar denumit *culteranism* (sau chiar *gongorism)*. Deși Góngora nu a reușit niciodată să-și publice opera, scrierile sale au trecut din mână în mână, în formă de manuscrise, care au fost colecționate și apoi grupate în antologii, publicate cu sau fără acordul lui. Identificat de la primele creații cu barocul literar, Góngora era tipul de scriitor estet niciodată mulțumit cu opera sa (*„cel mai dur critic al operelor mele sunt eu"*, obișnuia să spună) și din acest motiv s-a decis să realizeze ceva *„nu pentru mulți"* și să intensifice și mai mult uzul retoricii și imitația poeziei latine clasice, introducând numeroase cultisme și o sintaxă bazată pe hiperbaton și simetrie; la fel de atent a fost și la sonoritatea versurilor, ajungând să pară un muzician al cuvintelor; era un mare pictor al sunetelor și își umplea versurile de o manieră epicureică cu nuanțe senzoriale de culoare, sunet și tact. Mai ales în *Las Soledades* (*Singurătățile*, 1613), poezia sa devine încifrată, un fel de hieroglifă intelectualizată.

Góngora a îmbogățit și a cizelat limbajul poetic, dându-i o viguroasă și elegantă concizie a ritmului, prin latinizarea topicii frazei și adaptarea, cu o mare intuiție a sensurilor și nuanțelor, a numeroase neologisme latine și grecești. Opera sa, care a suscitat vii polemici în secolul al XVII-lea, a exercitat o influență deosebită asupra liricii moderne spaniole. În *Viaje del Parnaso (Călătoria Parnasului)*, Miguel de Cervantes l-a elogiat în versuri ca: *„Acel ce deține a scrierii cheie,/ cu grație și agerime extremă,/ al cărui egal în cetate nu se cunoaște,/ este don Luis de Góngora, pe care mă tem/ să nu îl prejudic prin laudele mele,/ chiar de le-aș ridica la rang suprem."*

Sonet 220
(O, element lichid)

O, element lichid, mărire ție,
dulce pârâu de-argint cu unda-nceată,
a cărui apă-n ierburi se dilată
cu pas furiș și zvon de bucurie!
căci ei, care cu foc și frig mă-mbie,
(când se privește-n tine) i-e furată
de pe obraz roșeața, neaua toată
de-Amor, și dusă-n unda străvezie,
să fii ca ea; deci stăpânește calma
ta curgere, cu frâu-n mii de fețe
ce sprintenul cutreier ți-l îndrumă;
căci nu e bine să preia de-a valma
la sânul lui atâta frumusețe
mărețul Rege cu trident de spumă.

Traducere de **Ștefan Aug. Doinaș**

Charles Baudelaire

(9 aprilie 1821, Paris–31 august 1867, Paris)

Portret de Adina Romanescu

Poet francez a cărui originalitate continuă să provoace. Este considerat poetul care a revoluționat întreaga lirică franceză și europeană prin *Les Fleurs du mal (Florile răului)*. Flaubert îi scria lui Baudelaire: „*....sunteți diferit de toți, și aceasta e cea mai mare calitate*".

Florile răului l-a transformat pe Baudelaire într-un *poet blestemat.* Ieșit de sub tipar 25 iunie 1857, *Florile răului* a generat un veritabil scandal într-o societate conformistă. La mai puțin de două luni de la apariția volumului, poetul și editorul său sunt dați în judecată pentru „insultă la adresa moralei religioase" și „jignire a moralei publice și a bunelor maniere". Poetul este amendat cu 300 de franci, amenda fiindu-i redusă la 50 de franci la intervenția împărătesei Eugénie. Șase poezii din volum au fost cenzurate. *Florile răului* a fost reeditată în trei versiuni îmbogățite cu noi poezii. Interesant de amintit este că, juridic, reabilitarea lui Baudelaire a avut loc abia în 31 mai 1949, la Curtea de Casație.

În 1869 au apărut postum poemele în proză *(Petits poèmes en prose)*.

„Poemele lui Baudelaire, scrie **Jean-Paul Sartre**, *sunt ca niște succedanee ale creației Binelui, pe care el însuși și-a interzis-o. Ele manifestă gratuitatea conștiinței, sunt total inutile, afirmă prin fiecare vers ceea ce autorul însuși numește supranaturalism. Și, în același timp, rămân în imaginație, lasând neatinsă problema creației dintâi și absolută. Ele sunt un fel de «produse de înlocuire», fiecare reprezentând satisfacția simbolică a unei dorințe de autonomie totală, a unei sete de creație demiurgică."* (*Baudelaire*, Paris, Gallimard, 1947)

Frumusețea

Frumoasă sunt, cum este un vis cioplit în stâncă
Și sânii mei de care atâția se striviră
Poeților o mută iubire le inspiră,
Materiei asemeni, eternă și adâncă.

În larg azur ca sfinxul stau mândră și ciudată;
Mi-i inima de gheață și trupul cum sunt crinii;
Urăsc tot ce e zbucium tulburător de linii
Și nu plâng niciodată și nu râd niciodată.

Poeții, pe vecie ursiți făpturii mele,
Ca-n fața unui templu cu mândri stâlpi senini,
Își vor petrece viața în studii lungi și grele;

Căci am, ca să-i înduplec pe-acești amanți blajini,
Oglinzi în care totul mult mai frumos se-așterne:
Adâncii mei ochi limpezi, plini de lumini eterne.

Traducere de **Alexandru Philipphide**

Elizabeth Barrett Browning

(6 martie 1806, Keloe, Regatul Unit–29 iunie 1861, Florența, Italia)

Poetă engleză. A scris versuri de o deosebită sensibilitate, unele dedicate soțului ei, poetul Robert Browning.

Poemele apărute în 1844, acestea mai ales, au atras atenția mediului literar și mai cu seamă, a mai tânărului poet Robert Browning, care, îndrăgostit total de fragila domnișoară, a determinat-o să fugă împreună în Italia, după un schimb de aproape 600 de scrisori de dragoste, trimise într-un răstimp de numai 20 de luni. În 1820 publicase poemul *Bătălia de la Maraton (Battle of Marathon)*, urmat de *Eseu despre minte* (*An Essay on Mind*, 1826), *Serafimul* (*The Serafim*, 1838). În ediția revăzută (1850) a volumului de *Poeme* din 1844 apar *Sonetele unei portugheze (Sonnets from the Portuguese)*. În 1851, *Ferestrele casei Guidi (Casa Guidi Windows)*; 1856, *Aurora Leigh,* poem epic în vers alb; 1860, *Poeme înainte de Congres (Poems Before Congress)*.

„Edgar Alan Poe o socotea geniu năvalnic și cel mai mare poet contemporan după Tennyson. [...] Istoria literară engleză i-a fixat lui Elizabeth Barrett Browning al șaselea loc în ordinea marilor sonetiști, și anume după Milton, Shakespeare, Wordsworth, Keats și Dante Gabriel Rossetti – ceea ce, firește, nu e puțin lucru. [...] Sonetele unei portugheze [...] sunt piese lirice, expresie parcă a unei vieți extatice, care cântă o feriricre neașteptată, sunt imnuri de dragoste pe cât de sincere, pe atât de exaltate. Niciodată o dragoste fericită n-a inspirat un cântec mai mișcător decât cel pe care aceste sonete îl cuprind." (**Barbu Solacolu**, prefață, *Sonetele unei portugheze* înfățișate în versuri românești de Barbu Solacolu, București, Editura Univers, 1971).

Sonet XLIII

Cum te iubesc? Să-ncerc o-nșiruire.
Adânc și larg și-nalt, atât cât poate
Atinge al meu suflet când străbate
Spre grație, spre tot, spre nesfârșire.

Și te iubesc cu zilnică iubire,
În pașnic fel, în zori, pe scăpătate –
Și slobod, cum te lupți pentru dreptate,
Curat, așa cum fugi de lingușire.

Și te iubesc cu patimă avută
În vechi dureri și cu credința care
Părea, cu sfinți copilărești, pierdută.

Și te iubesc cu zâmbet, plâns, suflare,
Cu viața mea! – și Domnul de-mi ajută,
Te voi iubi în moarte și mai tare.

Din ***Sonetele unei portugheze***. Traducere de **Maria Banuș**

Grupaj realizat de Pușa Roth și Costin Tuchilă

Echo

Lucian Blaga

Adina Romanescu, *Lucian Blaga* (detaliu)

Dați-mi un trup, voi munților

Numai pe tine te am, trecătorul meu trup,
și totuși
flori albe și roșii eu nu-ți pun pe frunte și-n plete,
căci lutul tău slab
mi-e prea strâmt pentru strașnicul suflet
ce-l port.

Dați-mi un trup,
voi munților,
mărilor,
dați-mi alt trup să-mi descarc nebunia
în plin!
Pământule larg, fii trunchiul meu,
fii pieptul acestei năprasnice inimi,
prefă-te-n lăcașul furtunilor cari mă strivesc,
fii amfora eului meu îndărătnic!
Prin cosmos
auzi-s-ar atuncea măreții mei pași
și-aș apare năvalnic și liber
cum sunt,
pământule sfânt.

Când aș iubi,
mi-aș întinde spre cer toate mările
ca niște vânjoase, sălbatice brațe fierbinți,
spre cer,
să-l cuprind,
mijlocul să-i frâng,
să-i sărut sclipitoarele stele.

Când aș urî,
aș zdrobi sub picioarele mele de stâncă
bieți sori
călători
și poate-aș zâmbi.

Dar numai pe tine te am, trecătorul meu trup.

أعطيني جسدا، أيتها الجبال

للشاعر لوتشيان بلاغا

تعريب: جورج غريغوري

أنا لا أملك غيرك، يا جسدي الفاني،
ومع ذلك
لا أزين جبينك وضفائرك
بزهور بيضاء وحمراء،
لأن طينك الهزيل
لا يتسع للروح الهائلة
التي أحملها.
أعطيني جسدا،
أيتها الجبال،
أيتها البحار،
أعطيني جسدا آخر
لكي أفرغ جنوني
بالكامل!
أيتها الأرض الواسعة، كوني جسدي،
كوني صدرا لهذا القلب الرهيب،
حوّلي نفسك مبيتا للعواصف
التي تدعسني،
كوني الإناء لذاتي العنيدة!
في الفضاء،
سوف تدوي خطواتي العظيمة
وأنا أظهر منطلقا حرا
كما أنا.
أيتها الأرض المقدسة،
وحينما أحب،
سأمدّ نحو السماء كل البحار
مثل سواعد مفتولة وحشية ساخنة
نحو السماء
حتى أحيطها وأحطّ ذراعيّ حول خصرها
مقبّلا نجومها المتلألئة.
وحينما أكره
سوف أحطّم تحت قدميّ الصخريتين
شموسا مسكينة
مسافرة
ولعلّني أبتسم وقتذاك...
ولكنني لا أملك غيرك ، يا جسدي الفاني!

Traducere în limba arabă de George Grigore

125 de ani de la nașterea lui Lucian Blaga (9 mai 1895, Lancrăm)

Rudy Roth

Unul

Unul câte unul
Mi-am înfundat paşii
Prin noroaiele inerţiei,
Până ce, într-o zi,
Am ajuns să simt
Că mersul meu spre tine
Nu mai era decât
O alunecare platonică
Printre resturile contorsionate
Ale unei pseudo-iubiri.

Sub

Sub povara măştilor tale
Visului meu
I s-au strivit contururile
Până când a devenit
Doar un colaj
De senzaţii translucide
În care o iubire schematizată
Şi-a înjumătăţit sensul
În două non-identităţi.

Eins

Eins nach dem anderen
Meine Schritten waren gestoppt
Durch den Schlamm der Trägheit
Bis ich es eines Tages
Das Gefühl bekam
Das mein Gang zu dir
Nichts weiter war
Als ein platonischer Ausrutscher
Zwischen den verdrehten Überresten
Einer Pseudoliebe.

Unter

Unter den Last deiner Masken
Meiner Traum
wurden die Konturen zerrmalt
So lange sie nur noch
Eine Collage
Von durchscheinenden Empfindung wurde
In der eine schematisierte Liebe
Ihre Bedeutung halbierte
In zwei Nonidentitäten.

Traducere în limba germană de Cornelia Bartels

Victoria Milescu

Arleziana

Dansează, femeie cu părul albit
bucură-te
pune-ţi flori lângă tâmplă şi nu-l crede
pe cel ce-ţi spune că ai îmbătrânit
sparge oglinzile, chiar dacă scumpe –
tot mincinoase
pune-ţi veşminte de foc
strigă lumii: trăiesc, deci contez
în dansul ceresc al planetelor
tu eşti stea cu noroc.
Dansează, femeie cu păr argintiu
nimeni nu-i mai frumoasă decât tine
când dăruieşti apa vie
răsăritului de soare, de lună
când nu iei în seamă şanţul săpat
de lacrima iubirii, a vegherii, a spaimei
de moarte pretimpurie
pe obrazul încă nesărutat.
Dansează, femeie cu păr înstelat
pe magistralele lumilor fericite
râzând şi plângând
chiar dacă nu mai eşti tânără
n-ai averi şi nici rang
iar din cer cad albastrele ploi uranice.

Arleziana

Vallëzo, grua me flokun e thinjur
gëzohu
vë lule pranë tëmthit dhe mos i beso
atij që të thot se je plakur
thyej pasqyrat, qofshin të shtrenjta –
por gënjeshtare
vishu me tesha të zjarrta
bërtiti botës: jetoj, pra llogaris
në vallen hyjnore të planetave
ti je ylli me fat.
Vallëzo grua me flok të argjendtë
askush nuk është më e bukur se ti
kur ia dhuron ujin e gjallë
lindjes së diellit, të hënës
kur nuk e merr parasysh hendekun e hapur
nga loti i dashurisë, i vegimit i frikës
nga vdekja e parakohshme
mbi fytyrën ende të paputhur.
Vallëzo, grua me flok të yjëzuar
magjistraleve të botëve të gëzuara
duke qeshur e duke qarë
edhe po qe se nuk je e re
s'ke pasuri dhe as rang
ndërsa nga qielli bien shirat e klatra uranike.

Din vol. *Bucuriile triste/Gëzimet e Trishtme,* Editura Kriterion, 2009. Traducere în limba albaneză de Baki Ymeri

Gina Zaharia

Fântâni pentru mâine

Privește! Copacii și-au pus fularele,
pădurea se-mbracă de-acum în mireasă,
iar noi ne vom face curând,
între cetini de gânduri,
o casă.

Ascultă viorile! Se golesc de păcate,
dar toate vor sta lângă tine
la noapte.

Lasă cerbii s-alerge de pe creste la mine.
Din copitele lor ies fântâni
pentru mâine.

Acum taci. Undeva, o inimă cântă
într-o mare de spini.
Un vraci îi aprinde norocul
și-i spune
că-i doar joc de lumini.

la cote înalte

suntem doi copii care aleargă cu luna sub braț
când ni se face dor de cireșe o rostogolim
până în vârful teilor mai departe e
secretul ei
uneori o așezăm pe treptele unei cetăți de ceară
și ne rugăm să nu apună toate visele noastre
ar fi păcat de grâul pârguit în amiezi
frumoase
peste care a picurat atâta iubire

doar calea ferată n-a uitat ogorul acela din mâneca orașului
unde câinii se joacă de-a singurătatea
iar felinarele se sting în ochii depărtărilor și se gândesc
că trebuie să stea nemișcate
în fața jarului
toată noaptea
calea ferată și umbrele pe care le-am trimis să se plimbe
la pas cu ea
ca un râu în care ne-am revărsat dragostea
la cote înalte

Brunnen für mich

Schau! Die Bäume haben ihre Schals angezogen
der Wald ist nun in die Braut gekleidet,
und bald werden wir es tun,
zwischen Tannengrün der Gedanken,
ein Haus.

Höre die Geigen!Sie werden der Sünden geleert,
aber alle werden zu dir stehen
in dieser Nacht.

Lass die Hirsche von den Bergen zu mir laufen.
Aus ihren Hufen kommen Brunnen
für mich hervor.

Jetzt schweig! Irgendwo ein Herz singt
in einem Dornenmeer.
Ein Zauberer zündet ihr Glück an,
und sagte ihr,
es wäre nur ein Lichterspiel.

in der größe Quote

wir sind zwei Kinder, die mit dem Mond unter dem Arm
rennen,
wenn wir die Kirsche vermissen werden, rollen wir sie,
bis auf die Lindenbaumspitze, und weiter
ist ihr Geheimnis
manchmal stellen wir sie auf die Stufen einer Wachsburg
und beten nicht alle unsere Träume zu untergehen
es wäre schade für das Weizen das reift
in schönen Mittagen
über die so viel Liebe wir tröpfelten

nur die Eisenbahn vergaß diese Aker an der Ärmel der Stadt
nicht
wo die Hunde die Einsamkeit spielen
und die Lanternen, in den Augen des Entfernung, löschten
und denken
sie müssen still bleiben
vor der Feuerasche
die ganze Nacht
die Eisenbahn und die Schatten, die ich zusammen zu laufen
geschickt habe
im Gleichschritt mit ihr zu gehen
wie ein Fluss, in der wir unsere Liebe ausgegossen haben
in der größe Quote

Traducere în limba germană de Cornelia Bartels

Sonia Elvireanu

Rugăciune

Dă-ne,
Doamne,
respiraţia arborilor
care ştiu taina dăinuirii,

seninul Cerului,
lumina nopţii,

puterea pământului,
verdele lui netulburat,

limpezimea izvoarelor
să curgă prin noi,

vederea bufniței
să ne risipească tulburarea,

surâsul înfloririi
să bântuie lumea,

să se aşeze
de-a pururi în noi,

aprinde în orice suflet
scânteia divină,

pavăză
împotriva suflului bolnav,

dă rod
arborilor tăi,

trecuţi prin focul
epidemiei,

fiecărui arbore
din noi,

iluminează noaptea
care pândeşte la orizont,

nu lăsa moara
să macine destrămarea,

surâde,
Doamne,

iubire revarsă
în negura noastră.

20 martie 2020

Adina Romanescu, Studiu după *Înger*, statuie de Ercole Ferrata, Ponte Sant' Angelo, Roma, 2009

Prière

Donne-nous,
Dieu,
la respiration des arbres
qui savent le mystère de l'éternité,

la sérénité du Ciel,
la lumière de la nuit,

la vigueur de la Terre,
son vert imperturbable,

la limpidité des sources
aux tréfonds de nous,

la vue du hibou
pour dissiper le trouble,

le sourire de la floraison
pour hanter le monde

et rester
à jamais en nous,

allume dans chaque âme
l'étincelle divine,

appui
contre le souffle malade,

donne des fruits
à tes arbres

passés par le feu
de l'épidémie,

à chaque arbre
qui est en nous,

illumine la nuit
qui guette à l'horizon

ne laisse pas le moulin
nous broyer,

souris
Dieu,

verse ton amour
dans nos ténèbres.

20 mars 2020

Traducerea în limba franceză aparține autoarei

Jurnal de călătorie

JAPONEZI, GERMANI & CO. ÎN ZĂPEZI PE HOKKAIDŌ

Brândușa Massion

Specialist IT la Bursa Germană
din Frankfurt, din 1986 până în prezent
Benevolat intens pentru două asociaţii
culturale româneşti, din 1997
până în prezent
ARO, Asociația Românilor din Frankfurt

În contra sensului migrator, am plecat iarna aceasta în țările și mai reci, dar nu ne-a fost frig. Doar afară, dacă erai dispus să stai peste jumătate de oră în ger între -5 și -20°. Zăpadă a fost din abundență, dar și timp de taclale cu cei mai simpatici dintre tovarășii de călătorie: Frau & Herr Lux, antreprenori din Luxemburg, Ms EU, olandeza funcționară la UE în Bruxelles, Valéry franțuzoaica, profesoară de matematică la liceul francez din Berlin, d-na doctor de țară din Bavaria, Helga & SelbA, de 72 și 73 de ani și Wolfi, verde la 82 de ani, ultimii trei pensionari germani și turiști profesioniști. Prin înțelegere tacită, ne tutuim de la început, doar cu ghida Yuko-San suntem mai protocolari, chiar dacă ea a stat 20 de ani în Germania. Vorbim în germană, dar și în engleză cu personalul japonez și în franceză între noi, după preferințe.

Cu puțin timp înainte de aterizarea pe Tokyo/Haneda, vedem din avion un covor întins, sinuos desenat cu verde și sable de o puzderie de terenuri de golf, unul lângă altul. Ulterior Yuko-San ne-a confirmat că japonezii sunt mari amatori de golf.

Noul aeroport Haneda din Tokyo e construit în întregime pe apă și aterizezi pe el dinspre apă, scutind oamenii de la sol de survolări. Din avion se vede autostrada de legătură pe un pod care taie golful doar pe jumătate, dispărând la un moment dat sub apă, într-un tunel. Suntem șocați că toată suflarea de pe aeroport poartă măști de protecție antivirus și că suntem trecuți în șir indian prin fața unui dispozitiv care ne ia temperatura. Aflăm din presă că vasul american de croazieră Diamond Princess este ținut în carantină în portul Yokohama, după ce pasagerii infectați cu Corona (virusul, nu berea) au fost spitalizați. Pe traseu nu am avut de-a face decât cu oameni mascați, păcat, pentru că nu le-am văzut expresia. Doar noi, nemții, umblam cu fețele libere, ca extratereștrii. Ne luăm bagajele de la internaționale cu întârziere de două ore. Prin mască, un salariat al aeroportului îmi spune că a înghețat containerul cu bagaje și că trebuie să-l dezghețe!? Doar pe Otopeni auzisem așa ceva cu 30 de ani în urmă. Dăm fuga la terminalul de zboruri interne și prindem… pe scară avionul spre Kushiro din insula Hokkaidō, spre liniștirea lui Yuko-San, care e fanatică cu punctualitatea.

În avion, samurai încruntați și gheișe diafane populează filmulețul despre siguranța la bord, dar, vai, se comportă total nereglementar, fumează sau telefonează. Imediat apare omul negru, învăluit complet ca o musulmancă, și îi aduce scurt la ordine. În caz de avarie se rostogolesc reglementar, cu chimonourile lor prețioase îndesate de-a valma în vestele gonflabile, pe trambulina care îi prăvălește alandala în mare, unde plutesc cu toții relaxați, ca niște meduze în apa Caraibilor, deși sub noi se află probabil Oceanul Pacific subpolar.

Hokkaidō, o insulă cât Austria, de 83 000 km², populată de-abia acum 150 de ani, e a doua ca mărime după insula centrală Honshu, pe care se află muntele Fuji, Tokyo și celelalte orașe mari. Arhipelagul japonez numără 6800 de insule, 240 de vulcani, din care 110 activi, și e predispus la cutremure. Hokkaidō are populația cea mai rarefiată din Japonia, 63 de locuitori pe km². La polul opus se află Tokyo cu 5750 de locuitori pe km². Clima este aspră, subboreală, ceva mai blândă decât în Siberia, mulțumită oceanului. Din cauza climei, insula nu a fost locuită de japonezi decât după 1868, odată cu începerea perioadei de modernizare intensivă a restaurației Meiji, și ca reacție la expansionismul

țarist și sovietic. În anul cheie 1868 o pătură de samurai tineri și dornici de înnoire, împreună cu vasele de război americane care amenințau porturile japoneze, au răsturnat șogunatul feudal sau dictatura militară a generalului suprem, șogunul, care izola țara de restul lumii. L-au repus în drepturi pe împăratul Meiji. A urmat o perioadă constantă de progres sub toate aspectele. Cum a fost posibil avântul razant al Japoniei? În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după ce s-au orientat prin Europa, japonezii au ales Germania pentru a se specializa în diverse domenii, mai ales în medicină, învățământ și administrație, chiar și pentru constituția Meiji adoptată în 1890. De ce nu? Clasa politică românească de la 1864 nu și-a ales casa regală din Germania? Prinții și prințesele germane erau atunci un brand de export în toată lumea. În Japonia, germana se învăța la școală ca primă limbă străină până la Al Doilea Război Mondial. După război a prevalat engleza și s-a impus sistemul american. Peste religia șintoistă, cu divinitatea care ia toate formele lumii înconjurătoare și cu individul care trebuie să se purifice și să se înnoiască permanent, s-a altoit perfect budismul, care te conduce spre iluminare prin purificare și detașare. Confucianismul nu e oficial, dar a fost model social în perioada medievală, iar în zilele noastre se regăsește în respectul profund pentru ierarhie și pentru bătrâni. Etica de muncă japoneză e proverbială. Deși cultura, scrierea, poate chiar și ei înșiși au venit din China prin Coreea, japonezii nu admit că s-ar putea trage din chinezi sau că ar fi profund influențați de chinezi. Și-ar găsi mai degrabă strămoși în Mongolia sau în Turcia. Oricum, ascendența japoneză rămâne neelucidată. Ei se cred singulari și se poartă ca atare, cu un puternic simț al tradiției și cu reacție de respingere a influențelor exterioare. După război au rămas în conflict cu restul Asiei din cauza atrocităților comise în țările pe care le-au invadat. Cu Rusia nu au făcut încă pace, pentru că rușii au anexat insulele Kurile, și mai la nord de Hokkaidō.

Cocorii japonezi, simbol al vieții lungi, de 1000 de ani, apar în picturile chinezești și japoneze clasice. Au fost vânați de samurai până la dispariție. În secolul trecut, într-o iarnă cruntă de pe insulă, un țăran luminat a zărit câțiva cocori în jurul unui izvor termal și le-a pus grăunțe acolo. Gestul s-a transformat în obicei al locului și acum colonia de cocori este înfloritoare. Sunt înalți de 1,5 m, albi, cu gâtul negru și cu pene negre în vârful aripilor și poartă o scufie roșie pe cap, ca de cardinal. Când zboară, aripile lor se desfac până la 2,5 m și își țin picioarele gracile perfect întinse. Sunt într-adevăr divini când dansează pe zăpadă cu aripile deschise, într-un ritual de grup, și se strigă ca din trompetă. Cocorul de hârtie este cel mai iubit origami, pliat cu finețe din foițe colorate, fie minuscul de 2 cm, fie măricel de 5 cm. Am primit și noi câțiva ca souvenir.

Într-o imensă căldare de zăpadă și-a făcut loc ochiul albastru ultramarin de 19 km² al lacului vulcanic Mashu, cu apa cea mai limpede din lume. În restaurantul panoramic cald ca o saună, mănânc fast food, adică două gogoși fierbinți de cartofi pe băț, și mă uit în limpezimea adâncă a lacului. Cum de nu îngheață? Nu prea departe ajungem la muntele Io-Zan, din care o mulțime de guri galbene scuipă aburi și apă fierbinte sulfuroasă. Zăpada s-a evaporat pe roca încălzită de apele termale de dedesubt. Ce bine e să îți ții mâinile sub apă caldă și curată, doar mirosul e specific și „chiuveta" e colțuroasă și galbenă.

Excursia noastră s-a dorit o sărbătoare a zăpezii și am avut zăpadă la cub, ningând din a treia zi aproape continuu. Metri peste metri cubi de zăpadă se tot înălțau pe marginea drumurilor, împinși acolo prin grija locuitorilor și a municipalităților. Alunecam cu autocarul prin albul zăpezii, lăptos sau strălucitor, după cum răzbătea soarele. De multe ori eram primii care trasam drumul prin zăpada proaspătă cu 90 km pe oră. Periculos, ați spune, dar șoferul nostru versat se orienta după săgețile luminoase roșii plasate pe felinarele stradale exact deasupra benzii de circulație. Pe marginea drumului, copacii de-abia duceau povara albă. Am fost în țara lui Moș Crăciun, care ne-a dăruit cu priveliști de iarnă de vis.

Pe apa caldă de lângă malurile lacului Kussharo se dau lebedele venite aici la iernat din Siberia. Peisajul dimprejur este troienit de zăpadă, dar prundișul de pe malul lacului este uscat și scoate aburi. Dacă pui mâna pe el, e cald, trecându-i pe dedesubt izvoare cu apă termală. Efectul e fascinant: lebede albe pe apă albastră aburindă, pe fundalul munților albi de zăpadă. Pentru că măcăne la unison de fericire, li se spune „cântătoare". Iar puii lor gri sunt mari acum și conduc ei cortegiile familiale plutitoare.

Helga & SelbA strălucesc de încântare când ne povestesc cum se plimbau în jurul lor pinguinii imperiali din Antarctica. Le ajungeau până la talie, de înălțimea unor copii dolofani și guralivi ca ei, dar îmbrăcați, de concert, în frac. Poți să te apropii încetișor de coloniile lor ca să îi fotografiezi. Dacă stai liniștit,

te înconjoară fără sfială și își văd de treaba lor. Spărgătorul de gheață din Antarctica este rusesc, ca și personalul lui tehnic. Dar excursia e organizată de americani, cu personal american pentru serviciile turistice. Șeful de echipă oferă un one-man-show la conferințele despre Antarctica în stilul unui profesor de la Harvard, care își stăpânește virtuoz materia și o poate prezenta atractiv la orice nivel de înțelegere. Rușii și americanii fac o echipă perfectă spre răsfățul turistului internațional. – Ce păcat că e așa frig acolo, mă plâng eu. Mai bine mă uit a treia oară la senzaționalul film documentar franțuzesc, *Călătoria pinguinilor*. – Niște oameni extraordinari, sunt de acord Helga & SelbA, cineaștii aceștia, care ne aduc minunile planetei în fața noastră pe ecrane. Urmează încă un film al lor despre pinguini, din 2016, mă informează ele, la fel de impresionant. Punctez și eu cu trei urși care mi-au ținut calea acum trei ani în rezervația din peninsula Kenai din Alaska. A trebuit să fac pași insuportabil de lenți înapoi, în timp ce inima mi-o luase razna. Sunt însă un mic copil speriat față de minunile de vitejie cu oligarhi ruși ale lui Herr & Frau Lux; ei au ajuns cu transsiberianul până la capătul continentului asiatic, la Vladivostok, nu departe de noi acum, doar aici peste mare. Mă întreb: Nu suntem nebuni cu toții? Ar trebui să ne oprim cu excursiile astea extravagante din cursa economiei contra ecologiei. În loc să facem din planetă un sat global, nu ne-am simți mai bine fiecare în satul lui mioritic? Doar ceva mai civilizat să fie, cu străzi de acces, cu teatru (circ) la TV și cu apă caldă curentă la baie. Cam ce aveau și romanii acum 2000 de ani.

La lacul Akan se află o stațiune turistică dezvoltată din satul indigenilor Ainu, anteriori japonezilor pe aceste locuri și aproape exterminați de japonezi. De-abia după război, sub influența americană, s-au gândit să scoată capital turistic din valorile etnografice ale acestei populații străvechi din nord. Te îmbie zeci de magazine cu suveniruri Ainu și zeci de hoteluri mărețe pe malul lacului. La teatrul local am asistat la un show multimedia cu dans și ritm Ainu, care slăvea simbioza omului cu pădurea și cu sălbăticiunile. În final am dansat cu toții ritual, ca la cules de fructe și la vânătoare.

Punctul culminant al aventurii subpolare a fost ieșirea cu spărgătorul de gheață Garinko 2 de la Abashiri pe Marea Ohotsk. E ger mare, mai bine iau loc în cuptorul din cabina de sus. Mă uit la fâșiile de mare albastră, alternate cu cele albicioase de apă dulce înghețată, care se varsă din fluviul Amur. Ochiurile, inițial transparente, ale pojghiței plutitoare se îndesesc și se îngroașă pe măsură ce avansăm în mare și devin o calotă albă. Vopsit roșu ca racul, spărgătorul merge pe apă pe două flotoare ca de catamaran. În față, la baza fiecărui flotor, se învârte un burghiu masiv care străpunge gheața. Vasul vibrează și huruie.

Pentru mine, însă, punctul culminant a fost închisoarea istorică din Abashiri, muzeu astăzi. Construită în 1890 după model vest-european, sub forma a cinci aripi radiale din lemn dispuse într-un semicerc, a fost iadul riguros reglementat a 1500 de deținuți deodată. Aici erau întemnițați mai ales samuraii rebeli și oponenții politici ai administrației Meiji, instaurată la 1868. Modernizarea rapidă a insulei, prin construcția de drumuri, căi ferate și prin agricultură, se datorează acestor oameni, care au fost exterminați aici prin muncă silnică și în primul rând prin frig. Și totuși, în incintă se află, printre alte construcții, un templu de rugăciune pentru deținuți și o baie comună, unde deținuții trebuiau să se spele câte 15 minute la fiecare 5 zile. Logistica de detenție a fost perfectă și, paradoxal, utilă pentru posteritate. În ciuda vieții subumane, munca supraomenească a acestor condamnați a pus bazele prosperității insulei. La această muncă înverșunată se adaugă respectul pe care îl au japonezii pentru natură, în bun acord cu tradiția lor religioasă șintoistă sau animistă. Ei pun în valoare natura în centre de cercetare, puncte de observație și muzee răspândite pe insulă, care tratează cele mai diverse profiluri: ornitologic, vulcanic, etnologic, oceanografic, al gheței plutitoare, al mlaștinilor, al focilor și al spectaculoaselor parcuri naționale, fiecare pasionant în felul lui. Acestea au o arhitectură îndrăzneață, fiind ridicate de arhitecți locali celebri. Dispun de dotare tehnică de ultimă oră și asigură informarea bogată asupra tematicii locului și publicitatea turistică. Un asemenea sanctuar al biodiversității se află la lacul Tofutsu și este astfel dotat încât și iarna te poți edifica… înăuntru. Filmul despre păsările migratoare în paradisul lacului este strălucitor de culoare și ciripit pe toate gamele. Lacul e o placă turnantă a migrației: unele păsări vin aici peste iarnă din nordul Siberiei, altele doar se odihnesc ca să zboare mai departe spre sud, iar altele stau doar vara aici și pleacă iarna spre sud, unele doar până la insula japoneză Okinava. Lacul maritim sau laguna s-a format prin închiderea unui golf de un banc de nisip aluvionar. Printre troiene se poate zări afară un cârd de rațe făcute ghem pe gheața lacului. Sărmanele, nu o duc așa de bine ca lebedele cântătoare de pe lacul cu apă caldă. O specialistă ornitologă înfige pentru noi în nămeții de afară un binoclu performant ca să vedem mai bine niște vulturi. Iarnă-vară, și aici vin în lanț autocarele, iarna mai rar, ce-i drept. Ce păcat că Siutghiolul nostru de la Mamaia e lăsat la voia aluviunilor de deșeuri deversate de turiști, localnici și hoteluri.

Ajutorul de șomaj se acordă în Japonia cel mult un an, rata șomajului este sub 3%, iar multor șomeri le e rușine să ceară ajutorul și se reangajează cât pot de repede. Japonezii trăiesc mult, poate pentru că se spală mult, mănâncă hrană proaspătă și își respectă bătrânii: femeile în medie 87 de ani, bărbații 80,

iar 70 000 de japonezi au peste 100 de ani. În agricultură rămân oamenii în vârstă, copiii lor plecând la oraș. Prin urmare doar 39% din produsele agricole provin din Japonia, restul, mai ieftine, sunt de import. Femeile câștigă la aceeași calificare cu 30-40% mai puțin decât bărbații, de aceea multe femei fac studii înalte, doar ca să se mărite mai bine, după care se dedică copiilor. Femeile frumoase trebuie să fie pirpirii, cu față îngustă și ochi mari de manga și să pară dulci și neajutorate. O nuntă costă circa 25 000€. Dacă mireasa dorește să poarte un kimono tradițional la nuntă, mai adaugă 2000€ și încă 1000€ dacă vrea să apară și în rochie de seară; o dată în viață merită cheltuiala, deși 1/3 din căsătorii se despart, cu tendință în creștere. Yuko-San ne spune că bunica ei l-a văzut prima dată pe bunicul ei la nuntă, familiile aranjând căsătoria. Din cei 127 milioane de locuitori, 3,2 milioane sunt străini, iar dintre aceștia 2,5 milioane lucrează: cei mai mulți sunt chinezi (un milion), urmează coreenii, vietnamezii, filipinezii și brazilienii. Totodată, din Brazilia se repatriază mulți japonezi care au emigrat în anii '20, în perioada de suprapopulare și sărăcie a Japoniei. Câteva zeci de mii de europeni provin din Germania, Olanda, Elveția și Franța.

Valéry: „De ce să mă întorc la pensie în Franța? Am aterizat la Berlin în '92, la scurt timp după ce s-a reunificat orașul și am trăit odată cu el cum a reînviat după căderea zidului. Berlinul e trepidant, se reinventează într-una. E mare, dar nu uriaș, e spațios, cu infrastructură nouă. Doar la aeroportul nou lucrează de 10 ani și au triplat prețul, deh, ca germanii, temeinic. Nu mai am legături apropiate în Franța, prietenii mei sunt la Berlin." Intervin: „O prietenă românca din Canada are ambii copii la Berlin, fiecare cu licența lui canadiană; ai să te miri cu ce se ocupă: sunt amândoi, fiul și fiica, DJ-s și au chiar mare succes." –„Nu mă mir deloc, pentru tineri Berlinul pulsează de vitalitate, inovație si artă avant-garde. În ce mă privește, are trei opere, filarmonica etc., și eu mă bucur de ele. Parisul a devenit neguvernabil cu răzmeriețele repetate la fiecare tentativă de reformă și cu grevele din transporturi. Apartamentele sunt infernal de scumpe." – „Dar și la Berlin au explodat prețurile apartamentelor." – „Nu, dacă stai în același loc de 30 de ani, ca mine."

Nămeți, nămeți, nămeți cât vezi cu ochii, în parcul național Daisetsuzan, cel mai mare, de 200 000 ha, cel mai vechi, din 1934, și la cea mai mare înălțime, cu un vulcan de 2291 m. Facem scurte drumeții. Wolfi și Helga & SelbA, decanii noștri de vârstă, ne deschid drumurile și rezistă cel mai bine. Ca prin minune drumurile nu sunt afectate… pentru că umblă cu plugurile de zăpadă în timpul nopții. Iar dimineața, la 8.00–9.00, când plecăm la drum, șoselele sunt circulabile, toți și toate își urmează cursul firesc, *daily business*. Doar să nu ai ghinion să aluneci într-o curbă în pantă, cum a pățit sărmanul

camionagiu pe serpentine: s-a salvat pe el și alte două mașini mici din spate, alegând să intre în șanț pe contrasens în fața noastră. Cu toate acestea, la ziar se plânge prefectura Niigata, din nordul insulei mari Honshu, că nu a căzut destulă zăpadă anul acesta, încât nu pot umple rezervoarele cu 1600 tone de zăpadă, pe care să le livreze la vară spre răcorirea Jocurilor Olimpice de la Tokyo, unde vara este toridă. Rimează cu ce ne-a spus Yuko-San: și pe Hokkaidō a nins puțin anul acesta, iar urșii nu mai pot să hiberneze.

Din 1899 datează cea mai renumită distilerie de sake din Hokkaidō, care ne-a îmbiat cu mai multe păhărele. Sake se distilează din orez la circa 25% alcool și în trecut, când nu se putea explica alcoolizarea, era considerat un dar divin. Factura de sake se plătea pe încredere de două ori pe an, cumulată pentru fiecare client. La un moment dat, Mitsubishi a introdus plata pe loc, în cash, plus un mic rabat, ceea ce i-a sporit enorm volumul de afaceri. După el s-au luat și celelalte familii de comercianți, care au evoluat în marile concerne actuale. Sake se consumă însă din ce în ce mai puțin în Japonia, în avantajul vinului și al whisky-ului. Distracție și mai mare a fost la impozanta distilerie de whisky Nikka, din incinta ei inițială, din 1934, de la Yoichi, lângă Sapporo. Acolo ni s-au oferit pe viu explicații și trei soiuri a 30 ml de whisky spre degustare. După ce le-am inspirat pe toate trei, m-am luat după Wolfi cu Helga & SelbA și am cedat două din ele unor britanici foarte veseli. Îmbinat cu arome de fructe sau flori, inconfundabil pentru Nikka este izul de fum de cărbune. Sub enormele alambice de cupru, salahorul specialist întreține focul de cărbuni la temperatură constantă. Perfecționarea condițiilor tradiționale de fabricație i-au adus whisky-ului Nikka în ultimii trei ani aur internațional *for world's best blended malt*. Fondatorul distileriei, Masataka Taketsuru, mânat de ambiția de a creea un whisky japonez autentic, a studiat chimie la Glasgow și a muncit în trei fabrici de whisky din Scoția. A adus cu el

pentru posteritatea japoneză toate detaliile de fabricație, pe care le-a pus în practică la superlativ pe Hokkaidō, locul cu clima optimă pentru îmbătrânirea whisky-ului. Din Scoția el a venit cu whisky-know-how și cu soția scoțiană Rita. Taketsuru e onorat ca părintele whisky-ului japonez și ca erou al unei serii TV cu 150 de episoade. După whiskyul Nikka suntem bine dispuși și Yuko-San ne cântă în autocar *Oda bucuriei*, frumos modulată în japoneză. În 1919 orchestra prizonierilor germani a cântat în premieră *Simfonia a IX-a* de Beethoven. Versurile lui Schiller din *Oda bucuriei* s-au tradus în japoneză și copiii învață cântecul în clasa a treia. 4500 de prizonieri germani din Primul Război Mondial au fost tratați de japonezi cu bunăvoință: au fost plasați într-un lagăr model, în care prizonierii și-au exersat meșteșugurile și le-au împământenit. Ateliere de mobilă, berării, brutării și cofetării cu preparate germane datează de atunci.

Sapporo are 1,9 milioane de locuitori; următorul oraș ca mărime din Hokkaido are doar 300 000. După restaurarea Meiji s-au construit în Sapporo 30 de fabrici de industrie grea și de bunuri de consum, iar după 1945 acestea au devenit concerne. Fabrica de bere Sapporo a fost construită după model german și producea bere conform regulamentului de puritate german. Clădirea istorică a fabricii, din cărămidă roșie, azi muzeu, ca alte simboluri ale modernizării după model european, face parte din patrimoniul cultural nipon. Universitatea de Stat Hokkaidō e cea mai bună de pe insulă. A fost fondată ca facultate de agricultură în 1872, iar primul ei rector, W. S. Clark, SUA, a lăsat studenților motto-ul universității: *„Boys, be ambitious!"*.

Festivalul zăpezii din Sapporo se ține de 71 de ani. S-a făcut cunoscut în toată lumea cu ocazia Jocurilor Olimpice de Iarnă din 1972. În 1972 olimpiada de vară s-a ținut la München (cea de tristă amintire, din cauza asasinatelor palestinienilor asupra echipei Israelului). Din 1972 Sapporo și München sunt orașe înfrățite. Strada principală comercială din centrul orașului devine pietonală pentru o săptămână, iar pe carosabil se ridică cele mai faneziste sculpturi de gheață și de zăpadă. Fie strălucesc în soare ziua, fie sunt scăldate în orgă de lumini seara. Și lume, lume cât cuprinde.

Mallurile și supermarketurile nu duc lipsă de spațiu nici în Japonia. Ca și în America, parcă produc mai mult plastic decât în Europa, pentru că fiecare mărunțiș este ambalat separat în plastic, iar fiecare alună, bomboană sau scobitoare își ia locul ei în suportul de plastic din cutia mai mare, tot de plastic. Am căutat mult și bine coșuri de gunoi, dar a trebuit să ne luăm gunoiul cu noi până în camerele de hotel. Doar în aeroporturi am găsit ușor cele trei cutii standard pentru sortare. În schimb, toalete găsești oriunde le cauți, inclusiv în parcările de pe șoselele înzăpezite. Înăuntru, curățenie deplină, căldură mare, câteodată și muzică. Minunea e vasul de closet, ca un tron electronic, pe care doar cu reală pricepere tehnică reușești să îl stăpânești complet. Cuprinde cam șapte funcțiuni, iar cea de bază e activată permanent: colacul este cald și e o plăcere să te așezi pe el, mai ales când vii de la răcoare. Dacă te aventurezi pe butoanele cu inscripții japoneze, riști să te uzi, să te frigi sau să te sufle vântul. „Ce risipă deșănțată de energie", zice Frau Lux, dar Valéry se bucură de răsfăț. Deși toaletele sunt o instituție dusă la perfecțiune, mereu prezentă în mijlocul turiștilor, eu am rămas uluită că nu am văzut pe întreg traseul picior de angajat al acestora, nici la treabă și nici la întins mâna pentru serviciul prestat. Asta da, civilizație și lux. Chestiunea e însă complicată: „The Japan Times" preia un articol de fond de la „The New York Times" cu titlul *Japonia se îndepărtează de energia verde*: producția de energie a termocentralelor (cu cărbuni) a crescut de la 62% înainte de catastrofa nucleară, la 80% după, tendință în creștere cel puțin pentru următorii 10 ani, deoarece presiunea politică a impus închiderea mai tuturor centralelor nucleare. Totuși, Japonia nu dispune de suficiente instalații de energie solară (pe Hokkaidō am văzut multe, dar cu zăpadă pe ele) și nici de condiții de relief sau de climă propice pentru acestea, încât suprimarea celor nucleare nu a fost o măsură adecvată momentului.

În restaurantul de tip teppanyaki de la etajul 28 al turnului Prince Hotel, bucătarul îți pregătește steakul în fața ta, pe plita electrică. Herr Lux și-a permis o porție de 100 g și 150 € de carne de Kobe, marcă înregistrată, fin marmorată cu grăsime, obținută de la vaca japoneză wagyu. – „Se topește în gură, ca untul", ne spune Herr Lux, confirmat în literatură de toți gourmets-ii. Dar ce descopăr eu în spatele bucătarului, pe versanții întunecați din zare? Fină, arcuită, de o albeață strălucitoare – trambulina de ski de la Sapporo.

De dimineață la parter ne bucurăm de un mic dejun european continental și de conversația cu un tânăr care stă la altă masă cu soția lui și cu… trei fetițe: „Hi, guys, de unde veniți?" – „De la Frankfurt." – „Sunteți germani?". Ne declinăm fiecare originile, hop și eu cu cea română. – „Aaa, sunteți europeni." Afirmăm din cap. – „Nu vă pare rău că au plecat britanicii?" Dăm din cap, dar vag. Ms EU îi spune punctul nostru de vedere: „Desigur, dar e mai bine așa, pentru că mult ne-am obosit cu Brexitul. De-abia acum urmează greul, cu tratatele comune sau bilaterale." Adaugă apoi mai slab pentru noi, în germană: „Ne-au chinuit infernal englezii. Frumos e că noi toți, ceilalți, am rămas uniți pe poziție." Îl întrebăm și noi pe tânăr de unde vine. – „Din Coreea de Sud. Lucrez la Tokyo în domeniul IT și acum suntem 3 zile la ski. Înainte am lucrat scurt la München și 7 ani în US." – „De ce ați stat așa puțin în

Germania?" – „E prea rigidă ierarhia profesională acolo." – „Dar în Coreea nu vă întoarceți?" – „Poate, dar pe moment e prea aproape de Kim Jong-un."

Ms EU cunoaște 4 limbi străine, plus puțină română și puțină japoneză și a început ca jurnalistă în Olanda. S-a angajat apoi traducătoare la dezbaterile Parlamentului European, de unde a trecut ulterior la comunicare (a imaginii Europei în țările membre, imagine deficientă la început). Acum se ocupă de coordonarea lobby-iștilor, pe care îi susține cu convingere, pentru că trebuie să aibă și întreprinderile un cuvânt de spus, nu numai cetățenii. Locuiește când la Bruxelles, când cu soțul ei pe Creta, cretan pe care l-a cunoscut la UE. O întreb: „Nu au olandezii animozități față de germani?" – „Nu am simțit așa ceva, acestea au trecut demult." Continuu: „Fiul meu, la Londra, s-a salvat de animozitățile englezilor față de germani, dându-se român cu pașaport german. Își făcuse și câțiva prieteni români printre studenții de acolo." – „Cu englezii e altceva, spune Ms EU, mai ales cei mai în vârstă sunt xenofobi. Au fost doar secole la rând stăpânii lumii..." – „Ca și otomanii", adaug eu. – „De unde și dificultățile actuale de cooperare cu ei. Anevoioase sunt și tratativele cu țările balcanice." – „Te-ai întoarce în Olanda?" – „De ce? Tatăl și fratele meu au rămas acolo și eu pot să îi vizitez oricând într-o oră-două. Iar ei vin să se încălzească pe Creta când doresc." – „Sănătoși să fiți!" Ms EU continuă: „Deși grecii și nordeuropenii sunt într-adevăr diferiți, situați la extremele Europei." – „Da, îmi aduc eu aminte de statisticile din ziarul «The European», printre altele, belgienii dorm în medie cu o oră pe zi mai mult decât grecii. Germania e preferată ca loc de muncă, iar Franța, Italia și Spania ca destinații de concediu." – „Desigur, nordicii nici nu își prea vorbesc, explicabil prin puținii locuitori și nopțile lungi și reci, deci dorm mai mult. Nu, nu facem yachting pe Creta, pentru că nu sunt golfuri propice pentru porturi, cu atât mai puțin pentru vasele de agrement; marea a fost mereu dușmănoasă cu cretanii." – „Ca și oceanul tulburat de cutremure cu japonezii și chiar țara lor muntoasă cu vulcani și păduri dese."

În Japonia, construcțiile, transporturile și toată suflarea sunt pregătite să suporte un cutremur de gradul 9 ca cel din Pacific, din 2011. Însă în 2011 înălțimea valului ucigaș a depășit cei 23 m ai barajelor de protecție, cauzând catrastofa de la centrala atomică Fukushima și 29 000 de victime umane. Trenul rapid shinkansen, culmea punctualității și a eficienței japoneze, se oprește automat în cazul unui cutremur detectat pe traseul lui. Acum 20 de ani am fost în vizită lângă Tokyo la o familie de japonezi, cu care mă împrietenisem la San Francisco, Teruaki și Pam, aceasta crescută în America. Două săptămâni am făcut naveta o oră cu shinkansenul de la Kumagaya la Tokyo. În gări trenul oprea strict 1-2-3-4 minute, cu ușile fix la marcajul de pe peron unde se aliniau cozile. Câte un pasager intra în vorbă cu mine ca să mă ajute turistic. Mă întrebau de unde vin, iar când spuneam din Germania, atâta se bucurau că stăteau de vorbă cu o nemțoaică, încât adesea nu mai apucam să le spun că vin inițial din România. Au o adevărată venerație pentru germani, confirmată de Pam și Yuko-San.

Serbările iernii se țin lanț: eu am luat parte la una din creierul munților și la alta pe un lac înghețat, cu muzică, orgi de lumini proiectate pe palate și pe cascade înghețate, cu lampioane colorate, cu focuri de tabără și, neapărat, de artificii. Puteam să petrecem seară de seară în parcurile de distracție glaciale, dar era prea frig și, cu tot frigul, prea multă lume. Wolfi și Helga & SelbA au umblat pe afară într- una, ne întreceau la avânt și energie.

În ultima seară la lacul Toya am urmărit din cameră cum, dincolo de lac, lumina crepusculară scălda conul vulcanului activ Showa Shinzan, supranumit Fuji din Hokkaidō. Sub fereastră o mână inspirată de grădinar a tras din pensula cu tuș câteva crengi de bonsai, ieșind de sub zăpadă în grădina zen. Camera este tradițională, cu tatami (rogojini) de bambus pe jos, peste care se întinde futonul (salteaua), pe care o scoți din dulapurile în perete cu uși glisante (anticutremur). Mesele sunt joase și scaunele nu au picioare, doar spătar. Pernele sunt mici și umplute cu hrișcă. Deci relativ spartan. Mai ai la dispoziție un chimono simplificat din bumbac și papuci, cu care să te duci la baia termală. Printre aranjamentele florale ikebana din hotel și din restaurant, umblă toți îmbrăcați în aceste halate și în papuci, dintr-un evident spirit comunitar. Și din grupul nostru, d-na doctor, sfioasă, frumoasă și planturoasă, nu ratează baia termală în stil tradițional din niciun hotel. Se îmbracă cu halatul din recuzita camerei și se duce la baia femeilor, unde respectă regulile: părul trebuie să fie strâns fără să scape nicio șuviță pe alături, trebuie să te freci riguros cu săpun înainte, la duș. Se admit numai pro-

soapele și papucii de acolo, probabil dezinfectați. Ești oricum exclus dacă ai mobil la tine sau vreo afecțiune vizibilă sau invizibilă. În bazinul comun cu apă termală sulfuroasă trebuie să stai liniștit și să te relaxezi. – Și cine te controlează cu toate astea? – Toți ceilalți sunt cu ochii pe tine, că ești străin, și te ajută prin gesturi clare, zâmbete și plecăciuni cum trebuie să păstrezi întocmai cutuma. – Și tu atunci te mai simți bine și te relaxezi? – Tare mi-am dorit concediul acesta în provincia japoneză, tocmai pentru că se respectă obiceiurile străvechi. Știi, eu trebuie să le spun zilnic pacienților și asistentelor ce să facă, încât acum mă supun cuminte la ce îmi spun ceilalți și mă odihnesc totodată.

Decadența, poate doar epatarea turistului, vine la cina finală: fiecare are în față o tavă de lac roșu, pe care se desfășoară într-un mozaic sofisticat de forme și culori cele aproximativ 17 preparate minuscule, în văsuțe ingenioase. La marginea tăvii dinspre centrul mesei joase, arde în stânga un ochi mic de gaz cu un castronaș de fontă emailată pe el, ce conține o supă miso (din soia). În dreapta arde un alt ochi mic de gaz, deasupra cu un grătărel de prăjit carne. Mai întâi savurăm vizual compoziția, incitantă, pentru că nu cunoaștem tot ce vom mânca. Cerem explicații și instrucțiuni doamnelor din spatele nostru, care ne servesc cu plecăciuni respectuoase. Nu trebuie să ne grăbim (ca nemții), că se răcește supa. E clar, cantitățile mari sau felurile puține sunt primitive. În fine, șezând pe sol, pe scaunele fără picioare, cu picioarele noastre într-o denivelare încălzită electric la 0,5 m sub nivelul planșeului, ne punem pe treabă la masa așezată în această denivelare: fierbem, prăjim, combinăm și consumăm. Ce anume? Cărnuri peste cărnuri tăiate mărunt, sashimi (pește crud), sushi (rulouri de orez în foiță de alge), tempura de tofu și de legume (adică prăjite într-un aluat subțire), wasabi (hrean verde) etc. Mă cuprinde amețeala la atâta risipă și îmi ridic ochii în tavan. Acolo văd crăpelnița cu alți ochi: pe oglinda din plafon atârnă candelabre venețiene și printre ele se brodează tăvile noastre de jos cu bunătăți exotice. Imaginea asta valorează cât toată cina. Știu ei ce știu, japonezii, în materie de rafinament.

Actuala împărătească, prima fără titlu nobiliar, este foarte iubită. Împăratul, potrivit tradiției fiu al soarelui, nu mai are decât valoare decorativă în politică, dar reprezintă o imensă instanță morală a poporului japonez. În filme se glorifică în continuare sacrificiul necondiționat pentru împărat al piloților kamikaze din timpul războiului. Acesta își are originea în codul samurailor care își salvau onoarea prin harakiri (sinucidere cu sabia). Împăratul trăiește discret, dar nici paparazzilor nu le-ar trece prin gând să scormonească ceva despre el și familia lui. Aici intervine Frau Lux cu detalii picante și șocante din viața neoficială a consoartei cubaneze a marelui duce de Luxemburg. Frau Lux aprobă presa luxemburgheză că a dezvăluit recent situațiile de abuz din palatul ducal, rușinoase pentru tot ducatul. Yuko-San clarifică: respectul trebuie să fie reciproc; împăratul și familia lui, ca și înalții funcționari de stat și șefii de întreprinderi japonezi își onorează pozițiile prin îndeplinirea exemplară a oligațiilor ce le revin. De fapt, accentuează Yuko-San, ar fi o rușine să accepți bacșiș în orice domeniu, deoarece e de datoria ta să muncești cât poți tu de bine, la munca de jos sau de sus. Iată cum, în excursia aceasta, ca niciodată, nu am mai fost nevoiți să facem chetă pentru ghid și șofer. În final ne-am înclinat și i-am mulțumit sincer lui Yuko-San.

De sayóó-nará (la revedere) și cu aligató (mulțumiri) pentru atenție, vă pot spune că Moș Crăciun nu vine cu renii doar din Laponia, ci vine și cu cocorii din Japonia, din nordul ei, din Hokkaidō. În schimb bostanii rotunzi, cu coajă portocalie, fragedă și comestibilă, mititei de până la 1,5 kg, *nu* vin din Hokkaidō, nu cresc acolo și nu se știe de ce îi cheamă așa.

Fotografiile aparțin autoarei.

„Excursia noastră
s-a dorit
o sărbătoare a zăpezii
și am avut zăpadă la cub,
ningând din a treia zi
aproape continuu.
Alunecam cu autocarul
prin albul zăpezii,
lăptos sau strălucitor,
după cum răzbătea soarele.
Am fost în țara
lui Moș Crăciun,
care ne-a dăruit
cu priveliști
de iarnă de vis.”

Jurnal de călătorie

SCURTCIRCUIT LUSITAN

Florentin Smarandache

Profesor universitar doctor,
Universitatea din New Mexico, SUA,
Departamentul de Matematică
Scriitor
Membru al International Writers Association, al Academiei Oamenilor de Știință din România și al Modern Language Association (USA)

Cum nu făcusem nicio rezervare, biletul de avion spre Portugalia îl cumpărasem cu o zi înainte de a pleca în Arabia Saudită, credeam că n-o să știu ce vizita. Dar acum nu-mi ajunge timpul!

Am găsit în biblioteca mea un *Dicționar român–portughez*, vechi, de Pavel Mocanu, din 1981, Editura Științifică și Enciclopedică. L-am luat cu mine.

Cu tramvaiul (trem elétrico) numărul 1SE, la Igreja de Santa Maria de Belém/ Mosteiro dos Jerónimos.

Capela Sfântul Leonardo conține relicvarii (colecție de relicve sfinte) din secolul XVII și statuia Sfântului Antonio (Santo António) prelucrată din faianță (secolul XVI).

Statuia poetului național portughez Luís Vaz de Camões (1524/5–1580, Lisabona), autor al epopeii *Os Lusíadas* (*Lusiada*), ilustrând explorările navigatorilor portughezi (incluzându-l pe Vasco da Gama).

Capelele de Transept (cele două părți care formează brațele încrucișate într-o biserică ce are formă de cruce) au fost construite în anul 1587, reprezentând manierismul (stil artistic italian din secolul XVI, cu efecte și perspective neuzuale și culori sângerii, introdus de Jerónimo de Ruão, și cu multe nișe).

Panteonul Regal, conținând morminte din Sacristia, construită după planul arhitectului João de Castilho (circa 1475–1528), între anii 1517–1520, cu o coloană renascentistă.

14 tablouri în ulei, din perioada 1600–1610, realizate de Miguel da Paiva, cu scene din viața Sfântului Jerónimo.

Mobilierul a fost proiectat probabil de arhitectul Jerónimo de Ruão (1530–1601).

În sacristie se găsesc și cufere cu instrumente și veșminte liturgice. Sacristia este o anexă a bisericilor în care se păstrează ornamente și vase sacre.

Mosteiro dos Jerónimos (Mănăstirea Ieronimilor)

2 *6 decembrie 2018*. Zborul 951, cu Aegean Airline, companie grecească, din Jeddah (Arabia Saudită) spre Atena, merge deasupra Mării Roșii spre nord, apoi deasupra Canalului Suez și Mării Egee. Apoi, din Aeroportul Elefterios, Atena (Grecia), spre Lisabona (Portugalia). Schimbat 300$ în Aeroporto de Lisboa: 1€ = 0.80$, plus 5.00€ comision.

4€ aerobus de la Aeroporto până în centrul Lisabonei.

Cazat la Pensão (Pensiunea) Prata, pe strada Prata, la un preț ieftin (250€ pentru șapte nopți).

Biserica a fost ridicată pentru servirea religioasă a marinarilor care ancorau pe plajele din Rostelo. Piatra de temelie a fost pusă la data de 6 ianuarie 1501 (sau 1502). Regele a adus călugări ieronimiți din Penha Longa, care au zăbovit aici până în anul 1833.

Iisus a fost uns de Spiritul Sfânt. Viața sa pământeană a evoluat, trecând de la ciobani, la cei Trei Magi, la Ioan Botezătorul și la discipoli.

Conform scriptelor, Iisus a luat asupra sa toate păcatele oamenilor și s-a sacrificat pentru omenire. Omul a fost creat pentru a fi în comuniune cu Dumnezeu. Biserica este locul de iertare și împăcare. Iisus este prezent în tot și în toate. Nu legile materiei, evoluția aștrilor, cosmosului guvernează, ci Dumnezeu (conform unui text al Sf. Grigore din Nazianz). Iisus din Nazaret a fost înzestrat cu putere divină (Catechism, ori principii ale religiei creștine, prezentate sub formă de întrebări și răspunsuri).

Monarhia a căutat să-și producă o imagine divină: că ar fi sub protecția sfinților; de exemplu, regele Manuel apare protejat de Sf. Jerome, Regina Maria, de Sf. Ioan Botezătorul, scutul regal susținut de doi îngeri – în sculpturile lui Nicolau de Chanterenne. Nișele și consolele bisericii, pline de sculpturi cu Arhangheli, Sfinți și Îngeri. Capela Fraternității Crucii și Martiriul Lordului Nostru, ridicate în anul 1669.

Jerome s-a născut în Stridon (Croația de astăzi), aproximativ în anul 347 d. Hr. A fost botezat în anul 366 și a dus o viață austeră, de ascet, în meditație și solitudine. În 382 a plecat la Roma, iar în 385 în pelerinaj în Țara Sfântă și în Egipt. A învățat limbile greacă, ebraică și latină. A decedat la 30 septembrie 419 (sau 420) în celula sa, aproape de Grota Nativității, conform biografiei prezentate de Papa Benedict al XVI-lea, pe 7 noiembrie 2007.

Muzeul de Arheologie Națională a fost creat de Dr. José Leite de Vasconcellas de Mello în anul 1893, conținând documente și artefacte (obiecte culturale sau istorice). La început fusese denumit Muzeu Etnologic.

Biserica Sfânta Maria din Bethlehem, construită la ordinul Prințului Henry Navigatorul, în secolul XV, prin lărgirea clădirii din Restelo. Impresionantă prin decorații, sculpturi, și mai ales arhitectură.

Mormântul renumitului navigator portughez Vasco da Gama (Vasco da Gama (1469, Sines, Portugalia – 24 decembrie 1524, Kochi, India), care a stabilit supremația portugheză în Oceanul Indian, prin descoperirea drumului maritim dintre Portugalia și India în anii 1497–1498. Portretul navigatorului a fost executat de sculptorul Costa Mota (în anul 1894).

Sfântul Jerônimo (347–419/20) a tradus Biblia din greacă în latina vulgară, făcând multe comentarii și propagând idealul monastic.

Mormântul lui Vasco da Gama

Mănăstirea Ieronimilor, construită în urma ordinului regelui Manuel din anul 1496. Diogo Boitaca (1450–1517) a fost desemnat ca arhitect principal. Stil gotic vechi. După decesul lui Boitaca, continuă proiectul arhitectural João de Castilho, apoi Diogo de Torralva, între anii 1540–1551 în timpul regelui João III.

Muzeul „Territórios, Memórias, Identidades" din preistorie, când continentele Europa și Africa erau unite, acum miliarde de ani, din regiunea Algarve, Municipalitatea Loulé (în sudul Portugaliei). Arheologul Estácio da Veiga (1828–1891) a strâns o colecție de piese arheologice, clasificate în trei zone: zonele muntoase (pante abrupte) – 45% din teritoriu; terenuri calcaroase, agricole 40% din teritoriu; litoralul – 15% din teritoriu.

Populația care a locuit pe acest teritoriu în perioada 6000–2000 î. Hr. era constituită din agricultori (conform descoperirilor siturilor arheologice din Retorta, Serro das Pedras, Forte Novo) și meșteșugari (situl de metalurgie din cupru Cerro do Castelo de Corte João Margues).

Epoca de bronz (mileniul al II-lea î. Hr.), cu necropola din Vinha do Casão (Vilamoura), cuprinzând unsprezece morminte, excavate în anii 1980.

Epoca de fier (mileniul I î. Hr.), cu descoperiri de inscripții vechi, cu semne derivate din alfabetul fenician, din secolul al VI-lea î.d.Hr., încă nedescifrate de cercetători!

În secolul al II-lea î. Hr., Imperiul Roman se întinde peste Peninsula Iberică și formează la sfârșitul secolului I (16-13 î. Hr.) Provincia Lusitania, Algarve făcând parte din civitata (regiune) administrativă și politică romană, a cărei capitală era orașul Ossonoba. Locuitorii erau mici fermieri, construiau case mari (villae) și trăiau în sate (vicus). Transportul alimentelor se făcea în amfore.

Antichitatea târzie (secolele V–VIII d. Hr.) marchează în Imperiul Roman triumful Creștinismului și este caracterizat de influențe hibride: bizantine, romane din vest și vizigote în economie, politică, religie, filosofie.

Urmează cucerirea musulmană a sudului Peninsulei Iberice (al-Andalus) și o mixtiune de populații: musulmani, creștini și evrei. Apoi, cucerirea creștină din secolul XIII, când moscheile sunt transformate în biserici, iar limba latină și pe urmă portugheză înlocuiesc limba arabă în rugăciuni și ceremonii. Înlocuire pe alocuri, brutală, dramatică.

Muzeul „Religiões da Lusitânia" (Religiile din Lusitania). Artă și istorie egipteană. O expoziție grafică – Irene Da Cunha. Arheologie portugheză: obiecte începând din anul 409 d.Hr., aduse din centrul Europei în Imperiul Roman; monezi din aliaje de cupru și inele din argint sau aur pentru căsătorii (anulus pronubis); obiecte casnice; bijuterii (brățări, lănțișoare, salbe de mărgele) etc.

„Homo religiosus ne caracterizează pe toți", se afirmă în muzeu… Deci și pe cei ateiști?

„Entras num bosque, rico de árvores seculares e gigantescas, onde a grandeza dos vegetais causa espanto, e as próprias sombras influndem mistério, era para antigos fonte de sentimento religioso." (José Leite de Vasconcelles, 1858–1941). În traducere: *„Intrând într-o pădure plină de arbori giganți, vechi de sute de ani, unde mărimea plantelor te face să te miri și însăși umbrele produc mister, a fost pentru oamenii antici o sursă de simțiri religioase."*

Torre de Belém (Turnul Belém)

…Așa a început religia… Prin „entități abstracte"… Bandua – zeitate protectoare în Lusitania. Altă zeitate: Endovellicus. Consultarea unei zeități se făcea prin vise, dormind lângă, sau înăuntrul unui templu.

Decembrie 2018. Încă două stații cu tramvaiul până la Torre de Belém (Turnul Belém), construit între anii 1514-1520. Grădina Turnului a fost proiectată de către arhitectul António Viana Barreto, în anul 1954. Măslini și pini.

Un monument celebrând primul zbor din Europa în America de Sud efectuat de către Gago Coutinho și Sacadora Cabral.

Intru în vorbă cu două brazilience care mi-au spus că dacă portughezii vorbesc repede, ele nu înțeleg – diferență de accent (dialect) între portugheza din Brazilia și cea din Portugalia. Mai sunt și câteva cuvinte diferite.

Cumpărasem o Lisboa Card, 19,50€, cu dreptul de a călători în oraș cu autobuzul și tramvaiul, și de a intra la orice muzee, catedrale, turnuri, expoziții – fără a mai sta la cozile imense de la intrări.

Turnul s-a construit în secolul al XVI-lea pentru apărarea pe fluviul Tejo, cel mai lung fluviu din Peninsula Iberică (1.120 km).

În anul 1513 un rinocer a fost adus din India la Lisabona. Conform documentelor, rinocerul a fost dăruit Papei Leo al X-lea de către Regele portughez Manuel I în 1514, dar vaporul care-l transporta s-a scufundat, însă rinocerul mort a fost împăiat; prezentat într-o gravură de pictorul german A. Dürer.

Împărțirea sferelor de influență în Oceanul Atlantic între Portuglia și Spania s-a semnat prin Tratatul din Tordesilhas la 7 iunie 1494, de către Regele Portughez João II și Regii Catolici Spanioli Fernando și Isabel.

În timpul domniei Regelui Manuel (1469–1521), exploratorul Pedro Álvares Cabral a atins Brazilia, navigând între 1500–1501.

Arhitectul care s-a ocupat de construcția Turnului din Belém a fost Francisco Aruda (m. 1547), semnând în anul 1516 documentul de constructor principal. S-a inspirat din stilul italian.

Alte construcții, împreună cu fratele său, Diogo de Arruda, a făcut în Africa de Nord.

Decorațiile din Turn sunt heraldice, reprezentând puterea regală în timpul regelui Manuel. Spiritualul (Crucea lui Iisus) și temporalul (Insigna Regelui), plus elemente marine (cabluri, noduri) sunt puse în legătură. Turnul are cinci niveluri.

În secolele XV-XVI, Portugalia era mare putere maritimă.

Sâmbătă seara pe străzile pietonale de lângă Piața Comerțului care-s pline de lume… Promenadă… Muzicanți, jongleri, păpușari cu marionete pentru copii…

Feerie de lumini… Veselie continuă între Crăciun și Anul Nou. A plouat de dimineață și e frig seara.

Strada Prata, pe care locuiesc, e-n fața statuii impunătoare a Regelui João I, anul MCMLXXI (ridicată în anul 1971), în Praça da Comerço, reperul după care mă orientez.

Pe la magazine poți întreba în engleză sau spaniolă, te înțeleg.

Câteva mii de lucrători bangladesheni, în special pe la cafenele, buticuri, magazine.

Turnul numit Santa Justa, situat în centrul Lisabonei, a fost construit în anul 1902; este de fapt un lift de fier, cu un viaduct metalic de 25 metri. Înălțimea 15 metri. Intrare 5,15€ + 1,50€ (pentru nivelul doi).

În complexul comercial H&M. E ajunul Anului Nou, Ano Novo în portugheză. Am întâlnit și câțiva români din București – erau în vacanță.

Revelion pe străzile lisaboneze. *Fogos de artifícios* (focuri de artificii) pentru 12 minute în noaptea Anului Nou. *Feliz Ano Novo!*

Șaisprezece tone de artificii s-au folosit în Rio de Janeiro (Brazilia, fostă colonie portugheză până în anul 1822).

I *anuarie 2019*. Turul Orașului Lisabona, 22€. La cască sunt comentarii în engleză despre oraș și muzică în portugheză. Monumentul Eroilor Portughezi decedați în Primul Război Mondial. Apoi, Monumentul Navigatorilor Portughezi din secolele XV–XVI.

Pe canalul 3, televiziunea portugheză, acrobații in extremis la Cirque du Soleil, apoi și Orchestra „Johann Strauss" a lui André Rieu concertând în Piața din Maastricht, Olanda, cu ocazia Anului Nou.

O zi cu soare, după atâtea înnorate. Veselie. Prilej de poze luminoase prin parcuri, pe străzi.

Un nou tur al orașului Lisabona, dar cu Autobuzul Galben, 16€, în partea estică (litoralul), în care nu fusesem.

Vizitat Igreja de São Nicolau (Biserica Sf. Nicolae).

Denumit Orașul celor Șapte Coline, Lisabona are în realitate mult mai multe coline.

Avenida da Liberdade. Avenida da Republica. Fluviul Tejo…

Cristiano Ronaldo, premiat drept cel mai bun fotbalist al planetei pe anul 2018 de către Globe Soccer Awards. Fotbalistul Cristiano Ronaldo a marcat într-un deceniu nu mai puțin de 585 goluri, conform televiziunii portugheze, în medie 0.893 goluri pe meci. Îmi amintesc, când eram mic, de îndrăgitul jucător portughez Eusébio (noi, copii, glumeam: Eusabie).

Și de… Portocalia, Portocalia (mă amuza cuvântul!)… din nuvela lui Ion Luca Caragiale, *Un pedagog de școală nouă*

Turnul Santa Justa

(1893), cu al său memorabil personaj Marius Chicoș Rostogan, distinsul pedagog absolut care ținuse o memorabilă *conferență* didactică:

„***Profesorul*** (mai aspru): *Dar Șpania, unghe-i Șpania?*

Elevul: *…?!*

Profesorul (magistral): *Șpania-i lângă Portocalia, mă boule, și vițăversa!*

Elevul (aiurit): *Și… Spania și Portocalia, dom'le!*

Profesorul (din ce în ce mai sus): *Și mai care?*

Elevul (pierdut): *Virțăvercea, dom'le!"*

După o lungă vacanță de iarnă în Arabia Saudită și Portugalia, urmează un lung drum de întoarcere peste ocean (două zile și o noapte): Lisabona (cu TAP Portugal) – Copenhaga (cu Scandinavian Airline, SAS) – Chicago (cu American Airline) – Albuquerque… și iar în Gallup (cu mașina).

Fiecare țară are câte ceva special și toate țările la un loc au multe părți similare.

Societățile converg una către alta – după care diverg din nou.

În Copenhaga, am înnoptat la Hotelul Clarion, din cadrul Aeroportului, 220€ pe noapte, unde am ajuns la miezul nopții de 4 spre 5 ianuarie, iar avionul spre Chicago abia după-masă (17 ore de așteptare). Pe 6 ianuarie 2019, noaptea, am ajuns în Gallup, New Mexico, răcit și obosit de drumuri…

Câteva luni de odihnă și adulmecat amintiri din patria de portocali. Am vizitat 60 de țări. Până la 195 (recunoscute de ONU)… mai e mult…

Fotografiile aparțin autorului.

„«Homo religiosus ne caracterizează pe toți», se afirmă în Muzeul «Religiile din Lusitania»… Deci și pe cei atei?"

Jurnal de călătorie

VIENA, UN ORAȘ AL STRĂLUCIRII ARTELOR

Viena, februarie 2020

Daniela Șontică

Poetă, ziaristă
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România

Începutul lui februarie 2020 nu prezenta încă pentru Europa nici un pericol epidemic. Gândul unei excursii la Viena, oraș cultural și cu o bogată încărcătură istorică, mă emoționa și entuziasma în egală măsură. Realitatea mi-a confirmat și împlinit așteptările, mi-a bucurat inima și spiritul prin întâlnirea cu artele din muzee, cu fascinantele palate imperiale, cu superbele clădiri cu arhitectură în stil baroc, rococo și art nouveau. Am respirat cu nesaț aerul ce-mi vorbea de Mozart, Beethoven și Strauss, de Klimt, Schiele și Kokoschka, de psihanaliști și de fondatorul disicplinei, Sigmund Freud, dar m-am lăsat și în voia descoperirii la pas a străzilor, oamenilor și lucrurilor care aveau să-mi iasă în cale. Ca în toate marile și vechile orașe europene, am constatat că și la Viena oamenii umblă fericiți pe străzi și, fie că sunt băștinași, fie turiști, se lasă încântați de o vrajă anume ce vine dintr-un cumul de fapte și de date ce țin mai mult de o moștenire pe care și-o revendică democratic cu toții.

A ce miroase Viena?

Lumea roiește de jur-împrejurul Catedralei Sfântul Ștefan, cu splendidele vitralii și cu turnu-i impresionant, cască gura la vitrinele marilor magazine de unde manechinele prezintă și haine ciudate sau fără un gust deosebit, gen Prada, Gucci și Louis Vuitton, în timp ce din coloratele și elegant aranjatele rafturi și sertare ale cofetăriilor străbate până în stradă parfumul dulce și aromat al prăjiturilor, bomboanelor și ciocolatelor celor mai fine. Veselul Amadeus și prețioasa Sisi zâmbesc pe aproape toate ambalajele lor.

Pe bulevardele Ring și Mariahilfer, pe străzile învecinate care se adaugă la fascinația centrului istoric și cultural al Vienei își mai face apariția uneori și un miros care, inițial, te lasă perplex, dar care mai apoi ți se pare firesc, când dai cu ochii de caleștile albe trase de cai lipițani. La urma urmei, îți spui: de ce n-ar mirosi Viena a bălegar, dacă o impune reînvierea simbolică a vremurilor imperiale, prin existența trăsurilor?

Palate, palate...

Dacă ai de stat doar două-trei zile, este greu să alegi unde mergi și ce vezi, dar nu este imposibil. Nu sunt de ratat **Palatul Hofburg**, un reper al gloriei Im Imperiului Habsburgic, care este o clădire imensă, ale cărei apartamente se pot vizita, **Palatul Albertina**, construit în stil neoclasic, deținător al uneia dintre cele mai frumoase colecții de artă, **Palatul Belvedere**, situat într-un parc superb și, desigur, **Palatul Schönbrunn**. Acesta din urmă este un obiectiv dintre cele mai căutate. La fel de grandios precum Palatul Versailles, ridicat la cererea împăratului Leopold I, folosit ca reședință de vară. Interioarele sunt mobilate în general în stil rococo, iar înăuntru pot fi admirate o serie de tablouri și piese de mobilier prețios, candelabre de Boemia, porțelanuri albe și multe obiecte ce au aparținut membrilor familiei care a condus imperiul. Aici, se spune că Wolfgang Amadeus Mozart a susținut un concert în Sala Oglinzilor, pe când avea doar șase ani, iar la final a sărit în brațele împărătesei. Turiștii pot alege contra cost un aparat cu ghidaj audio în mai multe limbi, între care și româna.

Mai există opțiunea de a vizita **Parcul de distracții Prater** și **Muzeul figurilor de ceară**. Se poate ajunge pe timp de vară în marele parc național dedicat Dunării. Dar pentru cei doritori de muzică clasică, vestita **Operă din Viena** poate fi un loc minunat de cufundare în atmosfera și istoria marii muzici, opera oferind un tur ghidat și, desigur, cu o rezervare din timp, se poate ajunge la un spectacol.

Valorosul Muzeu de Istoria Artei

Admiratorii artelor plastice se pot delecta cu splendorile pe care le pot vedea în mai multe muzee vieneze.

Curtea Palatului Schönbrunn

Cel mai important dintre ele este **Muzeul de Istorie a Artei (Kunsthistorisches Museum)**, care este considerat al doilea din lume ca densitate a operelor pe metru pătrat, după Prado din Madrid. Mari capodopere ale omenirii, de la Tiziano, Tintoretto, Caravaggio la Velázquez, Arcimboldo, Bellini, Bruegel cel Bătrân, Dürer, Bosch, Rembrandt și alții. Muzeul este găzduit de o clădire de pe Bulevardul Ring, ce aduce cu un palat, extrem de frumos în sine, din marmură, având plafoane decorate de Klimt. Ca și alte muzee vieneze, și acesta a luat naștere din colecțiile Habsburgilor. Kunsthistorisches Museum a fost deschis în 1891.

Nici **Palatul Belvedere** nu este de ocolit, pentru că de pe locul unde este situat oferă și o splendidă vedere asupra orașului și are un parc foarte frumos. Construit la dorința lui Eugen de Savoia, de către J. L. von Hildebrandt, cunoscut arhitect baroc al perioadei respective, palatul a găzduit inițial o colecție impresionantă de artă, transferată apoi la **Muzeul de Istorie a Artei**.

Muzeul Albertina se află în centrul orașului Viena. Denumirea muzeului provine de la fondatorul său, Prințul Albert de Saxonia, Duce de Teschen. O imensă colecție de peste 65.000 de desene și aproximativ 1 milion de lucrări de grafică se află expuse în Muzeul Albertina. Pot fi admirate aici lucrări de Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti, Rembrandt, Rubens, Claude Lorrain, Eugène Delacroix, Édouard Manet, Paul Cézanne. De asemenea, și ale unor artiști mai apropiați de noi în timp, precum Egon Schiele, Gustav Klimt sau Oskar Kokoschka dintre austrieci, dar și desene, acuarele și gravuri ce aparțin artiștilor români Ignat Bednarik și Nicolae Brana.

Magica lume din Cartierul Muzeelor

Cartierul Muzeelor este cu adevărat ce spune numele. Un cartier pe o suprafață de aproape 60.000 de metri pătrați, un loc magic, dedicat tuturor viziunilor și interpretărilor artistice, de la artă plastică de orice fel, la dans, teatru, arhitectură, modă, literatură, cultură pentru copii și cultură digitală. Este situat în centrul istoric foarte aproape de celebra stradă de promenadă Mariahilfer. Principalele clădiri din Cartierul Muzeelor au fost inițial grajduri regale. După prăbușirea monarhiei Austro-Ungare, grajdurile regale și-au pierdut scopul, iar din 1921, au fost transformate într-o zonă de comerț și expoziții. O amplă dezbatere publică vieneză în anii ´80 cu privire la destinația acelor spații a dus la concluzia generală că trebuie să fie destinate culturii și s-a dorit edificarea unui complex asemănător cu Centrul Pompidou de la Paris. Proiectul s-a aprobat după ce și-au adus contribuția la el peste 140 de istorici de artă cu renume internațional! În 1998, păstrându-se o parte din vechile clădiri, s-a început construcția complexului, iar în 2001 a fost inaugurat. Cartierul Muzeelor din Viena cuprinde: **Muzeul de Artă Modernă (MUMOK),** o clădire neagră sub formă de cub, care găzduiește 7.000 de lucrări de artă modernă și contemporană; **Muzeul Leopold**, care se află într-o clădire albă, tot ca un cub, și în care sunt 5.000 de exponate din secolele XIX–XX, aparținând secessionismului vienez, epocii moderne vieneze și expresionismului austriac (Gustav Klimt, Oskar Kokoschka, Albin Egger-Lienz). Tot la **Leopold Museum** se află cea mai mare colecție din lume, 44 de picturi în ulei ale pictorului Egon Schiele, de care austriecii sunt

Gustav Klimt, *Moarte și viață*, 1910–1915, Muzeul Leopold, Viena

foarte mândri; **Galeria de Artă din Viena (Kunsthalle Wien)** este o clădire barocă ce adăpostește atât artă contemporană, cât și lucrări din arta vizuală modernă, fotografie, video, film; **Centrul de dans contemporan; Centrul de Arhitectură din Viena; Muzeul Copiilor, numit și ZOOM**, care oferă, pe gustul celor mici, atracții artistice de tot felul; **Complexul Quartier21**, deschis din 2002, care găzduiește și sprijină producții din domenii precum: arta media, arta conceptuală, arta sunetului, cultura jocurilor, arta străzii, design, fotografie și literatură, și nu este un simplu spațiu expozițional, ci cuprinde și studiouri, birouri, agenții și arhive. În plus, când arta este prea multă și nu mai poate fi digerată prin densitate și cantitate, vizitatorii se pot relaxa în cafenelele moderne, restaurantele și spațiile de recreere ce se găsesc din plin în Cartierul Muzeelor.

Viena fără Klimt nu se poate

E clar că nu poți să mergi la Viena fără să dorești să vezi lucrări de **Gustav Klimt**. Celebra pictură *Sărutul* poate fi admirată oricând la **Palatul Belvedere Superior**, dar tot acolo și alte 24 de tablouri, fiind cea mai mare colecție de picturi ale artistului. Alte lucrări ale sale se află la **Muzeul Leopold**. La **Muzeul Orașului Viena** se găsește una dintre cele mai colecții de desene Klimt: 411, iar în clădirea **Wiener Secession**, al cărei co-fondator a fost, se poate admira, nu doar clădirea în sine, spectaculoasă, ci mai ales *Friza Beethoven*, un triptic montat în anul 1902, cu mărimea de 34x2 metri, amplasat pe trei pereți, dedicat compozitorului Ludwig van Beethoven. Lucrări de Klimt găzduiește și **Muzeul de Istorie a Artei**, unde pot fi admirate pe casa scărilor picturi cu rol decorativ în spațiile dintre coloane și arcuri, realizate de el, 11 la număr. Schițe pentru casa scărilor de la **Burgtheater**, descoperite în podul teatrului abia la sfârșitul anilor 1990, aparțin tot celebrului artist austriac, ele fiind azi expuse într-un spațiu special. Alte lucrări ale lui Klimt se află la **Muzeul Austriac de Artă Aplicată/Artă Contemporană – MAK**.

Mici tentații irezistibile

Dar Viena poate fi și o oportunitate de a cumpăra haine la reduceri considerabile, comparativ cu buna lor calitate, dacă nimerești sezoanele potrivite. Mai poate fi și locul de a te bucura de cafenele și restaurante, chiar dacă prețurile nu sunt mici deloc, poate fi locul în care admiri spiritul austriac definit de logică, organizare și punctualitate călătorind cu metroul și

Memorialul Joseph Haydn din fața Bisericii Marihilf, dezvelit în 1887. Statuie din marmură de Heinrich Natter.

cu orice alt mijloc de transport în comun. Viena poate fi orice. Chiar și peisajul fascinant din fundalul fotografiilor selfie. Dar ar fi păcat, desigur, să fie numai atât, când acest oraș splendid înseamnă atât de multe la un loc și chiar așa trebuie perceput și însușit cultural. Ca loc al strălucirii plurivalente. Personal, am plecat de la Viena cu convingerea că acolo, dintr-o dată, toată lumea devine fermecată de Mozart, de împărăteasa Sisi, cea cu pletele până la pământ, și de pictorul Gustav Klimt. Dacă pe Mozart îl poți descoperi un pic mai mult vizitând casa în care a locuit o vreme, nu departe de Domul Sfântul Ștefan, pe Sisi cea frumoasă și adorată de supuși o regăsești și în muzeul numit chiar **Sisi** din cadrul **Palatului Hofburg**.

Asta nu numai pentru că fiecare are povestea sa interesantă de viață, ci și pentru că spiritul comercial răzbate peste tot. Toate vitrinele cu bomboane, cu suveniruri, cărți, albume de artă, discuri muzicale sau obiecte de decor îți promit că poți deveni și tu, anonimul turist, parte a unei lumi pline de glorie, celebritate și strălucire dacă vei cumpăra un astfel de obiect ce are imprimat unul dintre chipurile amintite. Parcă poți rezista tentației?

Fotografiile aparțin autoarei.

„Dacă ai de stat doar două-trei zile la Viena, este greu să alegi unde mergi și ce vezi, dar nu este imposibil.”

Catedrala Sfântul Ștefan

Chiar și numele restaurantelor amintesc că te afli într-un oraș al muzicii.

Caleașcă trasă de cai lipițani

Arte vizuale

ADEVĂRATA REALITATE

Ani Bradea

Poetă, prozatoare, ziaristă
Membră a Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România

Uneori, o întâmplare virtuală se poate materializa într-o întâlnire admirabilă, iar pentru mine cea mai elocventă dovadă în acest sens este descoperirea pictorului **Michael Lassel**, în primăvara anului trecut. Până la acel moment, recunosc, nu știam nimic despre artistul originar din România și stabilit, din 1986, în Germania, acolo unde dobândise faima de *„cel mai important pictor* ***trompe-l'oeil*** *contemporan"*, după cum scrisese revista „Weltkunst". Faimă care a pătruns greu în țara noastră, după singurele două expoziții personale avute aici de-a lungul timpului, una în 2010 la București (European Art Gallery) și alta la Sibiu, în 2017 (Muzeul Național Brukenthal), din păcate, cu prea puține ecouri pentru un spațiu artistic bombardat, ca peste tot în lume, cu o mulțime de evenimente și apariții.

Când revista „Leviathan" a preluat un interviu pe care l-am realizat cu directorul său fondator, Rudy Roth, în cadrul proiectului meu, din „Tribuna", „România și oamenii săi din lume", unul dintre cei care au apreciat textul a fost Michael Lassel. Curiozitatea m-a îndemnat să aflu mai multe despre persoană și astfel am descoperit artistul și impresionanta sa operă. Propunerea mea de a realiza împreună un interviu a constituit, practic, începutul unei colaborări de succes, care s-a desfășurat pe mai multe planuri. În primul rând, evident, a fost discuția noastră, purtată într-o bogată corespondență și publicată în paginile „Tribunei", în a doua jumătate a lunii august 2019. Revista care a găzduit interviul a fost ilustrată cu imagini ale unor lucrări semnate Michael Lassel, iar atunci, când primisem prin e-mail reproducerile, uimirea în fața perfecțiunii lor o pusesem, într-o oarecare măsură, și pe calitatea fotografiilor sau a avantajului cromatic, mă gândeam eu, pe care-l poate oferi ecranul computerului. Aveam să mă conving, foarte curând, de eroare.

Întâmplarea a făcut ca exact în acea perioadă să am ocazia să văd, la Mantova, în Palatul Ducal, celebra frescă a plafonului din *Camera degli sposi*, a lui Andrea Mantegna, considerată de unii ca fiind prima pictură în tehnica *trompe-l'oeil* din lume. Cei care cunosc lucrarea știu că, stând în încăpere și privind în sus, spre tavan, ai impresia că te afli pe fundul unei fântâni, iar deasupra ți se deschide circular o priveliște spre cer, de unde, prin „gura fântânii", privesc îngerași care par gata să coboare în încăpere. Compoziția dă o puternică impresie de realitate, ceea ce este cel puțin straniu pentru o încăpere matrimonială, unde te-ai aștepta, în primul rând, la intimitate. Ulterior, citind despre această frescă, am aflat că tehnica de realizare s-ar numi de fapt *cvadratură*, care împreună cu *trompe-l'oeil* alcătuiesc *iluzionismul*, procedeu important în arta Renașterii, ca variantă bine definită a *naturalismului*. Diferența dintre *trompe-l'oeil* și *cvadratură* ar fi aceea că primul termen se referă, cel mai adesea, la naturi moarte sau la alte lucrări în care sunt reprezentate obiecte mici, aflate în spații restrânse, domestice, în vreme ce al doilea se referă la lucrări de dimensiuni mari, o pictură sau o frescă, artistul obținând un efect de confuzie a acesteia cu peretele, cu arhitectura clădirii. Intenția artistică însă, și într-un caz și în altul, este aceeași: de a păcăli ochiul, de a înșela privitorul, făcându-l să creadă în realitatea obiectelor, a imaginilor redate.

Sub imperiul fabuloaselor opere renascentiste, văzute și simțite pe viu, la ele acasă, pe drumul de întoarcere am poposit în Germania, în atelierul din Fürth al pictorului Michael Lassel. Aici, întâlnirea cu tablourile care împodobesc pereții atelierului și pe cei ai apartamentului soților Lassel m-a lăsat cu respirația tăiată. Picturile, văzute de mine în reproducerile pe care le-am primit pentru revistă, și pe care le consideram de o perfecțiune ce nu poate exista în realitate, erau mult, dar mult peste ceea ce putea reda ecranul unui computer. Am întâlnit de multe ori la pictori ajustări ale cromaticii în calculator, astfel că

atunci când am ajuns să le văd lucrările în realitate să fiu ușor dezamăgită, realizând că sunt, de fapt, mai șterse… În cazul lui Lassel, lucrurile stau exact invers. Atunci, la Fürth, am văzut doar câteva tablouri, dimensiunile lor fac dificilă expunerea într-un spațiu de locuit. Am revenit acolo în octombrie trecut, când am lansat la Nürnberg și München volumul meu (*Biografii exilate*) care reunește primele 14 interviuri cu românii stabiliți în străinătate, volum care pe copertă redă o splendidă lucrare semnată Michael Lassel, intitulată *Orașul etern*, dar pe care, din păcate, nu am putut să o văd în realitate, ea aparținând în prezent unui colecționar din Statele Unite. Din fericire, cu prilejul celor două vizite în Germania, a fost stabilită expoziția pe care „Tribuna" a organizat-o și prezentat-o publicului din România, *Lumea ca alegorie și mit*, expoziție care a adus la Cluj-Napoca, în sălile Muzeului de Artă, în luna februarie a acestui an, treizeci și opt de lucrări ale lui Michael Lassel, cel mai mare număr de tablouri expuse până acum de artist în țara noastră. Implicându-mă direct în organizare, am avut bucuria de a fi în preajma acestor tablouri mai mult timp, iar vernisajul, din seara zilei de 25 februarie 2020, a adunat un public extrem de numeros și a avut nenumărate ecouri în presă, constituindu-se într-un adevărat regal al evenimentelor dedicate artei în spațiul cultural românesc.

Dar de ce impresionează atât de mult lucrările lui Lassel? De ce, odată văzute, rămâi cu convingerea că te afli în preajma unei magii, că, de fapt, așa ceva e imposibil de realizat de către mâna unui artist? Am auzit în expoziție, trecând printre grupurile de vizitatori opriți în fața câte unui tablou, comentarii de genul: „Nu cred că e pictat! Nu cred că e făcut pe pânză, cu vopsele în ulei puse de mâna unui om cu o simplă pensulă! Nu, e prea perfect!" De fapt, cu ocazia uneia dintre vizitele în atelierul artistului, am aflat că acesta își prepară singur culorile, din pigmenți, prafuri pe care le ține în tot soiul de borcane, ascunse în micul dulăpior de sub fereastră, de unde soția sa, Tünde, le-a scos și ni le-a arătat. „De exemplu, albul gata preparat, în tuburile care se vând în comerț, nu e niciodată perfect alb, dar mai ales e lipsit de lumină – a spus atunci Lassel – de aceea sunt nevoit să mi-l prepar." Însă nu doar culorile, originale, sunt responsabile de impresia pe care tablourile o produc privitorilor. În anul 1989, la trei ani după ce, împreună cu soția și fiul său, a părăsit România, Michael Lassel a fost invitat să expună la Grand Palais, în Paris, în cadrul *Salonului de toamnă*. Era, la acel moment, un mare admirator al artei flamande și olandeze, pasionat de *iluzionismul baroc*, dar și de *hiperrealism*. Întâlnește, cu prilejul participării la salonul parizian, artiști aparținând grupului *Trompe-l'oeil/ Réalité,* format în jurul lui Pierre Gilou, continuatorul tatălui său, celebrul Henri Cadiou, cel care fondase, în 1949, *École de la réalité*. Artiștii aparținând grupării practică o pictură care, spun ei, nu este o reînviere a antichității, ci o continuare logică a evoluției subterane a unui *realism* considerat în continuarea *suprarealismului*, pentru a ajunge la un *trompe-l'oeil* modern, diferit de operele renascentiste în spirit și prin preocuparea de a reuși, mai presus de toate, o operă de artă în sensul nobil al termenului, adică de a releva sensibilitatea artistului. Despre întâlnirea hotărâtoare pentru tot restul carierei sale artistice, Lassel își amintește: *„A fost un moment copleșitor în care am simțit că am ajuns la destinație, că mi-am găsit limbajul artistic propriu. M-am întors acasă și m-am închis în atelier, muncind din zori până noaptea târziu. Eu mereu am muncit. Termenul «artist» este oarecum complex în opinia mea. Eu cred că arta este o decizie și un stil de viață, desigur, dar în primul rând este o chemare. De fapt, nu mă simt deloc ca un «artist adevărat», ci mai degrabă ca un lucrător care caută calea lui de a supraviețui în această lume. Un artist nu este diferit de cineva care coace pâine, sau de un cizmar, de pildă. Confruntarea din fiecare zi cu pânza albă este necesitatea mea naturală de bază, iar procesul creativ este adevărata atracție a muncii mele, un farmec care mă va însoți până la moarte."* [1]

Michael Lassel, *Corabia nebunilor*,
ulei pe pânză, 133x106 cm, 2008–2009

[1] **Ani Bradea**, *Biografii exilate. Tablou în lucru*, Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2019.

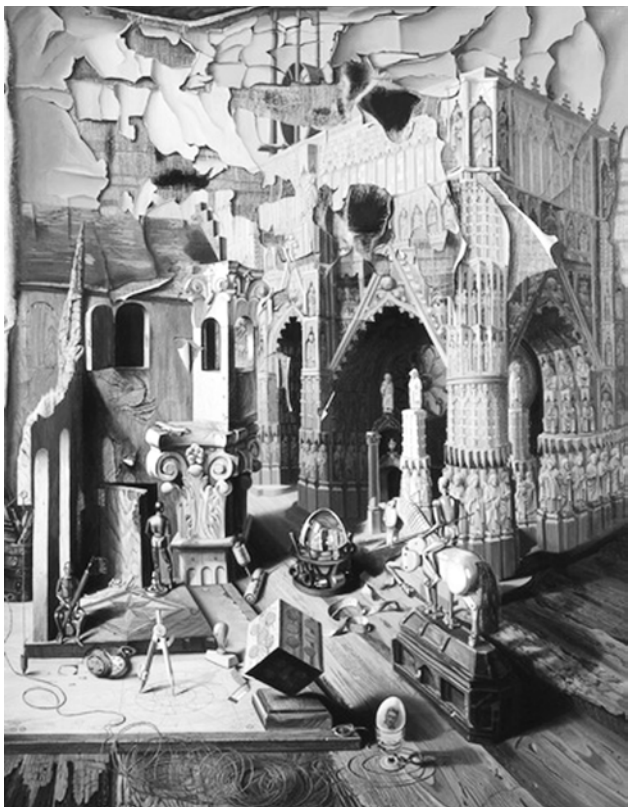

Înălțarea și decăderea catedralei,
ulei pe pânză, 116x86cm, 2002 – 2003

Combinând de fapt *trompe-l 'oeil*-ul cu influențele marilor săi maeștri din perioada barocă, dar și cu *hiperrealismul* modern, Michael Lassel reușește să își creeze propriul stil, propria sa lume, care se diferențiază clar de operele altor artiști, adepți ai tehnicii respective. A păstrat însă, cu regularitate, o caracteristică misterioasă și ludică, în același timp, a acestei arte și anume faptul că semnătura artistului trebuie să fie ascunsă într-un element al tabloului, ceea ce necesită, fără îndoială, o stăpânire perfectă a tehnicilor de desen. Calitate care nu-i lipsește, desigur, lui Michael Lassel, el fiind, în primul rând, un desenator impecabil. Dar poate că geniul său constă, mai ales, în punerea în scenă a componentelor tablourilor sale. Colecționar împătimit de statuete, sfeșnice, monede, cărți vechi și alte antichități, Lassel recreează, de fiecare dată, lumea. Tablourile sale, compuse din aceste obiecte mici, redau subiecte care vorbesc despre grandoare, despre un univers aflat dincolo de spațiul domestic, dintr-un trecut glorios sau un prezent reinterpretat, echilibrând mereu balanța dintre imaginație și realitate (a se vedea *Înălțarea și decăderea catedralei*, *Corabia nebunilor*, *Dom I*, *Dom II*, *Bancher în înalta societate*, *Mariajul marionetelor* etc.). Și dacă pentru mulți privitori provocarea cea mai mare o constituie găsirea în fiecare tablou a semnăturii artistului, uneori foarte clar la vedere, alteori ascunsă în cele mai, aparent, neînsemnate detalii, nu mai puțin incitantă este descoperirea portretului său (sau, în unele cazuri, a întregii imagini a atelierului) oglindit în sferele rostogolite prin compoziții sau în pahare de sticlă, adevărate tablouri în tablou. Descrierea, însă, a operelor lui Michael Lassel, oricât de meșteșugit s-ar încerca a fi redată în cuvinte, nu poate cuprinde toată simbolistica, toată construcția filosofică, la care se adaugă emoția puternică pe care privitorul o încearcă atunci când se află în fața lor. Altfel spus, trebuie văzut, simțit și filtrat totul prin capacitatea de intuiție, dar și prin bagajul cultural al fiecăruia. Și atunci, în această stare de grație, constați că, de fapt, cuvintele au rămas într-o dimensiune care a fost de mult depășită.

Ce ar trebui poate să mai spun despre Michael Lassel, într-un top trei curiozități despre artist, ar fi că: 1. Este singurul artist de origine română care a expus la British Museum, unde, în 2008 – 2009, în expoziția *Babylon. Myth and Reality*, a fost, de fapt, unicul pictor contemporan inclus; 2. Lucrarea sa *Bancher în înalta societate* a fost aleasă ca imagine a Băncii Federale a Germaniei pentru campania de trecere la moneda euro; 3. Este singurul artist căruia i s-a furat o lucrare din Grand Palais, Paris, fiind, practic, singurul furt comis în istoria de peste o sută de ani a prestigiosului complex muzeal. Despre acest nefericit eveniment, artistul povestește că a aflat de la televizor, în timp ce se afla în camera sa de hotel. Și, cu toate că informațiile despre tablou au fost înregistrate atât în baza de date a Interpolului cât și în rețelele comerțului de artă, *Aeon* (așa se numea) nu a mai fost recuperat niciodată. La toate acestea s-ar mai putea adăuga și titulatura onorantă de „Salvador Dalí al Germaniei", cum a fost supranumit, chiar dacă ea nu este deloc pe placul pictorului. La întrebarea pe care i-am adresat-o, în interviul nostru, dorind să aflu când și de ce s-a făcut o asemenea afirmație, Michael Lassel a răspuns scurt: *„Aceasta este o găselniță a criticilor de artă, căreia eu nu i-am iscodit proveniența".*

Lexiconul de vise al unei păpuși, ulei pe pânză, 80x90 cm, 2010

Expoziția de la Cluj, *Lumea ca alegorie și mit*, s-a închis cu câteva zile mai devreme decât fusese stabilit, și asta din cauza declanșării epidemiei de coronavirus. De atunci, deși s-a întâmplat cu aproximativ o lună în urmă (raportat la momentul în care scriu aceste rânduri), am senzația că s-a scurs o eternitate. Trăim acum într-o realitate absurdă, în care vizitarea unui muzeu, de pildă, nu mai ține de domeniul posibilului. Ne-am mutat cu toții în virtual, pentru a ne păstra, într-o oarecare măsură, interesele, obiceiurile. În plan real, suntem doar niște zombi cu măști, speriați, la fiecare pas, de posibila întâlnire cu teribilul virus. În aceste condiții, nu știu când voi mai putea admira o pictură pe peretele unei expoziții, dar până atunci, gândul la un eveniment cu adevărat grandios, în organizarea căruia m-am implicat cu tot sufletul și cu toată dăruirea, îmi ține de amintire, îmi ține de cald, îmi ține de speranță. Pentru că, dacă „lumea nu va mai fi niciodată la fel", după cum spun tot mai mulți în aceste zile, sunt absolut sigură că arta va face parte din noua noastră realitate. Nu se poate altfel!

P. S. Corespondență din Fürth, Germania, din izolarea la domiciliu: „Dragă Ani, noi suntem bine, Michael pictează, iar eu îi citesc, ca de obicei." – semnează Tünde Lassel.

Cum adică, „lumea nu va mai fi niciodată la fel"?

6 aprilie 2020

„Combinând de fapt trompe-l'oeil-ul cu influențele marilor săi maeștri din perioada barocă, dar și cu hiperrealismul modern, Michael Lassel reușește să își creeze propriul stil, propria sa lume, care se diferențiază clar de operele altor artiști, adepți ai tehnicii respective."

Bancher în înalta societate, ulei pe pânză, 89x79 cm, 1995

Edicula, ulei pe pânză, 98x73 cm, 2003

Arte vizuale

FASCINANTUL DIALOG DINTRE FORMĂ ȘI CULOARE
Interviu cu Adina Romanescu, artist plastic

Pușa Roth

Dramaturg, ziaristă
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România

Pușa Roth: *Adina Romanescu, acum 12 ani, în anul 2008, la prima noastră întâlnire, cu ocazia unei expoziții în splendidul hol al Operei Naționale București, am plecat de la ideea că erai considerată, pe drept cuvânt „pictorița liniștii și a seninătății". Expoziția aceea ai numit-o* ***Dincolo de chip****. Dincolo de chipurile pictate, am întrezărit, evident, chipul artistei și am intuit, zic eu, că numai neliniștea creatoare poate da naștere la liniște. Au trecut anii, ai expus atât în România cât și în străinătate și voiam să știu dacă liniștea și seninătatea au rămas principalele repere sau ai adăugat și alte „trăsături" creațiilor care au urmat acelei expoziții, trăsături care potențează neliniștea creatorului?*

Adina Romanescu: Da, ați intuit foarte bine, este și liniște, dar și neliniște care, paradoxal, nu se exclud. Liniștea este absolut necesară pentru mine ca să pot lucra – aceasta este liniștea din fața șevaletului – iar neliniștea este, probabil, sarea și piperul, pentru că, dacă ești foarte lucid, nu poți să faci pictură. Mi se pare că Jean Cocteau a spus într-un interviu că *„geniul înseamnă să știi să pui jumătate intuiție, instinct și jumătate luciditate"*. Să lași luciditatea să-ți dirijeze instinctul, să nu omori instinctul. Trebuie să fii serios în fața picturii și să nu crezi niciodată că, dacă ai talent, este suficient. Este foarte multă muncă, foarte multă neliniște. Frumusețea de pe pânză este un amalgam de armonii, de contraste, iar unul din marile mistere ale artei plastice este acela că transformă urâtul în frumos, prin sensuri noi. Urâțenia fizică poate căpăta valențe de un farmec aparte, cu încărcătura emoțiilor din umbră. Ești invitat la descifrarea vieții din spatele chipului – vezi *Sebastián de Morra* al lui Velázquez sau *Nebuna* lui Géricault, sau *Regii* lui Baba. Mă gândesc și la *Clotho* de Camille Claudel sau, de ce nu, la *Celle qui fut la Belle Heaulmière* de Rodin, personaj ce ilustrează toate *splendeurs et misères*… și trista iminență a sfârșitului.

Adina Romanescu

P. R.: *Există oare un dialog al artistului cu tabloul, cu chipul din tablou care-și caută liniștea?*

A. R.: Unul dintre cele mai interesante aspecte este acela că tu însuți afli cine ești; faci cunoștință cu sinele tău lăuntric, îți tatonezi laturi ale firii, puncte nevralgice pe care, eventual, doar le intuiai. Îți afli limitele, frustrările, năzuințele, sursa lacrimilor și cea a zâmbetelor. Frumusețea înțeleasă de publicul larg, estetica fără esență reală, nu își are rostul în practica subtilă a picturii.

Nu știu dacă în tablou chipul își caută liniștea, eu încerc să urmăresc în trăsăturile modelului, ceea ce, probabil, caută el însuși.

P. R.: *Umbrele sunt ficțiuni?*

A. R.: Umbra închisă este tentantă prin logica ei. Voluptatea cu care apuci un tub de brun, de siena arsă, îți dă

aripi să ataci volumele și spațiul. Mai ales când ai repere impresionante printre coloșii clasici.

În ceea ce mă privește, versiunea brunurilor reprezintă stadiul de eboșă; mă las purtată de plăcerea pastei sumbre, care, de altfel, mă caracterizează (gama pământurilor îmi dă o siguranță, o stabilitate și o căldură fără de care nu aș putea evada spre largul albastrurilor indigo).

Umbra devine penumbră. Iar lumina este tot penumbră. Niciodată nu am reușit să creez o explozie de alb. Probabil că firea mea este atrasă de zonele neutre și discrete. Cum, de altfel, am o sensibilitate aparte pentru tonurile mai grave, precum cele de violoncel sau pentru timbrul vocii de bariton.

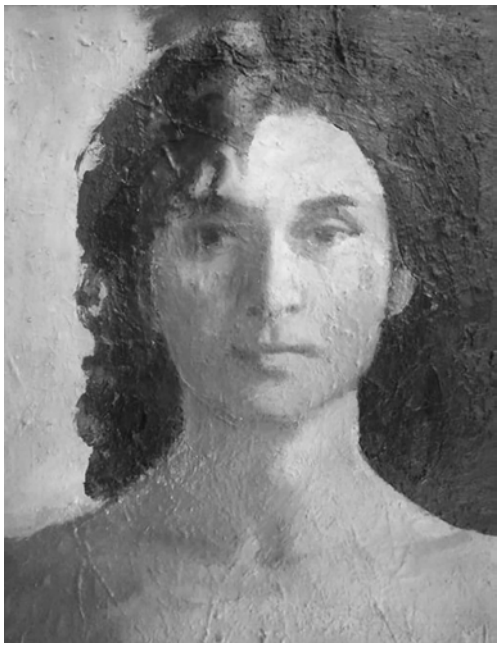

Autoportret, ulei pe pânză, 2016

Maestrul Henri Mavrodin, profesorul meu, a spus la un moment dat că umbrele sunt ficțiuni, și are dreptate. Un tablou nu reprezintă un obiect pictat care are un fundal, el nu trebuie să fie ceva ușor de recunoscut din natură; nu trebuie să spui în fața unui portret că seamănă sau nu cu modelul, fiindcă acest aspect nu are nici o relevanță. Tabloul este valoros sau nu, în sine, în funcție de raporturile de culoare și de suprafețe. Pictura este o „păcăleală". Ochiul crede că vede un portret, dar nu este așa; în fața privitorului se află de fapt un raport abstract de tonuri, de culori, de umbre. În ceea ce mă privește, cel mai plăcut lucru este timpul petrecut în fața șevaletului. O lucrare terminată înseamnă rezolvarea unei ecuații, a unei teoreme, e matematică în ultimă instanță, atunci când reușești să-i dai de rost acelei scheme de compoziție și să creezi o atmosferă în spațiul bidimensional. Automat vine dorința de a face o complementaritate, o altă gamă, un alt raport, o altă umbră, o altă lumină și nu se termină niciodată.

P. R.: *Să încercăm să intrăm în spațiul critic al culorilor reci, dar și al celor calde, al combinațiilor pe care le face artistul în această „lume" în care contează până la urmă expresia artistică și impactul la public.*

A. R.: Mă las adesea purtată de efectele de cărămidă incandescentă. Vă dau un exemplu de inspirație: încă din copilărie, în vacanțele de iarnă, mi-au rămas întipărite în suflet căldura sobei, culoarea teracotei, mirosul de pământ mocnit și de ceai de tei încălzit pe plită. (Creația este o însumare a senzațiilor și a amintirilor – vezi Proust).

Pentru mine, rare au fost ocaziile în care o lucrare a rămas în primul său stadiu. Mă las purtată de emoția tectonică, de o voluptate secretă, în care se suprapun peliculă peste peliculă, lumina coaptă sau umbra translucidă, pasta temeinic și tacticos presată cu cuțitul de paletă, apoi, mângâierea pensulei largi, înmuiate într-un laviu de garanză, iar peste un timp, stingerea ei cu o tentă de petrol. Mă atrag jocurile imperceptibile ale volumetriilor redate ton în ton.

Nu atât bifarea tabloului este miza, cât tatonările plastice care creează bucuria secretă a pictorului, prea puțin înțeleasă de către ceilalți, dar ce contează...

Emoția olfactivă este un alt aspect. Mirosul de terebentină constituie o emoție atavică, ce face legătura dintre tine și secolele de pictură din urmă. Parfumul de damar, pigmentul, culorile de ulei, onctuozitatea obraznică a vopselei care îți pătrunde în piele, sunt plăceri intense pe care doar un artist le resimte. Ele funcționează ca un drog și sunt un punct de plecare vital în declanșarea inspirației. Fiecare artist rezonează cu anumite game cromatice care sunt proprii firii sale, îl caracterizează, îi reliefează ADN-ul sufletesc.

P. R.: *O mie de pictori pun aceeași culoare pe pânză și tot de atâtea ori culoarea este alta, și am luat un număr la întâmplare. Să fie și aceasta o latură a originalității unui artist?*

A. R.: Dacă ai un motiv gata de a fi pictat și ai o sută sau o mie de artiști, vei avea tot atâtea tablouri, dar ele nu vor fi identice. Dacă vreau să repet un tablou, să fac o copie, nu va fi niciodată identică, pentru că starea sufletească a artistului este mereu alta și acest lucru face ca esențialul să se schimbe. Tabloul este însăși persoana artistului expusă privitorilor, de aici și emoția puternică cu care un artist își vernisează expoziția, pentru că el este gol în fața mulțimii.

Să cauți cu orice preț să fii original este o himeră pe care mulți vor să o atingă. Dar ea fuge... și iar simți nevoia să demonstrezi cu orice preț că exiști în Olimpul artei; găsești un fir, o idee, o dezvolți și, vai, vezi adesea cum kitschul apare. Te îngrozești și o iei de la capăt și, cel mai adesea, te împotmolești.

Îmi spun: când nu ai inspirație, pur și simplu întinde vopseaua la întâmplare, ca și cum ai vopsi un gard sau un trunchi de copac. Nu te gândi la nimic, ci doar întinde pasta,

apasă cu pensula, simte rezistența pânzei, granulația materialului, bucură-te de pigmentul onctuos și versatil. Valorifică tactilul în sine. Privește transparențele, întrepătrunderile materiei, surprinde accidentele. Fără nici un gând. Frământă pasta, privește-ți mâinile pline de culoare, degetele pătate. Stabilește o gamă! Rece sau caldă, sumbră sau stridentă, gama îți trădează starea de spirit.

P. R.: *Au trecut aproape 42 de ani de la plecarea într-o lume mai bună a marelui șansonetist francez Jacques Brel, dar fire nevăzute te leagă de creația acestui artist. În 1991 ai fost invitată la Bruxelles să deschizi expoziția* ***Brel – Mille visages****, la Fundația ce poartă numele artistului. Unele dintre desene sunt datate 1989, de când aveai doar 15 ani. A fost un moment deosebit pentru tânăra artistă, pentru care portretul avea să reprezinte o temă importantă a creației sale. Dăm timpul înapoi?*

A. R.: Eu am avut șansa să ascult șansoneta franceză încă din copilărie. Părinții mei s-au ocupat de educația mea, am studiat limba franceză și mi-au venit foarte multe idei citind textele. Jacques Brel a fost și rămâne un om care m-a bulversat, am fost marcată de expresia trăsăturilor sale. Tot ceea ce cânta i se citea pe chip. Multitudinea de trăiri pe durata unui cântec a fost motivul pentru care am încercat să surprind acel ceva care face ca figura omului să fie unică.

epoca în care trăim. Cu cât de puțin cineva devine celebru, cât de ușor este uzitat superlativul în laude nefondate! Pe când acolo, pe siturile arheologice, în muzee, rămâi mut privind granitul șlefuit de către mii și mii de necunoscuți care au depășit perfecțiunea însăși…

P. R.: *La Roma ai studiat formele culturii baroce, în special în creația lui Bernini. Se poate sugera suprafața sculpturală prin pensulă și culoare?*

A. R.: Asta a fost și rămâne încercarea mea. Cu ocazia bursei postuniversitare de la Roma, din 2009, am realizat un set de crochiuri la celebrul Ponte Sant'Angelo; de asemenea, am frecventat galeriile Corsini, Barberini, bisericile San Giovanni in Laterano, Santa Maria del Popolo etc.

Bernini este, probabil, cel mai aprope de felul meu de a simți și de a sintetiza forma. În Museo del Tesoro de la San Pietro, am avut ocazia să studiez îndeaproape eboșele în ipsos, pe care le-am considerat, din punct de vedere al pătrunderii secretului profesional, mai valoroase decât lucrările finite.

P. R.*: La Montmorillon, Franța, 2006, ai avut expoziția* ***Portraits et poupées****, iar la Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu", Pitești, o altă expoziție cu titlul* ***Ipostaze cromatice – impresie și expresie****, în 2016. Două provocări și tot atâtea întrebări.*

Două portrete Jacques Brel, 1989; Jacques Brel, *L'homme de la Mancha*, 1991 (dreapta)

P. R.: *După opinia mea, cine merge în Egipt pleacă într-o aventură spirituală. Ai fost în Egipt, iar rezultatul perioadei de studiu s-a materializat în expoziția* ***Egypt****. Cât de puternic a fost impactul cu milenara cultură egipteană?*

A. R.: În Egipt mi-am dat seama cât de mic ești astăzi și cât de nesemnificative au fost căutările și realizările tale de până acum. Am avut revelația succesului și a noțiunii de vedetă din

A. R.: Au fost expoziții în care am expus lucrări din toate tematicile, portret, costume de epocă, nud, peisaj, cu oarecare tente de abstract. Păpușa ca personaj viu… Exerciții și proiecte, dintre care unele sunt valabile și în prezent, iar altele s-au pierdut pe drum…

Menționez expoziția ***Sogni monocromi*** de la Institutul Italian de Cultură „Vito Grasso" din București, în 2015, în care

am îmbinat pictura cu grafica, ilustrând în desen portretele câtorva dintre personalitățile culturii italiene, mai precis, Verdi, Rossini, Puccini, Toscanini, Zeffirelli etc.

În 2016, am vernisat expoziția ***Studii*** la Centrul Cultural UNESCO, București, unde pictura mea s-a integrat frumos în mediul teatral în care au strălucit în mai multe seri, tineri actori superbi, în *Steaua fără nume*...

Alte două expoziții la Pitești, în 2019, la Centrul Cultural, precum și la Cercul Militar, cu ocazia Centenarului Marii Unirii, unde am prezentat un set de 25 lucrări de grafică ilustrând monumentele din țară ale eroilor căzuți pe front în timpul Primului Război Mondial.

P. R.: *Expoziția **Viziuni paralele** a cuprins pictură, gravură și desen, trei moduri diferite de exprimare artistică. De ce viziuni paralele?*

A. R.: Expoziția a avut loc în sala Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu", Curtea de Argeș, în 2012, în duet cu pictorul Gheorghe Coman, care are o viziune distinctă de a mea, în sensul că el este un pictor mai senin, mai luminos și mai terestru. Factura sumbră a lucrărilor mele a echilibrat atmosfera expoziției în ansamblul ei.

P. R.: *Portretul reprezintă, după opinia mea, un prag psihologic pentru un artist plastic. O bună parte dintre tablouri și desene în mod special sunt portrete ale unor personalități culturale, portrete de familie, dar și autoportrete. Ce înseamnă arta portretului pentru artistul Adina Romanescu? Dar autoportretul?*

A. R.: În încercarea de a realiza un autoportret, pleci la drum cu gândul de a reprezenta varianta ta cea mai bună, cea mai senină, zâmbetul cel mai subtil... Apoi, invariabil, apar problemele tehnice – acorduri, dizarmonii, balanța dintre tradiție și conceptul modernist... Chipul din oglindă uită să mai zâmbească. Apar cutele frunții, iar seninătatea se transformă odată cu tensiunea scrutării, a căutărilor febrile, a retușului. De la o zi la alta, stările se schimbă.

O lumină ce ieri se voia caldă, capătă azi o tentă prăfuită, oranjurile se transformă în violaceuri, straturile de culoare se modifică după stările ce îți învăluie fruntea, *„come passan le nuvole sul mare"* (Madama Butterfly). Culoarea nu trădează niciodată, ea se constituie în radiografia emoțiilor lăuntrice, antrenând după sine și expresia chipului din tablou.

Dacă privim autoportretele lui Rembrandt, citim tumultul interior, uzura, drama, necazurile venite în lanț, frământările, lacrimile mute. Ochii lui Rembrandt te străpung; o durere umană, umilă, deloc metafizică răzbate din tablou. Ai spune că artistul vrea să iasă din pânză și să își afle un prieten care să îl înțeleagă peste veacuri, pe el, omul...

P. R.: *Îmi spuneai odată că ceea ce văd eu nu este un portret, ci este o iluzie. Însă tablourile tale se înscriu în figurativ, la prima vedere. În opinia ta, există epoci pentru figurativ și altele pentru non-figurativ?*

A. R.: Nu pot să nu îmi reamintesc ceea ce părea să fie o glumă în studenție, dar nu era. După lungi ore de încercări la trepiedul din atelierul facultății, noi, studenții, așteptam verdictul... Pictasem, voiam un cuvânt, o aprobare, acel imbold care să ne dea încredere în forțele proprii. Și domnul profesor Mavrodin venea. Și... da, lăuda, lăuda fantasticele găselnițe coloristice... de pe paleta noastră de lucru. Dincolo de ironia provocatoare, simțeai, ca prin miracol, că încă un mister se lasă descoperit. Ochiul și creierul se educă puțin câte puțin.

Zeul picturii se amuză pe seama noastră, a pictorilor. Cu cât pui logica la contribuție, pânza rămâne adesea penibil de seacă... în timp ce paleta, unde frământi și cauți, explodează de surprize, într-o minunată simfonie izvorâtă din nimic.

Din punctul meu de vedere, există un studiu atent după natură, așa-zisa bucătărie a pictorului, care înseamnă schițe, crochiuri, studii, pe care eu le consider absolut necesare și care se sedimentează undeva în minte, iar creierul codifică aceste forme. În momentul în care artistul începe o lucrare de anvergură, ele ies singure din sertarele minții. Când am spus că un portret nu este un portret, ci niște raporturi de culoare, idee susținută de Maurice Denis la sfârșitul secolului al XIX-lea, este foarte important să nu pierzi din vedere faptul că atunci când pictezi, tu redai iluzia tridimensională pe o formă plană. Atunci se pune problema să redai volumul prin tonalități. Tabloul înseamnă redarea corectă a imaginii din punct de vedere al spectrului culorilor. Fie că vrei să redai cu lux de amănunte un tablou din natură, sau că simplifici la pura geometrie, este nevoie de formă. Importantă este redarea atmosferei care se poate face prin culori, suprafețe și prin gradul de luminozitate. Este greu să redai prin cuvinte ceva ce nu poate fi redat prin cuvinte.

P. R.: *Ca om al mileniul trei, ca artist al mileniului trei, ai încercat și alte modalități de exprimare...*

A. R.: Sunt un om al mileniului trei pentru că s-a întâmplat să trăiesc alături de oamenii acestui mileniu. Eu nu prea mă regăsesc în ceea ce se întâmplă în jurul meu și am mereu impresia că mă lovesc de un zid. Se pare că și eu, la rândul meu, formez un zid pentru alții și atunci apare o ruptură regretabilă între mine și restul lumii. Dar nu este un capăt de țară, eu sunt dispusă să mă adaptez, dar să mă adaptez la ceea ce cred eu că merită.

Hrana sufletului, precum și șlefuirea ființei, reprezintă o datorie pe care orice om o are față de propriul său destin. Boala prezentului, numită prost gust, se tratează prin cultură. Cultura înseamnă suflet, iar sufletul este iubire. Artistul este *„un apărător al ultimului cap de pod al picturii mari"*

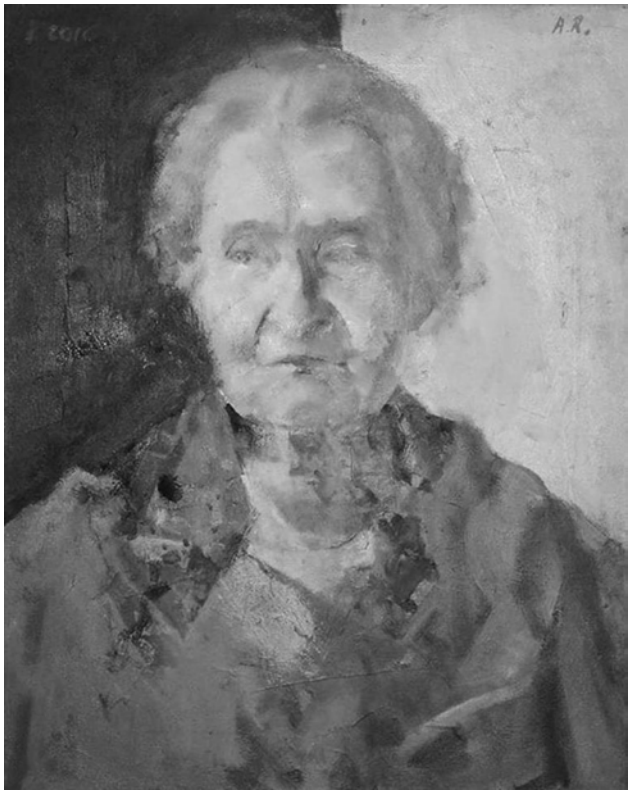

Bunica, ulei pe pânză, 2010

(Corneliu Baba). Mai ales că, în societatea în care trăim, avidă de cancanuri revărsate pe toate canalele media, lumea tinde să confirme teoria darwinistă inversă, cum că maimuța se trage din om.

P. R.: *Adina Romanescu, pictura este muzică mută?*

A. R.: Actul artistic, în cazul nostru actul de a picta, invită publicul să își dezvolte constant sensibilitatea și să înțeleagă că viața nu este făcută numai din asigurarea traiului zilnic. Ca să îl citez din nou pe maestrul Mavrodin, *„arta nu conține calorii"*, dar societatea nu ar trebui să se ferească de porții cât mai generoase din această poțiune magică, fie ea pictură, sculptură, literatură, balet, teatru, operă, muzică simfonică etc.

P. R.: *Cum ai descrie într-un tablou, fie el și imaginar, lumea din jurul tău?*

A. R.: Nașterea unei imagini pe pânză este o veșnică întrepătrundere de forme și culori. De câte ori nu s-a întâmplat ca o frunte, o arcadă, o gură expresivă să se transforme în elementele unei naturi statice, ori să dispară pur și simplu, spulberată de pensula iritată de prea multe împotmoliri…

Lumea care ne înconjoară este un decor în care ne mișcăm, deși **pare** că suntem integrați în realitate. Poate de aici vine expresia des vehiculată, cum că *„artistul este distrat"*… Să luăm ca exemplu, în plină stradă, un stâlp, un gard, o poartă, pe care s-au suprapus afișe lipite, straturi de vopsea udate de ploi, scorojite de soare. Lumea ar zice *„vai, ce aspect neîngrijit"*. Ochiul de pictor observă din mers diverse sugestii cromatice, idei de abordare, un abstract mai real decât realul. În subconștient sunt înregistrate pe retină semnalele optice care apar la tot pasul, frumuseți neobservate de nimeni, într-o lume care merge grăbită, cu bărbia în pământ. Ele se păstrează undeva, în memoria pictorului, o zi, un an și se regăsesc pe o pânză, la momentul oportun, într-o străfulgerare de inspirație.

Născută la 12 ianuarie 1974 în București, **Adina Romanescu** a absolvit Universitatea de Artă din București, Facultatea de Istoria și Teoria Artei, Secția Pedagogia Artei, clasa prof. dr. H. Mavrodin, în 1998. Din 1998 este membră a Uniunii Artiștilor Plastici din România. În 2009 a beneficiat de o bursă în Italia, la Biblioteca Nazionale Centrale di Roma, tema: „Barocul în artă". 2000–2001: Bursă de specializare în Egipt, Universitatea din Cairo, Facultatea de Arheologie, Departamentul Egiptologie.

Expoziții personale în țară (selectiv): *Studii,* Centrul Cultural UNESCO, București; 2015 – *Sogni monocromi*, Institutul Italian de Cultură „Vito Grasso", București; *Iluzii,* Institutul Cultural Român, București; 2012 – *Viziuni paralele*, pictură, gravură și desen, Centrul de Cultură și Arte „George Topîrceanu", Curtea de Argeș ; 2011 – *Etape*, pictură, grafică, Cercul Militar Național, Galeria Artelor, București; 2010 – *Pietra e cuore*, pictură, Institutul Italian de Cultură „Vito Grasso"; 2009 – *Portrete*, pictură, Centrul de Cultură și Arte „George Topîrceanu", Curtea de Argeș; 2008 – *Dincolo de chip*, pictură, Opera Națională București; *Armonii*, pictură, Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu", Pitești; 2005 – *Bernini amore mio*, pictură, cărbune și sepia, Institutul Italian de Cultură, București; 2000 – *Forme și umbre*, pictură & carton, Cercul Militar Național, Sala Rondă, București; *Eminesciana*, acuarelă, Centrul Cultural „Ionel Perlea", Slobozia; 1999 – *Peisaje fantomă*, pictură & carton, Societatea Română de Radiodifuziune, București; „Zilele Eminescu", grafică, Muzeul Ipotești; 1995 – *Poezia lui Blaga*, grafică, Festivalul Internațional „Lucian Blaga", Muzeul din Sebeș, Alba; 1992 – *Brel – mille visages*, grafică, Institutul Francez, București; 1991 – *Portrete Brel*, desen, Sala Cinema Studio, București.

Expoziții personale în străinătate: 2006 – *Portraits et poupées*, pictură, Office de Tourisme, Montmorillon, Franța; 2001 – *Egypt*, pictură, cărbune; *Jacques Brel*, Goethe Institut, Cairo, Egipt; *People of Egypt*, pictură & carton, Centrul Egiptean de Cooperare Culturală Internațională, Zamalek, Cairo, Egipt; 1997 – *Shadows*, grafică, Universitatea Silpakorn, Bangkok, Thaïlanda; Century Park Hotel, Manila, Filipine; *Lignes et couleurs*, grafică, Crédit Agricole Beaussier-St. Nicolas, Angers, Franța; 1991 – *Portraits Brel*, grafică, Fondation Jacques Brel, Bruxelles, Belgia.

Lucrări în colecții: Fondation Jacques Brel, Bruxelles; Universitatea București, Facultatea de Litere; Societatea Română de Radiodifuziune, Muzeul Mixt Sebeș-Alba; Muzeul Eminescu, Ipotești; Casa Memorială „Lucian Blaga", Lancrăm; Sibford School, Oxfordshire, Anglia; colecții particulare din Franța, Egipt, Belgia, Filipine, Anglia, Italia, România.

Are o bogată activitate de ilustrator de carte.

„Pictura este o «păcăleală». Ochiul crede că vede un portret, dar nu este așa; în fața privitorului se află de fapt un raport abstract de tonuri, de culori, de umbre."

Lucrări de Adina Romanescu

Nicolae Herlea, ulei pe pânză, 2018

Autoportret cu mască, ulei pe pânză, 2013–2016

Christos răstignit, studiu după o lucrare din Museo del Tesoro, San Pietro, Roma, 21 mai 2009

Studiu după statuia Sf. Andrei de Camillo Rusconi (1658–1728), Biserica San Giovanni in Laterano, Roma, 10 iunie 2009

Studiu după *Înger cu cruce*, statuie de Ercole Ferrata (1610–1686), Ponte Sant'Angelo, Roma, 2009

Aforisme

VIAȚA – UNITATEA DE MĂSURĂ A EXISTENȚEI
Unde corbiene

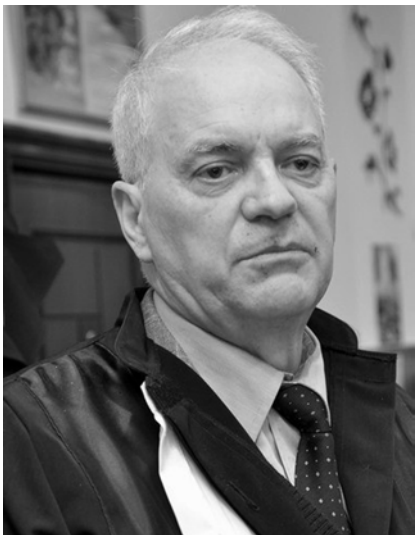

George Corbu

Jurist, scriitor
Primul președinte al Comisiei Naționale a Bibliotecilor
Președintele Uniunii Epigramiștilor din România
Directorul revistei „Epigrama”

Ăsta e un vin de Dumneavoastră…

Sunt mai mult poetă de amor decât de Crevedia…

Am fost invitat la un Simpozion care era sau se rezuma, de fapt, la un Gheorghe.

Era atât de atașat de singurătate încât nu e de mirare că s-a căsătorit cu ea.

Și-a creat o adevărată armată de… adjective. Cu ea se crede invincibil. În ea sunt așteptați tot mai mulți scriitori. Rezerviștii își vor face și ei, la nevoie, datoria.

Ești prost dacă te crezi deștept!

Toate albușurile și gălbenușurile Universului abia dacă fac o omletă omologabilă de un „chef” al zilelor noastre.

Mi-am ridicat gândul până la streașina lumii. Mai sus n-am putut.

Oare în limba noastră răul poate fi egal cu binele? De pildă, când spui: **te bate rău,** este același lucru cu **te bate bine**?

Un citat descheiat până la dimensiunile unei cărți este definiția plagiatului. De aceea trebuie încheiat de îndată ce a fost utilizat.

Și râsul și plânsul se manifestă prin hohote, doar nuanța lacrimilor diferă.

Moartea poate să moară liniștită: viața îi va rosti panegiricul.

De ce gen este Satana? Aceasta este – legitimă și neîndurătoare (înfricoșătoare) – întrebarea.

Apa nu se lasă desenată: Curge-n-tr-una, repede, înceată!

Prea adâncă e prietenia asta, ca să nu te îneci în ea!

Poetul acesta prea face figuri… de stil!

Tipul acesta are o tuse feroviară…

Petalele democrației s-au rupt (nu) de la sine.

Dumneavoastră, Doamne, sunteți Dumnezeu! Rămâne să aflu, oare cine-s eu!

Până și necuvintele se servesc de cuvinte!

Vrei să devii interesant? Adoptă urgent un tic verbal!

Orice membru al faunei este demn de un statut social: așa s-a născut fabula.

Cu un astfel de regim politic, am devenit specialist în dezgusturi.

O urare cu adaos: să n-ai parte de repaos!

Câinii neputând mușca din carnea lumii, latră la ea teribil.

Ca să mă cunosc, cobor în mine în speranța că-l voi descoperi pe cel ce dirijează circulația sângelui.

Ca femeia imparțială: se culcă cu oricine, într-un elan democratic, fără discriminări.

Un apelativ necesar: Vastitatea voastră!

Am scris un poem prevăzut cu geam antiglonț.

În magazin tocmai a intrat urlătorul client...

Am devenit prizonierul unor zdrahoni de viruși.

Bustul timpului călare este încă așteptat.

I-aș ridica demnitatea parlamentară, dacă aceasta ar exista.

A umplut universul cu un plâns filozofic.

Mă întâlnesc cu câțiva semeni – să ne ducem crucea!

Am înscris în itinerar vizitarea ruinelor Comunei Trinitive.

Recunosc: stima de mine o subminează pe cea pentru tine.

Bucură-te, cât mai ai timp, de dezgustul unanim.

Ideal ar fi să devenim un popor livresc; prea multă vreme am fost unul mioritic.

E păcat să n-ai păcate!

Dumnezeu este tot timpul pe față!

Fișa prostului! – iată un document de urgentă necesitate.

Un diavol sub acoperire s-a mai văzut. Un sfânt, nu!

Suferim de micșorism – numele real al complexului de inferioritate.

Omul acesta este ilegal în viață, deoarece s-a născut mort.

Înjurătura nu necesită un semn de punctuație.

Viața mea este atât de zilnică, încât mă exasperează!

Azi am fost depos edat de primul centimetru de mândrie.

Educația civică astăzi este cinică.

Batjocorismul – noua religie a românilor.

S-a întâmplat că nu știu ce s-a întâmplat.

A fost o înmormântare frumoasă ca o nuntă.

Nu mă pot hotărî: să mor de ciudă sau să mor de râs?

Din stimă de mine, mă autocitez.

Nu cunosc de aproape decât un sfânt național: Sfântul Ghinion Românul.

Percep paradisul ca pe un paradox.

Marasmul înconjurător a devenit mediul nostru ambiant.

Iubire – un cuvânt care nu face parte din vocabularul rațiunii.

„Oare în limba noastră răul poate fi egal cu binele? De pildă, când spui: «te bate rău», este același lucru cu «te bate bine?»”

Etnografie

CULTURA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ ESTE O CULTURĂ ABSTRACTĂ
Interviu cu acad. Sabina Ispas

Aurelian Popa Stavri

Ziarist, poet, realizator Radio România

Aurelian Popa Stavri: *Doamnă Sabina Ispas, vă mulțumesc pentru primirea la Institutul de Etnografie și Folclor unde sunteți director și cercetător principal, cu o activitate bogată. Ați publicat cărți despre poezia lirică populară, despre baladă, colinde și problematici diverse privind aceste genuri. Sunteți pasionată de studiul raporturilor dintre cultura scrisă și cea orală, de relațiile de interdependență stabilite între cele două forme de exprimare ale culturii. De asemenea, promovați, avizați și coordonați diverse proiecte de cercetare în cadrul* ***Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române****. La multe dintre aceste activități invitați mass-media să participe și să-i informeze pe cititori sau pe ascultători asupra cercetărilor întreprinse de specialiștii din Institut, care dovedesc o deschidere remarcabilă, mai ales în ceea ce privește multiculturalismul, elementele de similitudine, dar și cele de diferențiere. Misiunea Institutului este evidențiată atât prin tematicile dezvoltate în cadrul sesiunilor științifice organizate de Institut, în evenimente desfășurate sub egida Academiei Române, precum și în paginile publicațiilor pe care Institutul le editează. Interviul nostru se referă la* ***Comisia pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial****. Această comisie a fost coordonată de dumneavoastră, în calitate de președinte, timp de două mandate. Vă rog să ne vorbiți despre această Comisie. În primul rând, care sunt specialiștii care au făcut parte din ea?*

Acad. Sabina Ispas

Sabina Ispas: Comisia Națională pentru Salvgardarea Patrimoniului Imaterial din România este una de specialitate. Mie îmi place să îi spun „comisie tehnică", pentru că membrii acesteia au fost selecționați din categoria personalităților recunoscute pentru valoarea contribuțiilor aduse la dezvoltarea diverselor domenii etnologice; mă refer la etnografie, etnomuzicologie, etnocoreologie și, bineînțeles, folcloristică, dar și la colegii cu care am colaborat în timpul celor două mandate amintite. Toți cei care au făcut parte din această Comisie au reprezentat instituțiile importante, de profil, ale României, instituții care au în sarcină cercetarea, cunoașterea, sistematizarea și, după circumstanță, valorificarea acestui patrimoniu cultural al României. Așadar, din Comisia respectivă au făcut parte profesori universitari, membri importanți ai institutelor de cercetare ale Academiei Române, specialiști recunoscuți ai muzeelor din țară și, bineînțeles, din București, personalități a căror competență să includă toate domeniile de expresie ale acestei culturi. Se cade să amintim că această cultură orală, profundă, tradițională constituie patrimoniul nostru intangibil. Când spunem patrimoniu, sigur ne referim la acele structuri, sisteme culturale care au dobândit deja nu numai acceptul, ci și aprecierea grupurilor de creatori, colportori, consumatori și păstrători ai valorilor perene, care fac parte din categoria reperelor de identitate, fundamentale pentru cultura care se dezvoltă pe teritoriul României. Așadar, membrii acestei Comisii trebuie

să cunoască, cât mai bine, nu numai formele de exprimare sau detaliile, ci și semnificațiile de adâncime, istoria, evoluția, modul de expresie în contemporaneitate a acestui segment cultural ce a însemnat prezența și continuitatea acestuia pentru identitatea dezvoltată pe teritoriul României, exprimată prin toate tipurile de limbaj. Omul societății contemporane parcurge mai multe grade de școlarizare începând cu vârsta mică, de când învață să scrie și să citească, până când finalizează studiile universitare, dobândește o specializare, sau până deprinde anumite meșteșuguri sau meserii; asta înseamnă cunoașterea temeinică a unui domeniu realizată în sistem instituționalizat, în sistemul de învățământ organizat legal, după niște norme statuate care sunt respectate de toată lumea. Să ne imaginăm că toate aceste domenii despre care am spus că sunt deprinse prin învățarea aceasta de structură formală, *în societatea tradițională erau învățate printr-o tehnică informală a educației*. Oamenii societății tradiționale nu cunoșteau numai semnificația și rolul, funcția unor tehnici de creație, concepere, execuție ci, implicit, aveau calitatea de performer pentru expresiile muzicale, de literatură, de joc sau pentru diverse tipuri de tehnologii – țesut, prelucrarea lemnului, a lutului, construcția locuinței, acoperișurile confecționate din materiale speciale și așa mai departe. Vă imaginați că ei erau „inginerii", „chimiștii", „biologii", erau „fizicienii" care dobândeau cunoștințele acestea empirice și care trebuia să acopere nevoile culturale, economice, de viețuire, spirituale, ale societății tradiționale, păstrate până în zilele noastre, *toate* nevoile; există o medicină tradițională, o farmacopee tradițională, o botanică (populară, empirică) și o știință a culorilor și așa mai departe, echivalentul a tot ce înseamnă cunoaștere în societatea aceasta hipertehnologizată de astăzi, o cunoaștere pe care noi o dobândim printr-o învățare sistematică. În societatea tradițională această informație se dobândea, după cum am spus, *informal*, dar se acopereau absolut toate domeniile existenței. Așadar, această salvgardare se referă la sistemul de cunoștințe complex, la rețeaua de cunoștințe caracteristice pentru comunitățile tradiționale, care de-a lungul sutelor, uneori se poate spune chiar a miilor de ani, au păstrat, au îmbunătățit, au dezvoltat, au modernizat, au adaptat – uneori folosesc și astăzi – o informație care răspunde nevoilor de cunoaștere, nevoilor de viață, de supraviețuire, chiar atunci când este vorba de existența cotidiană. Salvgardarea aceasta se referă la un fenomen foarte complex cultural. Intră aici informația despre cum se face ceva – cum se face o piuă, cum se construiește și cum funcționează o moară tradițională, cum se construiește un bordei sau cum se țese o pânză de borangic și așa mai departe; ce înseamnă o sărbătoare și care îi sunt caracteristicile, de ce și cum trebuie să o ții. Tot acest complex de informații (de comportamente, de activități) intră în sarcina cunoașterii și a descoperirii strategiilor de conservare, protejare și valorificare ce revin acestei Comisii. De aceea am spus că în această Comisie trebuie să activeze specialiști care cunosc diversele domenii care, pe de o parte, să urmărească repartizarea fenomenelor pe întreg teritoriul românesc, pe de altă parte, să acopere toată informația, să cunoască tot acest complex complicat de informații care desemnează existența umană într-un spațiu și un timp precizate, iar pentru că fiecare dintre noi avem niște limite în cunoaștere și nu putem să știm tot despre toate, suntem și noi specializați pe diverse domenii.

A. P. S.: *Am înțeles că unul dintre obiective este acela de a completa Registrul Patrimoniului Național. Referiți-vă la câteva dintre elementele din Registrul Patrimoniului Național Cultural Imaterial și dacă există elemente care au rămas încă în suspensie, nu au intrat în el și e posibil să fie încadrate în acest Registru Național, sigur, și cu ideea protejării, conservării și salvgardării acestor elemente*.

S. I.: Atunci când s-a elaborat primul volum al acestui registru, ne-am străduit să includem acolo, cel puțin terminologic, pentru că așa cer exigențele UNESCO – și când spun terminologic, mă refer și la conținutul esențial al fiecărui termen inclus în acest repertoriu –, tot ce este *reprezentativ* pentru cultura spirituală și materială din România. (Primul volum al repertoriului este „acoperitor" și este destul de bogat în termeni.). Până acum nu am avut probleme în ceea ce privește identificarea. Orice solicitare legată de consemnarea sau analiza unei piese din patrimoniul intangibil, pentru a fi, să spunem, recunoscută *internațional* – eu aș spune și *național* [1] –, a avut termenul de referință conținut în acest repertoriu. Din punctul meu de vedere, volumul 1 al acestui repertoriu este destul de complex, n-aș spune că sunt elemente esențiale care să nu fi fost cuprinse în acesta, care, desigur, a fost tipărit în limbile română și franceză; este un volum bilingv. S-a mai realizat un volum, al doilea, ceva mai mic, mai puțin cuprinzător, care a completat primul volum. Se gândise, inițial, într-adevăr, un volum mai complex, care să facă referire la spațiu, organizarea acestuia, funcționalitățile lui, dar, între timp, aceste structuri au suferit modificări, în așa

[1] Instituțiile din domeniu și mass-media au un rol determinant în această salvgardare. Unele asigură și verifică păstrarea funcției originare a fenomenului, altele formează opinia publică și determină activarea ingineriilor sociale în sensul economiilor prospere, familiale sau a asociațiilor de mici întreprinzători, meșteri și creatori populari, manageri de proiect local, național sau european, artiști din domeniul folclorului literar, muzical, coregrafic, păstrători și actanți (îndrumători) principali ai ritualurilor și datinilor complexe. Exemple: staroste al nunții tradiționale, vătaf al cetei tradiționale de călușari, aceștia în colaborare cu un manager de proiect provenind fie dintr-o instituție de cultură, fie activând ca particular, persoană fizică autorizată prin competențe practice dovedite și atestate legal.

fel încât a fost tipărit numai acest al doilea volum, mai restrâns. Comisia, în viitor, presupun că va decide ce completări mai sunt necesare. În proiectul inițial, după ce s-a editat volumul 1, Comisia preconizase un al doilea volum, ceva mai complex decât cel care a apărut, dar și un al treilea volum în care să fie conținute aceleași tematici, dar pentru culturile minoritare din România, urmând să fie elaborat cu sprijinul specialiștilor competenți, cunoscători ai culturilor tradiționale minoritare. Deocamdată, cred că trebuie rediscutată această a treia secvență. Urmează ca în viitor Comisia să analizeze, cred că așa se cade, și să decidă.

A. P. S.: *Care sunt itemii principali ai acestui Registru?*

S. I.: Iată, spre exemplu, avem un capitol care se cheamă *Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale*. Este o structură destul de abstractă și aici vom întâlni *texte rituale calendaristice,* repertoriul poetic de formule rituale de Moș Ajun, colinde de copii și cântece de stea, împreună cu denumirile locale asociate acestora. Aceste denumiri locale sunt elemente deosebit de importante, într-un index comun, urmând să fie atrase toate fenomenele care țin de același segment cultural, dar poartă nume diferite. Dăm un exemplu: subcapitolul de texte rituale calendaristice ale iernii are mai multe tipuri de repertorii poetice – texte de Moș Ajun, colinde de copii, colinde propriu-zise, urări de mulțumire, teatru popular ritual și așa mai departe. La fiecare în parte există seturi de referințe mai mici, de ex. *tematice*: „se interpretează în ziua de 24 decembrie *cu Moș Ajunul*, *pițărăi* în Muntenia, *pițărăi* în Oltenia, Banat, *cu Moș Ajunul* în Muntenia, *colindeți (cu) Bună dimineața* în Muntenia, Moldova, *colindeți* în Transilvania". Toate aceste nuanțe trebuie conținute în *Repertoriu* în așa fel încât atunci când într-o localitate, o persoană face referire la un fenomen ca acesta, să poate fi regăsit cât se poate de nuanțat local, dar și la modul foarte general. Ne putem uita la alt capitol, la *Folclor coregrafic*. Avem un inventar al dansurilor tradiționale rituale și semi-culte și mai multe tipuri. Există *tipul Oltenia de Sud* pe care îl găsesc în Mehedinți, Dolj, Olt și denumiri de *horă* și *sârbă,* „se joacă și în cuplu, *Hora* se joacă și de unul singur". Dedesubt este menționat cum se mai numesc: *Hora dreaptă* sau *Trandafirul, Hora în două părți, Hora pe trei* și așa mai departe. Trebuie să avem menționate în categoria respectivă toate denumirile, pentru ca atunci când avem nevoie de o recomandare, de o apreciere, când se alcătuiește un dosar de participare la o competiție, să putem face referire la materia publicată și acceptată ca element general de cultură tradițională românească. Același lucru este, spre exemplu, pentru prelucrarea lemnului sau pentru jocuri de copii ș.a.m.d. Acestea sunt din primul volum, care este, după cum am spus, și cel mai bogat. A fost proiectat și un volum al doilea care are, așa ne-am gândit cu mai mulți

Dieudonné Lancelot, *Hora, dans valah*, 1860. Gravură publicată în vol. *Le tour du monde: nouveau journal des voyages*, 1868, p.194

ani în urmă, capitole mici privind cunoștințe despre om și univers, în care să intre informația despre *astronomie* și *meteorologie*, *științele pământului*, în care intrau *cosmogonia, structura și compoziția pământului, escatologie, spirite* și așa mai departe; *etnobotanica* – plante comestibile, plante utilizate în construcții tradiționale ș. a. De fapt, trebuie să fie conținută în aceste volume toată cultura tradițională, tot, cu detalii locale care să le facă recognoscibile, să te ajute să recunoști fenomenul atunci când îl întâlnești și să îl caracterizezi. Mai cuprindea și *Lumea vegetală, Lumea animală*. După acestea urma să elaborăm un alt volum, o să vedem…

A. P. S.: *Doamnă academician Sabina Ispas, în calitate de președintă a Comisiei pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, ați avut în vedere identificarea acelor meșteri, a acelor rapsozi foarte valoroși, reprezentativi atât pentru vatra lor sătească, pentru regiunea lor, cât și la nivel național. Comisia pentru Salvgardarea acestui Patrimoniu Cultural Imaterial analizează dosarele de candidatură întocmite de specialiști și acordă titlul de* ***Tezaur Uman Viu****. Menționați câteva dintre condițiile pentru obținerea acestei recunoașteri, foarte importante pentru cititorii noștri.*

S. I.: Din punctul meu de vedere, acțiunea aceasta legată de identificarea și consacrarea persoanei ca *Tezaur Uman Viu* nu este nici premieră, nu este nici spectacol; este vorba despre *autentificarea* importanței cunoștințelor și abilităților pe care o *personalitate deținătoare de patrimoniu imaterial*, *de tradiție*, le are în zilele noastre[2].

[2] În funcție de care el creează, dă la iveală obiecte de artă (scoarțe, peretare, piese de costum tradițional, instrumente muzicale, pridvoare cu lemn traforat, coloane de casă sculptate, troițe de lemn), obiecte tradiționale de uz gospodăresc (linguri, scaune, măsuțe de lemn, împletituri de nuiele) și de uz agricol, construcții subsumate arhitecturii tradiționale (case, anexe gospodărești, mori de apă și de vânt, acoperișuri cu paie, trestie, șiță) sau producții folclorice imateriale valoroase, funcționale, utile comunității sale și societății în ansamblul ei (șezătoare, clacă, hora satului, mersul în pețit sau cerutul miresei, nunta propriu-zisă, *botejunea* (vechi ritual de botez), sânzienele, Drăgaica etc.

Așadar, consider această acțiune una dintre cele mai importante în procesul de identificare și conservare a patrimoniului cultural național existent pe teritoriul României. Procesul nu este simplu, pentru că posesorul acestor informații trebuie să fie, pe de o parte, *un practicant,* trebuie să fie o persoană care și astăzi practică domeniul pentru care este considerat *Tezaur Uman Viu*. Pe de altă parte, ce e un tezaur? Ne gândim la lucrurile cele mai valoroase pe care cineva le-a creat vreodată și încă există, concret, în viața unei comunități sau între valorile conservate undeva. Aș vrea să mai atrag atenția asupra faptului că aceste *Tezaure Umane Vii* nu sunt elemente de muzeu! Ele trebuie să fie vii, pentru că de aceea se numesc astfel; persoanele respective *trebuie să practice permanent acel „element", acele „abilități"*: să cânte, să construiască instrumente muzicale, să țeasă, să încondeieze ouă, să sape fântâni, să joace[3] ș.a.m.d. Pe de o parte, să facă asta ca o activitate obișnuită[4]; pe de altă parte, *să aibă capacitatea de a o transmite mai departe*, să o poată gestiona pentru viitor. Interesul acestui program UNESCO este acela de a păstra vii tehnica, tehnologia și funcționalitatea. Dacă se pierde sau se schimbă funcționalitatea, dacă transform respectiva cunoștință în obiect de expoziție sau în spectacol – să zicem, în situația jocului și a cântecului –, atunci îndeletnicirea, obiceiul, meșteșugul nu mai au capacitatea de a-și menține vie funcția. Înseamnă că l-am refuncționalizat. Unul dintre principiile după care, personal, mă ghidez atunci când se discută problema *Tezaurelor Umane Vii* este acela de a nu accepta numai componenta sau valoarea estetică sau artistică, de a nu mă gândi, dominant, la componenta de spectacol, ci la *utilitate*, la faptul că atât cel care este *Tezaur,* cât și cei care vin lângă el și folosesc produsul pe care el îl creează, au nevoie de el. De aceea transformarea în obiect de muzeu sau în obiect de expunere estetică schimbă funcția și atunci nu mai pot conserva cum se cuvine tehnica, tehnologia, informația, pentru că fundamental în știință, în informația acestor personalități, trebuie să fie tehnicile, tehnologiile, mijloacele de producție, păstrarea utilității, de la cele mai vechi forme și cele mai legate de sursele de bază. Spre exemplu, cineva care prelucrează lemnul, trebuie să știe totul despre esențele lemnoase, la ce folosește fiecare dintre ele, când anume și în ce condiții trebuie recoltate, în ce condiții trebuie depozitate, cum trebuie pregătite pentru a fi prelucrate etc. Mă gândesc la creatori de instrumente muzicale, dar și la creatori de războaie de țesut, și de masă, și de dulap, și de lingură, și de absolut orice, de fluier, de carabă de cimpoi, de vioară… Orice activitate are niște reguli pe care specialistul trebuie să le cunoască; nu orice, nu oricum, nu oricând se

Ștefan Dimitrescu, *Femei țesând la război*, ulei pe carton, nedatat, Muzeul de Artă din Cluj-Napoca

realizează aceste obiecte sau se performează cântece, ritualuri, jocuri. Același lucru este valabil pentru tipul de material lemnos pe care îl folosești la ridicarea unei case ș.a.m.d. Așadar, *Tezaurul Uman Viu* trebuie să cunoască totul despre calitatea materiei prime pe care o prelucrează, în situația în care are de prelucrat o materie naturală: cum pregătește o vopsea din diverse tipuri de minerale sau din diverse plante sau din esențe lemnoase, perioada de macerare, când e bine să le recoltezi, ce culori și nuanțe rezultă. Este, evident, un complex de cunoștințe. Un cântăreț nu cântă la întâmplare, trebuie să dețină un repertoriu bine precizat și bine articulat (adaptat) pe tehnicile pentru care el este ales să fie *Tezaur Uman Viu*, sau în situația unui povestitor… – avem din ce în ce mai puțini povestitori – tehnicile multimedia elimină astăzi, aproape ireversibil, într-un procent care crește foarte rapid, orice tentativă de a conserva fenomenul narativ tradițional de mare întindere, cum este *basmul fantastic*; chiar dacă piese de *teatru popular* se mai joacă pentru copii, din când în când, povestitul și componenta dramatică nu se adresau numai copiilor, se adresau tuturor categoriilor de vârstă și aveau o funcționalitate foarte complexă, între care și o funcție rituală care astăzi s-a pierdut. Tehnicile actuale multimedia oferă foarte multe posibilități, încât omul acela, actorul popular perfect, „omul-orchestră" care putea să-l interpreteze și pe zmeu, pe Făt-Frumos, iepurașul și Lupul cu cap de fier,

[3] Dansuri tradiționale locale, moștenite.

[4] Ca îndeletnicire cotidiană sau sezonieră, principală.

astăzi nu mai are suficientă audiență în mediul tradițional și contemporan. Foarte important pentru aceste *Tezaure Umane Vii* este ca ele să pătrundă în viața omului contemporan. Oamenii, în general, nu mai sunt atrași de acest fenomen, în primul rând pentru că nu îl cunosc. Marea calitate a acestor povestitori este de a-i determina pe ceilalți să fie interesați de ceea ce știu ei, de a-i aduna în jurul lor pe ceilalți, a crea un cadru social, în care ei să se manifeste și a demonstra că știința lor este necesară. De foarte multe ori spun că, din nefericire, în educația chiar și a mea, poate, și mai ales a celor care vin după mine, a generației tinere, nu mai intră acest tip de cunoștințe și este o mare pierdere.[5] Este o pierdere în primul rând pentru că evoluția planetei ne-a oferit și probabil ne va mai oferi surprize. Este bine ca omul să cunoască toate tehnicile prin care planeta îl poate ajuta să supraviețuiască, să trăiască în condiții umane, să protejeze mediul ambiant.[6] Aproape toate tehnicile tradiționale sunt tehnici care protejează mediul ambiant. Întotdeauna am pledat – sigur, degeaba, dar nu acesta este lucrul cel mai important, important e că a fost un ideal – să se creeze în România zone protejate complexe, în care nu este ocrotită numai pădurea sau numai stânca, sau numai partea aceea de râu, *ci și cultura din spațiul respectiv*, în ansamblul ei, începând cu reprezentările despre timp, spațiu, despre viață și moarte – sunt fundamentale – și sfârșind cu tehnici de producție, utilizarea plantelor și a produselor solului ș.a.m.d.[7] Deci *programul Tezaure Umane Vii,* din punctul meu de vedere, este unul dintre cele mai importante pentru conservarea și transmiterea informației despre ce înseamnă spațiul nostru de viețuire, utilizarea timpului celui mai potrivit pentru noi și pentru tot ceea ce ne înconjoară și, în același timp, armonizarea între regnuri și armonizarea vieții noastre, în general. Nu e neapărat o viziune ecologistă în ceea ce spun eu, este o viziune în care mediul ambiant, hai să zicem *creația*, mie îmi place să îi spun așa, își dovedește interrelaționarea fără niciun fel de ruptură. Networkul, rețeaua care este viața noastră cotidiană, își găsește siguranță și permanență în timp în acest tip de *viețuire protejată*, de aceea am vorbit eu despre spații complexe protejate, *un fel de rezervații* [8] – nu trebuie să se teamă nimeni de cuvântul rezervație, că asta nu înseamnă că vreau, neapărat, ca acolo să nu funcționeze

Nicolae Grigorescu, *Țărancă cu copil*, cărbune pe hârtie vărgată cu filigram Michallet, între 1870 și 1875. Cabinetul de Desene și Gravuri al Muzeului Național de Artă al României

calculatorul sau altceva necesar vieții moderne, nu, asta e o copilărie; poate să funcționeze foarte bine computerul personal, dar să trăiești după niște principii care să conserve spațiul și să *respecte dimensiunea temporală a acestui sistem cultural*.[9] Așadar, sigur, ce v-am spus eu, e un fel de ideal. Nu e un ideal personal și nu e o ficțiune pe care am creat-o, ci este o viziune a omului contemporan pentru ceea ce înseamnă dinamica vieții cotidiene care trebuie să se înscrie în tot ceea ce tehnologia modernă, evoluția, dezvoltarea, gândirea umană a creat până acum și creează, și a dovedit că este foarte util pentru viață – și, pe de altă parte, în *cunoașterea abstractă*. Cultura populară românească este o cultură abstractă, deși multă lume cred că nu acceptă această idee, poate pentru că n-a reflectat suficient la ce înseamnă *abstract* în cultura tradițională românească. Între structurile, conceptele astea abstracte și, să zicem, evoluția societății hipertehnologizate de astăzi, cu legăturile spontane la nivel planetar între indivizi și circulația informației, se plasează această cunoaștere pe care o deține omul tradițional, care acumulează și sintetizează

[5] În condițiile tehnologiei informației, până și arta sau modalitățile firești de socializare suferă prefaceri, dar înregistrează și regrese ce afectează imaginea de sine a individului, o deformează, fie accentuând-o, fie minimalizând-o până în pragul depresiei.

[6] Epuizarea resurselor și afectarea echilibrului planetei impun o strategie globală a educației pentru mediu, implicit noi stiluri de viață necesare supraviețuirii omului și societății în ansamblul ei.

[7] Cum să protejezi mediul dacă nu asiguri educația omului trăitor sau trecător prin acel mediu?

[8] Pornind, de pildă, de la conceptul *Rezervația biosferei Delta Dunării, Rezervația de zimbri și faună carpatină „Dragoș Vodă"* etc.

[9] Calendarul sărbătorilor populare și creștine, ritmul și datinile momentelor importante ale vieții omului (nașterea, participarea și inițierea în ceata feminină, activitatea în ceata feciorilor cu funcții în perioada colindatului), peițul miresei, nunta, datini la botez etc.

descoperirile mai multor sute de ani, altele decât cele ale laboratoarelor. „Descoperirea" căruței are o componentă „primitivă" cu adevărat, ca toate mijloacele de transport tradiționale. Toate lucrurile acestea trebuie să ocupe un loc în acest plan al evoluției, pentru că ele chiar sunt momente importante ale creativității umane și, în același timp, probe ale diversității într-o unitate de gândire pe care omul o are el, ca om, în general. Omul are niște calități care îl diferențiază de alte viețuitoare și le are indiferent pe ce parte a planetei s-ar afla, pe ce continent, omul se exprimă foarte nuanțat. Este el însuși *o rezultantă*. Fiecare cultură, fiecare civilizație este o rezultantă a unor evoluții, a unor acumulări de cunoaștere, este o sinteză a acestor evoluții, a acestor cunoașteri; *cultura tradițională s-a adaptat permanent, și este normal s-o ducem mai departe, pentru că nu știm când ne trebuie*. [10] De aceea spun întotdeauna că e bine ca cineva „să știe" pentru că, dacă uităm, este mai greu să luăm firul cunoașterii de la început.

A. P. S.: *În 2019, la începutul lunii martie, s-a desfășurat **Gala Tezaurelor Umane Vii**, cu recunoașterea, la nivel național și într-un mod sărbătoresc, a unor talente creatoare în domeniul culturii tradiționale, în creația spirituală oglindită în meșteșuguri bazate pe tehnici tradiționale, în muzică, în păstrarea unor datini. Un creator deosebit este Nicolae Vădan, constructor de instrumente cu corzi și arcuș, ajuns la asemenea măiestrie încât să producă viori comparabile cu cele de construcție clasică, perfecționată, viorile de concert din muzica academică. Cum a fost prezentat acest eveniment de către specialiști și cum a fost el receptat de publicul prezent în sala de spectacole a Ministerului Culturii și Identității Naționale?*

S. I.: Întreaga Comisie a fost bucuroasă că s-a realizat această gală care a fost o reușită, în primul rând datorită acestor *Tezaure Umane Vii*. Mărturisesc că am fost impresionată de câteva personalități care au primit acest titlu. Da, constructorul de instrumente muzicale este unul dintre cei care m-au tulburat nu numai prin măiestrie, ci și prin sobrietate și, dacă vreți, printr-un fel de afișare discretă a unui profesionalism de mare clasă. Dar și interpretele vocale au fost remarcabile. În general, părerea mea este că selecția care s-a prezentat la acea gală a fost deosebit de bine făcută și că toți referenții și-au îndeplinit rolul; nu este simplu: se

fac dosare[11], se prezintă materialul, calitățile persoanei și referenți de specialitate analizează și recomandă sau nu. Bineînțeles, trebuie să se înscrie în *lista de repertoriu* despre care am vorbit la început. Cred că selecția a fost foarte bine făcută. Cred că s-a dovedit că referenții, care au fost membrii din Comisia aceea de Salvgardare, au privit foarte serios procesul de selectare a personalităților acestora și probabil că mare parte din reușita acelei Gale se datorează celor care au fost laureați ai Galei. Îmi place să cred că tuturor le-a plăcut ce s-a întâmplat acolo. A fost cu măsură. Întotdeauna dreapta măsură dă, să zic așa, „tonul" oricărei manifestări. Dreapta măsură a funcționat și aici și dacă cineva a urmărit, am înțeles că s-a transmis și prin mass-media, a putut să vadă că această Gală a fost altceva decât un spectacol. Încă o dată țin să accentuez faptul că un spectacol nu înseamnă un tezaur. *Tezaur Uman Viu* poate să fie, sigur, întrega cultură populară. Tot folclorul are și elemente de spectacol, pentru că viața noastră este un spectacol, fiecare dintre noi „participăm", într-un fel, la un „spectacol" al vieții noastre. Pe de altă parte, indiferent că lucrezi lut, lemn, borangic, lână, cânepă (mai puțin acum din motivele cunoscute), cânți sau joci, faci cojoace sau opinci, indiferent ce anume faci, implici și o componentă estetică; această componentă estetică nu lipsește niciodată, este implicită. Așadar, „spectacolul" și „spectaculosul" sunt prezente, indiferent că vrem sau nu vrem. Important e ca dreapta judecată să facă în așa fel încât să nu domine spectacolul, ci să domine informația și cunoașterea, în așa fel încât personalitatea fiecărui om prezent acolo să nu se confunde cu celelalte, să rămână *personalitate* și să nu devină o persoană oarecare. Din punctul acesta de vedere, aș spune că acea gală a reușit să dea o imagine a ce înseamnă câteva personalități care sunt *Tezaure Umane Vii*. Cred că acestor *Tezaure Umane Vii* trebuie să li se acorde protecție și

[10] O idee foarte actuală, deși puțini decidenți o conștientizează, și mai puțini o activează. Un exemplu din afara domeniului culturii tradiționale este: intrarea într-un con de umbră a experienței meseriașilor și a meseriilor tehnologice manuale, primare sau legate de *service, reparații, instalații diverse, construcții și întreținere*. La rândul lor, aceste meserii trebuie adaptate noilor tehnologii performante (condusul și repararea tractoarelor *inteligente,* a noilor centrale termice, a noilor locomotive electrice etc).

[11] Întocmite în urma cercetării fenomenului de către specialiști etnografi, muzicologi, folcloriști, etnologi.

foarte multe facilități, pentru că trebuie să ne gândim că așa zisa „producție" la ei se desface foarte greu, că în societatea modernă, dacă am pledat pentru supraviețuire și conservare și protejare, protejarea înseamnă și o protecție financiară; acești creatori nu produc în serie, nu produc pentru toată lumea; nu toată lumea va cumpăra un fluier, un tulnic sau un cojoc și nici măcar o strachină de Horezu n-o să cumpere toată lumea. Așadar, convingerea că aceste produse sunt *aducătoare de câștig, cred că este total neproductivă cultural. Unul dintre elementele de sprijin prin care se poate conserva valoarea creativității populare din acest domeniu este și protejarea fiscală*. Nu știu să spun care sunt principiile și cum anume se poate acționa în acest sens, dar *mărturisesc că ar fi dezastruos pentru identitatea națională, dacă din pricini care nu țin de evoluția culturală, ci exclusiv de interese economice, anumite domenii ale Patrimoniului nostru Național ar fi eliminate pentru că cei care le produc nu pot plăti impozite*. Dar, încă o dată, condiția protejării este ca persoana, personalitatea, produsul să facă parte din categoria aceasta excepțională a *Tezaurelor Umane Vii*, care din frumoasă inițiativă locală trebuie transformată în inițiativă la nivel național. De aceea și este atât de riguroasă selecția, nu oricine poate fi *Tezaur Uman Viu*, nu oricine poate să creeze ceva care să reprezinte un „vârf", o „sinteză" semnificativă pentru cultura tradițională românească. Oamenii aceștia excepționali sunt în marea lor majoritate vârstnici sau nu sunt tineri, în nici un caz, pentru că toată acumularea de informație, de experiență, de manualitate, de deprindere a tehnicii vocale, de tot ce vreți, de inspirație pentru cusătură, pentru modelul de țesătură, pentru toate lucrurile astea, se dobândesc în timp, nu spontan. La 20 de ani n-ai să fii *Tezaur Uman Viu*, decât dacă ești un geniu, dar, mă rog, urmează să găsim geniile astea extraordinare. De aceea oamenii aceștia care în majoritate sunt vârstnici ar trebui să aibă o protecție. Nu știu să vă spun cum, pentru că nu mă pricep la componenta juridică și economică-administrativă, dar din punctul meu de vedere trebuie găsite niște formule care să îi protejeze și care să ajute la conservarea *Tezaurelor*.

A. P. S.: *Este drept, mulți dintre ei specifică faptul că și-au câștigat existența din produsele manufacturate, adică lucrate în tehnicile tradiționale și astfel și-au crescut o familie frumoasă și au putut să predea, să transmită aceste cunoștințe și cel puțin să transmită încrederea în această artă și în această tradiție a meșteșugului. Asta nu înseamnă că din punct de vedere spiritual se oprește aici, pentru că dacă nu avem suportul financiar pentru aceste Tezaure Umane Vii, sigur că ele își vor restrânge activitatea, nu vor mai avea vizibilitate și, practic, vor dispărea fizic, în primul rând din viața culturală, dar și din cea economică și turistică a țării. Vă mulțumesc pentru acest interviu, doamnă academician Sabina Ispas*.

S. I.: Mulțumesc foarte mult. M-am bucurat să stăm de vorbă, m-am bucurat că am putut să comunic ceea ce gândesc eu despre anumite fapte, fenomene, oameni și întâmplări. Da, mă bucur și doresc la toată lumea zile frumoase, calde și cu ploaie în egală măsură, atâta câtă trebuie, cu bucurie și cu reflexie, care nu întotdeauna îți aduce bucurie, dar trebuie să ne gândim și la lucrurile mai grave ale vieții. Asta se cheamă echilibru, dreaptă măsură.

„Cultura populară românească este o cultură abstractă, deși multă lume cred că nu acceptă această idee, poate pentru că n-a reflectat suficient la ce înseamnă abstract în cultura tradițională românească. Între structurile, conceptele astea abstracte și, să zicem, evoluția societății hipertehnologizate de astăzi, cu legăturile spontane la nivel planetar între indivizi și circulația informației, se plasează această cunoaștere pe care o deține omul tradițional, care acumulează și sintetizează descoperirile mai multor sute de ani, altele decât cele ale laboratoarelor."

Gastronomica

ORIENTUL ȘI GASTRONOMIA ROMÂNEASCĂ

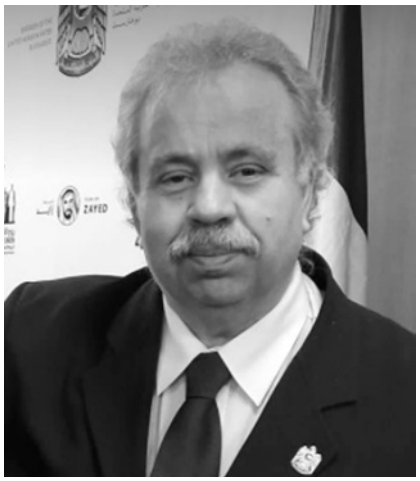

George Grigore

Profesor universitar doctor,
Universitatea din Bucureşti,
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine,
Catedra de Limbi şi Literaturi Orientale,
Secţia Arabă
Scriitor și traducător
Membru al Uniunii Scriitorilor
din România
Ambasador al Alianţei Civilizaţiilor (organism ONU) pentru România
(din 2008)

Alimentația face parte integrantă dintr-o cultură, astfel că practicile, tehnicile, simbolurile, obiceiurile legate de procurarea, prepararea și consumarea hranei se dovedesc repere utile în cunoașterea specificului cultural și în conturarea identității, punându-și chiar amprenta pe detașarea unui specific național. Există un specific franţuzesc, turcesc, românesc etc., în alimentaţie, cristalizat în evoluţia sa lentă, corelat cu nivelul de cultură, dar şi cu situaţia socio-economică în diferite epoci istorice. Este bine cunoscut astăzi faptul că specificul alimentar, cu forţa lui particularizatoare, face parte din tezaurul de cultură propriu fiecărui grup etnic, datorită multiplelor şi diverselor sale implicaţii şi funcţii în cultura unui grup (Văduva 1996: 14).

Acest specific naţional alimentar se formează într-o perioadă lungă prin interacţionarea mai multor factori din diverse planuri, dintre care, deloc de neglijat, este influenţa altor sisteme alimentare.

În ceea ce priveşte influenţa altor sisteme alimentare, putem spune că în „bucătăria românească" modernă s-au înfruntat două tipuri de bucătării, cea orientală şi cea central-europeană (maghiară şi germană). Având în vedere că influenţa central-europeană este dominantă în Transilvania, iar cea orientală în Muntenia şi Moldova, referirile pe care le vom face în continuare sunt, cu precădere, la aceste din urmă, două zone.

Interzis/permis în bucătaria orientală şi în cea românească

Structura oricărei bucătării se bazează pe bipolul universal interzis/permis, care este stabilit fie de cutumă, fie de religie. Pentru a ilustra câteva deosebiri/asemănări fundamentale dintre bucătăria orientală şi cea românească, vom apela la schema propusă de Claude Lévi-Strauss (1964) cu privire la categoriile alimentare:

cru
cuit *pourri*
roti *bouilli*

La categoria de bază „crud", diferenţele între cele două bucătării apar numai la preparatele din carne. La orientali carnea poate fi consumată crudă (ex.: *kubbah nayyiah*, la sirieni, libanezi, *sewarê goşt,* la kurzi, *çiğ köfte*, la turci, aceasta, sub diversele ei denumiri, este o chiftea făcută din carne crudă, de oaie sau de vacă, din care s-a îndepărtat orice urmă de sânge, bine mărunţită şi amestecată cu condimente, verdeţuri şi *burġul,* acel grâu fiert şi uscat), pe când la români acest tip de aliment este inexistent. În schimb, dacă la orientali, opoziţia crud-modificat (*cuit-pourri*) este foarte tranşantă, la români apare o categorie ambiguă reprezentată de friptura în sânge (carne semicrudă, semigătită, mustind de sânge). De-a lungul timpului, am observat atât oroarea orientalilor în faţa acestui aliment (de altfel, pentru ei, sângele este cuprins în tabuurile alimentare, cf. *Coran*, V, 4), cât şi oroarea românilor în faţa chiftelelor de carne crudă, atât de prezente la mesele orientale de gală, ceea ce arată limpede imposibilitatea de a împăca aceste gusturi.

În ceea ce priveşte carnea gătită, gusturile sunt convergente, ca atare o serie de bucate din carne – în special, tocată – au fost împrumutate de bucătaria românească din Orient, fie prăjite: chiftele (tc.: *köfte*, ar.: *qufta*) – cu variante în care inventivitatea românească şi-a spus cuvântul cum ar fi pârjoalele –, fie fierte: perişoare, sarmale, legume umplute cu carne tocată (dovlecei umpluţi, ardei umpluţi etc.).

Carnea *pourri* – aşadar, transformată fără a se utiliza focul – este un aliment răspândit în Orient, atât în mediul arab, cât şi cel turc şi iranian. Mă refer aici la carnea – de oaie sau de vacă – sărată şi uscată la soare, acest mod de preparare fiind posibil datorită factorilor specifici de climă din Orient, şi anume uscăciunea

şi temperatura înaltă. În România, acest mod de păstrare a cărnii nu a fost posibil datorită climei umede care duce – mai devreme sau mai târziu – la intrarea în putrefacţie a cărnii. Singurul aliment, din această categorie, preluat de bucătăria românească este pastrama (tc.: *pasterma*; ar.: *bastirmah*, carne crudă pusă în saramură foarte concentrată, apoi uscată). Însă şi aici apare o deosebire, căci, dacă orientalii o consumă ca atare, românii o prăjesc/frig, ceea ce vine să întărească ideea că aceştia nu consumă carne negătită.

Produsele din făină de grâu – le vom numi generic pâine – au, de asemenea, moduri de preparare diferite, la orientali şi la români. La orientali pentru a putea fi consumată, pâinea trebuie să treacă din categoria „crud" (adică aluatul) direct la categoria gătit. La români, această schemă primară nu mai este urmată, ci de la categoria „crud" (aluat), se trece la categoria metamorfozat (aluat dospit), iar apoi la categoria gătit. Există şi forma crud-gătit concretizată în turte, însă se recurge la ea numai în condiţii de excepţie. Orientalii care vizitează România mănâncă numai coaja pâinii, abandonând miezul care, spun ei, fiind dospit, provoacă dureri de stomac. În ţările orientale, pâinea dospită, făcută numai la brutării, se numeşte „farangi" (franţuzească, europeană) şi este consumată, cu precădere, în mediul citadin.

Dacă numărul preparatelor făcute doar din carne care ne-au venit din Orient este relativ redus, în schimb la mâncărurile de legume – cu sau fără carne – avem o mare varietate, precum cele în compoziţia cărora intră vinetele, roşiile, ceapa, ardeii, bamele, gutuile, prunele, precum ghiveciul, imamul, baialdîul, musacaua, ciorbele, iahnia de fasole, pilaful (cu multiplele sale variante româneşti) etc.

De altfel, nu ne-au venit numai mâncărurile respective, ci chiar şi unele dintre legumele care intră în componenţa lor. Chiar dacă unele veneau mult mai de departe, din America, totuşi au intrat la noi prin Imperiul Otoman: roşiile şi vinetele (numite *pătlăgele*, din turcă *patlican*, a se vedea şi arabul *bādinğān*), ardeii, bamele (tc.: *bamya*, ar.: *bāmiya*) etc. De altfel, se pare că aceste legume au fost aduse împreună cu cultivatorii lor. Se ştie că bulgarii din Rumelia, parte a Imperiului Otoman, stabiliţi la nord de Dunăre s-au ocupat aproape în exclusivitate de cultivarea legumelor şi zarzavaturilor. Ţăranii români cumpărau aceste legume prin troc cu porumb, grâu… Chiar acum, mulţi dintre zarzavagiii din pieţele bucureştene sunt bulgari la origine.

Gust şi combinaţie

Dacă, pentru orientali, alimentele se pot încadra în categorii alimentare bine determinate, fără trepte intermediare, în schimb în ceea ce priveşte gusturile nu mai există o asemenea

delimitare tranşantă, ci, am putea spune că aici îşi face locul o ambiguitate datorată combinării unor contrarii cum ar fi: sărat-dulce, acru-dulce etc.

Combinaţia acru-dulce este cea mai frecventă prin combinaţii precum curmale cu lapte acru (combinaţie ce face parte chiar din alimentaţia sacră la arabi), pepene roşu cu lapte acru, murături cu stafide etc. De asemenea, combinaţia sărat-dulce se concretizează într-o serie de bucate, precum cele în care carnea (ce ţine de gustul sărat) se combină cu stafide şi caise uscate, cum ar fi mielul umplut cu orez amestecat cu stafide şi caise uscate – una din bucatele de sărbătoare din întregul Orient sau mâncărurile arabe *turšāna* (o combinaţie de carne de oaie şi curmale), *qaysī* (carne de oaie/pui şi caise uscate), apoi combinaţiile între carnea friptă şi diverse fructe extrem de dulci sau chiar miere, cum ar fi *ma'šūqa* (friptură cu gem de curmale) etc. Pe aceeaşi linie se înscriu şi sarmalele orientale din compoziţia cărora, indiferent dacă sunt de orez sau de carne, nu lipsesc stafidele. În general, numărul condimentelor folosite la unele bucate este destul de mare şi de divers, cum ar fi petale de trandafir (uscate şi mărunţite), piper, boia de ardei iute, scorţişoară, şofran, mentă, coriandru, frunză de dafin etc.

În ceea ce priveşte bucătăria românească – în special cea din sudul ţării – ea nu se bazează pe gusturile complementare, ci pe accentuarea gustului iniţial al componentei de bază. De exemplu, mâncărurilor cu carne li se va pune sare – eventual şi piper ori boia de ardei, însă nu elemente dulci, precum stafide, miere etc.

De aceea, mâncărurile împrumutate din Orient care au la bază astfel de combinaţii au fost modificate de bucătăria românească: în compoziţia sarmalelor, chiftelelor, a umpluturilor pentru dovlecei, ardei ş.a. nu intră nici un element dulce ca în originalele orientale, ci, aşa cum menţionam, se va merge pe accentuarea gustului iniţial. De asemenea, condimentele folosite vor fi mult mai puţine şi niciodată contradictorii. Pe aceeaşi linie se înscriu şi ciorbele total diferite de originalele lor orientale unde se merge pe

combinaţia acru-dulce. În bucătăria românească, tot în ideea de accentuare a gustului iniţial, fierturilor de legume (ce ţin de gustul acru) li se adaugă elemente care să le pună în evidenţă şi mai mult acest gust (borş, fructe crude cum ar fi zarzărele, corcoduşele etc). Supele, dulci, apar mai târziu în bucătăria românească şi sunt rezultatul unei influenţe occidentale – însuşi numele lor stă mărturie în acest sens.

Nivelurile unde se manifestă influenţa orientală în alimentaţie

Pentru a putea vedea cât de influenţată este bucătăria românească de cea orientală, am procedat la o clasificare a alimentaţiei:

1) alimentaţia rituală;
2) alimentaţia ceremonială;
3) alimentaţia cotidiană.

Alimentaţia rituală. Prin rit trebuie înţeles aici o solemnitate prin care se celebrează un act religios cum ar fi botezul, nunta, înmormântarea. Alimentaţia rituală este zona alimentaţiei cea mai refractară la schimbări, având în vedere că prin ea se doreşte comunicarea cu forţele supranaturale (divinitate sau strămoşi defuncţi), constituindu-se într-un limbaj simbolic bine conturat. Această alimentaţie este, de altfel, păstrătoarea matricei culturale în care s-a dezvoltat poporul respectiv, ea fiind totodată un semn de identificare a lui. La arabi, de pildă, această alimentaţie se bazează pe carne de oaie, lapte acru şi curmale. La turci, este formată din carne uscată şi lapte acru. La noi, la români, popor eminamente agrar, este formată din pâine (colaci, prescuri, călăvii etc.) şi vin, la care se mai adaugă şi brânză şi carne, uneori. Acest tip de alimentaţie a fost întărit, la români, şi de creştinism unde apar aceleaşi elemente, având în vedere că şi acesta a apărut tot în sânul unei comunităţi agrare cu, aproximativ, acelaşi produse.

Această alimentaţie este echivalentă în conştiinţa de masă cu alimentaţia prin excelenţă. În poveştile populare, călătorul înfometat va primi de la gazda-i binevoitoare un codru de pâine şi o ulcică cu vin (în poveştile româneşti), un pumn de curmale şi o cană cu lapte acru (în poveştile arabe) etc.

În acest sector al alimentaţiei, împrumuturile din Orient nu au fost posibile, nu numai datorită conservatorismului menţionat, ci şi faptului că într-o zonă a sacrului nu pot fi împrumutate elemente dintr-o altă cultură religioasă, în speţă, aici, cea islamică.

Alimentaţia ceremonială. Prin ceremonie se înţelege aici orice formă de solemnitate proprie unui eveniment, unui act important al vieţii sociale.

Sferele acestor două tipuri de alimentaţie – cea rituală şi cea ceremonială – coincid uneori, ambele preluând din alimentaţia cotidiană modelul fundamental al hranei.

Pe lângă alimentele arătate la alimentaţia rituală, apar şi altele cum ar fi preparatele din carne, în special friptură, salate, sarmale cu mămăligă, prăjituri etc.

Dintre mâncărurile orientale adoptate de bucătăria românească, doar foarte puţine trec în cadrul alimentaţiei ceremoniale, cum ar fi sarmalele. De altfel, în îndreptarele de bunăcuviinţă apărute pe la noi, la capitolul „masă festivă" se recomandă o serie de mâncăruri printre care nu am găsit decât sarmalele ca mâncare de origine orientală. Apoi, din propria noastră experienţă, ştim foarte bine că la o masă festivă, nu este potrivit să se ofere ghiveci de legume sau ciulama, sau musaca, sau o iahnie de fasole etc. Mâncărurile orientale, ca de fapt tot ceea ce ne-a venit din Orient (muzică, vestimentaţie etc.), sunt receptate într-o gamă minoră. Acest lucru se datorează faptului că ţările române nu au privit niciodată Orientul (cu precădere, cel islamic) ca pe un model cultural demn de urmat. Chiar dacă în anumite perioade (cu precădere în cea fanariotă), literatura vremii ne descrie cu lux de amănunte o mulţime de mâncăruri orientale (alături de alte elemente culturale orientale), trebuie să se ţină seama de contextul în care ele apar şi anume la petrecerile boiereşti unde erau preparate de bucătari greci, turci, ţigani. La aceste petreceri, mâncarea nu reprezintă obiceiurile locale, ci, de cele mai multe ori, o modă a timpului.

În ceea ce priveşte sarmalele, cred că-şi datorează poziţia privilegiată în bucătăria românească prin faptul că elementele din care sunt făcute – varză şi carne de porc – nu sunt de import aşa cum este cazul celorlalte preparate (am văzut, mai sus, că aproape toate legumele ne vin din Orient). Varza este cultivată pe meleagurile româneşti din cele mai vechi timpuri, chiar denumirea sa care vine din prima fază de formare a limbii române, de la latinescul *verdura*, este o mărturie în acest sens. De asemenea, porcul (repudiat, de altfel, în Orientul islamic) era bine cunoscut pe aceste meleaguri având în vedere înaltul lui statut de animal sacru (era sacrificat numai de Crăciun). Aşadar, probabil că existau preparate din varză şi carne de porc, însă influenţa orientală a dus la evoluţia lor aşa cum le cunoaştem astăzi.

Spun acest lucru, gândindu-mă că acelaşi lucru s-a întâmplat cu mămăliga: ea nu a apărut odată cu aducerea porumbului – numit într-o primă fază *grâu turcesc*, pentru că venea tot prin Imperiul Otoman – în această zonă, ci exista sub acea formă de *fiertură de mei* de care pomenesc cronicarii. Fiertura de mei era un aliment de bază, însă cu timpul meiul a fost înlocuit cu porumbul.

Alimentaţia cotidiană. Felurile de mâncare de origine orientală, cunoscute de români pot fi împărţite în două mari categorii:

a) cele complet asimilate de bucătăria românească;

b) cele parţial asimilate.

Dintre **mâncărurile orientale asimilate de bucătăria românească**, şi apoi modificate pentru a corespunde gustului local, amintesc: ciorbele de tot felul, pilafurile, ghiveciurile, plachiile, iahniile, preparatele din carne tocată: chiftele, umpluturile: ardei, dovlecei, sarmalele, prăjiturile cu foi etc.

Tot aici aş vrea să fac observaţia că mâncărurile orientale asimilate de bucătăria românească au fost modificate prin reducerea numărului de condimente (cunosc o reţetă bagdadiană de pilaf unde se pun aproximativ zece feluri de condimente!), prin simplificarea modului de preparare (mă refer aici la chiftele, care în tot Orientul sunt extrem de elaborate), prin schimbarea ingredientelor de bază (înlocuirea cărnii de oaie cu carne de porc, de exemplu, sau înlocuirea seului de oaie la prăjituri cu untură de porc sau, mai nou, cu ulei). De asemenea, având în vedere că aceste mâncăruri au intrat în bucătăria românească în urmă cu cel puţin o sută de ani, diferenţele dintre produsul împrumutat şi produsul-bază s-au accentuat, datorită faptului că şi acesta din urmă a evoluat.

Alimente orientale parţial asimilate de bucătăria românească

Prin mâncăruri parţial asimilate se înţelege aici cele care sunt consumate la nivel popular, fără a fi gătite însă în bucătăriile personale, ci numai la restaurante. Aşadar, ele au străbătut doar drumul pe jumătate, ele au intrat în alimentaţia locală, dar nu şi în bucătăria propriu-zisă. Dintre mâncărurile orientale, parţial asimilate, este *şişkebabul* devenit, la noi, micii sau mititeii. Spun că este un aliment parţial asimilat, deoarece se prepară numai la restaurant (restaurante româneşti). Ei au fost modificaţi faţă de şişkebab, căci pot fi făcuţi şi din carne de porc, iar după ei nu se bea lapte bătut, ci bere (aşadar o simbioză între Occident şi Orient). Aproape că au devenit de nedespărţit… câţiva mici, o halbă de bere. Însă în mod straniu nu reprezintă un aliment care se prepară acasă. Când afirm acest lucru, nu mă bazez numai pe propriile-mi cunoştinţe, ci şi pe cărţi de bucate celebre, cum ar fi cea a lui Sanda Marin, în care micii nu figurează. Micii sunt o mâncare de cârciumă.

Câteva concluzii:

Mâncărurile de origine orientală:

– au pătruns numai în alimentaţia cotidiană şi într-o măsură mai mică în alimentaţia ceremonială, lipsind cu desăvârşire din alimentaţia rituală;

– odată asimilate de bucătăria românească, ele au fost modificate prin înlocuirea condimentelor contrarii (dulce-sărat), cu condimente de accentuare (sărat-sărat); printr-o mare reducere a condimentelor (de la zece-douăsprezece la două-trei), românilor plăcându-le gustul bine determinat şi nu cel ambiguu ca orientalilor. De altfel, unele dintre condimentele orientale nu au fost acceptate niciodată în bucătăria românească, deşi ele sunt uşor de procurat: petalele de trandafir, menta, busuiocul etc.;

– care aveau la bază carne de oaie/vacă au suferit mari modificări prin înlocuirea acesteia cu carne de porc (în sarmale, chiftele etc.);

– care se consumau *pourri*, în bucătăria românească se şi gătesc cum este de pildă pastrama.

Şi ca o ultimă concluzie, putem spune că cele mai multe dintre mâncărurile româneşti de origine orientală nu mai au legătură cu mâncarea orientală de la care s-a plecat decât prin nume (ciorbă, iahnie, pilaf, musaca, sarmale, chiftele, ciulama etc.), fiind foarte greu sau aproape imposibil de a le mai pune în legătură unele cu altele, din cauza modificărilor pe care le-au suferit pentru a putea fi asimilate de matricea culturală românească pe de o parte, iar pe de altă parte datorită faptului că originalul şi împrumutul au evoluat apoi în spaţii culturale diferite.

Bibliografie minimală:

Grigore, George, *Din arta culinară a Orientului arab,* Bucureşti, Editura Iacobi, colecţia „Cameleon", 1991.

Lévi-Strauss, Claude, *Le cru et le cuit. Mythologiques*,, Paris, Plon, 1964.

Văduva, Ofelia, *Paşi spre sacru – din etnologia alimentaţiei românești*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996.

„Alimentația face parte integrantă dintr-o cultură, astfel că practicile, tehnicile, simbolurile, obiceiurile legate de procurarea, prepararea și consumarea hranei se dovedesc repere utile în cunoașterea specificului cultural și în conturarea identității, punându-și chiar amprenta pe detașarea unui specific național."

Traditiones

HAREM
Lumea care nu trebuie știută (2)

Urfet Șachir

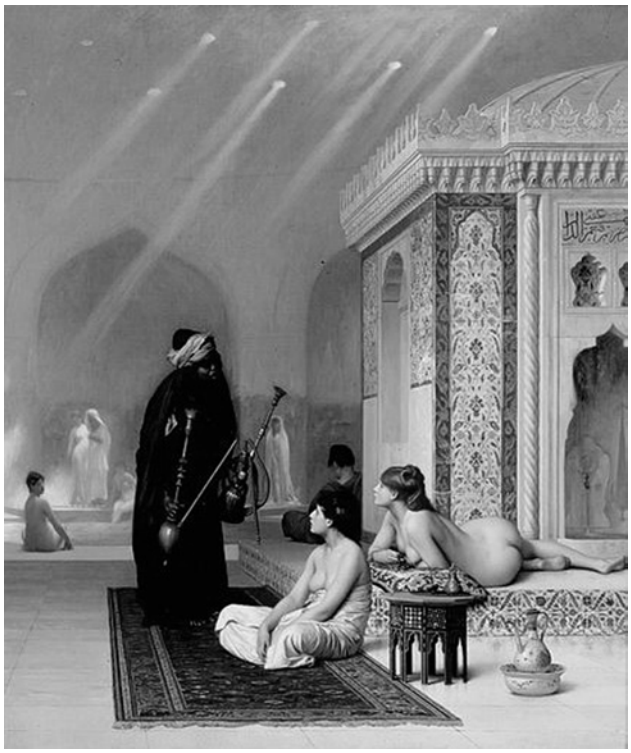

Jean-Léon Gérôme, *Bazin în harem*

3. Structura haremului

Percepțiile despre harem, precum și realitățile vieții din harem s-au schimbat în timp, în diferite contexte culturale. Contrar opiniei dominante, haremul din vremea otomanilor nu a fost nici loc al dorințelor furioase și nici închisoare pentru femeile sărace, care ar fi fost ținute sub supraveghere de către stăpânii nemiloși de harem pentru deliciile sultanilor pofticioși. În percepția occidentală, haremul a apărut simultan sub formă de fascinație și atracție, precum și critică și umilire. După secolul al XVII-lea, călătorii europeni, ambasadorii și prizonierii care au slujit sultanul în palate au scris și lucrări care descriu haremul. Deoarece intrarea în harem era foarte dificilă din punct de vedere fizic și nu se scurgea nicio informație din interior spre exterior, aceste lucrări erau alcătuite dintr-un amestec de zvon, fantezie, poate ceva adevăr. Iată unul dintre comentariile poetului și jurnalistului italian **Luigi Armando Olivero**, despre haremurile din Turcia în cartea sa de eseuri lungi, *Turcia fără harem, 1945*:

„Haremul musulmanilor era templul păgân al acestei virtuți extraordinare [...] Haremul era o instituție care, în toate privințele, era o ființă umană, o creatură intelectuală și biologic inferioară și era o instituție care limita femeia la sentimentul ei demografic de bază, pe lângă menținerea superiorității bărbatului." [1]

Aceste probleme s-au datorat în mare parte neînțelegerii realității haremului pe de o parte și a imposibilității reale a unui studiu mai atent, pe de altă parte, care este strâns legat de natura instituției în sine și de contextul religios, cultural și politic din care face parte haremul. În plus, așa cum am arătat, confuzia apare din semnificația haremului însuși și identitatea rezidenților principali, care constituie gospodăria conducătorului și, prin urmare, acoperă mult mai mult decât soțiile și concubinele.

3.1. Cadânele

În haremul imperial trăiau **trei categorii de femei**. Din prima categorie, puține la număr, făceau parte: **vâlide-sultan**, care era mama sultanului și conducătoarea haremului, având puteri depline în acest sens, fiicele sultanului și femeile sultanului sau concubinele, care aparțineau dinastiei, adică sultanele și concubinele. Din a doua categorie, făceau parte **fetele crescute în harem**, având în administrare secții diferite, și ajutoarele lor. După izvoarele istorice ale vremii, femeile care corespundeau acestei categorii erau: femeia-trezorier (*hazinedar usta*), femeia împuternicită sau avocata (*kadın vekili*), meșterul sau maestrul cafegiu (*kahveci usta*), femeia-gestionar peste cămară (*kilerci usta*), meșterul frizer (*berber usta*), femeia-medic (*hastalar ustası*), secretara-șefă (*baș kâtibe*), altele cu diverse responsabilități, subordonatele lor și calfele (*kalfalar*) cu diverse atribuții. Și, în sfârșit, în a treia și cea din urmă categorie, cea mai extinsă, intrau **sclavele** aflate în subordinea celor din primele categorii, exercitând diverse atribuții. A doua și a treia categorie de cadâne reprezintă exclusiv palatul și o

[1] Traducere din limba turcă de **Urfet Șachir.**

mărturie importantă a mediului socio-economic și politic în cadrul dinastiei. Până la sultanatul lui Süleyman Legiuitorul (1520–1566), populația haremului a locuit în Vechiul Palat (*Eski Saray; Saray-ı Atik*). La sfârșitul secolului al XVI-lea, familia padișahului se afla în capitală, la Noul Seray (*Yeni Saray; Saray-ı Cedid, Topkapı Sarayı*), care era și sediul central al statului. Astfel, o parte importantă dintre membrii dinastiei își mută reședința aici. Cadânele, intrate pe căi diferite în serai – luate prizoniere de război, vândute pe piețele de sclavi sau oferite ca daruri, urmau o școală asemănătoare cu cea a sclavilor băieți. Bazat pe surse autohtone și străine, **M. Çağatay Uluçay** prezintă, în cartea sa *Femeile și fiicele sultanilor*, în mod individual, femeile și fetele tuturor sultanilor și scurtele lor povești de viață. Iată un scurt pasaj:

Ayşe Hafsa Sultan, mama sultanului Süleyman Magnficul.
Sursa: islamansiklopedisi.org.tr

„Sunt răpite, luate captive, vândute pe piețele de sclavi, închise în haremuri și prezentate sultanilor și domnilor în afara voinței lor, sunt materialul relațiilor dintre statele feudale [...] Iată poveștile similare ale femeilor palatului otoman! În plus, acestea au fost relativ norocoase. Femei care au reușit să se ridice la feminitatea sau averile sultanilor, adică «au făcut o carieră în școală». Nici măcar poveștile a mii de alte concubine condamnate să trăiască în haremuri nu au putut ajunge în zilele noastre." [2]

Din când în când, fiicele aristocraților anatolieni și europeni erau schimbate ca urmare a relațiilor dintre statele feudale și principate, dar numerele lor nu sunt multe. O altă caracteristică a femeilor sultanilor este aceea că majoritatea celor dinainte de perioada de declin nu era de origine turcă sau anatoliană. În general, sultanii preferau femeile bizantine, europene și ruse în căsătoria lor. Ca o consecință a sistemului aristocratic, se înțelege că etnia majorității sultanilor nu era sută la sută turcă. Până în secolul al XVII-lea, cele mai multe cadâne aduse în seraiul imperial (*Harem-i Hümâyun*) erau prizoniere de război din Europa. Abia la sfârșitul secolului al XVI-lea, a fost adusă majoritatea din Kafkasya. Pe de altă parte, în secolul al XVIII-lea, aprovizionarea cu sclavi din vest nu mai era în picioare. De altfel, unele studii ne arată existența unor sclave de origine persană, arabă, cercheză, gruzină, rusă, malteză și valahă. Născute în ținuturi diferite, intrate pe căi și la vârste diferite în palat, aceste fete primeau nume noi în funcție de aspectul fizic și de caracterul lor. Astfel, începeau o nouă viață în serai. Înrobirea musulmanilor născuți liberi în Imperiul Otoman a fost interzisă religios. În consecință, sclavele au fost alese în cea mai mare parte dintre femeile africane, georgiene și circasiene. Prezența lor în palat a fost mai ales când familiile înstărite au prezentat sclavele pe care le crescuseră sau când oamenii de stat le-au prezentat la palat sub auspiciile lor. Sclavele din palat au fost împărțite în **trei categorii** în funcție de experiența lor: **novice, calfă și maestru**, cel din urmă titlu fiind obținut după șapte ani de pregătire și experiență. În ***Harem-i Hümayun***, cea mai compactă poziție era cea de calfă. Cele care erau stăpâne aveau o poziție mai privilegiată, având în atribuții munca zilnică, precum și creșterea novicelor. Cele mai puternice cadâne din haremul imperial sunt cele situate în poziții privilegiate din prima categorie: **sultanele**. Unele dintre acestea au dat în mod izbitor calitate haremului otoman. Vom vedea.

Vâlide-sultan (*turcă osmană* والده سلطان , *lit.* **„sultana-mamă")** era un fel de regină. Vâlide-Sultan era un termen utilizat pentru mama în viață a sultanului aflat pe tron, titlu deținut pentru prima dată de **Ayșe Hafsa Sultan**, soția lui Yavuz Sultan Selim (sultanul Selim I, 1512–1520), mama lui Süleyman Magnificul (1520–1566) și fata hanului crimeean Mengli Giray Han. Titlul purtat anterior era denumit „**mehd-i ulyâ-yı saltanat**" sau „**Vâlide-Hâtun**". **Vâlide** (turcă osmană *va:lide,* arabă *vālide)* este un termen vechi, care înseamnă „*mamă*". Termenul „**sultan**" *(turcă osmană **„sulta: nı"**,* arabă ***„sulṭān"***) era un titlu special purtat de padișahii musulmani suniți (ex. *Kanuni Sultan Süleyman*). De asemenea, pentru titlul de **sultana-mamă** au mai fost utilizați termenii **„vâlide-i pâdișâh", „vâlide-i saâdetpenâh".** Termenul **„sultan"** poate fi utilizat și ca metaforă, pentru cei care se află la cel mai înalt nivel într-o anumită zonă: *„El este sultanul cinematografului turc". (Dicționarul Limbii Turce)*. Vâlide-sultan era cea mai importantă și puternică femeie din harem, cu îndatoriri determinate de reguli antice. Era responsabilă pentru politica de perpetuare a neamului, care asigura cultivarea moștenitorilor pentru tronul otoman și continuitatea dinastiei și era supusă chiar mai multor reguli. De exemplu, pentru viața sexuală a sultanului însemna și supraviețuirea unei dinastii care a condus un imperiu uriaș. În acest context, ea

[2] Traducere din limba turcă de **Urfet Șachir.**

putea controla viața sexuală a sultanului, care era fiul său, precum și să-l îndrume în alegerea „soției". Verdictul final privind funcționarea și gestionarea haremului era în sarcina sa. În secolul al XVI-lea și după acest secol, în perioadele când sultanii nu au participat la războaie și au rămas în palat, au devenit mai apropiați de femeile palatului și astfel dominația lui Vâlide-Sultan a crescut nu numai în funcționarea haremului, ci și în administrația de stat. Ea a jucat un rol în politica otomană cu diferite ocazii. Uneori, îl sfătuia pe fiul său din punct de vedere politic, alteori, atunci când sultanul nu avea pricepere în conducere, ea prelua administrația ca fiind singura autoritate a statului. Uneori acționa ca diplomat onorific, prevenea un posibil război, purtând discuțiile de pace, stabilea relații diplomatice strânse cu statele străine. Pe lângă această influență politică, sultana-mamă contesta și structura conservatoare a Imperiului Otoman, în ceea ce privea femeile. Pentru sultana Kösem a fost utilizat termenul **„ümmü'l-mü'minîn"**, iar pentru sultana Pertevniyal **„ümmü'l-cihân"**. Trezorierul Sarı Mehmed Paşa a calificat-o pe Hatice Turhan Sultan **„devletin bir rükn-i rekîni"** (**„stâlpul statului").** În istoria otomană se atestă existența unui număr de 23 de sultane-mame. Nouă dintre acestea și-au pus amprenta pe Seraiul Otoman, după cum urmează:

Ayșe Hafsa Vâlide Sultan a fost prima care a primit titlul de sultană-mamă. Atât pe timpul soțului ei, Yavuz Selim Sultan (Selim cel Crud), cât și pe timpul fiului ei, Süleyman Legiuitorul (Magnificul), aceasta a avut un cuvânt de spus în harem și în administrația de stat. Este una dintre sultanele care au făcut istorie cu frumusețea sa.

Hürrem Sultân a fost soția legitimă a lui Süleyman Magnificul. S-a acceptat opinia potrivit căreia ea a fost inițiatoarea perioadei denumite „Domnia Femeii". A devenit legendară prin viața sa colorată, intrigi, inteligență, curaj și pasiune.

Fiica lui Süleyman Magnificul și a lui Hürrem Sultan, **Mihrimah Sultan** a jucat rolul de consultant în palat, ca mama ei. Se spune că a promis că va construi 400 de nave cu bani proprii pentru a-l convinge pe tatăl său să organizeze expediții în Malta.

Nurbanu Sultân (Nûr-Banû), originară din Veneția, a fost soția lui Selim al II-lea și mama sultanului Murat al III-lea. A fost răpită când avea doar 10 ani, atrage atenția lui Hürrem Sultan cu inteligența sa și devine nora sa prin căsătoria cu Șehzade (Prințul) Selim. Poemele de dragoste ale prințului Selim dedicate lui Nurbanu ocupă cel mai frumos loc în literatura de divan, fiind prezentate printre cele mai rare opere.

Safiye Sultân a fost de asemenea răpită de la Veneția la vârsta de 15 de ani și prezentată lui Murat al III-lea. Datorită

Kösem Sultân. Sursa: islamansiklopedisi.org.tr

frumuseții sale fermecătoare și inteligenței strălucitoare, ea a avut o mare influență; și-a făcut mulți dușmani de sex feminin. Viața ei, plină de intrigi, a fost subiect pentru cărți.

Kösem Sultân sau **Sultana celor patru perioade** a dominat patru sultanate. După ce fiul său, Murad al IV-lea, a devenit sultan la o vârstă fragedă, ea a exercitat regența, având un mare cuvânt de spus în administrația de stat. După moartea lui Murad, urmează cea mai grea perioadă a sultanei Kösem. Ea intră în concurență cu nora sa, sultana Turhan, soția sultanului Ibrahim, care-i va aduce sfârșitul. După moartea acestuia și instalarea pe tron a fiului său și nepotul lui Kösem, Mehmed al IV-lea, Turhan Sultan ordonă moartea sultanei Kösem și exercită regența, însă nu dovedește aceleași abilități precum cele ale soacrei sale.

Hatice Turhan Sultân a fost soția nebunului Ibrahim, fiul lui Kösem. O dată cu urcarea pe tron a fiului său, Mehmed al IV-lea, ea și-a realizat ambițiile. L-a pus în funcția de prim-ministru pe Köprülü Mehmed Paşa. 66 de ani mai târziu, Turhan Sultân termină Noua Moschee începută de sultana Safiye, care nu reușise s-o termine până la moartea sa. Sultana Turhan a fost foarte iubită de oamenii din timpul său. Ea a ocupat poziția de sultana-mamă timp de 34 de ani, cea mai lungă perioadă din istoria imperiului.

Bezmiâlem Vâlide Sultan este una dintre cele mai cunoscute sultane-mame din istoria Imperiului Otoman. Ea a intrat în istorie ca sultana-mamă care a fost iubită și respectată ca o filantroapă; ea a câștigat dragostea oamenilor prin creațiile sale și operele caritabile pentru săraci.

Fatma Haseki Sultân a fost prima și, după unele surse, cea mai iubită soție a prințului Bayezid, fiul lui Süleyman Magnificul și al lui Hürrem Sultan. După ștrangularea soțului său, se presupune că sultana Fatma a fost prinsă într-o cetate, fiul său de 3 ani este omorât, iar ea se sinucide.

O dată cu moartea padișahului, oamenii de harem, femeile, fiicele și părinții săi erau trimiși la Vechiul Serai (Edirne Sarayı). Prinții erau reținuți la Topkapı Sarayı (Palatul Topkapı), unde trăiau sub stricta supraveghere a Departamentului Șimșirlik. Fiicele nu puteau părăsi Vechiul Serai decât prin căsătorie, iar femeile și rudele lor își trăiau aici viața rămasă. Doar femeia al cărei fiu s-a urcat pe tron se întorcea după câteva zile de la încoronare la Palatul Topkapı într-o mare ceremonie cu alaiul de Vâlide-Sultan. Timpul de așteptare la Vechiul Serai putea fi și de 27 de ani, ca în cazul sultanei Sâliha, spre exemplu. Se estimează că primul alai de Vâlide-Sultan a fost făcut în perioada sultanului Murad al III-lea. În general, sultanele-mame erau transportate cu trăsura în timpul procesiunii. Abia în 1754, Șehsuvar Sultan, mama sultanului Osman al III-lea, a fost adusă la Topkapı Sarayı cu palanchinul. Uneori, noul padișah, care nu și-a mai văzut mama de mulți ani, ca în cazul sultanului Selim al III-lea, fără a mai aștepta să fie făcută procesiunea sabiei, după câteva zile de la urcarea pe tron, putea, prin ordin, să-și aducă mama la serai. Vâlide-Sultan ocupa un loc deosebit în haremul sultanului și în dinastie, astfel se înțelege că îi era alocat cel mai mare venit. Spre exemplu, alocația pe zi a sultanei Nurbanu era de 2000 accele (*akçe*), sultanul Mehmed al III-lea a urcat alocația (salariul) pentru mama sa, sultana Safiye, la 3000 de accele. Ea a continuat să primească această mare sumă și după trimiterea ei la Vechiul Serai, după moartea fiului ei, sultanul. Sultanei Handan, mama sultanului Ahmed I, i-a fost alocată suma de 1000 de accele. Kösem Sultan, mama sultanilor Murad al IV-lea și Ibrahim, cu o lungă domnie de mamă-sultană, avea un salariu de 3000 de accele.

În sensul de astăzi, putem vedea Topkapı ca fiind și reședința funcționarilor de rang înalt de la celelalte palate otomane. În timpul în care se desfășurau lucrările de stat, sultanul și familia sa își petreceau viața în această lume. Aceste seraiuri erau împărțite în două: haremul și selamlâcul (*selamlık: secțiunea pentru bărbați*). Secțiunea harem a fost alocată reședinței femeilor. Pentru otomani, haremul nu era definit ca fiind un loc pentru sexualitate. Haremul otoman, ca structură generală, era ca o piramidă. Fiecare strat avea propriile sale calități și trecerea de la un strat la altul depindea de caracteristicile personale, educație și mediu.

Versuri dedicate sultanei Nurbanu (*Nûr-Banû*) de Sultanul Selim al II-lea:

„O, să știi că cei care spun că iubitul s-a supărat în noapte
Reclamant sunt în Viața de Apoi, chiar de mi-ar ieși sufletul din trup,
Nu mă voi supăra pe cei care inima-mi străpung,
Dar cel care ascunde lumina, iertare de la mine,
să nu aștepte.” [3]

Bibliografie:

Betül İpşirli Argıt, *18. Yüzyılda Harem-i Hümayun'dan Çırağ Edilen Cariyeler, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 25, 2011, 3–33.

Hüseyin Akyüz, *Harem-i Hümayun, pdf,* **https://www.academia.edu**

Türkiye Diyanet Vakfı, *Islâm Ansiklopedisi, Harem, Vâlide-Sultan*

https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2011/03/01/padisahlarin-kadinlari-ve-anneleri-osmanli-saray-kadinlari/

https://www.millisaraylar.gov.tr/blog/haremin-hizmet-sinifi-olarak-cariyeler

http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Osmanli-Tarihi-Ansiklopedisi/Detay/HAREM-I-HUMAYUN/265

https://islamansiklopedisi.org.tr/valide-sultan

http://ayseustunol.blogspot.com/2013/08/nurbanu-sultannurbanu-o-gune-kadar.html

[3] **http://ayseustunol.blogspot.com/2013/08/nurbanu-sultannurbanu-o-gune-kadar.html.** Traducere din limba turcă de **Urfet Șachir**.

„Percepțiile despre harem s-au schimbat în timp, în diferite contexte culturale. Contrar opiniei dominante, haremul din vremea otomanilor nu a fost nici loc al dorințelor furioase și nici închisoare pentru femeile sărace, care ar fi fost ținute sub supraveghere de către stăpânii nemiloși de harem pentru deliciile sultanilor pofticioși.”

Poesis

Cristina Ștefan

Poetă, prozatoare
Vicepreședinte al Filialei Bacău
a Uniunii Scriitorilor din România

Un timp al nostru
de-ntuneric
dar și al nucului din capătul grădinii
nu știu când au trecut anii
spui tu
păstrează frunza lui
până spre primăvară
învelește cu ea un măr
ca și cum nimic nu-i pierdut
dar știu că doar apropii
ziua de-ntuneric...

câtă vreme mai vine
să ne-aplecăm pe fereastră
să vedem alunul toamnei
cum bate-n culori sângerii
câtă vreme ne mai jucăm
de-a sărbătoarea cu confetti
copii ai nimănui
nici a-nserării
ce te întreb? nu-i frică
pâlpâie veioza...
noi am văzut atâtea frunți de marmoră.
deodată vremea va fi nesfârșită.

***

o prezență de fericire
ca o doză de viață
nu are timp
nici spațiu
nu este un scop
nici măcar un gând...
dacă există
ea îți copleșește venele
într-un flux radiant
îți pătrunde cu sângele
prin celule, prin energii
și te naște
om bun
balada multor ani fericiți
rămâne doar poezie

Iar altfel

în orașul meu
semnele de circulație pentru poeți
sunt bine înfipte în pământ
eu nu le respect
nici măcar în parc
pe aleea scriitorilor
mă opresc la marele necunoscut
la statuia himeră
și-i desenez pe nisipul din jur
cea mai frumoasă recenzie...

mă simt activă pe stradă
ceva timp înainte, periodic ieșeam din uz
prea exultam de emoții
mă exilam prin răstimpuri compunând
acum vine iarna cu armonii de-a gata
în concertele ei fastuoase
corbii muți cu idei mărețe
s-au contaminat de mizerii plastice
îmi repet: azi sunt uzufruct plimbător
o notă informativă hibernală
grăbită să depășesc
Piața Revoluției

spiritual cu zâmbet ușor
din când în când noaptea
vântul capătă gheare
zgârie aerul
cu mormăieli speriate
izbește cu cioburi de gânduri în ferestre
de parcă ar mișca toată greutatea materiei sparte
șuieră iar
închisă în casă cu siguranța pusă-ntre ziduri
sunt firul de praf din vâltoare și haos
deocamdată ascultându-i chemarea la zbor
deocamdată

și micul meu eu tresare
vai, viață minunată, râd de tine,
ce greu am trecut prin toate feminele ancestrale
cu micul meu eu
scriind pe foile nopții altceva,
altceva decât o viață pentru moarte
și încă un copil pentru primăvară
numai când mai plouă
cuvântă o iubire veche
care vine pâș-pâș
și ia fior cu fior
mi le-așază pe frunte
redându-mi micul meu eu
lunii martie roșu... mult... alb

Rudy Roth

Poet, ziarist, grafician,
cercetător român,
doctor în științe politice

Altcuiva

Altcuiva i-a fost scris
Să-mi țină destinul în podul palmei
Și să mângâie cu vârful degetelor
Conturul translucid
Al neliniștilor mele.

Altcuiva i-a fost dat
Să-mi ia urma tăcerilor,
Prin labirintul nedeslușit
Al capriciilor timpului
Și să-mi curețe tălpile
De așchiile trecutului.

Altcuiva i-a fost dat
Să reabiliteze stirpea femeiască
Printre coastele mele
Și să se desăvârșească Evă
În seva roditoare a unei iubiri
Desprinse parcă din textura infinitului.

Palma de Mallorca, Spania – 1 iulie 2013

Nimeni

Nimeni nu mi-a spus vreodată
Să mă feresc de femeia
Care visează câmpuri de maci,
Pentru că-n voluptatea narcotică
A atingerii ei,
Eul meu își va pierde
Apartenența la sine.

Probabil că de asta,
Chiar și după atâtea nopți
De când tu ai plecat,
Iar eu nici măcar nu știu
Unde-am rămas,
Nimeni altcineva
Nu-ți locuiește absența,
Iar singura mea identitate
Zace în câteva neîmbrățișări
Răstignite pe așternuturi,
De mângâierea discontinuă a singurătății.

Palma de Mallorca, Spania – 3 decembrie 2017

Una

Una câte una,
Tăcerile tale
M-au rostit în furtună,
Ca pe-o litanie apocrifă
Împotriva tuturor cuvintelor
Ce sfâșie armoniile din trupul iubirii
Și le împrăștie
Fără noimă,
Prin vâltorile neființei.

Palma de Mallorca, Spania – 27 februarie 2018

Adesea

Adesea, răstignit în pripă
Prin ploi de sens diagonal,
De lacrimi am făcut risipă
Și am murit, atemporal.

Adesea îngustată-n gesturi
De un blestem din alte timpuri
M-ai născocit din ceața sorții
Și m-ai trăit, cumva-n răstimpuri.

Ce nu știi tu, însă, femeie
E că din eu-mi pironit,
O să renască alte visuri
Și un alt sens, nerăstignit.

Palma de Mallorca, Spania – 20 august 2017

Niciodată

Niciodată distanța dintre visele noastre
Nu s-a-ntins pe mai mult de un gând și ceva
Și de asta nu știu să-nțeleg cum de astăzi
Eu sunt una cu marea, iar tu ești… fără ea.

Niciodată iubirea nu a fost mai iubire
Și nici dorul mai dor, și nici setea mai sete,
Ca în vremea când noi, scormonind după sensuri
Despuiam infinitul și-l goleam de secrete.

De aceea nu pot să-mi înghit resemnarea
Și să uit că iubirea mi-e pe valuri grefată,
Și te strig, și te caut, și mă-nvălui în tine,
Și visez că, de fapt, n-ai plecat niciodată.

Porto Cristo, Spania – 7 martie 2014

Teo Cabel

Poet

Jurnal din starea de urgență

Din vaporul dimineții coboară ziua ca după potop
autobuze buburuze și furnici
stradă goală,
poți să pictezi un tablou,
copaci, asfalt și un semn de întrebare
păsările au intrat în carantină?
liniște unde sunt trecătorii?
se vede doar singularul, picurat
armata o să fie vitamina c pentru poliție
verific dacă drumul este în regulă
da, pot să plec
drumul meu este o foaie de hârtie
de la până la cu semnătură
am hârtie și exist.

***

Toată noaptea am împins întunericul din ochi
mi-am făcut drum prin lumina adormită
fără să înțeleg ce vrea să spună vântul,
ori el este autist ori eu
niciun om pe stradă
eu
dincoace de poartă
împing întunericul cu privirea
ce-i întunericul?
o foaie nescrisă?
condamnat la propria libertate
voi citi în curând
cum dimineața încă rescrie lumea în ochii mei
deja răsare iar drumul spre tine, spre voi
vin sigur, am și adeverință de liberă trecere
prin starea asta de urgență.

***

Ocrotitor până la iluzie
dincolo de ea
în crepuscul
orizontul
aripă de cer

Primăvara
altă pasăre
își fâlfâie penajul peste țipătul rece al tăcerii
străzi goale
parcuri goale
râsete de copii închise între pereți
comori de păzit.

Noi doi rădăcini de copac
îi așteptăm pe ei tulpina
să ridice brațele
să se umple de soare
să curgă razele până la noi.

Și uite așa
aripă de cer
ocrotitor până la iluzie
orizontul.

Mihai Merticaru

Poet
Membru al Uniunii Scriitorilor din România

Sonetul hristoitiei

Cauți norocul cu înfrigurare,
Străbați tot pământul în lung și în lat,
Urci pe Everest, dar și pe Ararat,
Nu mergi nicicând pe bătuta cărare,

Tragi concluzii din virtute și păcat,
Din victorii și înfrângeri amare,
Bifezi ghinioane și ți se pare
Că ești, în lume, cel mai blestemat.

N-o vezi, dar fericirea-i lângă tine;
Prin hristoitie, în brațe-ți sare,
Îți intră în casă cu cofe pline.

Dacă știi că orice rău e spre bine,
Poți face, din uragan, dulce boare,
Din fiece clipă, o sărbătoare.

Sonetul unei descoperiri

Te caut făr-de-ncetare de-o viață
Prin aer, pe pământ, mări și oceane,
Prin catedrale, prin cărți și icoane;
Vreau, Doamne, să Te văd un pic la față.

Poteci, am cutreierat, milioane,
Am cerut de la flori și pomi povață,
De la cărturarii care ne-nvață,
Dar încercările fostu-mi-au vane.

Am trecut prin furcile caudine,
Am acceptat astă soartă ingrată,
Sperând că îmi vor fi cupele pline

Cu tăinuite șoapte de la Tine.
Deodată o lumină îmi arată
Drumul spre Tine: inima curată.

Sonet cu S.O.S.

Unule, Bunule Împărat Ceresc,
Cel fără început și fără sfârșit,
Care din lut și apă ne-ai săvârșit,
Ne-ai dat de toate, doar aripi nu ne cresc.

Alungatu-ne-ai din rai când am greșit
Ispitiți de-ndemnul cela diavolesc,
Ca să nimerim în iadul pământesc.
Prin galaxii, numai Tu, desăvârșit.

Deschide, Doamne, fereastra, privește,
Pământul se scaldă-n venin, otravă,
Creatura Ta se ticăloșește!

Din somnul rațiunii, ne trezește!
Se-neacă-n păcate floarea suavă,
Trimite-l pe Noe fără zăbavă!

Sonetul evlaviosului

Dezleagă-mi, Doamne, taina nepătrunsă,
De vrei să-mi curmi nepotolita sete,
De-a Ta milostivire să se-mbete
Inima-mi, de-atâtea-ndoieli, străpunsă!

Permite-mi să mă adap pe-ndelete
Din sacra fântână, de noi, ascunsă,
O Mecca de puțini creștini ajunsă
Înainte de-a trece fluviul Lethe!

Fă să răsară peste noi lumină,
Să înotăm în Oceanul Luminos
(Adorată ipostază divină),

Sub cerul de-azur, Capelă Sixtină!
Locuiește-ne sufletul onctuos
Și-Ți vom ridica templu maiestuos!

Sonetul unei colaborări

Te rog mult, Doamne, trimite-mi primul vers,
De care să mă agăț cu un sonet
Ori să formăm împreună un duet,
Celebritate-n marele Univers!

Flăcări, să înfloreşti în mine, discret,
Pactul nostru să rămână-n veci nești,
Uniți, monedă cu avers și revers,
Sonetul-lumină s-aprindem concret.

În veci lăudat, numele să-Ți fie
Că ai mai secat o mare de amar
Că-Ți ajuți încă un fiu să învie,

Un rătăcit, un puf de păpădie.
Îți mulțumesc pentru fiecare dar,
Pentru Biblie, Tarot, pentru Zohar.

Petre Ioan Crețu

Poet

s-a făcut dintr-odată întuneric

miroseai goală a ploaie
a iarbă crudă strivită
sub umbră uscată sub lună
tramvaiul roşu îţi străbătea ochiul
oblic şi căprui
prin pieţe de aer sunt tarabe de sânge
în oraşul bolnav felinare fecunde
şi între noi
doar pleoapa ca un scut
scânteiază putregaiul prevestitor de ciumă
tot bat clopotele de gheaţă
şi toaca de lemn
câmpia urlă nebună nebună

să nu alergi pe mirişti
îţi vor sângera călcâiele
plăsmuire divină
te înalţă mai bine şi te pierde în lumină
cu vântul în suflet cu iarna de mână

acolo în adânc în întuneric e taină
se auzeau doar ochii păsărilor
plesnind cu zgomot şi teamă
cad bombe cât casa în lacul de smoală
şuieră gloanţe de fier pe la subsuoară
şi lumea se destramă se tot destramă

nu plânge îmi zici
mai bine caută-mă în stele
sau du-te după amintirea ascunsă
sub digul cetii
unde ne-am rătăcit timizi
unul în altul
în luna mai într-o seară
viziunea noastră de fiară
apoi explozii de îngeri
de flori de sânziene
ce lume nebună, nebună

rostogoliri

în ochii tăi femeie ca la orice femeie
se simte prezența îngerului căzut
doar eşti zămislită dintr-o coastă
de-a mea într-o noapte
creat la rândul meu după chipul
și asemănarea lui Dumnezeu
hărăzită să ai vlăstare
tu și Satan

cineva mi-a spus
că în inima ta în formă de frunze
e o amprentă divină şi o copită de drac
ştiam şi eu doar ce locuisem acolo
le ţineai undeva într-un colţ
sub ele mai erau câteva fire de busuioc
și o lacrimă mare

fruntea ta pierdută în umbră
e parte a misterului
ca şi cum toate secretele lumii
s-au adunat în ea
în schimb
ceea ce nu îndrăzneai să crezi
adevărata semnificație a morții
era sub pleoapele tale
mai adunai sub ele pământ
să nu-ţi piară rădăcinile în aer

ai putea să te loveşti cu capul de pereţi
până când zgomotul izbiturilor
ar suna a clopot
să stăm la priveghi

e vifor şi îmi şuieră vântul în oase
ca şi cum cineva ar cânta la ele
ca la o orgă spartă

din locurile acelea
unde îngerii dispar pe neaşteptate
niciodată nu am luat lumină
doar pocăinţă întuneric și moarte
după care îmi tăiam
de fiecare dată câte un deget
și-l prindeam la gât cu o ață

de cele mai multe ori
îmi potriveam ceasul
după durerea din coastă
scoteam braţul afară din viață
şi îl lăsam să atârne de aer
până amorţea
se înverzea de atâta nemişcare
iar doctorul era nevoit să-l ciuntească
mai întâi de la încheietură
apoi de la cot şi în sfârşit de la umăr
după care mă înveleam cu ceară
şi adormeam
ca să-mi crească aripă mare
în somn

125 de ani de la nașterea lui Lucian Blaga (9 mai 1895, Lancrăm)

Pașcu Balaci

Poet, dramaturg
Membru al Uniunii Scriitorilor din România

Sonetele Lancrămului

Cine aude-n noapte cum se sparge...

Cine aude-n noapte cum se sparge
De geamuri, snopul razelor de lună,
Să știe că-i calea cea mai bună,
Cum văd prin deal și vale mari catarge

Naufragiați pierduți sub valuri large;
Spre un liman mult adorat se-adună,
Cum boabele din spice în cunună
Ori strașnice săgeți în grele arce.

Lancrăm se cheamă țărmul de poveste
Înlăcrimat în stih din Transilvanii,
De care vreau în lume să dau veste:

Aici se scad, nu se adună anii,
Că vin din depărtări de mii de verste
Romantici menestreli să-mpartă danii.

Lancrăm – o stalactită ce pogoară...

Lancrăm – o stalactită ce pogoară
Din cerul blagian clipă de clipă:
Cu lacrima hrănește o tulipă,
Cum firul cel de iarbă o mioară.

Aici în satul antic o fecioară
Are în grijă focul ce în pripă
S-ar stinge sub a vântului aripă;
Tot astfel, în a Râpei Roșii moară,

Un Mare Anonim deșartă norii
Să crească-n Lancrăm boabe mari de grâu
În care un copil simți fiorii,

Pe umeri fragezi curgeri *ca de râu*...
Blaga-i de Domnu-ales între secerătorii
Cu rimele de aur prinse-n brâu.

Eram student la Cluj și, pe ascuns...

Eram student la Cluj și, pe ascuns,
Mă strecuram afară din cămin
Cu sufletu-mi de adorare plin,
Să văd biserica unde-a fost uns

Ca Rege Mire[1], cel mai nepătruns
Poet român, s-aud cum spune: *Amin*!
Corneliei, prin albe flori de crin;
Le eram singur martor, îndeajuns.

O mie nouă sute douăzeci:
'N-a șai'ș'pea zi a lunii lui Ningău[2],
Din Lancrăm s-au întins spre Cluj poteci

Să treacă sacerdot, tăcut flăcău
Din prispa casei spre biblioteci
S-aștearnă acolo scump cuvântul său.

Căzând el în păcat, ca Lucifer...

Căzând el în păcat, ca Lucifer,
Bietului om rămasu-i-au doar văzul,
Mirosu', auzul, ca pe câmp, ovăzul,
Să-l știe când să-l secere cu fier,

Căci Domnul l-a-nțărcat de la *mister*.
Cu ochii minții pe Adam străvăzu-l
Trudind din greu s-adune sac provăzul
Cu ochii-n jos spre tină, nu spre cer.

I-au mai rămas averi doar pipăitul
Și gustul ca să simtă pălămida,
Dar nu atinge c-altdat' infinitul:

Pe *Pomul Vieții* fost-a doar omida
Și a ajuns mai jalnic decât nitul
Lovit mereu în cap cu toată-obida.

Luntrea lui Caron trece peste Mureș...

Luntrea lui Caron trece peste Mureș
Și peste Olt și Crișuri, peste Prut,
Și mângâie un Arieș durut
Și apoi se-avântă-n cel mai mare iureș

Cu un Poet meditativ, negureș,
Spre Marea Neagră. El agită-un scut
Croit din aliaj necunoscut,
Iar de vâslașul n-are așa ceva, să fure-și...

Nu poartă sabie, ci doar o pană
Ca și copiștii Cărții celei sfinte,
Ce scriu de zor, nu proslăvesc în strană.

Pe Dunăre, el seamănă cuvinte
Ce se adună blând într-o icoană
Să-l mântuie la tronu-I dinainte...

[1] Cununia religioasă a poetului Lucian Blaga și a Corneliei a avut loc în biserica ortodoxă de pe str. Bisericii ortodoxe din Cluj în data de 16 decembrie 1920. *(N.a.)*

[2] Ningău, denumire populară a lunii decembrie, ca și Undrea. *(N.a.)*

Elina Adam

Poetă

Duminică

pasărea pe acoperişul lumii
merge în linie dreaptă,
hăuri de-a dreapta şi de-a stânga.

pustiul i-a ucis cântecul,
merge cu paşi săltaţi
ca pe o sârmă.

a uitat să zboare,
lumea nu mai este în echilibru.
ora s-a înghiţit pe ea însăşi.

pasărea pe acoperişul lumii
aşteaptă sunetul izbăvitor.
de-a dreapta şi de-a stânga genuni înviază.

Înviere

şi eu am din inima ta, Tomo,
căci nu pot ghici pe copaci volburi de floare
în răni acoperite cu scoarţă,
viaţa nu mai poate irumpe de sub zăpezi, mi-am spus,

la capăt de vis, pe un drum amintind de Emaus,
îngeri tăcuţi pe ram se arată-n duminici:
cu aripi înalte vestesc lujerii
unei noi existeţe de albine şi muguri.

viaţa lor trece-va într-a noastră
ca o sevă, ca un tumult cuminte,
ochii ni se vor învăţa cu lumina
şi verdele ne va acoperi ca un duh.

Leac

soare de primăvară orbitor.
cei ce stau în case şi-au scos în balcoane
hainele de sărbătoare.
oamenii şi-au scos afară hainele,
ca pe nişte trupuri străvezii
să se încarce de lumină,
dar doar atât cât trupurile lor slabe vor putea purta.
apoi se vor acoperi cu ele,
şi vor aştepta ca lumina să le vindece toate rănile.

Izbăvire

umblu descărnată prin lume,
mi-aţi luat din trup ceea ce eu am muşcat din voi,
mă preumblu ca un spectru prin lume,
nu vă voi bântui.

la ceas de seară genunchii mei se pleacă,
am cules atâta ţărână şi arşiţă
că au devenit de piatră.
găsi-voi cărarea spre inima voastră?
iertarea pe care-o aştept
e asemeni vinului şi untdelemnului
cu care voi unge rănile mele.

om întreg vreau să redevin.

Alean

uneori mi se pare că-n locuirea inimii mele
aud paşi ce nu-s ai mei.
mă-ncumet să privesc şi simt o linişte de catifea.

e-o vară calmă-n suflet, cu sori albaştri
şi lanuri mari de păsări
ce-mi cântă amintirea.

sunt triluri cunoscute şi inima tresare.
apuc s-alerg mai iute,
să prind de mână clipa de văpaie.

e-o linişte serenă, dar plăpândă
şuvoaie calde curg din ochii mei
şi gustul lor nectar se face iară.

Vestire

dunga vineţie a orizontului
acoperă pământul ca un brâu,
zarea aşteaptă sărutul mângâîos al dimineţii.
cerul e gol de păsări,
liniştea se-aşterne ca un văl.

stau, nemişcată, la geam.
deodată, o aripă neagră îmi fulgeră privirea:
Îngerul morţii trece frumos,
ca un abur deasupra pământului.

Nerodire

mă întăresc în nepăsare,
desluşesc pe chipu-mi trăsături străine,
fructul oprit l-am gustat cândva,
m-am îndulcit de patima lui.

cu ochii nu mai văd decât arşiţa,
rădăcini am prins între aste tărâmuri,
braţele mi s-au făcut ramuri îndoite spre pământ,
ecouri târzii ale fiinţei mele
nu mai aud păsările zburând,
nici cuib nu-şi mai fac între ramurile mele,
pentru că nu mai am frunze,
am amorţit în uitare,
aştept ploaia ca pe o izbăvire.

Renunţare

vremea se scurtează, suflete.
căţelul pământului latră, flămând.
pe toiagul păcatelor mă sprijinesc,
nu va înflori şi nici şarpe de aramă nu se va face.
zorile nu le mai aştept,
cu ochiul mă închid în cea mai de pe urmă lacrimă.

Ștefan Scripcariu

Poet

Poem cu inel vegetal

În toamna asta blândă, nurlie și stăpână,
când frunzele emană ai dragostei microbi,
prin viile colinei să mergem mână-n mână,
să îți vorbesc de multe și tu să mă aprobi.

Să ne-așezăm la umbra unui butuc de vie,
pe lutul unei lumi ce-odată ne-a născut,
să ne privim în ochi cu multă bucurie,
așa cum totdeauna iubiții au făcut.

Pe-o frunză să îți scriu cu-a zărilor cerneală
un scurt poem, pe care să-l înțelegi nițel,
dintr-un cârcel de vie să-ți fac la repezeală
și să-ți așez pe deget un vegetal inel.

Să îți arăt cu mâna în depărtări albastre
câțiva cocori pe care îi detestam demult
și drept zălog, cu-ardoare să-i dăm iubirii noastre
un lung sărut, iubito, hai două, nu mai mult!

Creangă la fereastră

În fereastra lumii-s stelele răscoapte.
bate-un vânt subțire la fereastra ta,
creangă de lumină vreau să-ți fiu în noapte
limpezind văzduhul cu iubirea mea.

Dacă tragi perdeaua, dincolo de stele
serafimi de aur calcă prin cenușă;
eu voi sta cu toate gândurile mele
mângâindu-ți geamul și veghind la ușă.

Lin adie vântul ca o sărutare,
peste zare frunze mă vor risipi,
nopțile cu lună, zilele cu soare,
creangă la fereastră zilnic îți voi fi.

Cerul și pământul, cât iubirea noastră
doar atât vor ține și vor rezista –
orișice iubire are o fereastră
și-un copac cu muguri și cu flori în ea.

Un pod de sentimente

Miroase galben via, gutuile au miez
de ierni întrezărite și viscoliri rebele,
cu pas de catifea, iubito, te așez
firesc, în toamna asta, în gândurile mele.

Ce scund îmi pare cerul, în înserări carmin
pot stelele cu mâna să le smulg din fire
și-apoi, cu ușurință, în cănile cu vin
să le topesc argintul și-a lutului foșnire.

De aur și de scrum colinele sunt pline,
un vânt subție sticla și cerul din ferești,
ca într-un basm, iubito, întind până la tine
un pod de sentimente și doruri nefirești.

Mă-apasă lutul toamnei și frunza mă strivește,
te cer cu insistență, dau timpul înapoi,
când zodiile lumii ne răsucesc pe dește
inele ruginite de vânturi și de ploi.

Trei ceasuri încheiate

Stinsă-i slova verii pe-al cerului hrisov,
în fiecare frunză un dor de-al meu se zbate,
azi am văzut o tufă de tufănele mov
și m-am gândit la tine trei ceasuri încheiate.

Am întâlnit poștașul cu zâmbetu-i meschin,
în tolba-i pântecoasă a fost și-a ta scrisoare,
avea chipiul veșted și mirosea a vin
și mi-a trântit-o verde: iubirea-i trecătoare!

Pe-aici miroase totul a struguri brumării,
sătenii beau pe rupte a vinului otravă,
de-un dor năuc împinsă, ce bine-ar fi să vii
să vezi cum îmi duc traiul în patria moldavă.

Ți-aș recita, în taină, vreo zece poezii
anume pentru tine scrise într-o noapte
și pe un braț de fân, sub stelele făclii,
ai sta la mine-n brațe trei ceasuri încheiate.

Clopote de sare

Pescarii au tras la mal, în înserare,
nu pești de-argint, ci clopote de sare.
când au lovit cu degetul în ele
sunau a lut și miroseau a stele.

Din câte vieți prea repede furate
au fost aceste clopote lucrate?...
Cum s-a umplut de ele întreg văzduhul
când rând pe rând s-au spart și și-au dat duhul.

Septembrie 1990, Venus

Roman

IARNĂ NEBUNĂ

fragment

Letiția Vladislav

Prozatoare, poetă

Știe să mintă atât de frumos. Fața i se limpezește, ochii lui albaștri capătă nuanța mării la răsăritul soarelui, pare un înger căzut din cuib, nu un bărbat cu doi copii și o diplomă de doctor în actele lui personale, pur și simplu un înger care încearcă să-ți dea o veste și să-și spele propriile păcate în același timp.

– A fost groaznic aseară, zice, aducându-mi ceașca de cafea direct pe canapeaua unde dormisem.

Nunu avea ceva de rezolvat și a sunat-o pe nevastă-sa, zice, rugându-ne să-l așteptăm…

Soarbe cafeaua și își închide nasturii la cămașă.

– …noi am așteptat, zice, așezându-se lângă mine, aproape două ceasuri am stat cu ochii pe geam, apoi a sunat din nou, zice, mai era la Casa Scânteii și nu știa când va putea veni…

– Poate era la Helga, zic, sorbind cafeaua ca ciorba, îmi pierise pofta de delicatesele dimineții.

Înnoadă cravata cu gesturi sigure, albastru cu albastru, merge, arată bine acest joc de culori, ochi, cravată, cămașă, chiar prea bine pentru un spital de mâna a doua.

– Am plecat la restaurant. Coadă la masă, coadă la bucătărie, zice, dar cum tot eram acolo, am rămas și nu a fost degeaba. Pește proaspăt. Bine pregătit. Și un vin alb francez, bine parfumat, zice, așa că de la o vorbă la alta și de la un pahar la altul s-a făcut târziu. Nunu venise și el acolo, nu mai avea chef de proiectele verișoarei, zice, am băut și ne-am dus să dormim la el, zice, are un apartament cu patru camere, iar Pușica, tu o știi, se bucură de oaspeți.

– Și?, întreb, înghițind ultimul strop de cafea, Mica va rămâne fără slujbă?

Își ia paltonul, căciula îmblănită adusă de ai lui din Germania, geanta în care cără zilnic țigările, o carte și nu știu ce hârtii, mă sărută pe creștet, așa cum își sărută copiii și se îndreaptă spre ușă.

– Vin mai târziu, zice, azi ne vedem cu Nunu din nou.

Este cu mâna pe clanță. Edi, trezit de vocea lui de bariton, fuge și-l prinde de cracii pantalonilor.

– Mă fac pilot, zice, papa, mă fac pilot ca prietenul nostru.

– Are febră?, mă întreabă DD, nu știu despre ce vorbește.

– Pilotul, zice Edi, eu vorbesc de pilotul de ieri.

– Asta-i când papa nu stă pe-acasă, zic, se învârte mai repede planeta…

– Ce pilot?, întreabă.

– O să-ți spun când te întorci, zic, dacă nu vă încurcă Nunu planurile.

– Bine, Edi, zice, sărutându-l și pe el pe creștet, fii băiat cuminte și ascult-o pe mama.

– Nu mi-ai răspuns la două întrebări, iubire, zic, Helga și contractul Micăi…

Se face că nu aude. Bum. Pac. Poartă, lift, eu și Edi la șase și ceva dimineața. Este încă întuneric.

– Du-te în pat, puiule, îi spun, e încă noapte.

Se întinde pe sofa. Nu vrea în pat. Vrea cu mine. Are trei ani și mai miroase a lapte.

Pe la prânz vine Gigi. Este ceva mai coerent. L-au lăsat la vatră. Are o pungă mare de plastic plină de medicamente. A venit cu punga. Cum bătrâna nu avea chef de poveștile lui cu extratereștrii, a venit la mine să-și verse năduful.

– Uite pastila asta albastră, zice, o iau pe seară. Mă liniștește. Cea roză este pentru nervi. Tot seara. Cea albă o iau la prânz. Și după o jumătate de oră pot vorbi liber în fața Palatului, zice, atâta curaj îmi face. Iar asta roșie o iau dimineața, zice, o detest, mă face impotent, nu mai vreau nimic, sunt un nenorocit castrat psihic, zice, îmi fuge nevasta din pat…

– Asta-i temporar, zic, trece, potența se întoarce, omule, zic, iar în fața Palatului nu ar fi indicat să ții discursuri… asta este!

– Tu crezi că mă fac bine ?

– Cred. Acum o lună erai de nesuportat și acum stăm de vorbă foarte normal.

– Soacra nu crede. Zice că-mi iau copiii…

– Cine?

– Surorile Micăi.

– Nu cred, zic, Mica vrea proiectul ei și carieră, nu are timp de altceva, iar cu Botoșaniul nu prea are contact din câte știu.

Mă privește lung de tot și nu pot ghici ce se ascunde în întrebarea nerostită.

– La spital n-a fost, zice, am așteptat ca prostul.

– N-o fi putut.

Din nou mă privește ciudat. Cred că-și dă seama că mint, că dincolo de bunăvoința mea este mult mai mult.

– Ah, Gigi, zic, suntem în aceeași barcă, dacă asta te consolează. Nu auzi furtuna?

– Ești o doamnă.

Îmi sărută mâna și pleacă. Bătrânul dement s-a trezit și a descoperit că este singur. Țipă ca o pasăre rănită.

A nins din nou. Cu putere. În scurt timp nu mai vedeai o palmă de pământ ori iarba din spatele blocului. Totul alb. Crăciunul trecuse. Zăpada nu-și mai avea rostul. Toată lumea se săturase de frig și bălți. Numai în cimitir era frumos. Parcă era o oază din povești. Brazii și crucile acoperite cu alb. Și liniștea ce domina peste tot. Copiii erau pe câmp. Făceau oameni de zăpadă pe care îi bombardau cei din blocul vecin cu niște bulgări denși, anume făcuți să distrugă tot ce puneau cei mici pe picioare.

– Sălbaticilor, o auzii pe soacra lui Gigi țipând, nenorociților, ați pus pietre în bulgări!

– Cheamă miliția, țipă o altă vecină, poate ne scapă de ei și-i duce la casa de copii.

Suna crud și fără inimă. Erau niște copii, poate doi-trei ani mai mari ca ai noștri. Mi-am pus cizmele și paltonul și-am coborât în fața blocului. Reușiseră să-l rănească pe un altul cu un bulgăre. Acum sângera. Doi fugiseră. Unul s-a lăsat prins de băiatul administratorului.

– Tu știi că așa ceva nu se face, îi spun, poți omorî un copil cu piatra asta înghețată.

Cei mici adunaseră bulgării și-i așezaseră la intrarea în bloc.

– De unde știi tu?, răspunse el obraznic.

– Pentru că și eu am fost cândva copil, zic, făceam și noi bulgări și ne răneam ca proștii.

– Ai omorât pe cineva ?

Cei mici numai urechi. Mai interesant decât „Mihaela” la televizor.

– Nu, dar m-a pedepsit tata, zic, pentru brutalitate.

– Mie-mi place să văd cum alții suferă, zice, ăștia de bani gata, zice, ca voi.

– Eu am fost săracă, zic, ba chiar foarte săracă, nici mie nu-mi plăceau ăia de bani gata, zic, dar nu putem tăbărî peste cineva numai că nouă nu ne place.

Cei mici dormeau sus. Se făcuse frig.

– Vrei să vii la noi?, l-am întrebat, bei un ceai cald și te liniștești.

Nu răspunse. Arătă cu capul spre blocul de peste drum. Mașina miliției parcase în fața șantierului.

– Trebuie să merg cu ei, zise, au venit pentru mine.

– Îmi pare rău, zic, gândește-te la vorbele mele.

– Ai fost la Casa de copii?

Cei doi milițieni stau în fața noastră.

– Este un băiat bun, le zic, aveți grijă de el.

Îl iau între ei și pleacă spre dubiță.

– Nenorocitul, zice femeia de la scara A, trebuie educat.

Mă gândesc la fiul ei, student, care a lăsat-o pe una însărcinată.

– Mulți ar trebui reeducați, zic și urc scările.

Din nou nu merge liftul.

– Nu se mai termină iarna asta, zice Daniel, m-am săturat de stațiile de tramvai, dacă nu ninge, plouă, autobuzele se strică la mijlocul drumului.

– Tu schimbi numai două, zic, eu trei ori patru, ajung la lucru stropită de șoferii nesimțiți, orașul este numai bălți…

Tocmai plouă. O adevărată nenorocire. Ieri ningea ca în povești, sâmbătă cu familia în Parcul Tineretului, cu o sanie adusă din sat, păream fericiți sub soarele de ianuarie, de fapt ne străduiam să arătăm ce uniți suntem, chiar dacă între noi începuse să crească ceva străin, ne amăgea, ne făcea suspicioși, căutam o soluție, poate chiar pe noi cei dinainte, și cum nu reușeam să fim în echilibru și nici nu doream să ne speriem copiii, jucam un teatru idiot, eu sunt fericit cu tine și noi suntem mai fericiți în patru. Azi stăm în casă și cu tot efortul depus nu se lipește masca de noi. Eram numai neliniștiți. Mica sună reclamând ceva din proiectul ei. Daniel fuge în camera de la balcon de unde poate vorbi fără să fie auzit, de parcă acel blestemat de proiect era un secret de stat. La televizor nu este nimic. Nici măcar Amza Pellea. Citesc *Vin ploile*. Nu mă pot concentra. Ceva în mine se învârte ca un titirez. Joseph. Este liniște între noi. N-a mai sunat. N-am mai sunat. Normal ar fi trebuit să fiu liniștită, doar doream s-o rup cu el, câștigasem pariul, mi-am înșelat bărbatul să mă răzbun pentru toate Iulianele, Gabrielele, Ericile, dar în loc să mă simt ca un gladiator ce și-a câștigat libertatea, descoperisem că am extreme mustrări de conștiință, pentru că în adâncul sufletului îl iubeam pe DD. Hotărâsem să-i mărturisesc adevărul. Dar nu știam cum și când. Pe ploaia asta după ce adormeau copiii? La un pahar de vin? Am pus cartea pe măsuța televizorului și am scos sticla de vin din dulap. Tocmai adusesem paharele din bucătărie când DD apăru în fața mea.

– Îmi pare rău, zise, uitându-se la sticlă și la cele două pahare, trebuie să ies, Mica mă așteaptă să ne uităm peste proiect…

Ceva ce apăru pe fața mea îl opri să continue. Știa că nu-l cred.

– Trebuie să vorbim, zic.

– O facem mâine.

Ia umbrela și iese pe coridor. Fug din nou la fereastră. Jos era un taxi. Și Mica.

Murcia, Spania

„Știe să mintă atât de frumos.
Fața i se limpezește,
ochii lui albaștri capătă
nuanța mării la răsăritul
soarelui, pare un înger
căzut din cuib,
nu un bărbat cu doi copii
și o diplomă de doctor…”

Cronică literară

POEZIA, ULTIMUL VAL

Valeria Manta Tăicuțu

Poetă, prozatoare, critic literar
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România

„Cuvântul se desprinde din muntele tăcerii/ pod de piatră pentru picioarele tale”, spune **Teo Cabel** în primul poem din noul volum, ***Fluture în pustiu*** [1], parcă subliniind nevoia de inspirație înaltă în actul de creație. Cuvântul zidditor nu-i mai stă creatorului de frumos la îndemână, ci este condiționat de meditație, de contemplare, de o mutenie germinativă, în măsură să ducă apoi la construcții solide, în raport de antinomie cu efemeridele simbolizate de fragilul fluture.

Poezia, în ciuda artei poetice cu care debutează volumul, și-a pierdut din forță *(„cei dinaintea mea/ au privirea curgătoare într-o fântână”)*, iar situarea „între a fi și a nu înțelege” schimbă perspectiva axiologică. Valorizarea lumii nu se mai poate face prin cuvânt, care și-a pierdut încărcătura semantică, golirea de sens ducând la vorbărie inutilă: *„cuvintele se umflă ca un borhot scufundat în apă/ rămân cu ele în gură, flămând”* (pag. 9). Totuși, atunci când își tocesc sensul, cuvintele sunt mai ușor de materializat: *„Afară, mai pui o glugă, o umbrelă/ mai intri la un ceai, la o cafea/ în mine ce să pun?/ Plouă cu imagini, cu litere,/ prea repede să lege un cuvânt/ mă uit pe geam și văd un pom/ înăuntrul meu (cu ce ochi), văd păsări în zbor/ și flori neînflorite, și un modernist/ care m-ar certa de ce spun flori/ flori, da, flori din realitate [...]/ De fapt/ mă gândeam ce bine ar fi fost/ la o cabană la munte/ eu și tu/ să plouă existențial, treaba ei de ploaie,/ nici câte secunde pe literă are nu m-ar/ interesa” (Câte litere pe secundă are ploaia?)*. „Fluturele din pustiu”, ipostază a poetului care se știe muritor, supus, ca toate ale lumii, trecerii, eroziunii, dar și transformării în altceva, sugerează efortul de a da sens lumii prin cuvânt, exact în ciuda volatilizării contemporane a sensurilor fundamentale: *„Nu știe dacă a întinerit/ cu rădăcini în cărțile sale/ sau ale altora.// Suflă vânt de toamnă în tâmpla lui/ fluturele s-a întors în pupă cu dor de/ crisalidă./ Poartă între lumi/ nicidecum podium.// A ridicat/ cu mândrie ochii spre cer/ l-a țintuit cu mânia sa/ dar aceasta a căzut bolovan./ într-un pustiu./ Pustiul care urmează după punct/ pe pagina albă/ pustiu în care bolovanul/ poate deveni floare”*.

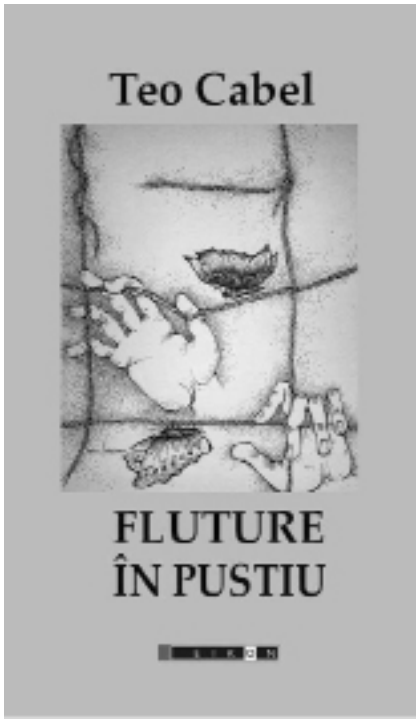

Teo Cabel aduce în text o percepție senzorială asupra universului personal: *„mă înțeapă o lumină în partea stângă”* este o temă gravă, dezvoltată în registru minor: *„Gândaci de bucătărie, orele/ Le aud, foșgăie pe întuneric./ Când aprind becul se ascund”* (pag. 10), pentru că lupta cu timpul, banalizată prin îndelungă folosire în secolele de poezie, departe de a mai avea tragism și măreție, a devenit, pentru postmoderniști, o simplă acțiune domestică, asemănătoare cu răvășirea pozelor dintr-un sertar. În „înserare”, apare, tot așa, o gesticulație banală, dar sugestivă pentru starea de alienare prin care trece omul modern: *„Am aruncat ceasul într-un pahar/ spațiul a devenit umed de tic-tac”*.

Deși registrul în care scrie este grav, Teo Cabel alătură în mod neașteptat termeni care par în contradicție cu limbajul

1 **Teo Cabel**, *Fluture în pustiu*, București, Editura Eikon, 2019.

poetic uzual, acolo unde, prin tradiție, temele „mari” impun un vocabular pe măsură; un poem de la pagina 15 (fiindcă și lipsa de titlu este un mod de raportare la propria stare de aparentă indiferență, plictis ori este, pur și simplu, un semn al refuzului de a pune etichete) plasează câinele într-o situație poetică de automistificare: *„Câinele meu de pază la poartă de gând/ aleargă din când în când după o halcă din/ pulpa iluziei./ Trebuie să-l leg,/ De un zâmbet curat, de pânza de păianjen/ a copilăriei, de o rugăciune,/ De clanța ușii de la casă, de un text…”*.

Sursele de inspirație pentru textul poetic nu mai trebuie căutate, livresc, în alte texte, ci în realitatea imediată, acolo unde gunoierii orașului sunt mai credibili, cu poveștile lor, decât toți căutătorii/scormonitorii de sens existențial: *„Muncitorul de la salubritate/ adună sacii galbeni măsurând lung cu privirea/ când la sac când la curtea de unde îi ia/ Poveștile, duse dintr-un capăt la altul al/ orașului, se pierd/ unele în vântul de la marginea câmpului/ altele în cimitir./ Muncitorul de la salubritate/ gondolier în barca zilei/ desant pe utilajul/ care le amestecă pe toate/ scrutează atent în valul de gunoaie/* ***ce de bani aruncați!****/ Dacă e vineri,/ pisicile merg pe partea dreaptă/ câinii merg pe partea stângă./ Un cerc de porumbei își fâlfâie aripile/ prin ochii tăi, oricând./ Unele povești le găzduiește poetul.”*.

Situarea „într-o cutie transparentă” nu atenuează ideea de spațiu închis, de autoclaustrare, de refuz al oricărui contact direct cu realitatea *(Blocat în timp)*, cu *„foșgăitul realității camuflate”* (pag. 29) care duce la o *„geometrie a suferinței, a speranței”* (pag. 37) sau la o nouă plonjare în banal/cotidian: *„Mă îmbrac și ies cu dimineața mea în stradă/ fiecare cu petecul lui de dimineață/ într-o lume pestriță”* (pag. 43).

Chiar dacă poate fi plasat printre postmoderniști, Teo Cabel nu renunță la teme/motive și simboluri care dau adâncime discursului său poetic: podul, dimineața, piatra (bolovanul), noaptea, tăcerea, muntele etc. și o preferință pentru alb (culoare neutră sau nonculoare, adeseori alternată – și nu bacovian – cu negrul apar obsesiv în poemele sale) demonstrează că, uneori, chiar dacă le blamăm sau le bagatelizăm, din nevoia de a lua realul în răspăr, cuvintele ne aleg, se țin scai de noi și sfârșesc prin a se suda în poezie și atât: *„cel care are conștiința adâncului său are/ prezența/ muntelui din adâncul său/ și, căzând înăuntrul tău/ ești pe muntele pe care ți l-ai construit singur/ din ce ai citit, din ce ai scris, din ce ai iubit/ din ce ai săpat, din ce ai împăcat, din ce ai/ construit” (Pagini de vacanță)*.

> ***”«Fluturele din pustiu», ipostază a poetului care se știe muritor, supus, ca toate ale lumii, trecerii, eroziunii, dar și transformării în altceva, sugerează efortul de a da sens lumii prin cuvânt, exact în ciuda volatilizării contemporane a sensurilor fundamentale.”***

Cronică literară

MEȘTERUL MANOLE SAU EXIGENȚA SACRIFICIULUI UMAN ÎN POEMUL DRAMATIC AL LUI LUCIAN BLAGA

Daniel Onaca

Poet, dramaturg, critic literar

125 de ani de la nașterea lui Lucian Blaga (9 mai 1895, Lancrăm)

Apărută anul trecut, la Éditions du Cygne, în seria „Portraits littéraires", cartea doamnei **Luminitza C. Tigirlas, *Avec Lucian Blaga***, poartă un subtitlu oarecum ermetic: *Poète de l'autre mémoire*. De pe coperta a patra a volumului a cărui ilustrație aparține artistei Doina Vieru aflăm că autoarea este româncă, născută în Basarabia, stabilită în Franța, de profesie medic psihanalist, traducătoare, dar și autoare a mai multor culegeri de poeme și eseuri (despre Rilke și Marina Tsvetaeva, printre alții). Volumul de față este și el un eseu. Subiectul lui însă nu privește întreaga creație a scriitorului, așa cum am fi tentați să credem citind titlul, ci se concentrează mai ales asupra poemului său dramatic, *Meșterul Manole*, scris în anul 1927. Materialul este grupat în șapte capitole, aici intrând și cel ce cuprinde paginile cu funcție de introducere în cadrele problematicii abordate.

În analiza sa, Luminitza C. Tigirlas semnalează o serie întreagă de „abateri" ale autorului piesei de la firul binecunoscut al baladei populare, deosebiri care îi conferă un alt evantai de semnificații decât cele puse în lumină de exegeții variantei originare. Mă opresc și eu la câteva dintre ele. Locul viitorului edificiu nu este hotărât de voievodul Negru Vodă, ci apare ca un gest indicat printr-o didascalie inaugurală; comanditarul operei nu este legendarul Negru Vodă, ci o persoană numită, pur și simplu, Voievodul (erou lipsit de funcția inițiatică în măsură să-i permită sacralizarea unui loc blestemat printr-un act de construcție mitică); oracolul nu se dezvăluie în visul meșterului, ci este transmis de starețul Bogumil, ca fiind expresia unei voințe divine. În fine, Ana, femeia îndrăgostită și total lipsită

de voință, din creația anonimă este înlocuită cu Mira, o ființă total deosebită, al cărei nume evocă deopotrivă mirarea și minunea.

Odată aceste aproximări făcute, autoarea se apropie de ceea ce s-ar putea numi punctul central al poemului dramatic blagian: care este rațiunea sacrificării ființei iubite în numele creației? Este întrebarea care structurează și conflictul lui dramatic. Avem, astfel, două linii de dialog: pe deoparte, cel dintre Manole și starețul Bogumil, iar pe de alta, cel dintre Manole și soția sa, Mira. Conflictul care se profilează este cel dintre dragostea de Dumnezeu, încarnată în opera sa, și iubirea pentru o ființă muritoare. Nuanțe există, bineînțeles, iar cititorului doritor să o însoțească pe autoare în sondarea

dimensiunilor sacrului din balada populară în viziunea lui Blaga, i se deschid porți generoase.

Notând în treacăt că sacrificiul uman corespunde sacrificării animalelor din riturile păgâne, autoarea observa că, pentru starețul Bogumil, ritualul sacrificiului are funcția reglării raportului dintre sacru și profan, iar cuvintele care nu vehiculează acceptarea sacrificiului nu servesc la nimic. Omul bisericii vede construcția ca pe o *hierofanie*, ca pe un act de manifestare a sacrului. Sufletul celei sacrificate devine astfel liantul, elementul de legătură dintre materie și Spirit, fără de care nimic nu poate dura. Iar obiectul sacrificiului nu poate fi unul oarecare, ci ființa cea mai iubită!

În ceea ce-l privește pe Manole, acesta, chiar dacă insistă să cunoască de unde provine exigența sacrificiului uman, pune accent pe dimensiunea estetică a creației sale. Autoarea eseului face apel la observația lui Maurice Blanchot potrivit căruia comunitatea se poate deschide spre comuniune. Meșterul Manole înfăptuiește această comuniune folosind cuvântul *noi* atunci când pomenește actul sacrificiului: *„De la noi se așteaptă un sacrificiu"*. Prin invocarea ființei constituite din „pluralitatea celorlalți" (Blanchot) sângerosul act cunoaște absolvirea de vină. Ea este anulată de imperativele comunitare ale unei etici superioare. Manole ar vrea ca tovarășii săi să privească ofranda nu ca pe o activitate sângeroasă, ci ca pe un act înfăptuit din „allégresse du cœur".

Constantin Lecca (1807–1887), *Biserica Mănăstirii Argeș*, desen, Biblioteca Academiei Române

Privit dintr-o altă perspectivă, Meșterul Manole este un apărător al Legii. Odată intrat în perimetrul sanctuarului, meșterul nu mai este el însuși; eul său este preluat de Dumnezeu, singurul care poate înțelege sensul miracolului prin care opera lui se cere a fi săvârșită. Meșterul este doar o unealtă umilă, o schelă menită a fi distrusă odată ce misiunea sa va fi fost dusă la bun sfârșit. Conștientizarea acestui rol însă nu-l absolvă câtuși de puțin de suferința omului obligat să-și sacrifice soața. Autoarea este de părere că Blaga încearcă o trimitere la patriarhul Avraam atunci când îl face pe Meșterul Manole să spere până în ultima clipă că Atotputernicul îl va împiedica să făptuiască sacrificiul.

Mira respinge discursul patriarhal servit de starețul Bogumil, cel care, pentru stabilitatea zidurilor construcției, proclamă caracterul imperios al morții unei ființe umane. Tânăra femeie își bate joc de călugăr și declară vehement că nu crede în premonițiile lui. Soarta ei însă este implacabilă. Mira va fi cuprinsă în zidul bisericii, dar țipetele ei rămân încrustate în mintea lui Manole. Autoarea dezvoltă o serie de reflecții privind comparația pe care meșterul o face între el și marele Creator atunci când acesta se întreabă ce a sacrificat El când a făcut lumea. Nu a sacrificat nimic, nici pentru cer, nici pentru pământ.

„Nimic. A spus doar «Să fie» și a fost. De ce atunci mie mi-a luat totul?"

Părăsind acest registru al interpretărilor, Luminitza Tigirlas consacră câteva pagini ale studiului său unui aspect care mie mi se pare deosebit de interesant. În anul 1926, cu un an înaintea nașterii dramei *Meșterul Manole*, Blaga a scris un lung eseu intitulat *Daimonion*, în care dezvolta un subiect pe care el l-a numit dialectica demoniacă. Era vorba acolo despre o forță ontică absolută – demonicul – prezentă în ființa creatorului de geniu. În viziunea sa, această forță are o componentă pozitivă, de afirmare, și una negativă, emanată de Diavolul distrugător. Observație ce trebuie avută în vedere: *demoniacul* se relevă și el prin activități afirmative. Acestea pot fi asimilate eului ideal, spre deosebire de *diabolic*, care este o ipostază a supra-eului. Astfel, omul de geniu este condus de imperativul demoniac, inaccesibil prin apelul la mijloacele raționale aflate în dotarea muritorilor de rând. Creațiile zămislite de astfel de oameni includ poeme, lucrări simfonice, tablouri, catedrale, idei și teorii, mituri etc. Toate acestea manifestări, afirma Blaga, poartă pecetea demoniacului nu doar prin virtutea de a

oferi o încântare de natură magică unui lung șir de generații, dar și prin capacitatea lor de a rezista tentativelor de percepere, modului de înțelegere în plan intelectual. Prin abaterea de la logica obișnuită, artistul este asemenea hazardului. Atribuindu-i lui Manole caracteristicele acestui creator demonic, autorul îi oferă o justificare suplimentară, opera sa artistică situându-se dincolo de normele eticii creștine și de moralitate în general.

Luminitza Tigirlas scrie astfel: *„Le rationnel n'a pas de prise sur ce concept dans lequel le démonique est comme une puissance problématique et mystérieuse assimilable au destin. Cette puissance s'emparerait des volontés d'un individu remarquable pour lui faire accomplir à tout prix certains actes, alors que celui-ci croit toujours suivre ses penchants. L'homme démonique est ainsi comme l'instrument de la puissance qui régit l'univers. Cette force naturelle toute entière tournée vers l'action, par-delà le bien et le mal, que Goethe appelle «le démonique», ne peut s'expliquer par l'intelligence. [...] Ce phénomène originaire agirait comme une force naturelle de création, active chez les artistes"*. Autoarea citează concluzia lui Goethe din *Poezie și adevăr*, pentru care ideea, aceasta forță prodigioasă, permite celui ales exercitarea dominației deopotrivă asupra ființelor vii și a lucrurilor neînsufletite. El nu poate fi învins decât de natura însăși al cărei subiect este. Nici măcar „coalizarea forțelor morale" nu se poate opune omului locuit de forța demoniacă.

Odată lucrarea terminată, Manole îi cere voievodului permisiunea de a-l preamări pe Dumnezeu făcând el însuși să sune clopotele bisericii. Voievodul se învoiește și, în timp ce trage de frânghii, meșterul simte că participă la un act de comuniune cu Înaltul și cu abisul. În plină reverberație a sunetelor de clopot, apelul la cel Preaînalt îl face să se arunce de pe acoperiș. La Blaga nu găsim nici urmă de fântână care să marcheze locul unde a căzut eroul, așa cum povestește balada populară. În locul ei susură doar cuvintele unuia dintre meșteri care spune că glasul zidului îl conduce pe Manole spre malul unui alt râu. Ni se sugerează că este vorba de Styx, și nu despre cursul de apă din lumea reală, cel care coboară din Carpați pentru a se vărsa în Dunăre.

În studiul său extrem de aprofundat, Luminitza Tigirlas înmănunchează o serie de reflecții și perspective originale asupra operei lui Blaga. Ele trebuie să fie luate în considerare și de alți exegeți ai operei blagiene întrucât roadele lor oferă generoase puncte de plecare pentru viitoare studii în domeniu.

Malmö, Suedia

„Privit dintr-o altă perspectivă, Meșterul Manole este un apărător al Legii. Odată intrat în perimetrul sanctuarului, meșterul nu mai este el însuși; eul său este preluat de Dumnezeu, singurul care poate înțelege sensul miracolului prin care opera lui se cere a fi săvârșită."

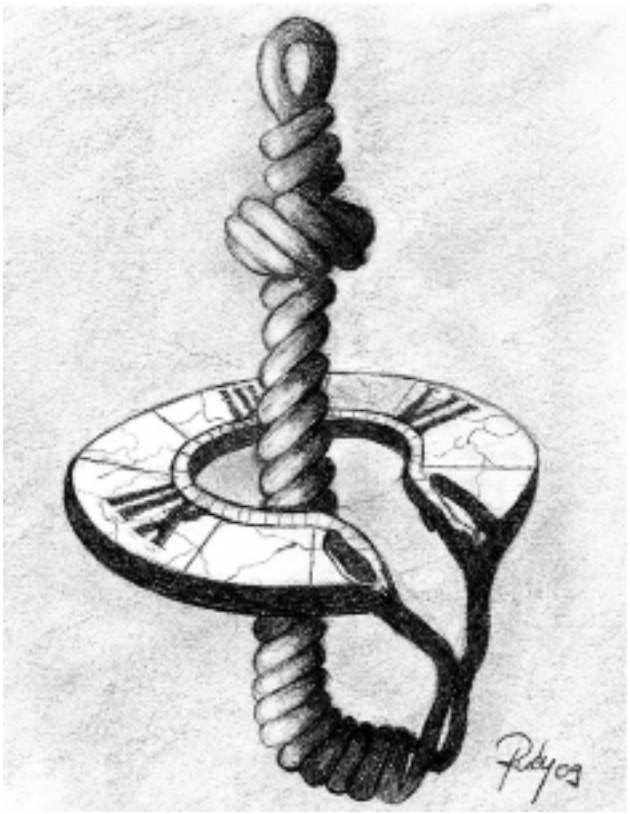

Rudy Roth, *Timpul singurătății*, desen, 2009

Cronică literară

TREI ANI ÎN... TURCIA

Laura Sitaru

Traducătoare
Conferențiar universitar doctor,
Secția Arabă,
Decan al Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București

Nu este nici o noutate în afirmația că însemnările de călătorie spun despre ceilalți, subiecții narațiunii, tot cam atât cât spun și despre autorii acestora, devenind astfel o sursă dublă de informație culturală despre două modele care se întâlnesc într-un text. Suntem mereu curioși să aflăm cum ne văd ceilalți, deseori depindem de imaginea pe care aceștia și-o construiesc despre noi. Ceilalți însă, și iată-ne căzând în păcatul dihotomiilor identitare, se scriu și se descriu în primul rând pe ei atunci când vorbesc atât de sentențios despre alții, așa cum vom vedea și în lucrarea la care doresc să mă refer mai departe.

Cartea ***Trei ani în Turcia. Jurnalul unei misiuni medicale la evrei***, al cărei autor este medicul britanic **John Mason**, tradusă minunat în limba română și amplu prefațată de **Mihai-Răzvan Ungureanu**, a fost publicată la sfârșitul lui 2019 la Editura Polirom. Medicul John Mason este trimis de Biserica Liberă a Scoției la mijlocul secolului al XIX-lea într-o misiune de convertire a evreilor din Moldova și Istanbul, având ca punct de sprijin al acțiunii sale activitatea medicală desfășurată cu titlu gratuit în comunitățile sărace. Fără îndoială, însemnările lui John Mason se citesc alert, cu curiozitate, căci dezvăluie privirilor noastre o epocă despre care, în afara unor evenimente istorice marcante, mare parte dintre noi nu știm foarte multe lucruri. Mason ni-i prezintă pe ieșeni, oameni simpli și *domni*, creștini și evrei, într-o societate mult mai eterogenă decât cea contemporană nouă.

Misiunea lui Mason nu are de ce să ne uimească, nici chiar pe cei profani într-ale subiectului, căci se înscrie într-un fenomen mai amplu dezvoltat în Occident pe parcursul secolului al XIX-lea, cu rădăcini în ideologii conturate anterior, care crede în misiunea civilizatoare a acestuia. Cum remarcă Mihai-Răzvan Ungureanu în studiul care prefațează traducerea, *„o bună parte din descrierea pe care o face Constantinopolei este consacrată efectului benefic a ceea ce numește, în termenii epocii «import de civilizație», admirând modul în care au fost ridicate instituții educaționale sau așezăminte spitalicești moderne în epoca marilor reforme din imperiu”* (pagina 20). John Mason nu poate fi altceva decât

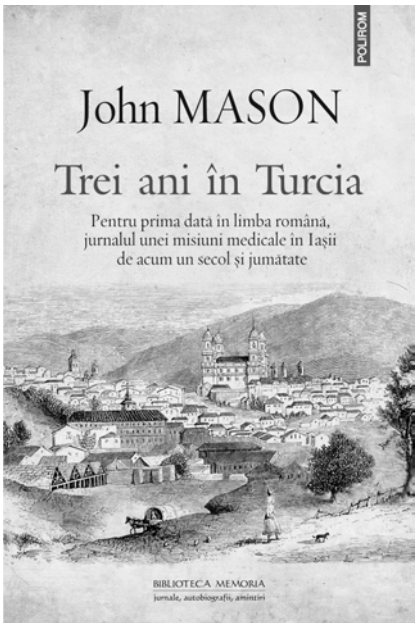
POLIROM
John MASON
Trei ani în Turcia
Pentru prima dată în limba română, jurnalul unei misiuni medicale în Iașii de acum un secol și jumătate
BIBLIOTECA MEMORIA
jurnale, autobiografii, amintiri

un exponent al modelului cultural din care provine și al discursului public reprezentat de acesta. Este același tip de discurs pe care îl are, pentru a nu da decât un exemplu, Jules Ferry în susținerea expansiunii coloniale a Franței în Nordul Africii în același secol XIX.

În drum spre Iași, medicul scoțian trece prin Bârlad, unde evită să tragă la han care era *„extrem de murdar și cu multă umezeală”*, dar dimineața, pornind spre destinație, este plăcut surprins de priveliște: *„Nu mă așteptam să văd o țară atât de mănoasă ca Moldova”*, exclamă Mason, *„o abundență de porumb și grâu indian, vii din loc în loc și cirezi de tot felul, precum și herghelii de cai scunzi, dar robuști”*. Aflăm și că Iașii i-au încântat privirea și că *„deși locul este nesănătos, din pricina lipsei de curățenie a locuitorilor și din cauza mlaștinilor nesecate din preajma orașului, acesta era bine construit, iar străzile sunt bune în comparație cu multe dintre cele ale orașelor orientale, mai largi decât cele din Constantinopol,*

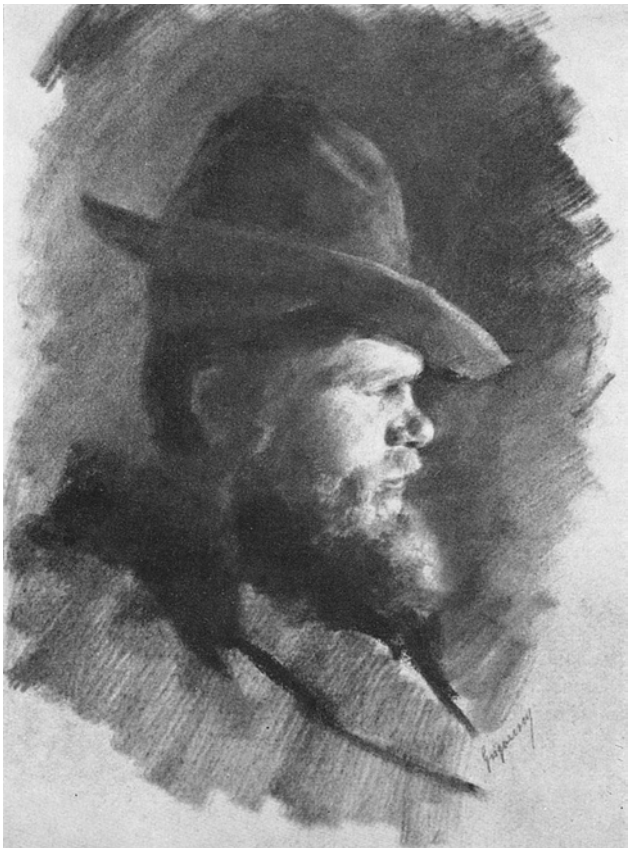

Nicolae Grigorescu (1838–1907) Portret de evreu, cărbune și estompă, Colecția George Oprescu

dar nu se pot compara cu străzile din Scoția" (paginile 71–72). Moldova este parte a Orientului, comparată deseori cu Turcia în situații de viață cotidiană. Evreii de aici sunt mai săraci decât cei din Istanbul, sau așa reiese din descrierea lui Mason, mai murdari deci, mai expuși bolilor și îmbolnăvirii: *„[...] Am remarcat că atunci când erau bolnavi, fie că veneau la dispensar, fie că îi consultam acasă, bolnavii erau murdari, la fel și așternuturile – chiar și la casele unde aveau servitori. În mod frecvent le prescriam să facă baie caldă și [... să schimbe așternuturile din pricina murdăriei. Cel mai greu însă era ca să-mi urmeze sfatul"* (pagina 82). Autoritățile din Moldova sunt sensibile la intervențiile străine, iar Mason însuși primește drept de practică după o astfel de acțiune a ambasadorului țării sale.

Însemnările lui John Mason conțin informații prețioase despre comunitatea evreiască din Iași, despre viața cotidiană a acestora, dar și despre practicile de cult. Un text important pentru subiect.

Medicul John Mason este tributar arsenalului imaginar despre Orient, construit cu migală secole de-a rândul în Occidentul european. Descrierea unei străzi forfotind din pitoreasca insulă a Maltei adună împreună câteva dintre aceste *images d'Epinale*:

„Ne-am croit drum prin mulțimea pestriță de evrei (ușor de recunoscut după fizionomia specifică), turci, mauri (bruneți, cu turbane și straie largi și vaporoase), greci, arabi, spanioli oacheși (care se deosebeau prin elegantele lor sombrero)...Cum era zi de Sabat, multe prăvălii erau închise, iar cele deschise ne-au lăsat o imagine neplăcută despre oraș" (pagina 42).

Imaginile evocate de John Mason ne aruncă brusc în imaginarul celor *O mie și una de nopți,* adică întocmai în locul comun din care au ieșit, cu puțin amestec de idei de determinism rasial pe care putem lesne pune degetul. Adică, secolul al XIX-lea cu toate ale sale. Cam în aceeași perioadă, Vasile Alecsandri ajunge în Tanger și, dezamăgit în așteptări, notează în a sa *Călătorie în Africa*:

„Întovărășiți de Hamed ne ducem prin un labirint de străzi înguste să vizităm... nu saraiuri mărețe și aurite, nu grădini feerice cu basmuri de marmură, nu minunile halimalei orientale, dar o piață mică ce se găsește în centrul orașului și care prezintă un tablou viu de viață arăbească. Pe această piață se înșiră două rânduri de dughene, adică de vizunii strâmte, scobite în ziduri, unde stau negustorii cu picioarele crucite și cu metanii de calembec în mână. Arămii la față și uscați la trup, ei apar în umbră ca niște mumii dezgropate; fizionomia lor păstrează o nemișcare absolută, cât nu trece nimic pe lângă dânșii; dar cum se ivește un străin în depărtare, ochii lor se aprind ca jăraticul și gurile lor înarmate cu dinți lungi încep a striga: agiaragel, agiaragel! Setea câștigului învie acele mașini acoperite cu piele zvântată la soare și le comunică niște mișcări atât de deșănțate, niște gesticulări atât de hrăpitoare, încât îți vine a te crede într-o menajerie de orangutani."

Pulsiunile ideologice ale secolului al XIX-lea răzbat din însemnările de călătorie, acest gen literar în care autorii, crezând că vorbesc despre alții, spun atâtea lucruri despre ei înșiși. Orientalii sunt leneși, înclinați spre tihnă și huzur. Îl vedem pe John Mason cum nu se poate abține de la acest tip de considerații: *„[...] ochii negri îi sclipeau când și când de inteligență și pasiune atunci când se aprindeau în conversație, deși expresia generală a feței îi era de nedeslușit datorită indolenței și leneviei atât de specifice locuitorilor Turciei, parțial ca efect al climei calde, dar, în principal, din pricina influenței narcotice a tutunului atât de mult consumat pe aceste meleaguri [...]"* (pagina 56).

Pentru Istanbul, John Mason are sentimente amestecate, însă nu-și ascunde admirația pentru un sistem pe care îl știe bine prin natura profesiei sale. Este impresionat de învățământul medical din Turcia și lasă însemnări măgulitoare despre Colegiul Imperial de Medicină din Galata Serai, deschis tuturor semințiilor din Imperiu, deși remarcă cu amărăciune reticența evreilor față de frecventarea acestui așezământ.

Amedeo Preziosi (1816–1882), *Isaac*, acuarelă

Mie, ca cititor preocupat de modelele de educație din lumea islamică, raportul anual al Școlii de Medicină din Galata, reluat în traducere de John Mason, mi-a reținut atenția în câteva locuri. Aflăm astfel că: *„o dezvoltare lentă este condiția de bază pentru prosperitatea unui stabiliment științific”*, alături de o finanțare continuă și satisfăcătoare. Aflăm de asemenea că printre absolvenți se numărau și medici evrei *„care se bucură de aceleași drepturi ca elevii musulmani și creștini. Vor servi ca medici în cadrul armatei sau în comunitățile proprii”* (pagina 205). Colegiul de Medicină are, la momentul vizitei lui Mason, peste patru sute de studenți, toți găzduiți, hrăniți și educați pe cheltuiala guvernului. *„Sunt admiși copii de toate confesiunile religioase […]. Acest colegiu se dovedește a fi azi neîncăpător și o universitate de dimensiuni impozante se contruiește în prezent pe câmpia numită Dolmabahce, dedicată exclusiv medicinei […]”* (pagina 259). Ceea ce nu ne spune John Mason este că studiile de medicină în Turcia, și în Orientul islamic în sens larg, nu se dezvoltă *„sub influența neamurilor creștine”*, după expresia sa, ci au o lungă tradiție inclusiv instituțională. O scurtă incursiune în istoria științelor la musulmani va face aduce și informația care lipsește. Dar nu ne propunem să corectăm texte, ci să le analizăm contextele pentru a le putea descifra în registru corect.

M-am bucurat, cu încântarea celui care își vede confirmate teoriile, să citesc capitolul intitulat *Mahomed și crezul său – religia musulmanilor* și să regăsesc tot arsenalul din literatura occidentală despre islam a secolului al XIX-lea. Doar câteva expresii, cât să ne formăm o impresie: *„Mahomed, fondatorul acestei imposturi larg răspândite”*, *„Mahomed, având o șiretenie înnăscută”*, *„cunoștea foarte bine atât religia iudaică, cât și pe cea creștină”*, *„a fost influențat de spiritul întunericului, deși, din cauza mândriei sale înnăscute și a ipocriziei sale, este posibil să-și fi închipuit că a fost trimis de Dumnezeu”*. Eșuând în încercarea de a-i consilia pe evrei cu creștinii, care ar fi fost intenția sa inițială, Muhammad s-a întors la ai săi și și-a format propriul sistem religios, mai adaugă medicul misionar John Mason, reluând, deloc surprinzător, idei intens circulate în imaginarul, inclusiv literar, al Europei despre islam.

În final, aș spune că fiecare dintre noi, cititori amatori sau ceva mai specializați, avem propriile noastre condiționări emoționale și culturale; așa, de pildă, eu nu am putut să trec peste îndemnul lui John Mason cu care sunt în perfectă rezonanță:

„În dimineața de joi, 23 aprilie, am aruncat cea dintâi privire asupra Constantinopolului, iar acel spectacol magnific depășea orice închipuire. Trebuie văzut – altfel anevoie poate fi imaginată impresia pe care ne-a făcut-o grandoarea lui” (pagina 51).

„Nu este nici o noutate în afirmația că însemnările de călătorie spun despre ceilalți, subiecții narațiunii, tot cam atât cât spun și despre autorii acestora, devenind astfel o sursă dublă de informație culturală despre două modele care se întâlnesc într-un text.”

Cronică literară

CA O AVENTURĂ

Camelia Manuela Sava

Poetă, doctor în litere

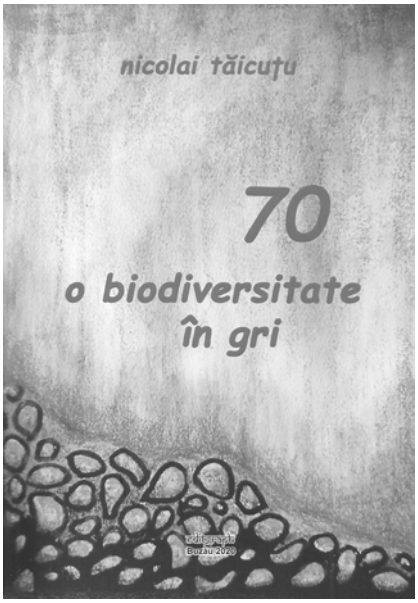

Poezia lui **Nicolai Tăicuțu** e o aventură în lumea sensibilității, în lumea cuvântului care se întrupează, bucură, comunică, alină dorurile și spaima de moarte. Poemele din volumul ***70. O biodiversitate în gri*** (Buzău, Editura Editgraph, 2020) sunt un omagiu adus vieții. E o poezie a maturității, a unui bilanț care înseamnă naștere–viețuire, ființare întru cuvânt, trecere, efemeritate. Inefabilul în diversitatea sa ia forma unor pagini de jurnal poetic.

Vorbind despre naștere, poetul se imaginează că devine corp în carnea poemelor sale – *„nicolai t ridică pleoapele și surprins împrumută de la mine/ de la tine/ de la alții și de la altele/ elementele definitorii sistemului spiritual al făpturii”*(*Strigările*). Arborele genealogic este redus la părinți – Ion și Maria. Autorul se caracterizează ca fiind *„om bun”* și *„deschide diverse porți ale trăirii”*, cititorul fiind familiarizat încă de la început este familiarizat cu bilanțul făcut de eul poetic: *„la masa lui de scris, încărunțit, socotește/ cam câte strigări i-au fost hărăzite/ până la acest semn din ceață ivit, 70”*.

În prima parte a volumului vom găsi *Diminețile*, ca o primă etapă a vieții, a poeziei. În acest ciclu, accentul cade asupra privirii ca dorință de cunoaștere și autocunoaștere – satul, lumina, casa bunicilor, câmpia, fântâna, grădina, livada. Jocul este cel primordial, al copilului. Soarele lui e un „cerc înnegrit” (cercul de fier de la sobă), dar care conține elementele necesare vieții – apă, aer, foc. Tonurile calde sunt completate de antiteza întuneric–lumină, poetul având însă o menire supraomenească – vine cu ceata lui de îngeri. Copilăria deschide porți știute doar de sufletul celui care creează opera: *„îmi spune nicolai t/ m-ai renăscut din cenușa adunată.../ m-ai strâns la piept și/ m-ai modelat primitiv între palme...”*, ca un fel de oglindire narcisistă și o parte din legenda lui Pygmalion pe care o putem recunoaște cu ușurință.

Diminețile au ritualul lor, au etapele lor, iar mersul aduce a împăcare cu sinele. Diminețile au primăvară și ghiocei, miei și mămăliga tăiată câmpenește cu ața de in sau de cânepă, pentru mamă, tată și fiu.

Gândul se încarcă de soare, de trup tânăr, de nisipurile fine ale copilăriei. Dimineața mușcă hulpav din visul tău, amintește de Nichita, de soldatul devenit poet. Metafora se încarcă simbolic și imaginile sublimate adulmecă timpul: *„în timp/ pasărea se oglindea în ochi/ pentru că (în același timp)/ ochiul nu putea să zboare.”* (*Pregătiri*). Surprinzătoare sunt și tablourile în care tronează foișorul de verde sau zborul unei pietre luată la întâmplare de pe drum. Dimineața e un nou prieten, fiindcă timpul se revarsă spre ziua-lumină.

Aventura continuă în partea a doua, *Amiezile*, ca o reîntâlnire cu sine însuși, ce se dedublează în *ioanid de ieri* și *nicolai t de azi*. Poarta imaginară a poemului se deschide, a venit primăvara, iar poetul e ca un strigăt ce vine de departe. Câmpia, plopul, vântul, sămânța, casa părintească se adună laolaltă în aventura poetică, presărată cu nostalgie. Satul la care revine des reprezintă un *axis mundi* (*Mă întorc în satul meu*), dar este și substituit cu un surogat – parcul, ca simbol al urbei. În poemul *Concomitență*, *„funia de mătase a zilei deprinsă e/ s-o treacă poetul/ și ea*

să-l treacă peste apa curgătoare a zilei", iar axa temporală este un fir roșu unde mâine devine probabil. Cititorul este martorul unui spectacol al simțurilor.

Culoarea este descompusă în tonuri de *gri* („*cu decupajele din guernica lui Picasso/și alte decupaje în penumbră/ reconstitui locul și fapta/ mă recompun și proclam/ apoi, starea de liniște/ într-o situație gri*"), culoarea penumbrei, unde visul se recompune în poezie. De ce gri? Griul nu este bacovian, nicidecum, griul este *„ritm interior, dar fără rimă ci vers cu vers pavăză sieși"*, griul ce dă sens călătoriei printre cuvinte. Abia simțit este sentimentul de dragoste – *Obosiți în dragoste* sau *Vecinătate*. La finalul amiezilor *nicolai t* își poate vedea umbra din ce în ce mai mare, el devinind din ce în ce mai mic, joc al vieții dintre răsărit și apus.

Partea a treia – cum era și firesc – *Amurgurile*, întoarce perspectiva privirii spre „zborul căderii", adică spre trecerea inexorabilă a timpului: *„într-o pană de pasăre în cădere/ vede o aripă împușcată în cădere/ și, perseverând, vede chiar /o pasăre răpusă în cădere// uimirea poetului este că/ în momentul observației/ toate erau în zbor –/ într-un zbor al căderii"*. Ca un patriarh, poetul își rememorează parcursul existențial într-un mod original, senin, meditativ: *„poemul acestei după-amiezi/ constă în aceea că/ cei 70 de ani/ i s-au adunat în cârcă/ lui nicolai tăicuțu/ precum o cocoașă// iar nicolai t se bucură că nu-s/ la el în spate" (La ce-ar fi de folos titlul?).*

În această secțiune a volumului, se simte totuși fiorul sfârșitului, sentiment ce se sprijină pe filosofia credinței biblice a revenirii, regăsită și în folclorul românesc: *„mai limpede nici că se poate:/ întoarcerea acasă e/ străjuită de-o ceață ușoară//...că ai fost printre primii plecați/ ți s-a sortit să fii/ printre ultimii reveniți// ...se varsă din cana cu vin/ o picătură pentru tine/ și una pentru cei morți// Totuși/ indiferența rămâne/ prin această ceața ușoară/ despre care/ încă trebuie să vorbim". (La întâmpinare).*

Un poem testamentar sensibil este *Întâmplare*: *„țin minte că pe aleea cu îngeri/ vizavi de nucul, înger prin sine/ am găsit un loc viran// la privirea mea întrebătoare/ mi s-a răspuns că/ într-o zi, ce-a fost să fie/ dată de Dumnezeu pentru evlavie/ un om a venit și din acel loc/ s-a îmbrățișat cu îngerul/și-mpreună, s-au înălțat la cer..."*

Toamna, norii, umbra, străinul se confundă cu amurgul vieții care vine cu pași siguri în această etapă ce seamănă cu un zbor necontenit până când aripa se frânge. Ceea ce se simte mai presus de orice este dorul, dorul de miriști, dorul de iubirea copilărească. Aventura străbate volumul de la un capăt la celălalt. Tema morții scoate însă la iveală *„un sălaș-amintire... iar mărturisirea sinceră este cea mai frumoasă – o floare-pasăre / ce-n diagonală va zbura/ și va împrăștia polen/ în forma crucii sfântului andrei/ pe fereastra lui nicolai t/ deocamdată numai aici...".* Dublul – *„eu, singur/nicolai t singur"* (*Masa înnoptată*) este un fel de panaceu care dă puteri nebănuite de a crea și de a se sustrage singurătății, nopții, privirii slabe. Încă o dată casa părintească apare ca un port-bonheur, căci poarta este deschisă spre trecut, spre celelalte vârste. Nicolai t are în el aripa de înger a poeziei, zborul, rostul, cuvântul, rugăciunea. Și peste toate, dragostea, forța care a împins materia poemului la suprafața vulcanului care se numește suflet.

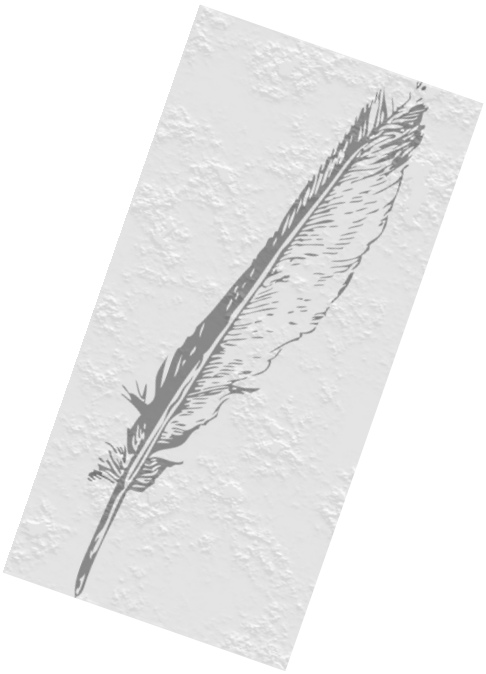

"Poezia lui Nicolai Tăicuțu e o aventură în lumea sensibilității, în lumea cuvântului care se întrupează, bucură, comunică, alină dorurile și spaima de moarte. Poemele din volumul «70. O biodiversitate în gri» sunt un omagiu adus vieții."

Cronică literară

REVERBERAȚII ȘI REVĂRSĂRI ÎN CONȘTIINȚĂ

Lőrinczi Francisc-Mihai
Poet, critic literar

Nicolae Suciu este un autor productiv, cu o scriitură puternic ancorată în cotidian, de unde își extrage substanța necesară plăsmuirii, diluată în pasta absurdului și a ridicolului. Toate paginile de proză scurtă pot alcătui un ansamblu bine închegat, romanesc, care conturează panorama literară a unui prezent care are multe derapaje și tendințe spre nefiresc. Temele povestirilor abordate de scriitor sunt: iubirea, moartea, experiența personală, autenticul, libertatea, imaginarul, evadarea prin orice eveniment din strânsoarea stereotipiilor. Nicolae Suciu ne cheamă să fim co-participanți ai dramei omului de azi care suferă de însingurare, dezrădăcinare, alienare, surzenie, egoism, răutate. Ne cheamă să fim actori pe scena ca o platformă virtuală pe care ne-o pune la dispoziție. „Veniți pe scenă!", ne-ar zice. Atât în proza scurtă, în teatru sau roman, scriitorul abordează temele sale preferate: viața, moartea și iubirea, îngemănarea lor în miraculoasa și fascinanta lume din *subceresc*. Dostoievski în *Visul unui om ridicol*, pagină de povestire fantastică, scrie că *„pe măsură ce înaintam în învățătură, învățam că sunt ridicol"*. Dar fără ridicol în viață nu se poate. Eroul suprem este Don Quijote, cavalerul care a făcut jurământ de castitate și sărăcie sau un conte Chambord care renunță la tron pentru salvarea Franței; la noi Cioran se înrudește cu arhetipalul om ridicol, cum scrie Ion Vartic, în cartea *Cioran naiv și sentimental*. Acesta, ca și omul ridicol dostoievskian, este insomniac.

Mă voi referi în comentariile de mai jos la *orizontul subliminal al imaginarului* din prozele scurte ale lui Nicolae Suciu, cu o simbolistică uimitoare. Scriitorul Nicolae Suciu ne deschide o lume plină de ferestre. Prin ele poți dobândi o vedere infinită, așadar capacități sporite de iluminare. Uși și ferestre, prin acest *„miracol în care a fost zidit și așezat omul pe pământ, miracolul literaturii ca artă"* [1]. Ideea scriitorului e fascinanta lume a plăsmuirii, Viziunea, cum o numește Rudolf Kassner ori evadarea la Charles Morgan, zborul la Brâncuși sau Michelangelo. *„Dacă nu vom ști să descoperim tehnicile de evadare spre libertatea absolută, dată în însăși structura condiției noastre, vom deveni captivi pe viață într-o temniță fără uși și fără ferestre.*

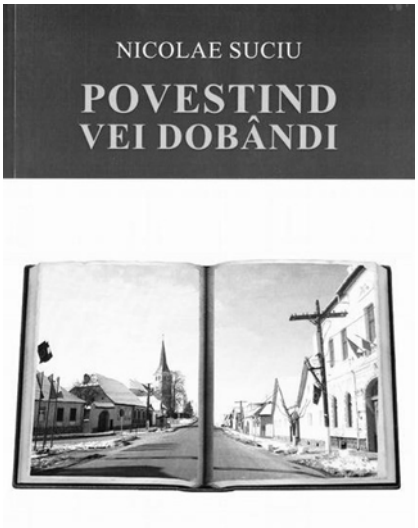

Căci omul nu poate supraviețui fără credința într-o libertate posibilă – oricât ar fie ea de limitată – și fără speranța că, într-o zi, va putea dobândi, sau redobândi, această libertate." [2]

Pornind de la ideea eliadescă a autenticității și a ridicolului, vreau să analizez două schițe ale lui Nicolae Suciu: ***Povestind vei dobândi*** (din volumul omonim [3] de proză scurtă) și ***Burgul din vitrină*** *(*din volumul *Un selfie pentru UE* [4] *)*.

Mircea Eliade scrie în romanul *Nuntă în cer*: *„a evita ridicolul înseamnă a refuza orice șansă de nemurire."* În cartea lui Ioan Petre Culianu, *Mircea Eliade*, putem desprinde următoarele idei: *„Sub influența eseului despre Don Quijote al lui Unamuno, Eliade face elogiul ridicolului în care, după toate probabilitățile, autenticitatea trebuie să cadă. Ridicolul înseamnă «....trăirea vieții tale proprii, nude, imediate,*

[1] **Nicolae Suciu**, *Fascinantul corn de vânătoare*, Iași, Editura Pim, 2013, p. 10.

[2] **Mircea Eliade**, *Nouăsprezece trandafiri*, București, Editura Românul, 1991, p. 106.

[3] **Nicolae Suciu**, *Povestind vei dobândi*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2018, p. 172.

[4] **Nicolae Suciu**, *Un selfie pentru UE*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2019, p. 123.

refuzându-te superstițiilor, convențiilor și dogmelor [...]»"; *„Libertatea, care capătă multe înfățișări, este, în primul rând, autonomie: «Singura libertate probabilă pe care o concep eu trece prin experiență, căci nu pot scăpa de anumite lucruri decât trăindu-le, nu pot limpezi anumite obsesii decât privindu-le în față [...]» Nu trebuie disprețuite nici modalitățile cele mai umile ale libertății"*. [5] Cele două proze scurte la care fac referire în acest eseu au în comun problematica timpului: al celui trăit în subteran, în conștiință, timpul subiectiv cu coordonatele lui elastice care reverberează în teritorii abisale. O altă coordonată care unește cele două proze scurte este tema absurdului. În schița *Povestind vei dobândi*, scriitorul așază pe wallpaper-ul imaginarului eliberarea prin confesiune, iar în proza scurtă *Burgul din vitrină* proiecția realității în virtual.

Schița *Povestind vei dobândi* este o narațiune densă și cu o simbolistică aparte, planuri ale unei construcții care gravitează în jurul unei axe determinate de un timp elastic, interior. Natu, familist realizat pe plan material, călătorește cu mașina proprie week-end de week-end până la bariera veche, departe de domiciliul său, *undeva pe meleagurile copilăriei sale*, fără a avea un scop precis, în afară de a aștepta în fața barierei pentru ca aceasta să se deschidă, iar el să treacă dincolo de *linia moartă, ascunsă în bălării*. O așteptare care frizează ridicolul, dar care răspunde anumitor nevoi superioare ale eroului: *„Natu știa de undeva că singur ridicolul este cel care îi poate aduce omului nemurirea. Natu simțea că adevărata lui salvare nu i se adresa trupului său și deci, nu era o activitate pur exterioară. Adevărata salvare a lui se adresa unei alte lumi din el"*. Își impune cu rigoare această autoizolare, o evadare nefirească într-o nebuloasă, perioadă însă rodnică la nivel mental. *„Aștepta să se deschidă ca prin minune vechea barieră"*. O așteptare care nu urmărește niciun folos, atitudine absurdă pentru lumea noastră foarte interesată de aspectul pecuniar și dispusă la orice risc pentru a obține un câștig, chiar necuvenit.

Această retragere absurdă la sfârșit de săptămână lângă calea ferată, în locul în care conștiința personajului a fost zguduită, este o metodă de autovindecare. În subteranele ființei s-a produs o rană majoră care o viață întreagă nu și-a aflat limpezirea, iar acum adultul Natu, prin introspecție și confesiune, dorește să treacă de bariera afectiv-emoțională, pe care a purtat-o ca pe o cruce-patimă o viață întreagă: *„În copilărie venea cu prietenii în preajma barierei, unde copiii cochetau cu muncitorii, le aduceau apă de la un izvor apropiat, iar aceștia îi recompensau cu o felie de pepene roșu și acum, ori de câte ori mușcă dintr-o felie de pepene roșu, i se pare că acela e însuși gustul copilăriei"*. Sub imperiul memoriei involuntare, pepenele roșu și bariera îi declanșează mereu o poveste pe care nu o poate uita: un muncitor lucrând la încărcarea vagoanelor cu grâu își uită vesta, pe care încearcă să o recupereze a doua zi, dar găsește vagonul sigilat, pregătit pentru drum și păzit, totuși încearcă să forțeze soldații să îi permită recuperarea vestei, dar în altercație muncitorul este împușcat, iar soldații îl aruncă pe șinele trenului și îl omoară, încercând să mușamalizeze întâmplarea, la care copiii sunt martori, ascunși în bălării. Natu este și el martor la acest eveniment tragic, când este ucis nevinovat muncitorul familist, cu soție și cinci copii.

Natu își regăsește liniștea povestind, copilul destăinuindu-se adultului și eliberându-se din hățișul conștiinței. Este o renaștere ca în lumina basmului, care răspunde întrebărilor perene ale copilului. Răspunsurile sunt sugestive, iar capacitatea de a fantasma îl vindecă: *„Mâinile acelea care împărțiseră tacticos, cu briceagul, feliile de pepene roșu și privirile lui blajine, ale muncitorului cu păr ușor cărunt, care se răsturna pe iarbă și simțea cum îi crește inima de bucurie când îi vedea pe copii mâncând cu poftă, pepene, dansau și acum parcă, haotic, pe deasupra traverselor de cale ferată, azi năpădite de lobodă și de mohor..."* Dincolo de bariera veche și de pădurea cu angoasele copilăriei, este o lume nouă, o nouă autostradă în construcție, care nu poate învia, simbolic, decât prin moartea celei vechi. Este un exercițiu de devenire profund, de înnoire, care e ardere continuă, introspecție, întâlnirea cu tine însuți și cu ceea ce este nemuritor în tine. Tunelul, iarăși, este un element magico-simbolic, zăgăzuirea trecutului prin confesiunea copilului din adult, eliberarea, despovărarea de angoase și de frici și o trecere spre lumina din cealaltă parte a tunelului, locul izbăvirii.

În proza scurtă *Burgul din vitrină*, Nicolae Suciu prelucrează cu mare acuratețe motivul descompunerii eului prin dedublare, un alt *„om cu oglinda"*, ca într-o proză de Matei Vișniec. Vitrina funcționează ca o oglindă, spațiu de discontinuitate, care îl trece pe om într-o lume de dincolo. *„Ochiul și oglinda închid lumea în jocul reprezentării"* [6]; îl absoarbe din realitate: *„De n-ar fi vitrinele, poate că noi, muritorii, am muri mai des"*. Oglinda înseamnă cunoașterea de sine. Este calea esențială spre transcendental. Este *„jocul în oglindă al cercului"* [7], în interpretarea heideggeriană. *„Jocul*

[5] **Ioan Petre Culianu**, *Mircea Eliade*, București, Editura Polirom, 2004.

[6] **Cornel Mihai Ionescu**, *Cercul lui Hermes*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 149.

[7] *Idem*, p. 145.

poartă cu sine oglinda și interpretează modul funcționării ei". [8] *„În ideea tragicului intră libertatea ca element, iar înlăuntrul acesteia jocul."* [9]

Personajele sunt obsedate de reflectarea burgului în vitrină, realitatea având astfel un rol secundar: *„În vitrină, centrul orașului, destul de banal de altfel, pare mult mai înălțător decât în realitate"*. Personajele dublet, unul *cu mustață tip Țiriac* și altul *fără mustață tip Țiriac*, un fel de simetrie imperfectă, privesc fiecare o vitrină a unui magazin de confecții de dame, cu manechine de gips, ca și când s-ar admira în oglinda acestora. De fapt, chiar o fac, în ochii manechinelor realitatea se răsfrânge misterios, mult mai atrăgător li se pare virtualul decât realitatea însăși. Doar turnul cu ceas rămâne obiectiv și măsoară trecerea timpului: *„Nu-mi imaginez cum ar trece timpul fără marionete, fără turn și fără ceas"*.

Ceea ce contează și are valoare pentru individ este timpul interior. Fizionomiile invizibile ale acestui discernător de nemurire sunt cele care modelează existența și viața adevărată. Putem să urmărim acest joc al dedublării ca pe un teatru stradal: în spațiul autentic, al duratei se suprapune Scena, cu personaje din lumea semi-absurdului, a obscurului. Nicolae Suciu este un maestru al scenei, un lucid șlefuitor de cuvinte. El așază fațete multiple pe care le oglindește societatea, suprapune planuri cu imagini uneori maladive, în acest caz jefuitorii de iluzii, acești tipi Țiriac cu mustață și fără, personaje care răstălmăcesc rosturile și rânduiala realului și îi așază o mască. Exprimarea se face printr-un act cu virtuți scenice. Teatrul este pentru scriitor respirare de adevăr, altoire pe ființa profundă. Este indusă și nuanța subtilă a elasticității timpului, o plonjare în durata bergsoniană și tendința de a prelungi timpul virtual în defavoarea celui obiectiv: *„Domnul cu mustață tip Țiriac e convins că, în momentul în care se va întoarce spre peisajul cel adevărat, concret, oferit de centrul orașului, va constata că acesta poate fi mai îmbătrânit cu cel puțin o secundă decât centrul orașului din vitrina cu manechine de gips"*. Intuiesc aici un indiciu despre relativitatea timpului. De la paradoxal la absurd nu e decât o privire altfel a realității, acea scufundare în vis, în virtual, în viața ca iluzie. Cu luciditate, scriitorul urmărește atent dinamica umanului prin tehnica reflectării în oglindă. Este o temă care a stârnit de-a lungul timpului un mare interes pornind de la *Romanul Trandafirului*, cercul lui Hermes până la holograme, imagini virtuale. E mai atractivă oglinda decât realitatea? Cât timp va trece până vom confunda realul cu virtualul? Preferă oare omul decupajul în locul realului? În paginile acestei proze scurte imaginea îți fură ochii, îți ia mințile. Este nebunia zilei în care trăim. Oare vom deveni dependenți de virtual? Dorim să ajungem la o globalizare și o subjugare a omului prin forța virtualului?

Nicolae Suciu nutrește interes pentru semnificațiile profunde. Este un scriitor de tip dostoievskian prin analiza psihologică, dar cu afinități evidente cu Vișniec, la care și face referire directă în schița *Povestind vei dobândi*.

La finalul povestirii *Burgul din vitrină* cele două personaje, în timp ce traversau strada pe trecerea de pietoni, zăbovind prea mult pe drum, furați de virtual, suferă un accident de mașină cumplit: *„Spulberate pe asfaltul fierbinte, organele lor, dornice de viață, abia mai palpită căutând cu sete lumina în care marionetele din turnul cu ceas se oglindesc robotic în ochii de sticlă ai grațioaselor femei-manechin din vitrinele magazinelor de dame"*. Finalul este după modelul lui Matei Vișniec, reluând ideea de descompunere, de degradare a umanului. Funcția realului este numai decor. Nicolae Suciu este interesat de tărâmul afectelor, de zgomotul interior, de oniric și imagine, de vis și realitate, descoperind tot mai multe sensuri: *banalul și mistuirea într-o alergare dezordonată* în care *marele secret e să nu-ți iei ochii de la vitrină*. Prozatorul dorește să șocheze, să provoace și să ne trezească din somnul cotidian. Suntem stârniți să căutăm semnificații neelucidate. Scriitura sa, lucidă, cerebrală, este conectată la mereu surprinzătoarea derulare cinematografică a vieții din peisajul autohton și la reverberațiile ei în plan psihologic.

„Nicolae Suciu este un autor productiv, cu o scriitură puternic ancorată în cotidian, de unde își extrage substanța necesară plăsmuirii, diluată în pasta absurdului și a ridicolului. Toate paginile de proză scurtă pot alcătui un ansamblu bine închegat, romanesc."

[8] *Idem*, p. 145.

[9] **Rudolf Kassner**, *Zeul și Himera*, București, Editura Humanitas, 2004, pag. 384.

Note de lectură

Abecedaur de Șerban Foarță și Tudor Banuș
București, Editura Vinea, 2019

Veronica Pavel Lerner

Poetă, prozatoare

Când am aflat, acum câteva luni, de apariția celei de a doua ediții a volumului ***Abecedaur*** (București, Editura Vinea, 2019) de **Șerban Foarță** și **Tudor Banuș**, m-am întrebat imediat cum de am pierdut prima ediție? Am reușit, după multă căutare, s-o cumpăr printr-o prietenă de la București, dar călătoria cărții până la Toronto, unde mă aflu, n-a fost lipsită de aventuri. În sfârșit, după ce pachetul a traversat de trei ori oceanul, am intrat în posesia lui, după care a urmat deliciul lecturii și relecturii unei minunate călătorii în lumea pe care ne-o oferă cei doi talentați artiști, unul poet, celălalt pictor.

Suntem obișnuiți să întâlnim cărți în care textele autorului sunt ilustrate cu imagini și întotdeauna ne inchipuim – ceea ce se confirmă în majoritatea cazurilor – că întâi s-a născut textul și apoi ilustrațiile. Graficianul, după ce se familiazează cu textul, desenează imagini care să-l completeze și, eventual, să-i *dea culoare*.

În cazul cărții de față, ordinea a fost inversă. Întâi au existat imaginile. Tudor Banuș, cu imaginația lui debordantă, a pictat literele alfabetului, dând fiecărei litere nu numai o imagine aparte, dar și un sens plin de înțelepciune și umor. Iar cel care, cu un spirit glumeț și inimitabil, a încercat să transpună în versuri aceste imagini a fost Șerban Foarță, exact poetul potrivit pentru a ilustra în cuvinte asemenea desene. Și a ieșit o carte cum nici nu mai există alta, în care umorul, înțelepciunea și rafinamentul sunt înmănuncheate într-un volum original și de o mare frumusețe. Nici nu-i de mirare că editorul, el însuși un poet – **Nicolae Tzone** – a scos la iveală cea de-a doua ediție a cărții, prezentată într-o grafică de zile mari.

Precum se cuvine, în carte apare întâi, pe o foaie separată, desenul reprezentând imaginea literei din alfabet închipuită și pictată de Tudor Banuș, iar pe foaia următoare găsim explicația verbală, în versuri, a fiecărui amănunt din desen, interpretat cu tâlc, farmec și umor de Șerban Foarță. Cititorul are timp, întâi să privească îndelung desenul, pentru ca apoi să se cufunde – cu deliciu – în versurile prin care poetul *explică* desenul.

Parcurgerea alfabetului prezentat în acest fel m-a emoționat. Se spune că un

mare actor e în stare să stoarcă lacrimile pubicului chiar și numai prin recitarea – nuanțată – a alfabetului. Până astăzi nu prea am crezut povestea asta, dar acuma știu și cred: prezentarea alfabetului poate emoționa atunci când e făcută cu mare artă. Iar în cazul de față, ambii autori sunt artiști *mari*!

Voi da numai câteva exemple de imagini și fragmente din poeziile care le *ilustrează*, dar cartea trebuie avută în mână, mângâiată, citită și recitită!

*„Litera **B** e o pereche*
de ochelari, dar nu de cal, –
chiar dacă, tolănit, de veghe

stă, la răstimpuri, câte-un cal,
în bucla ei de jos" [...]

*„**F:** „Stai la mansardă; ai, de zestre*
o scripcă și, în rama unei
primăvăratice ferestre
tu cânți ,– dar nu în clarul lunei

ci matinal, când, pe fereastră,
poate să-ți intre câte-o viespe
de-afară,-n vreme ce,-n fereastră,
tu cânți, iar veninoasa viespe

care-mprejurul tău se plimbă
și te amenință, – să nu zici
că zumzetul nu și-l preschimbă
în cea mai dulce dintre muzici" [...]

*„**M** va fi fost, cândva, o bară,*
la capete, cu doi stâlpi lungi,
pe care,-n fiecare vară
se da, pe bară, huța-huța,
până târziu de tot, maimuța" [...]

„Sinuos, siflant și serpentin,
***S** șerpuie: șuieră surd*
sau sâsâie sonor; schiază-n
stil slalom; spune-i -se sigma-n
Sporade,-n Samorthrace,-n Sparta
și scrie-se Σ, σ sau ς..." [...]

Nu pot cita întreaga carte și mi-a fost greu să aleg literele din alfabet pe care să le exemplific. Fiecare dintre ele e fermecătoare și ca desen și ca ilustrație poetică. Cititorul are întâi contact cu imaginea și, datorită detaliilor, e ademenit la un lung popas în fața ei, pentru a nu-i scăpa niciun amănunt. Parcurgându-le pe îndelete, picturile lui Tudor Banuș mi s-au părut atât de dense încât parcă ar fi invitat pe cineva să ni le „istorisească". Iar Șerban Foarță, nu numai că a răspuns la chemarea imaginilor, dar, lăsându-se pur și simplu sedus de frumusețea lor, și-a desfășurat în fața noastră toate capacitățile lui de povestitor, de mânuitor al cuvintelor, de poet, de artist.

Aș spune, în încheiere, că *Abecedaur* este o carte pentru toate vârstele: pentru cei mici, care descoperă literele și le pot reține acompaniate de versurile ilustratoare, pentru părinții care vor citi cartea copiilor lor, dar și pentru toți ceilalți, adulți sau ajunși la vârsta înțelepciunii, care știu încă să vibreze la frumusețea unei asemenea cărți.

Vă felicit și vă mulțumesc din toată inima, **Șerban Foarță**, **Tudor Banuș** și **Nicolae Tzone** pentru această unică și fermecătoare carte!

Mississauga, Ontario, Canada

„O minunată călătorie
în lumea pe care ne-o oferă
cei doi talentați artiști,
unul poet,
celălalt pictor."

Teatru

ÎN UMBRA PROFETULUI
Piesă de cameră în două acte de Daniel Onaca

Adina Romanescu, *Tristan Tzara*, cărbune și cretă pe hârtie, 20 aprilie 2020. Inedit

Locul și timpul acțiunii: Paris, toamna anului 1933
Mediul fizic: salonul din casa lui Tristan și Greta, din Montmartre

Personaje:

Tristan Tzara, 35 de ani, scandalagiu și estradpoet
Greta Knutson, 34 de ani, soția lui Tristan, pictoriță
Félicie, cookie-ul familiei și menajeră
Un grup de prieteni în cercul suprarealiștilor (André Breton, Nils și Thora Dardell, René Char etc.)

Primul act

Întuneric. Se vede doar un bărbat în costum negru și mănuși din piele; seamănă cu o pasăre de noapte.

O voce feminină (*din off*): Mare Maestru al auto-înșelăciunii! Juri să spui adevărul, întregul adevăr și nimic altceva decât adevărul?

Tristan: Nu. Nu am încredere în justiție, chiar dacă această justiție este exercitată de Dada.

O voce feminină: Știi de ce ai fost acuzat?

Tristan: Bineînțeles, pentru că sunt Tristan Tzara.

O voce feminină: Acuzatul de față vrea să apară în postura de idiot?

Tristan: Da, vreau să mă prezint drept complet idiot, un artist al aparenței. Vreau să trăiesc fără țară, fără lege și fără religie. Vreau să privesc doar spre viitor.

O voce feminină: Rog juriul să țină seama de faptul că avem în fața noastră un escroc autentic; un mincinos care spune că minte. Învinuitul dorește poate să fie internat?

Tristan: Nu, nu caut să scap de casa de nebuni, unde îmi duc viața. Priviți cu atenție! Sunt un idiot, o paiață, un caraghios, uita-ți-vă la mine cu atenție! Sunt mic, urât… fața mea e lipsită de expresie… Sunt ca fiecare dintre voi!

O voce feminină: Pentru că acuzatul refuză să-și recunoască vinovăția, este condamnat la libertate pe viață! Sărman derbedeu, acum ieși la lumină. Ești liber! Închisoarea o porți în inima ta.

(Se aud aplauze, ovații și replici izolate.) Hai, hai! Grăbește-te!

Cercul de lumină se lărgește astfel încât devine vizibilă întreaga scenă: un salon. Peretele din fundal se deschide spre hol. O fereastră. Pe pe perete, 3-4 tablouri, artefacte africane (măști, statui). În stânga, ușa spre bucătărie; la dreapta, treptele unei scări ce duce la etajul superior. În afară de Tristan și Greta, mai sunt prezenți câțiva artiști, poeți – prieteni de familie. Mobilierul constă din: o masă lungă de sufragerie, scaune (unul răsturnat pe podea), un piedestal cu o pasăre mare neagră pe el. E noapte târzie. Stare de spirit vivace. Încăperea în dezordine (semne că petrecerea a durat mult). Se aud râsete.

Voci: Bravo! Bravo! Cel mai mare artist în viață! Cel mai mare artist al vieții!

Oaspeții mulțumesc pentru seara petrecută și se pregătesc cu toții să plece spre casă. Cele două gazde se postează de o parte și de alta a ușii de intrare și schimbă amabilități cu ei. Din fundal răzbat replici în surdină:
– Fiecare sezon are noua lui minciună.
– Trăim vremuri apocaliptice pentru artă, pentru comerțul cu artă: dezastruoasă!
– Este o epocă de speculații și înșelăciuni… o epocă nesănătoasă.

Greta și Tristan rămân, în fine, singuri în sufragerie.

Greta: Doamne, ce seară! Minunat!… Acum sunt ruptă de oboseală, dar nu am chef să merg la culcare… A mai rămas ceva vin?

Tristan: Mai avem ceva, dar… nu-l putem bea.

Greta: De ce nu? Ne lipsesc paharele cumva?

Tristan: Pahare avem destule, dar… *(în șoaptă)* ne lipsește un cadavru!

Greta Knutson, fotografie prelucrată

Amândoi izbucnesc în râs, Tristan toarnă vin în pahare, Félicie intră, ridică scaunul răsturnat pe podea și începe să adune niște lucruri pe masă.

Greta: Mulțumesc, Félicie. Lasă-le așa până mâine. Acum e târziu. Ești liberă. *(Felicie iese, Greta se întoarce spre Tristan.)* Mai ai fițuica lui?

Tristan: Nu e a lui, e a noastră! Doar am scris-o împreună! *(Găsește biletul și citește cu voce tare.)* „Cadavrul rafinat bea vinul nou".

Greta *(ridicând paharul)*: Vechiul pahar este golit de ucenicii lui André.

Tristan *(ciocnind paharul cu soția lui)*: Gâtlejul lui André ratează ultimele picături. *(O prinde pe Greta de braț și vrea să o tragă spre el.)* Greta este înghițită de…

Greta: …lupul cel rău!

Tristan atinge piedestalul din greșeală. Pasărea de pe el e gata să cadă, dar o prinde înainte ca aceasta să atingă podeaua.

Tristan *(cu ton schimbat, iritat)*: Nu poți pune drăcia asta în altă parte?

Greta *(ia pasărea din mâna lui Tristan și se uită la ea. O mângâie tandru și îi vorbește lui Tristan peste umăr)*: Nu tu mi-ai cumpărat-o? *(O pune pe masă și se îndreaptă spre scară.)* Mă duc și mă schimb.

Greta urcă treptele spre etajul superior. Rămas singur, Tristan se apropie de fereastră și se oglindește în ea.

Tristan *(pentru sine)*: Ce ciudat! Toți acești pierde-vară, târfele astea, adunătura asta de mici-burghezi… negustorii de artă… Cine ar putea spune care dintre ei e mai de ispravă? Pipița aia care pozează pentru Man Ray e oare o femeie stricată pentru că alege plăcerea imediată în loc să „se păstreze" pentru viitorul ei soț? O fi mai bună fița aia, care plânge la soarta tragică a eroilor din filmele siropoase, dar îi disprețuiește pe sărăntocii care strică aspectul străzii Avenue Junot!? *(Face un pas înapoi și se uită la unul dintre obiectele africane.)* Cu cât suntem mai civilizați, cu atât suntem mai orbi. Cei care au creat aceste lucrări ar putea deosebi mult mai bine calitatea de superficialitate. Misionarii noștri culturali… dezgustați de gustul vulgar al poporului! *(Mai face câțiva pași și se oprește iar în fața ferestrei.)* Firma de la intrarea unui birt parizian este mai valoroasă decât un tablou prost

făcut. Pentru că este autentică! Mai complicat decât atât nu e! În mijlocul acestor înșelătorii, de ce să nu dăruim oamenilor dreptul de a visa? Dacă nu putem eradica ipocrizia din lume, putem măcar să o expunem, astfel încât toată lumea să râdă de ea.

Greta se întoarce îmbrăcată într-o rochie de casă și se lasă cuprinsă în brațe de Tristan.

Tristan *(arătând cu capul spre pasărea împăiată)*: Ai putea să o iei sus, în atelierul tău, de exemplu.

Greta *(se ridică și ia în mână pasărea de pe masă. Începe să-i pună întrebări cu voce tandră)*: Micul meu oracol… ne vom simți bine acolo sus? Ne va lipsi lumea de aici?

Tristan: Nevermore!

Greta: Îi va fi lumii dor de noi?

Tristan: Nevermore!

Greta: Ni se va șterge numele după moarte? *(Tăcere mai lungă.)* Acesta să fie scopul vieții? *(Pune cu mare grijă pasărea înapoi pe piedestal.)*

Tristan: Viața are un singur scop: divertismentul! Sensul vieții este distracția și plăcerea! Pentru a consfinți acest lucru, va trebui să găsim legi noi. *(Schimbă brusc tonul.)* Pe dracu! Nu trebuie să existe niciun fel de lege. Jos cu legile și cu criteriile!

Greta: Într-o lume fără criterii, orice rău este posibil.

Tristan: Criteriile sunt doar prejudecăți… iar prejudecățile noastre sunt ca niște frunze care plutesc într-o baltă stătută. Doar excesele merită interesul nostru!

Greta: Te-ai gândit cât de mult rău pot naște astfel de înșelătorii?

Tristan: Nu contează. Oamenii le vor iubi cu atât mai mult.

Greta: Începi cu tine însuți și pe urmă ajungi să-i înșeli pe alții. Dacă nu ai norocul să cazi de pe cal până atunci.

Tristan: Este mai bine să cazi de pe un armăsar focos, decât să călărești toată viața o mârțoagă. *(Cu voce teatrală.)* DADA, Compania pentru exploatarea vocabularului. Regizor: Tristan Tzara. Silogismul colonialist: Nimeni nu-și poate evita destinul. Nimeni nu poate evita DADA. Doar DADA te poate ajuta să-ți eviți soarta!

Greta: Sărmană ființă!… Compusă doar din cuvinte împreunate la întâmplare.

Tristan *(prostindu-se)*: Pierdut corp iubitor de cuvinte constând din formulări înfășurate în hârtie de staniol. Găsitorului i se promite recompensă.

Greta: Ori încerci să-ți ascunzi gândurile, ori ești extrem de sincer. Acum ar trebui să râd?

Tristan: Vezi tu, când artistul adevărat aude despre Dada, încearcă să o practice. Când bogații și burghezii fandosiți aud despre Dada, râd și încep să zornăie punga lor cu galbeni.

Greta: Acum ești nedrept!

Tristan *(își pune un joben în cap și se întoarce spre cu fața spre public)*: Dreptatea? O vorbă de dânșii inventată! *(Se întoarce din nou spre ea.)* De aceea, trebuie să luăm distanță față de morala mic-burgheză și să atragem omenirea pe drumul unei revoluții existențiale. Dreptatea autentică este sinonimă cu absența oricărei dreptăți. E bine de știut asta!

Greta *(cu ton grațios)*: Lupule… Cred că acum e vremea să renunț.

Tristan: Vrei să renunți? Nu vei mai continua să pictezi?

Greta: Nuuu, de la asta nu vreau să mă abțin.

Tristan: Dar atunci de la ce?

Greta: De la nopțile noastre vesele împreună cu ceilalți… De la „experimentele" noastre.

Tristan: Glumești?

Greta: Chiar și la astfel de glume vreau să renunț.

Tristan: Nu vei mai participa la spectacolele noastre? Nu vrei să-i mai întâlnești pe Nils, pe Tora… pe toți ceilalți?

Greta: Nu atât de des ca până acum.

Tristan: Să nu mai vorbim de René…

Greta: Trebuie să-l aduci iar în discuție?

Tristan: Este tabu numele lui aici în casă?

Greta: Ai nevoie tot timpul de hrana pentru alimentarea geloziei tale ori vrei să mă faci să mă simt vinovată?

Tristan: Nu crezi că e amuzant? Sunt de acord cu tine, că nu suntem la fel de spontani ca giganții acelui deceniu ’20 sălbatic, așa cum se spune, dar… oricum… Și acum, când André a început cu expunerile lui teoretice… Uneori simt că particip la o prelegere la École Normale. Prea multă știință și prea puțină artă! I-am spus…

Greta: Micuțul meu lup… noi ne-am mutat aici, la Paris, să ne dedicăm artei. Acum socot că a venit timpul să mă ocup serios de ceea ce este scopul meu suprem.

Tristan *(după o lungă tăcere)*: Deci tu vrei să stai acolo… singură, în fața șevaletului ca să încerci să prinzi de coadă esența realității!

Greta: Nu fi sarcastic acum.

Tristan: Nu dai dovadă atunci de lipsă de loialitate față de cauza comună a grupului nostru?

Greta: *„La umbra marilor stejari, nu cresc copaci”*. Nu conaționalul tău, Brâncuși, a spus asta, atunci când i-a refuzat oferta lui Rodin? Apropo… mi-ai promis să mă ajuți cu contactele tale.

Tristan: Nu ai avut expoziția ta personală de la galeria de artă franco-suedeză!? Ca să nu mai vorbim de cea de la Galerie Moderne.

Greta: Nu te prosti acum! Eu vorbesc serios. Știi foarte bine că asta nu e de ajuns… Trebuie să găsești un local bun printre galeriile importante de pe malul Senei… Nu veni să-mi spui că nu poți găsi un loc potrivit! Tu, cu toate relațiile tale. *(Cu fața întoarsă spre public.)* Să-mi pună o pilă, adică!

Tristan *(deranjat)*: O să caut! O să caut!… Nu e nevoie să-mi reamintești.

Greta: Poți ruga pe unele dintre… prietenele tale. Ele nu pot refuza să-i dea o mână de ajutor unui… „bun prieten”. Chiar dacă sunt invidioase pe mine. O pot face de dragul tău. N-am dreptate, lupul meu?

Tristan *(gânditor)*: Nu-mi dă pace gândul… Cei din micul nostru anturaj n-or să se bucure când vor afla că nu vrei să mai fii cu noi. Cercetările noastre pe care…

Greta: Micuțul meu lup… Pentru mine nu există altă alegere decât să am liniște, pentru a-mi putea cultiva arta și propriul meu adevăr.

Tristan: Arta nu se cultivă frecând o pânză cu o pensulă muiată în culori… Și nici izolându-te de lume! Elitismul este echivalent cu sterilitatea!

Greta: Lupul meu… Trebuie să știi că m-am săturat să suport toate aceste acuzații de trufie puse în cârca unei femei care vrea să se exprime prin pictură.

Tristan: Eu nu acuz pe nimeni, ci doar susțin că artistul modern creează opere de valoare prin lucrul cu propria sa viață. Important este stilul de viață!

Greta: A fi modern nu este o valoare în sine.

Tristan: Aici ai dreptate; nimic nu reprezintă o valoare în sine. Nu suntem cu nimic mai prețioși unii decât alții. Trebuie să luptăm pentru dreptul de a putea urina în toate culorile curcubeului.

Greta: Cum putem găsi întregul atunci?

Tristan: Nu-l putem găsi pentru că nu există „întreg”. Totul este doar o supă nenorocită. Totul se află într-o permanentă stare de disoluție. Dincolo de limitele rațiunii!

Greta: Putem aborda adevărul în absența rațiunii?

Tristan: Atunci când propovăduiau adevărul, profeții Vechiului Testament nu apelau la rațiune… Doar că… nu există niciun adevăr veșnic! Există doar o **credință** în adevăr. Toate celelalte sunt construcții sociale. Până și sexul este o astfel de construcție! Construcție socială, joc de putere murdar! Chiar tu ai spus că vrei să fii singură, cu adevărul tău.

Greta: Nu ar fi vremea să mergem la culcare? Sunt cumplit de obosită. E prea târziu ca să purtăm o astfel de discuție.

Tristan: Din contră! Vorba marelui Will: e atât de târziu încât s-ar putea spune că e devreme. Poți să mă

împușți, dacă n-am dreptate: ne aflăm cu cel puțin o jumătate de secol în avans ca să purtăm o astfel de discuție.

Greta: Tu și profețiile tale!...

Tristan: În fond, adevărul este ceea ce derivă din apartenența la o anumită clasă socială. Lucrul ăsta l-am învățat la Zürich, pe vremea când jucam șah cu Lenin. Un drac împielițat, al naibii de inteligent și mare iubitor de artă.

Greta: De unde a derivat adevărul pe vremea când așteptam să ne mutăm în această casă? De la tine, în vreme ce tremurai de frig în cămăruța ta de la hotelul Istria? De la mine, când veneam acolo să te vizitez? Ori de la prietenul tatălui meu, arhitectului vienez, în timp ce facea schițele acestei locuințe? Sau, cine știe, poate că a derivat din buzunarul tatălui meu.

Tristan: Uite, avem aici un exemplu tipic pentru felul în care femeile înțeleg să poarte o discuție! Este bine știut că ele nu se pot păstra în limitele impuse de sfera principiilor. Crezi că am uitat că trăim din averea familiei tale? De ce trebuie să recurgi la astfel de referințe triviale? Când, de fapt, noi încercam amândoi să convenim asupra unui singur lucru: acela că adevăru, nu este ceva care stă pitit undeva și care așteaptă să fie cules, ci un lucru pe care noi înșine trebuie să-l creăm. Zilnic!

Greta: Știi cum arată adevărul pe care l-am creat noi împreună?... Este ca un coridor de cenușă în mijlocul unei mări strălucitoare, unde eu aș fi putut să înot liberă ca un peștișor. *(Lumina din jurul ei scade încet până când se face aproape întuneric. În final se vede doar silueta ei, luminată de o zare cenușie.)* Și pe acest coridor mă plimb ca o cârtiță oarbă, lovindu-mă de pereții prăfuiți... și nu pot găsi calea spre lumină.

Tristan: Cel puțin acolo înăuntru ești liberă.

Actul al doilea

Același moment al zilei, același salon ca și în primul act. Pe peretele din fundal atârnă mai multe picturi. Pe masa de cafea, o sticlă goală de vin și două pahare. Greta coboară pe scări cu două valize. Le pune jos, într-un loc puțin mai ferit și se urcă din nou. Tristan se întoarce acasă de la una din escapadele sale nocturne (fredonează o șansonetă și are sub braț un tablou învelit într-un ziar). Desface ziarul, îl pune deoparte și așează tabloul pe podea, sprijinit de perete. Se așează pe un scaun și dă cu ochii de paharele „uitate".

Tristan *(de la sine)*: „Cadavrul delicios bea vinul nou!"

Greta coboară din atelierul ei. Cei doi se salută și se îmbrățișează.

Greta *(arătând spre tablou)*: De la cine l-ai primit?

Tristan: De la Max.

Greta: Curând vor fi plini pereții de pânzele prietenilor tăi.

Tristan: Nu sunt și prietenii tăi?

Greta *(fără a răspunde)*: Te-ai distrat bine în compania trupei vesele?

Tristan: Este întotdeauna bine în compania prietenilor. *(Greta începe să ridice câteva lucruri pe masă.)* Deși... René nu a fost cu noi, bineînțeles... Nu știu cu ce se ocupă în ultimul timp... Înainte se ținea tot timpul după mine. De la o vreme e mai rezervat. Poate că se joacă de unul singur. Sau... *(cu o privire semnificativă)* joacă la două capete! *(Cu voce revigorată.)* Dar tu? Cum merge cu... pictura? *(Greta pleacă la bucătărie cu o tavă cu pahare goale.)* Știi ce am descoperit în vara asta? În timp ce erai plecată la Stockholm? Am recitit baladele lui Villon *(Greta se întoarce în salon)* și am ajuns la concluzia că toate sunt cifrate! Poetul cuprinde în ele tot adevărul despre sentimentele și crimele lui. Este o mare performanță să poți scrie astfel.

Greta: Cât de cât le poți bănui. E destul să te gândești la felul cum și-a încheiat socotelile cu viața.

Tristan: Fiecare dintre noi își alege propria formă de eșec. Te-ai gândit vreodată că, în fond, esența existenței este chiar eșecul? Dacă recunoaștem asta, ne putem apropia din nou unul de altul... și ne putem salva.

Greta: În ceea ce mă privește, singura salvare este munca serioasă. *(Dispare din nou în bucătărie.)* Ce ați făcut de fapt noaptea trecută? *(Se întoarce, se uită la ziarul lăsat pe masă, îl ia în mână și îl frunzărește.)* Aici nu e consemnat nimic; niciun scandal, nicio intervenție a poliției. (*Tăcere. Greta continuă să răsfoiască ziarul*). Scrie mai multe despre Adolf Hitler… Aici avem un profet care nu-și pierde timpul! Salvatorul poporului care crede în el! Umbra lui se va întinde și toți or să creadă că anul 1933 le-a adus lumină și libertate.

Tristan: Ai mare grabă să urci în atelierul tău?

Greta: De ce întrebi?

Tristan: Mă gândeam că am putea… juca iarăși „cadavrul rafinat”… doar tu și cu mine.

Greta: Lupule! Iar începi cu asemenea copilării? Ar trebui să te culci. Ești obosit.

Tristan: Haide! Nu durează mult. Uite aici: Eu scriu prima jumătate a propoziției. *(Începe să scrie cu febrilitate pe o bucată de hârtie.)* Așa! Uită-te! *(Îi trece hârtia Gretei.)* Acum e rândul tău!

Greta *(resemnată)*: Ești imposibil. *(Ia un creion și începe să scrie.)*

Tristan *(maimuțărindu-se)*: Sunt artistul supraviețuitor al lucrurilor imposibile!

Greta *(a terminat de scris și îi returnează indiferentă hârtia lui Tristan)*: Citește-l acum!

Tristan: Nu, mai scriem una și pe urmă citim împreună amândouă propozițiile. Te rog! Acum începe tu! De dragul dreptății… *(Cu voce schimbată.)* Unde este faimosul tău simț al justiției? L-ai abandonat în bucătărie?

Greta: Ultima oară!

Tristan *(plin de viață și fericit)*: Ultima, dar nu cea din urmă!

Greta: Promiți că este ultima!?

Tristan: Da, da! Jur pe onoarea mea dadaistă nepătată!

Greta *(mormăind)*: Caraghios… *(Scrie și iar îi trece hârtia lui Tristan.)* Poftim!

Tristan *(aproape cântând)*: Mulțumesc, mulțumesc… dulcea mea judecătoare. *(Preia hârtia pe care scrie și el.)*

Greta: Gata, Tristan! Acum nu vreau să mă mai joc.

Tristan: Stai așa! Nu am terminat încă… deci aici… da! *(Foarte mulțumit)*. Lucrarea de artă este desăvârșită. Vrei să-și citesc rezultatul?

Greta: Dacă ți se pare că e amuzant…

Tristan: Cum? Pentru tine nu are nicio importanță, nicio semnificație?

Greta: Ce semnificație pot avea niște cuvinte aruncate la întâmplare pe un petec de hârtie?

Tristan *(izbucnind)*: Doamne, Dumnezeule, Greta! Cum poți vorbi așa! Dacă te-ar auzi André, te-ar exclude pe loc din selecta noastră societate care…

Greta: N-am fost niciodată SS-istă! Nu admir „Societatea Științifică a Suprarealiștilor”. O știință care nu te apropie de Dumnezeu nu are nicio valoare.

Tristan: Dacă ai ști cât de mult urăsc autosuficiența sforăitoare a snobilor care îi disprețuiesc pe alții pentru lipsa lor de educație…

Greta: Nu nivelul lor de educație îl disprețuiesc eu, ci auto-înșelăciunea lor. Și dorința lor de a stabili norme pentru alții, norme izvorâte din propria lor lașitate și sărăcie spirituală. Aroganța de a ignora toate reperele culturale. Ei nu înțeleg că… pierzând aceste lucruri, își pierd, de fapt, propriul lor suflet!

Tristan *(după o tăcere mai lungă)*: Nu te aștepta să-ți răspund. Nu am de gând să mă erijez în avocatul apărării.

Greta: Nici nu e nevoie. Tot ce vreau să știu este sensul din spatele jocului tău.

Tristan: Asta vrei să știi? Ei, bine… Atunci să le luăm pe rând, pentru că există mai multe sensuri. În primul rând resping tot ceea ce are de-a face cu tradiția. Toate imitațiile și încremenirea în modele învechite.

Greta: Atitudine foarte onorabilă. Deși nu e din cale afară de originală. Ba este chiar destul de banală… aș îndrăzni să spun. De la insurgența romanticilor am ajuns să fim rebeli cu toții.

Tristan *(fără să ia notă de observațiile Gretei)*: Disprețuiesc obstrucționarea imaginației. Conformismul mă face să vomit.

Greta: Conformismul este și un mod de a cinsti munca.

Tristan: Munca? Nu am auzit de ea.

Greta: Obișnuiește să flaneze de-a lungul cheiurilor Senei… Uneori… când nu o vede nimeni.

Tristan: Posibil… Oricum *(revine la poza la tonul declarativ)*, nu vreau să fiu dependent de opiniile altora.

Greta: Dacă îi respingi chiar și pe cei care îți împărtășesc principiile, riști să trăiești suspendat între sentiment și rațiune.

Tristan *(ignorând-o)*: Mai presus de toate, urăsc slăbiciunea.

Greta: Pentru cei care ignoră adevărul, este ușor să fie puternici. Și mă urăști și pe mine, Tristan.

Tristan: Nu, nu te urăsc…

Greta: Ba da, mă urăști pentru că ți-am dat libertatea să fii tu însuți. Pentru că te-am obligat să-ți vezi neputința de a stabili o scară de valori pe care să te poți baza cu adevărat… Este un lucru să faci o prostie când ai 18 ani și alta când ești om matur. Nu mai suntem în culisele de la cabaretul Voltaire … De fapt, ce vrei tu cu adevărat? Pentru că nu le poți avea pe amândouă. Dacă dai câștig de cauză prefăcătoriei tale, te pierzi pe tine, dacă vrei să îți păstrezi natura intimă, va trebui să renunți la stilul tău de viață. Nu poți fi un profet pentru două lucruri opuse. Vine o vreme când trebuie să alegem între minciună și adevăr.

Tristan: Adevărul?… Uite, **aici** avem adevărul. *(Citește cu ton declamator prima propoziție de pe hârtia pe care o ține în mână.)* „Vizitatorul secret… nu dorește să crească". *(Cu ton încărcat de falsă gravitate.)*. Greta, ai folosit patru cuvinte în loc de trei. *(Tăcere lungă.)* Ei?

Greta: Ei, ce?

Tristan: Ce zici de asta?

Greta: Am încălcat „sfintele reguli ale jocului". Nu tu ai proclamat că poți câștiga jocul, ignorându-i regulile?

Tristan: Nu, nu. Ce spui despre semnificația sensului? Despre sensul sensului, ca să spun așa?

Greta: Ce pot spune despre o formulare lipsită de sens?

Tristan: Serios? Atunci ascultă cum sună formularea a doua *(citește de parcă ar emite o sentință)*: „Oracolul negru… dispare în noapte". *(Cu expresie de iluminare.)* Să nu-mi spui că nici asta nu are sens!

Greta: Are sensul unei idioții aleatorii!

Tristan *(cu voce de preot la amvon)*: „Fiecare fenomen are un scop. Întâmplarea este doar ceva aparent", André Breton dixit! Dacă ai analiza mai profund această formulare, ai descoperi ușor ce se ascunde în spatele întâmplării întâmplătoare.

Greta: Nu ar fi mai bine să faci analiza acțiunilor noastre non-întâmplătoare.

Tristan: Cum ar fi, de exemplu…?

Greta: Cum ar fi încăpățânarea ta de a mă face să mă simt vinovată… Dacă vrei să știi, cine mi-a făcut companie toată seara, în timp ce tu experimentai cu prietenii, de ce nu mă întrebi direct?

Tristan: Pentru că nu mă interesează să aflu asta.

Greta: Nu am fost de acord de la început? Nu am acceptat de bună bună voie să avem o căsnicie deschisă? Spune! Fără ca celălalt să facă mutre. Nu-i așa? Răspunde acum!

Tristan: La această întrebare încuietoare nu-ți pot răspunde.

Greta: De ce nu? De dragul abaterii de la regulile jocului?

Tristan: Pentru că nu răspund la întrebări care conțin propriul răspuns.

Greta *(resemnată)*: Nu încerca să te fofilezi din nou, Tristan. *(Cu renăscută iritare.)* Atunci de ce mă urăști?

Tristan *(izbucnind)*: Nu pe tine te urăsc, Greta, ci pe parvenitul ăla de la René. Și nu pentru că te întâlnește pe ascuns, ci tocmai pentru că este o canalie, o lepră, un nenorocit de parvenit scârbos care se folosește și de bărbați și de soțiile lor pentru a răzbi în lume. Un tip respingător care vânează faima călărind pe caii altora… Când mă gândesc la cât de mult l-am ajutat, câte contacte i-am facilitat acestui nimeni, acestui impostor… Și pentru tot ce am făcut pentru el nu am primit nici cel mai mic semn de recunoștință!

Greta *(întrerupe cu voce extrem de slabă)*: Nu tu ești în măsură să vorbești despre recunoștință.

Tristan: Ce vrei să spui?

Greta: Tu cât de recunoscător i-ai fost tatălui meu? Cel care a plătit pentru casa în care locuim și care încă ne sprijină cu bani? Cum am scoate-o la capăt fără ajutorul lui? Cât de multe foloase am avea de pe urma faimei tale dacă nu am avea cu ce plăti întreținerea? Dacă arunci în aer moștenirea mea burgheză, așa cum declari în faimoasele tale manifeste, din ce am mai trăi? I-ai mai putea invita la cină pe prietenii noștri artiști? Nu te-ai gândit niciodată la asta, Tristan? Nu doar eu am apelat la ajutorul tău în toți acești ani. Și tu ai profitat de mine. M-ai folosit cel puțin la fel de mult! Și fără să arăți nici „cel mai mic semn de recunoștință".

Tristan *(resemnat)*: Ce pot să fac? Sunt doar un discipol, ca și-a luat asupră-și misiunea de a încânta lumea. Am încercat să obțin libertatea dincolo de granițele convențonalului.

Greta: Ești doar o vârtelniță, gata să juri credință oricărui profet.

Tristan *(strigă la ea)*: Psiholog blestemat! Scriitoare ar fi trebuit să te faci!

Tristan se ridică violent, ia foaia de hârtie, o face mototol și o aruncă pe jos. Cocoloșul de hârtie se lovește de una dintre valizele Gretei.

Tristan: Greta, astea ce caută aici?

Greta: Sunt bagajele mele. Mâine dimineață plec și te las cu minciunile tale.

Tristan: Te întorci în Suedia?

Greta: Nu. Am descoperit un sătuleț liniștit în Pirinei, unde pot gândi și lucra în liniște.

Tristan: Cât timp vei sta acolo?

Greta: Nu știu încă. Atâta timp cât va fi necesar *(Se îndreaptă spre scară.)*

Tristan: Intenționezi să… începi o nouă viață alături de René?

Greta *(urcând treptele spre studioul său)*: Orice viață nouă începe atunci când renunți la ceea ce iubești cel mai mult.

Tristan *(strigă la Greta care a dispărut la etajul superior)*: Și ce iubești tu cel mai mult, Greta?

Lumina scade până când nu se mai vede decât silueta estompată a lui Tristan. Umbra lungă a unei păsări de noapte se alungește peste el. De la etajul superior se aude vocea soției.

Greta: O să aflu acolo,Tristan.

Tristan se oprește lângă piedestalul cu pasăre, o ia în mână și o ține în fața ochilor lor, precum Hamlet cu craniul.

Tristan: Adevărul sau minciuna! Să minți, așa cum stăm acum, pe marginea prăpastiei, pretinzând că trăim, că totul este bine în cea mai bună dintre lumile posibile… și să privim cum nebunia se răspândește în lume? Ori să ieșim cu toții în stradă și să sfidăm minciuna?

Tristan trântește statueta care se sfărâmă pe podea. Greta năvălește în salon venind pe scări.

Greta *(țipând speriată)*: Lupul meu!… Ce-ai făcut?

Tristan: Am sfărâmat nodul gordian…

Greta se uită la cioburile de pe podea. Culege câteva de pe jos și le privește cu tandrețe.

Greta *(cu voce tristă, mai mult pentru ea)*: Nu se mai poate repara.

Tristan își pleacă fruntea pe spătarul unui scaun. Greta se apropie de Tristan și își pune brațele în jurul gâtului.

Greta: Știi și tu asta, Tristan.

Tristan: Nu asta ai vrut, Greta?

Greta: Acum e mai bine acum, Lupule?

Prin cele trei ieșiri – pe hol, bucătărie și la etaj – năvălesc prietenii cuplului, îmbrăcați în haine carnavalești, unii dintre ei cu măști pe față. Începe un spectacol (precum cel de la cabaretul Voltaire) cu muzică stridentă, dans și veselie jucată. Numai cuplul aflat la centru rămâne impasibil la tot ce se întâmplă în jur. Încet-încet, lumina se micșorează. În cele din urmă, numai cele două figuri apar în mijloc, încrementite într-o poziție seamănând cu ***Pietà*** *al lui Michelangelo.*

Sfârşit

Malmö, Suedia

Cronicar de teatru

OMUL ȘI PROFESIONISTUL

Gheorghe Miletineanu

Regizor, profesor, critic de teatru

Nu-mi dau bine seama dacă sunt oameni de meserie în stare să facă afirmația că nu e nici o legătură între caracterul unui om și calitatea lui de profesionist al scenei, actor sau regizor. Nu-mi dau bine seama dacă, afirmând că o asemenea legătură există, ba chiar una intimă, surprind pe cineva sau dacă nu fac decât să clamez, cu aerul că descopăr America, un truism.

Cu îngăduința dumneavoastră, o amintire. În orașul care pe vremuri se numea Leningrad un regizor de prim rang, directorul artistic al unui teatru de prim rang, a scos la public premiera montării sale *Trei surori*, un spectacol cu atât mai așteptat, cu cât regizorul acela, în pofida imensei lui experiențe și a strivitoarei lui celebrități, nu se atinsese niciodată mai înainte de vreo piesă a lui Cehov și mărturisea că ani îndelungați l-a urmărit teama de a ataca vreuna dintre piesele genialului dramaturg. Spectacolul a fost prezentat, fără să fi fost precedat de multă reclamă, dar așteptat cu înfrigurare. Era jucat de o distribuție de stele și se înfățișa, cu aerul lui înșelător academic, ca o lectură absolut înnoitoare a textului știut și răsștiut.

Mulți dintre cei care au susținut atunci actoricește concepția surprinzătoare a regizorului asupra piesei lui Cehov nu mai sunt astăzi în viață. Asta îmi îngăduie să mă încumet acum să povestesc un anumit dialog pe care mi-l amintesc ca și cum ar fi avut loc ieri, despre acea montare.

Rolul lui Cebutkin era jucat în acel măreț spectacol de unul dintre cei mai cunoscuți și mai îndrăgiți actori ai teatrului, un strălucit actor comic. Regizorul voise personajul ca pe unul dintre cei mai lași eroi ai piesei, unul dispus la jalnice compromisuri și degradat sufletește până la a deveni complicele unei crime – Cebutkin știe de duelul ce urmează să aibă loc între Solionîi și Tuzenbach, dispune de toate datele necesare ca să înțeleagă că e pus la cale, premeditat, aproape un asasinat, dar nu mișcă un deget pentru ca să-l împiedice și găsește pentru asta pretexte penibile care se vor filozofice – *„Poate că, de fapt, nu trăim, ci doar ni se pare că trăim…”*.

Se vedea cu ochiul liber că faimosului comedian rolul nu-i izbutise; personajul pe care-l juca el avea șarmul cuceritor obișnuit al actorului, dar mai nimic din cinismul ticălos pe care ținea să-l condamne în Cebutkin viziunear regizorală. Lucrul era puțin ciudat, ținând seama de faptul că, în aparență cel puțin, distribuirea acelui actor în rolul lui Cebutkin părea să fie impusă de Dumnezeu însuși. L-am întrebat, nedumeriți, pe profesorul nostru, un geniu al pedagogiei teatrale – și îmi măsor cu grijă cuvintele – de ce rolul nu i-a reușit marelui actor. Răspunsul s-a gravat pentru totdeauna în memoria mea: „pentru că el nu are UMPLUTURA de care e nevoie pentru Cehov”. Adică n-are statura intelectuală, n-are bogăția de viață lăuntrică, n-are profunzimea fără de care Cehov nu se lasă jucat. Banalul termen gastronomic definea pentru profesor unul dintre factorii determinanți în arta actorului – corespondența dintre personaj și personalitatea interpretului.

În formularea meșterului era, fără doar și poate, și nemiloasă cruzime, dar, mai presus de orice, era adevărul teribil că personalitatea „civilă” a actorului se răsfrânge fatalmente în toate rolurile pe care el le joacă – inteligența sau mărginirea lui, cultura sau ignoranța lui, sensibilitatea sau uscăciunea lui sufletească. Relațiile dintre om și profesionist sunt, neîndoielnic, foarte complicate, dar ele sunt o componentă fundamentală a artei actoricești. Numai că, să vezi și să nu crezi, sunt actori cu reputație de Don Juani, și sunt actori cunoscuți ca soți model – dar nici unii, nici ceilalți nu pot să joace roluri de amorezi, struna necesară pentru asta le lipsește. Sunt oameni foarte de treabă care joacă magnific roluri de netrebnici și ticăloși. Înseamnă că, undeva în adâncul lor nevăzut, există ceva ce vibrează

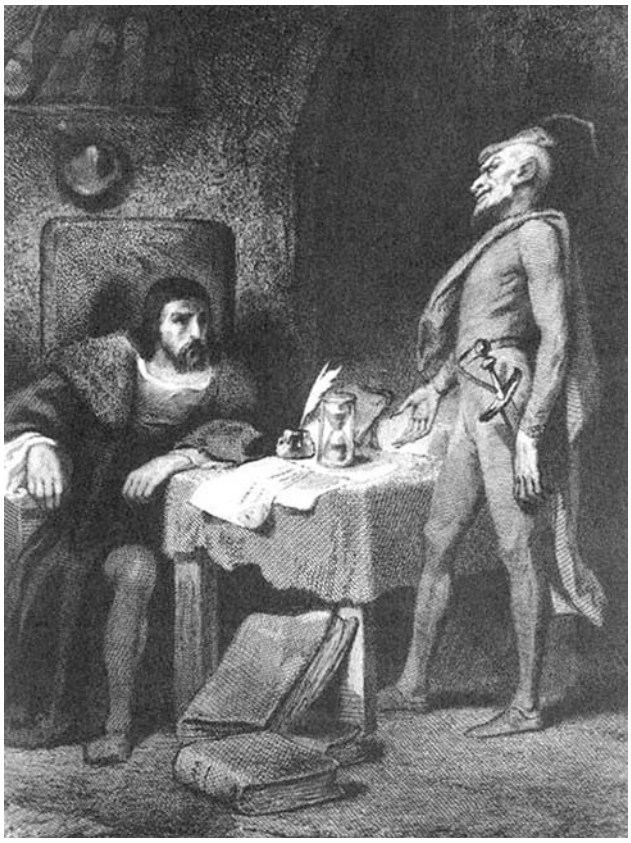

Faust și Mefisto în cabinetul de studiu al lui Faust, gravură de Tony Johannot, 1845–1847

consonant cu netrebnicia și ticăloșia. Regizorul trebuie să ghicească, să intuiască vâna personală a interpretului și să nu încerce a-l „îndesa" într-un *emploi* care-i e cu desăvârșire străin. M-am ambiționat, ca student, să distribui într-un rol de june prim patetic un coleg care se remarcase în roluri de secătură cu farmec. Aveam un alibi – absolut nerod, desigur – într-o distribuire senzațională, de către un ilustru regizor, a unui actor de compoziție, de compoziție cu precădere comică, într-un rol de erou, o distribuire surprinzătoare, încununată de un răsunător success. Fiasco-ul meu de atunci mi-a rămas înțepenit în memorie și m-a ajutat mai târziu să evit, pe cât mi-a fost omenește cu putință, erori de distribuție flagrante.

Cel mai adesea sunt sacrificate prin distribuiri improprii rolurile eroice. Nu orice actriță falnică poate să fie Antigona sau Ioana d'Arc. Pentru rolurile astea e nevoie de o „umplutură" deosebită, de capacitatea de a crede în gestul eroic, care, de-obicei, înseamnă și suprem sacrificiu. La fel cum nu orice femeie frumoasă poate să fie Elena în *Unchiul Vania*, actrița trebuie să fie neapărat și suficient de inteligentă ca să realizeze de ce dramaturgul își disprețuiește eroina.

Problema adecvării depline a actorului, trup și psihic, la rol se complică nu puțin atunci când între actor și rol intervin felurite rele deprinderi profesionale. O actriță care îi declară regizorului că el nu trebuie s-o învețe cum să joace o mamă evreică, fiindcă ea ȘTIE cum se joacă o mamă evreică, e o actriță descalificată ca om de artă – ceea ce știe ea nu e nicidecum în ce fel trebuie jucat personajul specific de mamă evreică pe care urmează să-l joace, ci sunt toate CLIȘEELE legate de *emploi*-ul respectiv. Actrița respectivă târăște după ea, cu ea, în ea nenumărate șabloane actoricești, pe care, eventual, le poate executa cu oarecare pricepere, dar aceste șabloane nu pot înlocui **trăirea** adevărată a unui rol.

La fel, când, la „prima lectură", conu' Leonida și Efimița îmi declară, amândoi într-un glas, și fără drept de apel, că nu e nimic de înnoit în interpretarea acestui text clasic, deoarece SE ȘTIE cum trebuie el jucat, înțeleg numaidecât că trebuie să mă resemnez cu prejudecățile versaților actorilor și să mă abțin de la încercări fără nici un sens de a-i scoate din ale lor.

Trăirea adevărată numai Cel de Sus știe cum se ivește spontan sau cum se lasă stimulată de către regizor, cum se revarsă din personalitatea știută sau numai ghicită, numai bănuită de regizor în actor. Firește că nu mi-a trecut prin cap să-i sugerez interpretului lui Don Carlos că personajul izbucnește în plâns la moartea marchizului de Posa. M-a uimit atunci când actorul mi-a spus, după un spectacol, că n-a mai putut să-și spună vorbele ca lumea pentru că, în scena aceea, îl podidise plânsul.

În *Faust* am imaginat că, în bucătăria vrăjitoarelor, Faust se dedublează într-unul vârstnic, așa cum e el în chip firesc în momentul în care începe acțiunea tragediei, și într-altul tânăr, cum poate a fost cândva sau cum poate se imaginează astăzi, ajuns la bătrânețe sau cum și-ar dori acum să mai fie... Actorul a suferit mult pentru că s-a simțit frustrat de mai multe scene de dragoste generoase, dar, profesionist eminent, și-a depășit, brav, complexul de frustrare. Mi s-a spus însă, cu mult temei, că, în spectacol, privirea acelui actor asupra dubletului lui tânăr și chipeș era de o extraordinară expresivitate – în acea privire se topeau laolaltă admirație sinceră și invidie, regret și nostalgie, durere și acceptare a inexorabilului.

Am pus în scenă cu studenți piesa lui Camus, *Caligula*. Nu numai alegerea piesei era, cum să zic eu, un rămășag, ci și tupeul cu care am distribuit doi studenți în rolul titular, urmând ca amândoi să joace și rolul lui Scipio în reprezentațiile în care celălalt juca rolul lui Caligula. Piesa lui Camus e un text destul de complicat și studenții mei nu erau cunoscători ai doctrinei existențialismului, chiar deloc. Dar și-au iubit cu adevărat personajele, fiecare dintre ei pe amândouă. Repetițiile au fost – și pentru mine, și pentru ei – o bucurie neîntreruptă și „scamatoria" pe care o pusesem la cale a reușit. „Competiția" din-

tre cei doi flăcăi s-a dovedit binefăcătoare pentru amândoi, și pentru amândoi în amândouă rolurile. Și, culmea, au fost foarte „personali" amândoi în ambele ipostaze, au parvenit să suplinească, prin credință totală, puținătatea lor de informație teoretică.

Experiențele mele pedagogice, cumulate în experiența mea ca pedagog, mi-au prilejuit clipe fabuloase, în care, pe neașteptate, distribuiri neașteptate au produs surprizele pe care le-am așteptat; nu am tupeul să scriu „scontat". Așa s-a născut, surprinzător, un foarte convingător maior von Tellheim, aristocrat prusac și militar de carieră, într-un tânăr sefardit aflat inițial la mii de leghe depărtare de personaj.

De calitatea sau lipsa de calitate a actorului ca om depind adeseori izbânda sau eșecul lui într-un rol. Bineînțeles, relația dintre om și rol nu se instituie la scara 1 : 1. Dar relația asta există. Generozitatea unui actor se transmite rolurilor pe care le joacă. La fel, orgoliile lui stupide. Există, de pildă, anumite încăpățânări de *capo comico*, îndărătnicii care se oglindesc inevitabil în ansamblul spectacolului. Un asemenea *capo comico*, actor admirabil, de altfel, a refuzat categoric să învețe pe dinafară anumite pasaje din textul rolului pe care-l juca în regia mea, cu toate că dispunea de o memorie fabuloasă, și în ciuda insistențelor mele, bine argumentate; eroare de neiertat, care mi-a fost reproșată mie; bineînțeles, *capo comico* n-a catadixit să admită că directorul de scenă îi ceruse în mod expres să se ostenească a memoriza pasajele respective.

Regia românească a cunoscut un maestru necontestat al alcătuirii distribuțiilor, un descoperitor neobosit de valențe nebănuite în actorii cu care lucra – Moni Ghelerter. Nu îl pot uita pe Birlic povestind, în *Caleașca de aur*, sfârșitul familiei sale la Babi Yar. *„Aici, doamnă, se sfârșește biografia și începe istoria."* Fraza asta cutremurătoare îmi sună și azi în urechi, așa cum o spunea Birlic…

Și maestrul era un magician nu numai al distribuirilor de-a dreptul uluitoare. Era fericit să scoată din tipare stereotipe actori mult mai puțin faimoși decât Birlic. L-am auzit odinioară exclamând, radios: „Cine-ar fi crezut că actrița X poate să facă rolul ăsta?" Era mândru de lucrul ăsta, și pe bună dreptate, și mi se pare regretabil că această legendară știință și artă par, în zilele noastre, uitate. Și în biografia artistică a lui Liviu Ciulei figurează câteva distribuiri aventuroase, care s-au justificat pe deplin.

În acest punct, al „mirosirii" unor calități invizibile ale anumitor actori, să încerc a pune câteva puncte pe i: regizorul poate să fie un veritabil vrăjitor, dispus să riște ca să pună în valoare disponibiltăți nebănuite ale actorilor cu care lucrează. Trag nădejde că s-a înțeles deja că asemenea riscuri nu pot fi asumate productiv decât de regizori care „se pricep la oameni", cum se spune, care știu să deslușească taine ale actorilor pe care îi distribuie, însușiri ale lor încă nerevelate. Însușiri **ale lor**, și nu însușiri care decurg din ceea ce în engleză se numește *wishful thinking*, iluzii fără nici o acoperire în realitate.

Și nu e vorba numai de roluri – de neuitat sau ratate. De relația dintre om și profesionist depind nu o dată succesul sau eșuarea lui în carieră. Disciplina, modestia, colegialitatea sunt calități care se răsfrâng imediat în jocul scenic. Nu, nu în mod nemijlocit, dar se răsfrâng negreșit. Orgoliul excesiv, siguranța exagerată de sine, vedetismul sunt obstacole de netrecut în construirea unei cariere. Pripeala vanitoasă în pretențiile unor actori de a juca anumite roluri și nu altele lucrează, frecvent, împotriva propriilor lor interese profesionale. Incapacitatea de a coopera cu partenerii se plătește, de către cei care refuză această cooperare, cu înfrângeri profesionale cumplite. Mi-am făcut o mică listă cu actori care s-au socotit subapreciați la ei acasă și s-au grăbit să emigreze pe alte tărâmuri, siguri că, pe alte meleaguri, vor fi promovați neîntârziat direct la Hollywood. Cei mai mulți își popularizează cu asiduitate prin Internet sferturi de succese în străinătate.

În practica de zi cu zi a teatrului relația complexă dintre **om** și **meseriașul** scenei nu se vădește clipă de clipă. Dar ea nu încetează să existe clipă de clipă. Mi se pare oportun să amintesc lucrul ăsta cui încă nu l-a luat în seamă sau cui a dorit să-l ignore. Doamne, câte greșeli profesionale ar putea fi evitate, dacă meseriașii artei scenice și-ar aminti mai des că profesionistul din actor e condiționat în chip implacabil de omul din el!

Tel Aviv, Israel

„Personalitatea «civilă» a actorului se răsfrânge fatalmente în toate rolurile pe care el le joacă. Relațiile dintre om și profesionist sunt, neîndoielnic, foarte complicate, dar ele sunt o componentă fundamentală a artei actoricești."

Istorii mai puțin știute

„THE SCOTTISH PLAY” sau „BLESTEMUL LUI MACBETH”

Costin Tuchilă, Pușa Roth

Primul act al sângeroasei tragedii ***Macbeth*** de **William Shakespeare**, din aceeași perioadă cu *Regele Lear* (1605–1606), dar înregistrată ca jucată abia în 29 aprilie 1611 la Teatrul Globe, se deschide cu o imagine apocaliptică: sub tunete și fulgere, într-un loc pustiu, trei vrăjitoare prezic în versuri cu rimă urcarea la tron a lui Macbeth. Într-o ordine, să-i zicem, relativ acceptabilă, a credinței în semne și superstiții, precizerea vrăjitoarelor, făcută cu poezie macabră, n-ar trebui să înspăimânte. Numai că ele proclamă în cor ordinea inversată, lumea întoarsă pe dos, răsturnarea tuturor valorilor, ce vor apărea din plin în piesă: *„Ce-i frumos e slut, ce-i slut, frumos* [1]*/ prin duhori și pâcle să plutim în sus și-n jos.”*

După prima scenă a vrăjitoarelor, care are doar o singură pagină (și după unii comentatori, nu ar aparține lui Shakespeare), în tabăra de lângă Forres, un sergent rănit îi relatează lui Duncan, regele Scoției, faptele de vitejie ale generalului Macbeth. Amănuntul că ostașul e plin de sânge nu este deloc lipsit de semnificație, prefigurând risipa de crime din piesă și mai ales sinistra sete de sânge. Acest personaj episodic are o replică tulburătoare prin întrebarea la care nu găsește răspuns, și ea, o anticipare a teribilelor întâmplări:

„Duncan
Și căpitanii noștri,
Macbeth și Banquo s-au temut?

Sergentul
Precum
Un leu de iepuri, și de vrăbii – un vultur.
Erau, spun drept, și trebui să dau seamă,
Ca niște tunuri pline vârf cu schijă
Ce-și slobozeau de câte două ori

Théodore Chassériau (1819–1856), *Macbeth și Banquo întâlnindu-se cu vrăjitoarele pentru prima dată*, 1855, Musée d'Orsay, Paris

Lovirile-n vrăjmaș. Vroit-au oare
Să-nalțe-un nou calvar, sau să se scalde
În fumegânde răni? Nici eu nu știu.
Dar mă sfârșesc. Și rana-mi cere leacuri.” [2]

Lumea răsturnată, de la valorile etice la cele politice, nu este o noutate; o regăsim în multe alte piese shakespeariene. Dar *Macbeth* excelează prin cruzime, abundă în uneltiri teribile, scene sângeroase și, mai presus de toate, face din teama dusă la paroxism, cheia de boltă a construcției. Nu există tragedie shakespeariană care să dezvolte o atmosferă de teamă egală cu aceea din *Macbeth*. Macbeth este unealta femeii funeste, Lady Macbeth, și ea un fel de vrăjitoare de suflete, știind să trezească ambiția și ereditatea sanguinară a soțului ei, să alunge repede sentimentele sale de ostaș recunoscător și să-l împingă la crimă. Fondul magic devine coșmaresc în această cumplită tragedie în care presentimentul, împrejurările atât de puțin comune ale crimelor și apoi remușcarea sunt dezvoltate până la paroxism. O asemenea intensitate a trăirii stărilor-limită ale conștiinței mai putea fi aflată doar în tragedia greacă, dar acolo veșmântul mitologic și generalitatea ideii de predestinare depășeau planul opțiunii individuale, ceea ce e greu de susținut în cazul lui *Macbeth*, în ciuda apelului la ritualul magic.

[1] În original, „*Fair is foul, and foul is fair*”, exprimare cu caracter de proverb, întâlnită și în poemul epic *The Faerie Queene* (*Regina zânelor*, 1596) de Edmund Spenser (c. 1552–13 ianuarie 1599).

[2] Traducere de **Ion Vinea**.

În toiul nopții, arma crimei e o vedenie: *„Pumnal o fi ceea ce văd în față-mi/ Și-ntors spre mâna mea mânerul său?/ O, vino să te strâng în pumnul meu!/ Nu ești al meu, deși mereu te văd…”* Pe pumnal, Macbeth vede pete de sânge. Tirada lui (actul II, scena 1) se încheie cu versul memorabil: *„Pe locul faptei vorba suflă gheață”*, urmat de sunetul de clopot. Ezitarea a fost învinsă, „fiorul crunt al clipei” din astfel de nopți înfricoșătoare a prins contur. După ce îl ucide pe Duncan, în somn, noaptea, în castelul său, la sfârșitul ospățului la care îl invitase, Macbeth cade pradă remușcării. Scena uciderii regelui îl urmărește halucinant, ca un spectru: *„Mi s-a părut c-aud un glas strigând:/ «Nu mai dormi! Macbeth ucide somnul»”*. Și, mai departe:

„O, de muream c-un ceas naintea faptei
Aș fi avut blagoslovită viață.
De azi, nimic pe lume nu-i temeinic,
Un joc e totul. Mort e harul, slava.
E tras al vieții vin, și-acestor bolți
Doar drojdia rămasu-le-a drept fală.” [3]
(Actul II, scena 2)

De aici încolo, totul se rostogolește, cumplitul „joc” prevestit de vrăjitoare scufundă în ritm accelerat ordinea firii. Majoritatea crimelor din *Macbeth* nu se petrec pe scenă, făcând posibil și din acest punct de vedere un paralelism cu tragedia antică. Cu excepția uciderii unuia dintre fiii lui Macduff, spectatorul află de ele și vede urmările: asasinarea lui Duncan, apoi a lui Banquo, de ucigași trimiși de Macbeth, uciderea soției și a copiilor lui Macduff, care fugise în Anglia, sinuciderea lui Lady Macbeth, sfârșitul lui Macbeth, omorât de Macduff care aduce capul „blestematului despot” și hotărăște că Malcolm va fi viitorul rege. Dar suntem siguri că, prin acest final oarecum convențional, echilibrul lumii va fi restabilit?

Detaliile, aparițiile episodice, replicile, imagistica se înscriu în *Macbeth* în același spectru halucinant care trimite la psihologia complexă a crimei și, pe de altă parte, înscenează haosul. Deși nu sunt suprinzătoare, privind ansamblul operei shakespeariene, te șochează la fiecare lectură, făcându-te să descoperi un sens nou sau să le așezi într-o relație semantică nouă. Sunt pasaje de o expresivitate extraodinară: *„În scripte, oameni sunteți, da! Tot astfel/ Copoii, ogarii, corcii și lățoșii,/ Prepelicarii, câinii-lupi, zăvozii,/ Sunt laolaltă câini. Da i-osebim/ În ageri și domoli, în iscusiți,/ În câini de pază sau de vânătoare,/ Cum i-a-nzestrat pe fiecare-n parte/ Natura darnică*

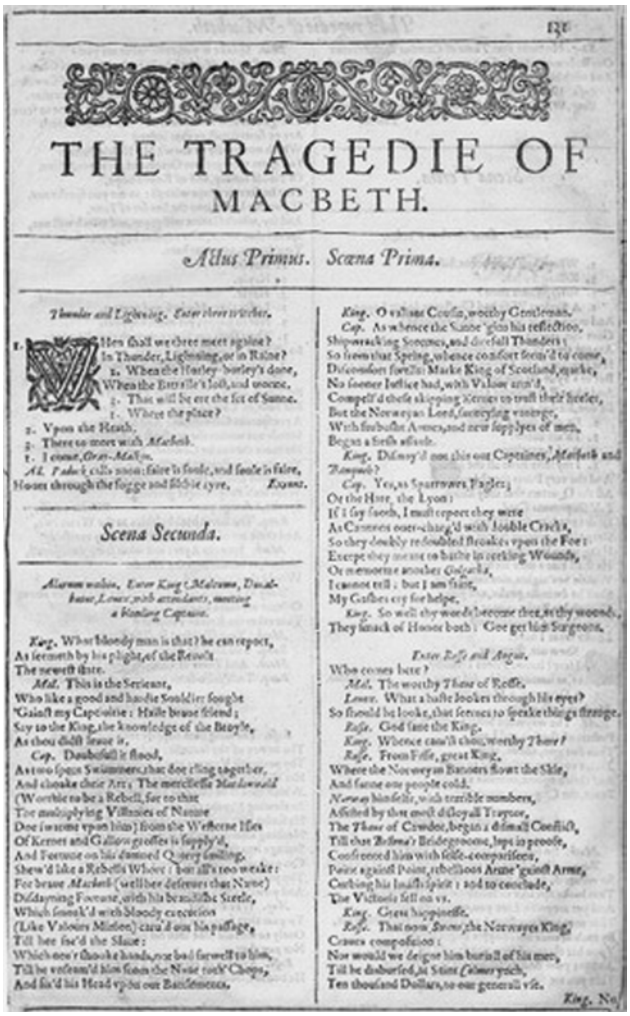
THE TRAGEDIE OF
MACBETH.

Actus Primus. Scena Prima.

Thunder and Lightning. Enter three Witches.

1. When shall we three meet againe?
In Thunder, Lightning, or in Raine?
2. When the Hurley-burley's done,
When the Battaile's lost, and won.
3. That will be ere the set of Sunne.
1. Where the place?
2. Vpon the Heath.
3. There to meet with Macbeth.
1. I come, Gray-Malkin.
All. Padock calls anon: faire is foule, and foule is faire,
Houer through the fogge and filthie ayre. Exeunt.

Scena Secunda.

Alarum within. Enter King, Malcome, Donalbaine, Lenox, with attendants, meeting a bleeding Captaine.

King. What bloody man is that? he can report,
As seemeth by his plight, of the Reuolt
The newest state.
Mal. This is the Sergeant,
Who like a good and hardie Soldier fought
'Gainst my Captiuitie: Haile braue friend;
Say to the King, the knowledge of the Broyle,
As thou didst leaue it.
Cap. Doubtfull it stood,
As two spent Swimmers, that doe cling together,
And choake their Art: The mercilesse Macdonwald
(Worthie to be a Rebell, for to that
The multiplying Villanies of Nature
Doe swarme vpon him) from the Westerne Iles
Of Kernes and Gallowgrosses is supply'd,
And Fortune on his damned Quarry smiling,
Shew'd like a Rebells Whore: but all's too weake:
For braue Macbeth (well he deserues that Name)
Disdaining Fortune, with his brandisht Steele,
Which smoak'd with bloody execution
(Like Valours Minion) caru'd out his passage,
Till he fac'd the Slaue:
Which ne'r shook hands, nor bad farewell to him,
Till he vnseam'd him from the Naue toth' Chops,
And fix'd his Head vpon our Battlements.

King. O valiant Cousin, worthy Gentleman.
Cap. As whence the Sunne 'gins his reflection,
Shipwracking Stormes, and direfull Thunders:
So from that Spring, whence comfort seem'd to come,
Discomfort swells. Marke King of Scotland, marke,
No sooner Iustice had, with Valour arm'd,
Compell'd these skipping Kernes to trust their heeles,
But the Norweyan Lord, surueying vantage,
With furbusht Armes, and new supplyes of men,
Began a fresh assault.
King. Dismay'd not this our Captaines, Macbeth and Banquo?
Cap. Yes, as Sparrowes, Eagles;
Or the Hare, the Lyon:
If I say sooth, I must report they were
As Cannons ouer-charg'd with double Cracks,
So they doubly redoubled Strokes vpon the Foe:
Except they meant to bathe in reeking Wounds,
Or memorize another Golgotha,
I cannot tell: but I am faint,
My Gashes cry for helpe.
King. So well thy words become thee, as thy wounds,
They smack of Honor both: Goe get him Surgeons.

Enter Rosse and Angus.

Who comes here?
Mal. The worthy Thane of Rosse.
Lenox. What a haste lookes through his eyes?
So should he looke, that seemes to speake things strange.
Rosse. God saue the King.
King. Whence cam'st thou, worthy Thane?
Rosse. From Fife, great King,
Where the Norweyan Banners flout the Skie,
And fanne our people cold.
Norway himselfe, with terrible numbers,
Assisted by that most disloyall Traytor,
The Thane of Cawdor, began a dismall Conflict,
Till that Bellona's Bridegroome, lapt in proofe,
Confronted him with self-comparisons,
Point against Point, rebellious Arme 'gainst Arme,
Curbing his lauish spirit: and to conclude,
The Victorie fell on vs.
King. Great happinesse.
Rosse. That now Sweno, the Norweyes King,
Craues composition:
Nor would we deigne him burriall of his men,
Till he disbursed, at Saint Colmes ynch,
Ten thousand Dollars, to our generall vse.
King. No

William Shakespeare, *Tragedia lui Macbeth*, First folio, Londra, 1623

și i-a-nsemnat/ Pe fila unde toți sunt scrișii de-a valma,/ La fel și omul.” (Macbeth, III, 1); *„Va curge sânge. Sângele vrea sânge./ Așa se zice. Pietre-au fost văzute/ Mișcându-se, și arborii vorbind.”* (Macbeth, III, 4); *„Ursită, frică, moarte, har,/ Cu vis nebun, le-nfruntă iar,/ Că știți că omul e-nvrăjbit/ Cu tot ce e statornicit.”* (Hecate, III, 5); *„Astăzi un cotoi vărgat De trei ori a mieunat.”; „Sânge toarnă-i de purcea /Nouă pui care-și mânca,/ De pe ștreangu-unui tâlhar/ Seul scurs pune-l pe jar.”* (Întâia vrăjitoare, IV, 1); *„Chiar pitulicea, biata,/ Din păsări cea mai firavă, se bate/ Cu buha-n cuib, pe pui. Da! Frica-i totul,/ Și dragostea-i nimic. O, ce mărunt/ E-un înțelept, când fuge scos din minți!”* (Lady Macbeth, IV, 2). *„Smolească-te Satana, chip de caș!”* (Macbeth către Slujitorul care-i aduce vestea că este atacat de oștile engleze, V, 3). Malcolm ordonă ca ostașii să poarte câte un ram din codrul Birnam și astfel armata pare, pentru dușman, pădure mișcătoare – detaliu, din nou, terifiant. Când aude că Lady Macbeth a murit (V, 5), Macbeth are o replică de o duritate aproape neverosimilă, distrugătoare a oricărei speranțe, chiar

[3] *Ibidem.*

Henry Fuseli (Johann Heinrich Füssli, 1741–1825),
Lady Macbeth cu pumnalele, 1812, Colecția Tate Britain

în contextul momentului de maximă încordare dramatică: *„Ea trebuia să moară mai târziu, / Când pentru-asemeni veste-aveam răgaz…"* Și mai jos, reflecția cu valoare de aforism, exprimând vechea idee a zădărniciei vieții:

„Te stinge, lumânare de o clipă!
Ni-e viața doar o umbră călătoare,
Un biet actor, ce-n ceasul lui pe scenă
Se grozăvește și se tot frământă
Și-n urmă nu mai este auzit.
E o poveste spusă de-un nătâng.
Din vorbe-alcătuită și din zbucium
Și neînsemnând nimic." [4]

Macbeth este înconjurată de un nor de superstiții și legende. Simpla pronunțare a titlului piesei, se spune în lumea teatrului, poate aduce nenorocire. În Marea Britanie, actorii se feresc să-i pronunțe titlul, numind-o ***Piesa scoțiană (The Scottish Play)***, pentru că, altfel, eșecul reprezentației e sigur. Asta în cel mai bun caz, pentru că mulți evită, dacă pot, să fie distribuiți în *Macbeth* sau să contribuie în vreun fel la spectacol. *„Macbeth"* e ca un cuvânt vrăjitoresc care, odată pronunțat, atrage nenorociri. Să fie de vină cruzimea teribilă și scenele cu vrăjitoare? Sau textul are o funcție magică, aptă să dezlănțuie dezastrul? Orice este posibil.

De fapt, totul a pornit de la o legendă care a devenit plauzibilă pentru că, în timp, numeroase întâmplări nu numai că au confirmat-o, dar chiar i-au amplificat dimensiunile. Așa încât, de la o superstiție s-a ajuns repede la **„blestemul lui Macbeth"**. Se spune că la prima reprezentație a piesei, la Palatul Hampton Court din Londra, în 7 august 1606 (dată suspectată și ea ca pură legendă), actorul **Hal Berridge**, care interpreta rolul Lady Macbeth, *„a făcut brusc febră, încât singurul înlocuitor posibil a fost autorul însuși."* [5] După alte versiuni ale legendei, **Hal Berridge** ar fi murit la scurt timp.

În 1849, la un spectacol cu *Macbeth* (Teatrul Astor Place, New York), 31 de oameni au fost uciși într-o revoltă izbucnită în teatru. În volumul citat, Richard Huggett include și povești despre întâmplări mai recente legate de montările cu *Macbeth*. La un spectacol din 1954, la Old Vic, *„au avut loc două avorturi și o încercare de sinucidere în trupă, directorul companiei și-a rupt ambele picioare într-un accident de mașină iar un electrician din Dublin s-a electrocutat provocându-și arsuri de gradul 1. Scenele de luptă din spectacol s-ar fi soldat cu mai multe fracturi și un ochi aproape scos…"* Blestemul lui Macbeth a trecut și dincolo de scenă. În Africa de Sud, un trecător se oprise pentru a privi cum se descarcă decorul trupei aflate în turneu. Curios, a întrebat ce piesă urmează să se joace. Omul nu avea de unde știi că asemenea curiozități pot fi fatale. Când un mașinist i-a răspuns: *Macbeth*, *„o suliță care era ridicată în aer odată cu alte câteva, s-a desprins și a căzut fix în capul trecătorului."*

Henry Fuseli, *Macbeth cu vrăjitoarele*
(actul IV, scena 1), 1793

[4] *Ibid.*

[5] **Richard Huggett**, *The Curse of Macbeth: with other Theatrical Superstitions and Ghosts (Blestemul lui Macbeth: cu alte superstiții teatrale și strigoi)*, Chippenham, Picton, 1981.

Henry Fuseli, *Lady Macbeth somnambulă*,
Muzeul Luvru, Paris, cca. 1784

Să credem? Cum să nu credem? La un spectacol cu *Macbeth*, **Laurence Olivier** ar fi evitat în ultimul moment o piesă de decor care s-a răsturnat pe scenă. Mari actori au eșuat în rolul lui Macbeth. Printre ei, **Peter O'Toole** (Teatrul Old Vic, Londra, 1980). Alții au refuzat constant să joace în tragedia cu pricina. Lady Macbeth, unul dintre cele mai dificile roluri feminine din teatrul shakespearian, e mai mult decât atât: este considerat un rol diabolic, din care e aproape imposibil să ieși cu bine.

Blestemul a trecut, se pare, și asupra operei lui **Verdi** pe un libret de **Francesco Maria Piave**, jucată în premieră la 14 martie 1847, la *Teatro della Pergola* din Florența. *Macbeth*-ul verdian, o operă la urma urmei destul de stranie, nu s-a impus în repertorii decât în secolul al XX-lea. În timpul vieții compozitorului, care avea o prețuire specială pentru această partitură, s-a mai jucat la New York, în 1850, la Dublin în 1859. În versiune revăzută, în franceză, a fost montată la Teatrul Liric din Paris, la 19 aprilie 1865 și readaptată în italiană pentru a fi montată la Scala din Milano (28 ianuarie 1874). Infim, în comparație cu alte opere verdiene. După mai bine de o jumătate de secol, era pusă în scenă la Dresda (1928), apoi la Berlin (1931), Roma (1932), Viena (1933) ș.a.m.d.

Prima montare a lui *Macbeth* pe scena **Operei Naționale București** (premiera a avut loc în 17 mai 2008) nu a fost ferită de ghinioane. În aprilie puteau fi citite știri „sinistre": regizorul **Petrică Ionescu** a făcut febră și a ajuns la Urgență, după câteva zile un corist a murit într-un accident de mașină, în timp ce se întorcea acasă de la repetiție, câțiva instrumentiști au făcut luxații la mâini...

„«Macbeth» este înconjurată de un nor de superstiții și legende. Simpla pronunțare a titlului piesei, se spune în lumea teatrului, poate aduce nenorocire. În Marea Britanie, actorii se feresc să-i pronunțe titlul, numind-o «Piesa scoțiană» («The Scottish Play»), pentru că, altfel, eșecul reprezentației e sigur."

Orson Welles (Macbeth) și Jeanette Nolan (Lady Macbeth)
în filmul *Macbeth*, regia: Orson Welles, 1948

Interviu

CITITORII SĂ NE JUDECE!
Interviu cu scriitoarea Rodica Lăzărescu

Victoria Milescu

Poetă, prozatoare
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România
Fotografie de Ion Lazu

Victoria Milescu: *Dragă Rodica Lăzărescu, de curând ți-a apărut o nouă carte de interviuri,* ***Sub semnul confesiunii****, la Editura SemnE din București, încă o dovadă a consecvenței față de arta dialogului în care excelezi, cu toate că ai și cărți de cronici literare, eseuri, editoriale etc.*

Rodica Lăzărescu: …Să nu uiți de multele cărți de limbă română!

V. M.: *Cum să uit! Sunt multe, într-adevăr. În cartea la care mă refer, precizezi că între interviu și dialog, te-ai oprit la termenul confesiune. De astă dată, ai un calup de personalități care se confesează, aflând astfel lucruri noi nu numai despre ele, dar, datorită lor, și despre alții. Cum reușești să-i capacitezi pe acești oameni îndeobște foarte ocupați, câtă documentație studiezi, câte emoții ascunzi când te afli fața lor?*

R. L.: Poate să te surprindă, deși nu cred, căci și tu ai o bogată experiență în domeniu, atât ca intervievator, cât și ca repondent! Nu am simțit la niciunul dintre mulții mei interlocutori că i-ar deranja, că „mai nu vrea și mai se lasă", că nu-i interesează, că n-au timp, că n-ar mai avea ce spune… Dimpotrivă! Uită-te la dialogul cu domnul Dinu Săraru – tocmai încheiase o aventură intervievistică întinsă pe câțiva ani în care l-a însoțit un profesionist al jurnalismului, Vartan Arachelian, experiență ce s-a concretizat într-un volum impresionant, e drept încă nepublicat la vremea aceea *(Jurnalul unui personaj controversat)*. A fost unul dintre interviurile mele realizate cu reportofonul pe masă. Câtă poftă de a povesti, de a-și aminti, de a comenta, de a juca/interpreta! Și cât regret din parte-mi că textul scris nu reține nimic din farmecul zicerii, din spectacolul ce s-a desfășurat în fața mea!

Cu domnul profesor (nu-i place să i se spună academician!) Eugen Simion am avut o „întâmplare" la cel de-al doilea interviu pe care i l-am solicitat, în 2018 (primul fusese prin 2012). După un pripit (și inexplicabil) refuz, a revenit la gânduri mai bune și mi-a spus că-mi răspunde cu o condiție – să fie întrebări ce nu i-au mai fost puse vreodată! Găsești întrebările și răspunsurile în volumul la care te-ai referit! Cu documentația… da, aici e *clou*-ul poveștii! Nu poți să te adresezi unei personalități neavând habar despre activitatea acesteia. Imaginează-ți, apropo de exemplul de mai sus, cât a trebuit să recitesc!

Rodica Lăzărescu

Cu emoția… uite, acum când mă întrebi, îmi dau seama că singurele emoții (dar mari!) care mă încearcă în momentul înregistrării sunt declanșate de spaima ca nu care cumva micuțul reportofon să-mi joace feste și să nu înregistreze! Am pățit-o o dată, am legat un dialog telefonic despre filmul *Moromeții* cu extraordinarul actor Dorel Vișan, eu la București, dumnealui la Cluj, eu întreb, dumnealui răspunde, fericire mare! Numai că atunci când am derulat înregistrarea… calamitate, vorba lui Nenea Iancu! Numai hârâieli, pocnituri…

V. M.: *Întrebările tale, unele ușor glumețe, au în substrat o bună cunoaștere a subiecților, a vieții și operei acestora. Cum afli unele lucruri mai puțin cunoscute, iar celor cunoscute să le adaugi nuanțe noi, unele clarificări prin chiar vorbirea interlocutorului?*

R. L.: Ei, vezi tu, draga mea Victoria, aici nu știu ce să-ți răspund. Crezi că tu ai putea răspunde dacă te-aș întreba cum faci să scrii un vers, o metaforă?! Eu cred că e partea aceea de unu la sută de care zicea Arghezi că într-o creație literară este inspirație! Poți să transpiri de 99 de procente, dacă nu apare scânteia declanșatoare, fulgul acela invizibil, desprins dintr-o aripă îngerească, ce vine să ți se așeze pe umăr, tot degeaba!

V. M.: *Ți-am remarcat tonul dezinvolt, dialogul spumos, lejeritatea cu care interlocutorii se lasă pe mâna ta. Au existat și unele persoane care te-au intimidat, te-au blocat?*

R. L.: Nu. Trebuie să-ți spun că nu-mi aleg interlocutorii bifând o listă, ca și cum aș avea o sarcină de serviciu, ci doar dacă simt că între noi se poate stabili o legătură aparte, poți să-i zici chiar o chimie aparte. Dacă nu există puntea aceea, între suflete în primul rând, va fi un interviu ratat sau, mai bine zis, nu va fi deloc. Până acum mi-a dat Dumnezeu numai interlocutori care au intrat în jocul meu, toți dotați cu simțul umorului, cu spirit ludic, chiar dacă discutam lucruri extrem de serioase! În schimb, am pățit, de două ori, ca interlocutorul să dea bir cu fugiții, adică după ce și-a dat acordul, a acceptat să avem un dialog, eu mi-am pregătit jucăriile, i-am trimis întrebările, iar domnia sa… precum copiii îmbufnați din senin, și-a luat găletușa și lopețicile și a plecat, de bună voie, la mama lui…

V. M.: *Atunci, vai de mama lui care l-a educat așa. A ratat un privilegiu, asta cred eu că este un interviu, fiindcă actanții au ocazia să se privească, să se audă pe viu, apoi, s-ar putea să și povestească în altă ocazie impresiile despre acea întâlnire, care poate fi unică, sau ultima, cine știe. Ai avut sau ai vreun regret că nu ai putut ajunge la un om deosebit, cu care ai fi vrut să dialoghezi?*

R. L.: Permite-mi să te completez vorbind despre avantajele întâlnirii clasice, aceea cu reportofonul pe masă – ai ocazia să-i „prinzi", să-i păstrezi vocea în memoria benzii (metaforic zis, acum când tehnica a progresat atât). E o arhivă de aur! Revenind la întrebare și scotocindu-mi amintirile, parcă n-am avut parte de astfel de ratări, neîmpliniri, cum vrei să le zici. Am realizat tot ce mi-am propus, întrebarea care se ridică ar fi dacă nu cumva mi-am propus prea puțin… Oricum, aventura continuă!

V. M.: *Îmi place. O Săgetătoare fără un pic de ironie nu e Săgetătoare! Te-a refuzat cineva? Din ce motive?*

R. L.: Da, după cum îți zisei mai înainte, dar nu-mi cere motive, că nu le știu, iar imaginația mea, bogată de obicei, are totuși și ea niște limite!

V. M.: *Cărțile tale de interviuri se citesc precum romanele cu personaje din cele mai diverse și distinse: academicieni, profesori universitari, scriitori (poeți, prozatori, dramaturgi), critici și istorici literari, lingviști. Ce categorie profesională ți-a rămas nereprezentată și o consideri reprezentativă?*

R. L.: Cel mai recent a fost dialogul cu un jurnalist, deci din lumea literelor cred că am bifat toate categoriile! Am mai intrat pe tărâmul istoricilor, am dialogat și cu doi actori (Dorel Vișan și Vladimir Găitan), cu un regizor (Stere Gulea), cu un trubadur (Tudor Gheorghe), cu câțiva artiști vizuali… Ei! Picături într-un ocean de posibilități!

V. M.: *Ești o persoană timidă sau curajoasă? Fiindcă, nu-i simplu, cred, să combați, să vorbești cu persoane venind din sfere academice.*

R. L.: Sunt o persoană… inconștientă!!! Sunt, cum ai spus, Săgetătoare, draga mea. Ca și tine, de altfel, așa că nu trebuie să-ți detaliez!

V. M.: *Cum reușești să aduci în paginile revistei „Pro Saeculum", al cărei redactor-șef ești de ani buni, unele dintre cele mai prestigioase semnături din cultura română?*

R. L.: Grație farmecului meu personal!! He-he-he! Serios vorbind, în cele mai multe cazuri prestigioasele semnături vin spre noi… n-am niciun merit, în afara aceluia de a fi făcut din „Pro Saeculum" un loc unde să-și dorească mulți să publice…

V. M.: *Ești remunerată pentru această muncă uriașă care înseamnă realizarea revistei focșănene, sau o faci pro bono, la fel ca mulți dintre cei care colaborează la diverse reviste?*

R. L.: Draga mea, nu te știam lovită de naivitate! De ce aș fi eu excepția?! Nu, nu primesc para chioară. Nici eu, nici colaboratorii. Am mulțumirea de a duce mai departe munca a două personalități vrâncene de excepție – mult prea grăbite să plece Dincolo, în *marea lumină*, unde pesemne fac o revistă celestă! E vorba de Alexandru Deșliu, fondatorul publicației pe care a condus-o cinci ani, și de Mircea Dinutz, care i-a preluat munca din mers și a condus revista… vreme de cinci ani. După cum vezi, eu am depășit pragul celor cinci ani fatidici, să batem în lemn! Ca să-ți fac, totuși, o confesiune, este și răspunsul meu la o replică ce mi-a fost „aruncată" în 2013 de un (de altfel talentat) poet vrâncean: „Ai să duci revista de râpă!". Acum, ce să zic?! Cititorii să ne judece! Și ca să fiu cinstită până la capăt, e și un fel de împlinire profesională – venită abia după pensionare. Fac, în fine, ce-mi place!

V. M.: *Câte cărți de interviuri ai până acum și ce poveste are fiecare carte, dacă are vreo poveste?*

R. L.: Cinci cărți și jumătate!! Jumătatea este partea mea de contribuție la volumul *Confesiuni provocate de…* (Mircea Dinutz și Rodica Lăzărescu), publicat în grabă, în martie 2013, după plecarea criticului focșănean din această lume. Era proiectat să apară spre finele lui 2013, după ce se vor fi concretizat alte proiecte și se vor fi adunat mai multe interviuri. Timpul n-a mai avut răbdare… Nu discutasem nimic cu profesorul Dinutz despre titlu, nici despre ordonarea interviurilor. L-am făcut după cum m-a tăiat capul și a fost partea mea și a doamnei Nina Deșliu (care a sponsorizat apariția) la creștineasca pomenire de 40 de zile. Apoi, pe măsură ce se adunau dialogurile

(nu există număr din „Pro Saeculum" fără cel puțin un interviu, ceea ce, trebuie să recunoști, e nu numai o performanță, ci și un deziderat al multor publicații!), au apărut *La ora confesiunilor* în 2015, *Invitație la confesiuni* în 2016, *Sub semnul confesiunii* în 2019. În 2018, pornind de la un interviu anterior, am provocat-o pe doamna Lia-Maria Andreiță, artist vizual, diplomat și scriitor, la un taifas mai lung – așa a apărut volumul *Dixi et salvavi animam meam*, în 2018. În fine, în 2019, simultan cu volumul de la care ai pornit tirul întrebărilor, a văzut lumina tiparului *Zigzag printre reviste*, ce cuprinde tot interviuri, dar de un tip aparte: sunt convorbiri cu redactorii-șefi/directorii unor reviste culturale, 36 la număr, care au apărut în timp, sub pseudonimul Dora Lazăr, la rubrica „Revista revistelor" din „Pro Saeculum". E un demers ce și-a propus să aducă în atenția publicului și a specialiștilor publicații, unele chiar sătești, mai mult sau mai puțin cunoscute (nu din cauza valorii lor, ci a difuzării practic inexistente), demers materializat pe fondul acelei furtuni (într-un pahar cu apă, cum s-a dovedit!) stârnite în primăvara lui 2019 de distinsul critic și istoric literar orădean Ion Simuț. Pentru cine nu știe, familistul (adică redactor la „Familia"!) Simuț se întreba plin de indignare *„de ce nu mor revistele literare?"* și decreta ritos că în România la ora actuală nu există decât trei (repet: trei!) reviste, restul, finanțate din bani publici și conduse de „poeți pensionari", trebuind a fi desființate. M-am bucurat să constat că unii au înțeles exact și au apreciat demersul meu, fie public, prin cronici de întâmpinare, precum Zenovie Cârlugea, Nicolae Dan Fruntelată (din care citez: *„o carte fundamentală pentru ceea ce ar putea să fie* ***ordinea culturală românească****"; „o carte de istorie literară, dar mai ales un semnal"*), Diana Dobrița Bîlea, fie în mesaje păstrate în memoria calculatorului (din care nu citez, neavând acordul expeditorilor). M-am întristat foarte (pentru el, nu pentru mine) când un distins coleg s-a găsit să-mi reproșeze că am omis din „harta" mea revistele USR, că întreprinderea nu are decât o redusă valoare documentară ș.a.m.d. De prisos să spun că este o hartă în continuă completare, cu „va urma" cum ar veni! De va fi sănătate și pace!

V. M.: *Am fost colege la Facultatea de Filologie a Universității din București, în grupe diferite. Promoția noastră, din 1976, a „dat", în general, profesori. Dintre aceștia, câțiva s-au afirmat după terminarea facultății ca poeți, prozatori, critici. Alții s-au afirmat mai greu, mai târziu, cei mai mulți după '89. Unii mai sunt printre noi, alții nu. Să-i amintim pe câțiva.*

R. L.: Dă-mi voie să-i chem din amintire într-o ordine absolut aleatorie. L-aș pomeni aici pe regretatul Gabriel Târnăcop, cunoscut în lumea literară și… imobiliară drept Artur Silvestri. Am deschis lista cu el, fiindcă am fost colegi încă din clasa a XII-a la Liceul „Mihai Viteazul", unde venise, de prin zona Drăgășanilor, special pentru profesorul nostru de română, Constantin Marinescu, adevărată legendă a învățământului bucureștean, „nea Costică" pentru multe generații de elevi. La masa umbrelor stă de ceva timp și Constantin Sorescu și, mai nou, s-a așezat și Gheorghe Stroe… Dumnezeu să-i aibă în marea Lui grijă. Apoi, într-o „rafală" scurtă, permite-mi să rostesc două nume ce nu mai au nevoie de nicio prezentare: Mihai Coman și Dan C. Mihăilescu. Pune-i pe listă și pe Ion Tudor Iovian (Ioan Ivan pe vremea aceea), Marian Popescu, Christian Crăciun, Marian Dopcea, Dan Grădinaru, Viorica Răduță, Teodora Stanciu, în fine, ultima, dar nu cea din urmă… Victoria Milescu! Din păcate, am un mare regret – din 1976, de la absolvire, nu ne-am învrednicit nici măcar o singură dată să organizăm o întâlnire. Uite, la anul, în 2021, se fac 45 de ani (când or fi trecut, Doamne?!), ce-ar fi să…? Mi-e frică să-mi duc gândul la capăt…

V. M.: *Da, ai dreptate. Ce-ar fi să sunăm adunarea? Dar despre profesorii noștri ce-ți mai amintești? Înțeleg că pe unii dintre ei nu i-ai uitat și ai păstrat o bună legătură de colaborare.*

R. L.: Amintiri, amintiri… Unele pline de tâlc, altele pline de haz. Nu avem noi timp acum de povești, dar parcă tot ți-aș spune una! În anul IV, examenul la Istoria literaturii române. Profesorului Eugen Simion tocmai îi apăruse *Scriitori români de azi* (ulterior, va fi numerotat ca prim volum din seria celor patru). Subiectele la oral erau formulate exclusiv din acest volum, fără a fi omis nici măcar un scriitor, oricât de mititel ar fi fost el. La întrebarea asistentei, nedumerită puțin de această opțiune, Profesorul îi răspunde: „Lasă, dragă, decât să citească alte prostii…!"

Floarea învățământului universitar – doamna Zoe Dumitrescu Bușulenga, doamna Valeria Guțu-Romalo, domnii Alexandru Piru, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Romul Munteanu, George Munteanu, Ov. S. Crohmălniceanu, Dimitrie Macrea, Pavel Ruxăndoiu, O. Șafran… vorba unui tânăr asistent ușor complexat: „*domnu'* de literatură și *tovarășul* de socialism științific"! Peste ani, pe unii i-am reîntâlnit în diverse împrejurări, ne-am împrietenit, unii au devenit colaboratori ai „Pro Saeculum". O relație specială, filială i-aș zice, mă leagă de doamna profesoară Valentina Curticeanu. Iar de un ajutor neprețuit am beneficiat din partea domnului profesor Eugen Simion, atunci când umblam cu textul tezei mele de doctorat din editură în editură (unii mă trimiteau la Editura Hasefer – logic, protagonistul lucrării mele fiind scriitorul I. Peltz –, Haseferul mă trimitea la editurile românești, ca un *goi* ce mă aflam). Și uite-așa *Viața cu haz și fără a numitului Peltz* a apărut la Fundația Națională pentru Știință și Artă, adică sub umbrela Academiei Române, grație președintelui ei de atunci, profesorul nostru Eugen Simion!

V. M.: *Aici aș vrea să te întreb din pură curiozitate, din ce altceva? De ce I. Peltz?*

R. L.: Fiindcă imediat după evenimentele (sau ce-or fi fost ele!) din 1989, am avut privilegiul să o cunosc pe pictorița

și graficiana Tia Peltz, fiica cea mică a scriitorului. Vreme de aproape un deceniu, până la moartea ei (martie 1999), am fost foarte apropiate. Tia (Ernestina, pe numele din acte) suferea cumplit că despre tatăl ei, pentru care avea un cult ieșit din comun, nu se scrisese nicio monografie, niciun studiu cât de cât serios – în afara celor câteva prefețe, mare parte datorate lui Valeriu Râpeanu, și a câtorva articole din 1980, scrise la moartea romancierului. Tia mi-a pus la dispoziție atât cât mai rămăsese din „arhiva Peltz" (pretențios termen, căci biata arhivă fusese spulberată mai întâi în timpul bombardamentului din 4 aprilie 1944, apoi, după moartea scriitorului, prin demolarea casei din strada Traian nr. 21). Și, desigur, amintirile ei! Din păcate, n-a apucat să vadă lucrul terminat, dar sunt convinsă că de acolo din ceruri, unde cu siguranță pictează îngeri, știe și se bucură.

V. M.: *Ai păstrat o bună colaborare și cu scriitorii pe care i-ai intervievat, rămânând în relații de amiciție. Ți-au folosit în carieră aceste relații?*

R. L.: Ce carieră?! Mă bucur să mă aflu în prezența unor „monumente", „statui", „monștri sacri", să-i descopăr, dincolo de poza și „apretul" din manuale, oameni vii, cu bunele și mai puțin bunele lor, cu bucuriile și omenești necazuri, să constat că și scriitorii sunt oameni… (Mă rog, aici ar fi mult de discutat, oameni și oameni, știi bine).

V. M.: *Îți cunoaștem și recunoaștem acribia în redactarea de cărți, meticulozitatea, astfel, ce trece prin mâna ta poartă marca profesionalismului. Dar îți apreciem și respectul față de marile valori, pe care încerci să le recuperezi. Un exemplu de ultimă oră este cartea pe care ai redactat-o,* ***Cititorul de calitate****, cuprinzând texte de prin reviste ale regretatului critic și istoric literar focșănean Mircea Dinutz. Cum a fost lansarea cărții în chiar orașul lui natal?*

R. L.: Este a treia carte postumă, fără a mai socoti și „jumătatea" de care am vorbit mai înainte, a lui Mircea Dinutz, alcătuită din materialele păstrate în calculator și din textele risipite prin presa culturală, în special în „Pro Saeculum". Au mai fost *Editoriale*, în septembrie 2013, când criticul ar fi împlinit 65 de ani, și *Arcade critice*, în 2014, la un an de la călătorirea lui din lumea pământească.

De data aceasta, apariţia editorială a marcat împlinirea a şapte ani de la *petrecerea* criticului. A fost emoţionant, la lansarea (concepută ca parte a comemorării) desfăşurată în pinacoteca noului, elegantului Centru Cultural Vrancea, unde au fost prezenţi prieteni şi colaboratori din diverse zone – de la Bacău, Adjud, Timişoara, Râmnicu Sărat, Bucureşti – inclusiv fostul său profesor şi mentor, universitarul băcăuan Constantin Călin (cel mai de seamă exeget al lui Bacovia). Mult prea puţini focşăneni faţă de ce înseamnă sau ar trebui să însemne profesorul Mircea Dinutz în istoria culturală a urbei (căreia i se mai zice „oraşul Unirii", denumire ce pare de-o amară ironie dacă te gândeşti la dezbinarea generată de orgoliile locale). A fost evocată personalitatea lui Mircea Dinutz în toate aspectele ei – omul, dascălul, criticul, publicistul, prietenul fiind chemaţi, pe rând, din eternitate. S-a făcut propunerea să fie declarat Cetăţean de onoare, ca o stradă sau o bibliotecă, sau o şcoală din Focşani să-i poarte numele – cum să ajungă însă la autorităţi asemenea idei dacă presa locală, cu excepţia televiziunii Atlas, a strălucit prin absenţă? La fel, Inspectoratul şcolar, cele două mari (şi cu pretenţii) colegii… De unde se vede că dihonia are şi ea o mamă asemenea celei a proştilor – mereu gravidă! În fine!

V. M.: *În fine, oare ce fel de întrebări îți plac sau ți-ar fi plăcut să-ți pun?*

R. L.: Nu-mi plac întrebările lungi, alea în care întrebătorul vrea să arate cât e el de *dăștept*, mai pe scurt alea în care întrebătorului îi place să se asculte sau, mai rău, să-i „ia fața" interlocutorului. Nu suport nici întrebările de genul *când v-ați născut?/ce școli ați urmat?* ș.a.m.d. Lucrurile astea trebuie să le știi tu, dinainte. Iar ca să le transmiți cititorilor, nu e nevoie să deranjezi omu', poți pur și simplu să reproduci un tabel cronologic!

V. M.: *Și totuși, pentru final, ceva simplu: ai o familie frumoasă, ai cărți, premii, ești membră a Uniunii Scriitorilor din România. Te consideri o persoană împlinită, fericită?*

R. L.: Tot timpul e loc de mai bine…, dar să nu-L mânii pe Dumnezeu! Iar dacă tu îmi poți defini fericirea, îți voi răspunde și eu mai concret!

V.M.: *Îți răspund citându-l pe matematicianul Alexandru Gh. Radu:* ***„Fericirea nu o atingi niciodată, dar merită să alergi după ea toată viața."***

R. L.: Subscriu! Deci să alergăm cât ne mai țin genunchii și mintea!

V. M.: *Mult succes în continuare, pe drumul vieții!*

„Am mulțumirea de a duce mai departe munca a două personalități vrâncene de excepție – mult prea grăbite să plece Dincolo, în marea lumină, unde pesemne fac o revistă celestă!"

Proză scurtă

PODGOREANUL

Ion Lazăr da Coza

Prozator, poet
2 aprilie 1963–15 februarie 2020
Coza, comuna Tulnici, județul Vrancea

Pentru moment nu ar fi vrut să se pensioneze. Amăgit că valoarea punctului de pensie ar putea crește, mergea încă la corvoadă, sfătuit de cine știe cine, măcar până când năbădăioasa de inflație avea să se astâmpere cât de cât. Unde mai pui că i se promisese postul de paznic. În tinerețe muncise pe ici pe colo ca sezonier. Oportunități se iveau. Era mai bine plătit decât un simbriaș la stat – și asta iscase invidie printre prietenii lui – dar când a apărut cel de-al treilea copil, și nu avea să fie ultimul, pe atunci tânărul Andrei a renunțat la avantajele sezonierului și s-a angajat la cariera de piatră, rotunjind veniturile cu alocația plozilor, dar mai ales, gândea el, avea să se aleagă cu o pensioară hăt-hăt la bătrânețe. După cum spuneam, continua să se ducă la slujbă, dacă nu cu elan tineresc, măcar cu măsura senectuții. Fidelitatea față de locul de muncă, părul alb, discreția și modestia de care dăduse dovadă în toți acești ani, îi aduseseră oarece stimă în ochii șefilor și ai pietrarilor de rând și chiar dacă nu mai era atât de viguros pe cât ar fi trebuit, în fiecare dimineață de luni, când ajungea în mijlocul lor, era întâmpinat cu o strângere călduroasă de mână. Probabil că nu i-ar fi ajuns tot respectul de care se bucura și i s-ar fi sugerat să rămână acasă dacă postul ar fi fost râvnit de vreun june vânjos și așezat, însă, oase rupte pe bani la fel de puțini, tinerii găseau și-n altă parte. Fără îndoială că infinit mai bucuros ar fi fost dacă i s-ar fi trântit ușa în nas decât să fie obligat să renunțe la truda lui săptămânală în felul în care a fost obligat: baba lui – Stana – damblagise! Șocul a fost și nu a fost chiar atât de devastator – soacră-sa a murit tot în urma unui accident vascular și își amintea bine că mulți ani a durat până ce a strâns-o Dumnezeu de pe fața pământului. Înzestrat cu acest teribil experiment, moș Andrei – parcă totuși necazul l-a îmbătrânit pe dată cu câteva riduri, iar barba i-a albit de tot – și-a suflecat mânecile și s-a pus să-și îngrijească soața. Nu a dus-o la niciun spital. Știa, și îi fuseseră confirmate temerile, că sechelele nu puteau fi înlăturate, mai ales la acea vârstă înaintată. Cu toate acestea – în felul lui blând și respectuos – îi impusese medicului de familie să vină lunar, chiar dacă acesta era extrem de ocupat, căci avea pacienți în șapte sate împrăștiate pe opt văi, să i-o consulte pe Stana lui, să îi schimbe sau să-i reînnoiască rețeta, rețetă pe care el o respecta cu sfințenie.

În prima săptămână după năpastă – împotriva căreia nu crâcni, întocmai ca biblicul Iov – moș Andrei se sperie când văzu maldărul de boarfe murdare. Se oferise nora lor să le spele. Odată îmbrăcată, cămașa spălată de altcineva decât de cea care i le spălase o viață întreagă, moș Andrei simți un disconfort, ca și cum aceasta ar fi fost frecată cu urzici, iar veninoasele ace de pe frunze ar fi rămas în țesătură și acum îi beșicau pielea. Nici chiar atât de albă parcă nu ieșise. „Ei, ce să faci, noră…", o amendă el în gând, cu fricǎ. Însă chiar și după ce spălase propria fiică următoarele rufe, tot nu fusese mulțumit, așa că atunci când s-au mai adunat haine murdare, moș Andrei aduse buduroiul în odăiță, ca să fie sub ochii Stanei, turnă un ceaun de apă fierbinte, adăugă o jumătate de pachet de sodă – „ Prea multă ai pus!", ar fi țipat Stana la el, dacă ar fi putut –, aruncă țoalele în leșie și începu, chitit pe treabă, să le bozolească, precum femeile chinuiesc aluatul în covată, la Paști. Târziu a observat că pe fața paralizată pe jumătate a Stanei curgeau lacrimi șuvoi, iar agitația ochilor ei de un albastru apos exprima o cruntă nemulțumire.

– Ce e? Ce nu e bine?, își întrebă moș Andrei, cu răbdare de înger, băbuța.

Rezemată de perete și sprijinită părelnic de două perne, Stana își luă mâna beteagă și cu multă precauție o puse în poala catrinței; cu cealaltă, făcută pumn, începu să mimeze frecatul unei cârpe imaginare.

– Aha!…, exclamă încântat moș Andrei, amintindu-și deodată că făcuse

cândva trei ani de armată și nimeni altcineva nu i-a spălat uniforma.

Din ziua aceea purta iarăși cu mândrie ițari și cămăși înălbite prin curte, pe ulițe.

Până când a fost finalizat dosarul, până când a venit decizia de pensionare și prima pensie, cei doi au trăit din banii strânși la teșcherea, deși valoarea economiilor le-a fost jumulită mult, mult prea mult de inflație. Feciorii și fiica, nurorile și ginerele le călcau des și nu prea des pragul. Treceau pe la ei doar ca să îi întrebe ce mai fac. Și cum bătrânii lor părinți nu se plângeau de ceva, ei veneau și plecau cu sufletul împăcat. Atât i-a cerut fiului care îmbrățișase meseria de tâmplar: să îi facă Stanei un căruț pentru a o mai scoate la soare. Acesta a întocmit un landou ușor și manevrabil, însă i-au trebuit câteva șuruburi nichelate și pentru acestea i-a luat bani tătânelui.

Izolați, trăiau în gospodăria lor modestă, despărțită cu un zăplaz improvizat de fosta lor casă pe care o lăsase feciorului mai mic. Pe noră nu aveau de ce să fie supărați, dacă aceasta se arăta oarecum încrâncenată în relația cu ei. Mezinul lor era un neisprăvit și un bețiv. Arar moș Andrei se aventura afară din curte. Avea un pârâiaș care curgea de-a lungul gardului din dreapta siliștii, iar pentru apa necesară la curățenie și la udat grădina nu trebuia decât să se întindă printre uluci. Ieșea prin sat doar când se ducea să cumpere câte ceva din cele strict necesare, ori când mergea la vreo slujbă religioasă. Singurii străini care le pășeau constant pragul erau preotul, care venea la începutul și la sfârșitul fiecărui post din an, ca să o împărtășească și să o mărturisească pe Stana; doctorul cu stetoscopul și, mai nou, factorul poștal. La toți țineau în egală măsură, toți reprezentau instituții sacre, însă cel mai familiar era poștașul. Tânăr și mereu volubil, când le intra în odăiță, își scotea tolba cu acte și bani, cu ziare și scrisori, se așeza pe marginea patului lângă băbuță, îi lua mâinile într-ale sale, o zgâlțâia ușor și o repezea glumind:

– Ce stai aici? Puneți bundiță nouă și scoateți flăcăul la horă!... Și mata ce te uiți la noi? Adă un pahar cu vin!

Cât moș Andrei se ducea în beciul micuț ca o părere și venea de acolo cu un ibric de vin roșu, plin pe trei sferturi, poștașul rupea cuponul, număra banii și îi punea frumos în mijlocul mesei. La prima sau la a doua lor întâlnire acesta abordă un subiect uluitor pentru moș Andrei:

– Ascultă-mă bine! Îmi dai două pensii și cu banii ăștia îți fac un certificat de persoană cu handicap pentru lelea Stana. Îi vine lunar o indemnizație socială, iar matale o să ai un fel de salariu fiindcă o îngrijești. Ce zici, batem palma?

Poștașul puse ezitarea lui moș Andrei pe seama zgârceniei, pe teama acestuia de a nu-și putea recupera investiția, de aceea îl asigura, de fiecare dată când se întâlneau, de beneficiile acestui demers. Moș Andrei însă vedea altfel lucrurile: cum adică să fie plătit ca să aibă grijă de tovarășa sa de viață? Dumnezeu i-a dat o cruce și el o va purta de unul singur chiar și dincolo de puterile lui! Aflând de această nechibzuită încăpățânare, toți ai lui nu-i mai călcau pragul. Concesie făceau când treceau pe la poarta mare și o vedeau pe mama lor însorindu-se. Atunci intrau în curte și îi întrebau, mai mult formal, de sănătate, îi întrebau dacă eventual au nevoie de ceva anume.

De câte ori însurase ori măritase pe vreunul din vlăstarele lor, le dăduse ca zestre și un petic de arătură sau de fâneață. Pentru ei doi, pentru timpul bătrâneților, păstrase via. Acest colț sărac de rai, situat pe coasta de miazănoapte a dealului care flanca satul, cu sol galben și greu, impropriu cultivării viței de vie, avea un singur avantaj – era în apropierea casei. Ca să ajungă acolo, moș Andrei trecea prin portița din fundul grădinii și ținea cărarea din livezile vecinilor până la izvorul de unde lua apă bună de băut și pentru gătit; de acolo, urcând, pașii lui făcuseră o cărăruie discretă pe muchia argiloasă dintre două ravene. Acest cant îngust se termina brusc în botul unui zid format din stânci friabile, nisipoase. Pe ceafa acestui prag înalt cât un vlăjgan cu nasul în vânt se întindea un platou micuț și neted. Puțin mai sus era via lui. Îngrădită cu un gard impenetrabil din mărăcini și cătină, cu o singură ieșire – o poartă camuflată, legată cu trei rânduri de sârmă ghimpată – dar și cu o mică șandrama plasată într-un loc strategic, făcea ca niciun pârdalnic de copil să nu se poată lăuda că a furat vreun sân de struguri din acea vie. Nu-i vorbă, pe când se ruginea frunza, moș Andrei ieșea cu pălăria plină cu ciorchini de perle străvezii ori negre, dulci, înmiresmate și împărțea copiilor ce își păzeau vacile cu rod pe țarina răscoaptă a toamnei.

Pe timpul când muncea la carieră își îngrijea via în fugă. Visa mereu ca atunci când o să vrea să iasă la pensie, această ocupație să îi răpească tot timpul. Iată că nu era chiar așa cum plănuise în nopțile lungi de iarnă montană, însă nici departe de visul lui nu era. Se obișnuise cu bioritmul soției sale și știa, la minut, când acesteia îi e sete, foame ori somn, știa când are nevoie de ploscă sau de o pernă în plus. La vremea de tăiat via, de săpat, de înlocuit aracii rupți și putrezi, de legat și prășit, moș Andrei o liniștea pe Stănica sa – cum o alinta el – și îi explica ce are de făcut la viișoara lui; îi punea deșteptătorul să sune, ca în felul acesta să nu o cuprindă teama că a fost uitată, asigurând-o, pe deasupra, că atunci când se va împlini timpul, el va fi lângă ea. De multe ori se nimerea ca tocmai când, obosit, închidea ușa, ceasornicul să se pună pe zbârnâit. Niciodată nu întârziase grăitor de mult și nici de venit înainte de vreme nu venise, deși nu avea vreun ceas de mână sau de buzunar ca să-și sincronizeze sosirile.

Poștașul renunțase de mult la buna lui intenție de a le întocmi dosare pentru indemnizația socială și totuși, în acea după-amiază, moș Andrei îl aștepta cu înfrigurare. Scosese din timp, în ibricul emailat, vinul roșu, acrișor și slăbuț, așa că acum tot fulgera poarta cu privirea. Nici nu-l lăsă pe poștaș ca să o salute pe baba Stana că îl și întrebă oarecum conspirativ:

– Ce-i cu entegrarea asta în Iouropa?

– Ei, bre, moș Andrei, asta nu ne privește pe noi…

– Cum nu? Cum nu!? Am auzit la drăcia asta de aparat că trebuie să ne scoatem viile și să punem numai viță de soi! A mea o fi de soi?, se interesă el, întinzând paharul plin.

– Păsărească matale?… Ha-ha-ha!… Ia, uite, cum stă treaba: doar marii producători, cei care ies cu vinurile pe piață, cei care-l vând, sunt obligați să-și scoată hibrizii. Cât despre vinul matale, să fim noi sănătoși ca să bem și când oi ieși eu la pensie! Hai noroc și mai toarnă unu', că e tare bun și mă cam grăbesc! Dumnezeu să vă facă parte!

Nu știu cât de mult îl liniștiseră vorbele spuse de poștaș, cert este că de-ar fi fost întrebat de vreun străin spilcuit a cui e via, el ar fi renegat-o. Continua să o îngrijească dintr-un fel de milă ce învingea cu greu teama: dacă încălca vreo lege? De atunci stătea mai mult cu urechea la aparat ca să prindă noutăți despre vie și viticultori, văduvind-o din această cauză pe Stana lui de lungile monologuri blânde și ades repetate.

Parcă uitase de problemă, sau poate că începuse să o minimalizeze, fiindcă observase că și ceilalți vieri își vedeau de viile lor bătrâne, până când o vecină – văduva lui Pascu – s-a dus la el pentru o sticlă de vin: vroia să facă un parastas. Când aceasta i-a întins bancnota micuță, scoasă din batista mirosind a tămâie, moș Andrei avu o scurtă sincopă:

– Nu iau bani! Zi bogdaproste de el!, răcni apăsat, după ce își revenise.

– Cum, Doamne iartă-mă, să zic bogdaproste că doar îl duc la biserică!?…

– Pune-i pe masă. Nu-i ating! Eu nu-i ating!…

Văduva lui Pascu plecă făcându-și semnul crucii cu limba pe cerul gurii.

Faptul că vânduse vin îl înspăimântă pe moș Andrei. A doua zi, în lunea din săptămâna mare de dinaintea Sfintelor Paști, îi puse Stanei ceasul să țârâie ca să știe că la ora respectivă el se va întoarce, își luă cazmaua și urcă la vie. Începu să scoată butucii pe care îi credea mai degenerați. Și uite așa, pentru vinerea mare îi mai rămăseseră nedezrădăcinați doar doisprezece din cei mai dragi butuci ai lui. Postul lung și munca frenetică din ultimele zile îl cam stoarseseră de vlagă. Mergea abătut pe creasta argiloasă dintre cele două ravene. Când dădu cu nasul de peretele de stâncă friabilă, în care erau încrustate mici scobituri, de care moș Andrei se folosea ca de niște veritabile trepte – cam neprietenos așezate, e drept – îl cântări cu o privire fugară. Propti piciorul în prima firidă și se avântă. În momentul acela descoperi că elanul nu fusese destul de mare și, precipitat, căută să se prindă fulgerător de un colț de piatră venit în întâmpinare. Pudra de un ocru roșcat făcu degetele să alunece surprinzător de iute. Moș Andrei căzu pe spate, ca o păpușă dezarticulată, și începu să se rostogolească până pe malul firicelului de apă. Speriat că ar fi putut să aibă vreun os rupt, vreo luxație ceva, rămase câteva clipe nemișcat, analizându-și atent toate încheieturile. Nu de el îi era teamă – ce i-ar fi făcut băbuța fără ajutorul său? Răsuflând ușurat, se ridică precaut în picioare, își scutură hainele, își culese pălăria decolorată de vreme și pătată de transpirație, o scutură și pe ea de praf, apoi și-o îndesă pe cap. Călărind pârâiașul, se spălă pe mâini, pe față și porni înspre zarea cleioasă. Ajunse iarăși față în față cu nărăvașa scară ce l-a trântit. Privind-o, i se păru că aceasta crescuse în ultimele minute ca pâinea în cuptor. O atinse cu mâna ca să o îmblânzească. Nu părea ca aceasta să accepte mângâierile. Moș Andrei mai făcu o jumătate de pas, își fixă piciorul „de bătaie" lângă ceea ce părea obstacolul vieții lui și căută să se avânte. Simțindu-și genunchii tremurând și mai vârtos, renunță. Descumpănit, se întoarse din drum. Văzându-l intrând în odăița lor înainte de vreme, Stana se impacientă. Privea speriată în jur, lăsând lacrimile să curgă puhoi, ca de atâtea ori când o cuprindea neliniștea sau vreo nemulțumire. Moș Andrei se așeză lângă ea, îi luă mâna paralizată și începu să o maseze cu mare grijă. Ascunzându-și spaima din glas, zise cu tandrețe:

– Va fi bine, băbuță, va fi bine…

„Pe timpul când muncea la carieră își îngrijea via în fugă. Visa mereu ca atunci când o să vrea să iasă la pensie, această ocupație să îi răpească tot timpul. Iată că nu era chiar așa cum plănuise în nopțile lungi de iarnă montană, însă nici departe de visul lui nu era."

Proză scurtă

MOARTEA VÂNĂTORULUI DE CARE

Cornelia Bartels

Poetă, prozatoare

Nu știu de ce aveam mereu pe suflet impresia că am venit pe lume plătind pentru o viață care s-a dus. Creșteam în atmosfera familiei rămasă în acea adunătură de rude ce pribegiseră din cauza războiului ce abia se sfârșea și care încă nu se risipiseră pe la casele lor. Bărbații s-au întors de pe front, unii își căutau ceva de lucru, peste tot prin jur. Femeile rămâneseră în continuare în jurul popii Ilie, singurul care nu a trebuit să meargă pe front, îngrijind de copiii deja născuți cu mulți ani înainte de începerea războiului. Popa Ilie era singurul care mai putea asigura numeroșilor membri ai familiei hrana din pomeni și, Slavă Domnului, se făceau pe atunci destule pomeni – colivă și colarez și colaci pentru fiii, frații și bărbații neîntorși din război. Nu s-a întors nici Ion. Ilie și bătrâna Glicheria își plângeau în taină fratele și fiul. Iar Maria, mama mea, rămăsese doar cu amintirea unui Ion, băiat frumos, tânăr și vesel care cânta chiar în momentele grele ale vieții, alungând lacrimile de pe obrajii celor întristați într-un moment de caldă armonie. Fratele Ilie își amintește și el de un Ion frumos, blond cu ochii albaștri ca și ai lui, în uniformă de licean și care-i făcea curte proaspetei sale cumnate Maria. Glicheria, bătrâna lui mamă, confirma amintirea cu lacrimi în ochi. Atâta se mai știa despre el. Aici s-au oprit amintirile, pentru că Ion s-a dovedit apoi a fi și un tânăr curajos și bun.

Abia-și lăsase hainele de licean, terminase Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuți și își luase bacalaureatul cu excepțional, pentru că fusese un elev capabil și inteligent, și a plecat voluntar pe front, la numai douăzeci de ani neîmpliniți. Ilie era mândru de fratele său și cu lacrimi în ochi își mai aducea aminte de serile din tinerețe când mai cântau împreună. Ion, cu vocea-i de tenor, se detașa evident, legănând melodia subțiratic.

Aici se opreau, ca la un stop-cadru, și cunoștințele mele despre Ion, bărbatul care lăsase un loc liber în familie, și am venit pe lume eu ocupându-l... Au trecut anii. Mulți ani... zeci de ani... când fila de album a familiei s-a mai completat cu o poză a lui Ion. Și totul a luat o altă întorsătură...

Mă urcasem ca de obicei în fiecare dimineață, în mașina aglomerată, fără a-mi păstra răbdarea și speranța de a mai aștepta una ceva mai liberă. Trebuia să ajung mai devreme la redacție. Se apropia numărul sărbătoresc de 23 august. Așadar, cele câteva minute pierdute inutil în stația de mașină s-ar fi adunat în defavoarea mea. M-am urcat cu hotărâre, îmbrâncind în dreapta și în stânga, altfel riscam să rămân pe jos, iar afară, deși era august, soarele ardea puternic, toropitor. Știam ce mă așteaptă la redacție, așa că nu mai găseam loc pentru nicio surpriză. Nici căldura, nici înghesuiala de început de zi nu mă mai mirau și nici nu mă oboseau. Din contră. Era un prilej minunat de a mă așeza undeva, în spatele mașinii, lângă un geam deschis. Taxatoarea, din fericire, nu suferea de migrene sau nevralgii și se bucura de puțin aer curat. Așa că, instalată, în sfârșit, în spatele mașinii, îmi parcurgeam traseul obișnuit cu gândurile mele alături. Timpul trecea mai ușor la aer curat și nici nu-mi dădeam seama când traversam podul Grant și când ajungeam la Piața Scînteii. În fine, cu gândurile mele parcurgeam ceva mai repede Calea Griviței și de aici mai departe drumul e drept, sau aproape drept, dacă mă gândesc că mașina mai trece și prin spatele cimitirului Sfânta Vineri, prilej pentru mine să pun capăt gândurilor și să-mi opresc privirea pe crucile albe ce se vedeau dincolo de gardul din beton al cimitirului. Îmi plac crucile alea albe, cum stau ele înfipte în pământ, albe și drepte, sclipind în soare. Adevărate brațe ridicate spre cer a rugă. Și flori, multe flori, peste tot flori și verdeață. Cimitirele sunt pentru

mine, nici mai mult, nici mai puțin, decât adevărate parcuri de liniște, pe ale căror alei părăsim oameni sau suntem părăsiți de oameni dragi….

Am ajuns cu bine la Scînteia destul de devreme, așa că am putut savura în liniște cafeaua făcută de tanti Florica, cafeaua aceea amară și cu caimacul gros și înspumat, în care, uneori, ne ghiceam viitorul. Știa să facă o cafea formidabilă femeia asta, iar eu abia așteptam să ajung mai devreme ca să mă pot bucura în liniște de aroma ei, chiar cu riscul de a mă trezi cu un ceas mai devreme. Merita.

Credeam că pe birou mă vor aștepta șpalții umezi și cu miros muced. Credeam că voi începe ziua turuind alături de Nea Gelu textul manuscrisului proaspăt predat în tipografie. Nu a fost așa. Cafeaua mea sau, mai bine zis, mirosul ei l-a ispitit într-atât pe colegul meu, încât nu a început să lucreze decât după ce a cerut și el una… și așa, în jurul ei, am început să depănăm fel de fel de amintiri. Alte povești spuse cu glas tare, nu tăinuite. Căci Nea Gelu era om tăcut, discret și foarte blând la vorbă și în mișcări. Eu îl ascultam. Pregăteam numărul de revistă sărbătoresc. Se apropia 23 august și lui Nea Gelu, cum îi spuneam noi, i se aprinseră ochii și cheful de a-și depăna amintirile de pe vremea frontului. Nu o făcuse până atunci niciodată, cu toate că lucram împreună de câțiva ani și multe 23 augusturi am sărbătorit tot împreună. Dar de astă dată a fost altfel.

Făcuse războiul chiar în primele rânduri ale frontului, iar acest nou august de care ne apropiam să-l sărbătorim, îl determinase să-și depene, aproape fără voia lui, amintirile din război. Niciodată nu-mi spusese nimic despre asta, iar eu nici nu-l întrebasem. Parcă mi se părea firesc ca un bărbat la cincizeci și ceva de ani să poarte cu el astfel de amintiri. Era doar de vârsta tatei! Iar dacă vroiam să-i fac o plăcere tatălui meu, nu-mi rămânea decât să-l rog să-mi spună cum a fost atunci, în acel nouă sute patruzeci și patru-patruzeci și cinci, când eu mă nășteam și când el se afla încă undeva departe, pe front. Atât îmi trebuia, că tata și începea să dea drumul vorbelor, iscodindu-mă cu ochii lui rotunzi și blânzi. *„Oare chiar o interesează pe fiica mea ?Să continuu sau să tac?*" Și atunci eu insistam. *„Mai povestește, te rog!"*. Îi făcea plăcere că îl ascultam în liniște. Dar nu-mi imaginasem că și colegul meu are ascunsă în el o asemenea nevoie de a povesti, de a se destăinui. Doar nu și-o dezvăluise niciodată în anii de când lucram împreună. În fond, noi mai sărbătorisem în redacție, prin muncă, de dimineața până noaptea târziu, mai multe augusturi, dar niciodată nu mi-a spus nimic despre întâmplările lui legate de fostul subofițer plecat pe front. Așa am aflat că a fost subofițer…

A doua zi, după sfârșirea poveștilor de război, venise și cu documente, pentru ilustrare și o mai bună înțelegere a situației. Ca în pedagogie. Explicația trebuie întărită și cu exemplificări audio-vizuale.

Scosese din servietă, căci avea o servietă mare din piele de porc revopsită cu grijă de mai multe ori, un maro-roșcat, un plic enorm, puțin scorojit pe la colțuri și cu hârtia îngălbenită. Mă aștepta. Sosise primul la redacție și îmi făcuse surpriza cu plicul acela mare, mare de tot, așezat pe birou alături de cafeaua aburindă. *„Ce-ai adus aici, Nea Gelu?*, îl întreb, *corespondență de război, decorații sau ce?"*, continuu puțin ironic. Ochii lui Nea Gelu, de un albastru închis, de fântână adâncă, liniștită, sclipeau. *„Nu, ți-am adus doar câteva poze. Să mă vezi în uniformă militară. Tânăr. Amintiri de pe front, altfel ultimele poze pe care le-am făcut înainte de…"*. *„Pace"*, îl întrerup nerăbdătoare. *„Chiar așa! Hai, vino, să mă vezi"* și s-a corectat apoi, *„să ne vezi"*. Era deodată mândru. Avea o cu totul altă sclipire pe obrajii îmbătrâniți. Îmi ziceam că ăsta-i semn de bătrânețe. Toate bătrânele actrițe sau fostele femei frumoase arată nepoților pozele lor din tinerețe, explicându-le cât de frumoase au fost ele odată, de mult. *„Eh, a fost odată!"*. *„Nea Gelu, ai fost un bărbat frumos, și-ți stătea foarte bine uniforma aceea de ofițer."* Încurajat de vorbele mele, a scos din plic mai multe fotografii cu el, cu alți colegi de trupă. Una, însă, mi-a rămas lipită de retina ochilor și inima a început să-mi bată mai tare ca de obicei.

Privesc fotografia din fața mea. O întorc automat pe o parte și pe cealaltă. Nu-mi pot opri uimirea și emoția totodată. Recunoscusem în ea un chip. Un chip pe care eu nu-l văzusem niciodată aievea. Îl știam doar din fotografiile adunate în albumul de familie. Recunoscusem în ea un bărbat pe care-l bănuiam în viață, pe care-l așteptam cu toții să se reîntoarcă în cele din urmă acasă, de pe front sau chiar de

oriunde. Dar, în fotografia din fața mea, acel chip avea un semn deasupra capului, pus cu cerneală neagră, apăsat. O cruce. Stigmatul morții pus deasupra capului lor de cei rămași în viață spre a se ști pentru totdeauna cine-i în viață și cine nu.

Privesc fotografia încă o dată atent. O întorc pe o parte și pe alta. Chipul recunoscut capătă identitate. Pe verso stă scris *„Doamnei Stoicescu Ana"* și mai jos același scris: *„Pentru mama lui Gelu"*, apoi urmează semnăturile. Încerc să le descifrez. Din nou recunosc un nume. Un nume de care am auzit mereu vorbindu-se în casă, în familie.

Din fotografie mă privesc șase bărbați în uniforme militare. Mai văzusem la tata, în albumul lui, asemenea fotografii. Din cei șase numai trei poartă deasupra capului stigmatul morții. Și Ion îl avea. Era unul dintre cei morți. Iar noi, noi, familia, îl așteptam să se întoarcă odată și-odată acasă, chiar după treizeci și ceva de ani de pace…

Cu ani, zeci de ani în urmă, încă de la începutul războiului, familia lui Ion se stabilise undeva într-un sat uitat printre pădurile și văile Teleajenului. Satul poartă un nume frumos, Valea Plopului, care nu se deosebea cu nimic de celelalte sate din județul Prahova. Deși erau veniți de departe, de prin părțile Sorocăi, cu căruțele și puținele lucruri adunate în grabă, ajunseseră aici ca printr-o minune, după multe alte peregrinări și încercări de poposire într-un loc sigur, undeva în România. Căutaseră liniște și ocrotire pentru copii. Era o familie numeroasă. Surori, frați, cumnați, verișori, nepoți, adunați la un loc, în jurul unui Om, ca un stâlp de siguranță, dintr-o solidaritate de familie impusă și respectată pe timp de război. În cele din urmă, singurul bărbat rămas la vatră a fost Ilie. Preot cu studiile teologice făcute la Cernăuți și scutit de front. Așa că el ducea tot greul familiei pe care căuta să o îndestuleze din pomeni primite de la sătenii credincioși și cu colivă. Colivă se făcea, slavă Domnului, o mulțime, pentru sufletele morților mai tineri sau mai bătrâni, suflete rămase departe de casa părintească… Clopotele nu mai încetau din dangătul lor, anunțând satul că a mai căzut pe front unul dintre fiii lui, și așa mereu. Preotul s-a alăturat sătenilor în marea lor suferință cu bunătate și înțelegere creștinească, duhovnicească. La el veneau oamenii să mai afle un cuvânt bun, la el veneau să se roage împreună pentru fiul lor de a cărui soartă nu știau nimic. Soția, Alexandra, preoteasa, era o femeie frumoasă, dar cu o anume asprime bărbătească întipărită pe chip. Trăia departe de iureșul vieții, cu chipul împietrit de o durere adâncă. Părăsise casa natală. Părăsise tot. Se lupta acum să păstreze atât liniștea familiei adunate în jurul ei, cât și pe a sa proprie, să arate copiilor ei că totul e la fel ca înainte, să nu le fie teamă. Avea o fată și un băiat mai mare ca fata. Împreună cu ei, în aceeași casă țărănească, cu prispă înaltă și multe odăi, mai locuiau încă două, trei surori cu copiii lor cu tot, bărbații erau pe front. Dar, ca un făcut, toate aveau numai fete. Așa că liniștea ogrăzii și a casei era întreruptă doar de glasurile subțiratice, zglobii, ale celor patru fetițe ce-și topeau orele de joacă nevinovată cu păpuși improvizate, făcute din te miri ce cârpe și cârlți, adunate cu măiestrie de mâinile mamelor care le coseau cu grijă și-apoi, ca într-un miracol, cârpele acelea colorate se metamorfozau în chipuri omenești. Păpuși din cârpe, cu părul din mătase de porumb! O minune de păpuși, cu miros de cocean proaspăt cules. Una dintre femei mai era pe deasupra însărcinată. Maria urma să aibă un copil. Eveniment ce căpăta în casa aceea un ecou neobișnuit. Unii se bucurau, alții, mai sceptici, se gândeau că numai de asta nu duceau lipsă. Un copil în plus când erau deja cinci, patru fete și un băiat. Chiar au convins-o pe femeie să se ducă undeva la Vălenii de Munte să încerce un avort… Dar totul s-a terminat cu bine. Trăsura ce urma să ducă femeile s-a întors din drum, avioanele bombardau în jur și pericolul să meargă mai departe spre oraș era prea mare. Așa că Maria aștepta cu sfințenie și răbdare sfârșitul războiului și nașterea pruncului. Era singura din casă care aștepta altfel acest sfârșit de război. Ea, doar ea, marca altfel acest sfârșit… aducând pe lume un copil și, dacă ar fi și băiat, avea deja o fată, totul ar fi ceva mai frumos, ar face și o surpriză, gândea ea cu glas înăbușit. *„Cui i-ar face surpriză?"*, se întrebau surorile mai mari, cu care ducea repetate conversații în lungile, mult prea lungile nopți de așteptare la lumina lămpii cu petrol… *„Inconștiență curată! Un copil în vremuri atât de grele și nesigure! Nici nu știi dacă Vasile se va mai întoarce din război și ea, poftim, copil!"*. Dar ea știa, presimțea că el se va întoarce, așa cum venise la ea cu câteva luni în urmă, într-o grabnică permisie. Măcar ca să-și vadă copilul și tot va veni. Îi scrisese că se va întâmpla asta… și mai știa că scrisoarea a ajuns la el…

Zilele treceau frânte în așteptarea evenimentelor. Seara se adunau pe prispa din fața casei. Maria lipsea tot mai des din casă. De după geamurile ferestrelor ochii căutau șareta poștașului, care venea când putea. Aștepta mereu vești de pe front și ele soseau din ce în ce mai greu, sau se plimba printre mirișiile de la malul pârâului, din marginea satului, unde a fost nu de mult cu Vasile. Acolo își găsea liniștea. Acolo își alinta sufletul și îngrijorarea. Ilie ridica în fața altarului din vechea biserică de lemn din cimitirul satului, rugi peste rugi, spuse sau cântate aproape cu lacrimi în ochi și cu toată fierbințeala sufletului său credincios, rugi pentru întreaga familie. Lista celor pomeniți, pentru a fi puși sub grija Domnului, se dubla de la o zi la alta și Ion, fratele său, era pe front și se ruga pentru el și pentru viața lui. Când s-au despărțit nu avea decât douăzeci de ani neîmpliniți și de când plecase de acasă ca voluntar pe

front, nu se mai știa nimic… iar fratele său Ilie ridica în fiecare dimineață la slujbă și în fiecare seară rugăminți pentru fratele plecat. Vecerniile și liturghiile erau așteptate de întreaga familie, de întregul sat. Popa Ilie cânta din toți plămânii lui de răsuna biserica plină de oamenii îngenunchiați și impresionați de glasul preotului. Nici glasul înfundat al diaconului Nicolae nu reușea să acopere ecoul chemării către cer ridicat de preot. Mama Glicheria se jelea că ea o să moară și n-o să mai afle vești de la mezin. Toți o încurajau, dar fără convingere… *„O să vină, mamă, ai să vezi că o să vină. Doar îl știi pe Ion. El n-o să moară niciodată”*…și ea credea parcă tot așa… că n-o să moară niciodată Ion, mezinul ei.

Atunci s-a născut fetița Mariei. Era început de ianuarie. Început de an nou. Când toți se rugau pentru rămânerea în viață a lui Vasile, tatăl noului născut și al lui Ion, și al lui Petre, și al altora, a venit ea… parcă spre a ocupa la masa familiei locurile rămase goale. Pentru că un nou-născut reușește în orice situație să acapareze întreaga familie, ajutând-o să treacă mai repede cele câteva luni până la terminarea războiului…

Războiul era pe sfârșite într-adevăr…

Nu știu de ce aveam în suflet impresia că am venit pe lume plătind pentru o viață care s-a dus. Creșteam în atmosfera familiei rămase încă în acea adunătură de rude nerisipite prin țară. Bărbații s-au reîntors din război și-și căutau serviciu pe aiurea. Femeile rămăseseră în continuare în jurul lui Ilie, îngrijind de copii. S-au întors cu toții, mai puțin Ion. Ilie și Glicheria își plângeau în taină fratele și fiul. Mama își amintea de un Ion tânăr, vesel, care cânta chiar și în momentele lui de tristețe. Fratele își amintea de un Ion frumos, în uniformă de gimnazist, care-i făcea curte Mariei. Mamă-sa confirma toate aceste amintiri cu lacrimi în ochi. Avea mai mereu ochii înlăcrimați. Atâta se mai știa despre el. Amintiri adunate de la fiecare, cei care îl cunoscuseră. Amintiri ridicate la mare preț, acum, când după ani, toți se întorseseră la casele și familiile lor, Ion nu se arătase… *„Și de ce tocmai el?”*, se întreba gemând bătrâna Glicheria. Așa a murit sărmana bătrână, pomenindu-l și dorindu-l lângă ea. Dar Ion nu a venit. A rămas în amintirea celor care l-au cunoscut ca un tânăr de douăzeci de ani, blond cu ochi albaștri, vesel și cu o voce foarte frumoasă. Imaginea lui s-a oprit ca un stop-cadru pe chipul blond, cu ochi albaștri, păstrat în albumul familiei, ca ultima poză înaintea plecării la război… Era îmbrăcat în hainele lui de gimnazist. Așa l-am văzut și cunoscut eu din albumul familiei. Mama îmi mai vorbea deseori, peste ani, despre el, dar toate vorbele se opreau la buza acelui al doilea război mondial… De aici nu se mai știa decât că a plecat voluntar pe front, și-apoi acel dureros *apoi* care a însemnat jertfă și curaj, moarte

și speranță și totul rămas într-o suspensie la fel de dureroasă, aceea a așteptării. Familia aștepta sfârșitul războiului și el s-a sfârșit. Aștepta vești de la cei plecați pe front și tata s-a întors odată cu venirea mea pe lume și s-au bucurat de două ori. Familia îl aștepta pe Ion și am venit Eu… și niciodată nu aș fi crezut că am venit pe lume cu un astfel de dar, să aduc acest mesaj trist. Tocmai eu să fiu persoana care să destrame așteptarea, resemnarea așteptării!? Să spun un adevăr care era refuzat ca atare de atâta timp? Greu mesaj.

Cântăresc, după zeci de ani, cele două fotografii. Ultima înaintea plecării pe front și ultima înaintea plecării din viață… sau cel puțin așa aveam să aflu acum, eu, primul venit pe lume în familia lui Ion, după acel sfârșit de an patruzeci și cinci… Un dureros adevăr aflat după mulți ani, aflat dintr-o întâmplare… Atunci, îmi spun, am venit pe lume parcă spre a plăti cu o viață, parcă spre a cumpăni talerul descumpănit al balanței familiei, parcă spre a ocupa locul rămas gol la masa de duminică. Eu care am avut și menirea de a afla moartea lui Ion abia acum, de-a afla taina ei, taină care atunci, în urmă cu treizeci de ani, nu era acceptată. Nu mort. Orice, dar nu mort. Poate prizonier, poate dispărut undeva în lume, dar nu mort. Dar Nea Gelu a pus capăt acestui coșmar. Simplu. Într-o zi. Aducând câteva poze într-un plic îngălbenit care a așteptat uitat undeva în sertarele din casa lui.

Privesc fotografia încă o dată și încă o dată, de mai multe ori și nu-mi vine să cred. Eu trebuie acum să duc această veste în familie. Vreau să descopăr, să aflu povestea fotografiei și o descopăr. Dar după câți ani? Dar după cât timp? Și numai dintr-o întâmplare, când Nea Gelu a dorit să arate câteva poze din tinerețe, cu el chipeș în uniformă militară. Cât de mândru a fost în acea zi…

Mi-o spune acest om străin familiei, acest om alături de care lucrez de câțiva ani buni și care de tot atâția ani păstrează un secret al familiei mele fără să-l bănuiască… *„Nea Gelule,*

ce-i cu poza asta?", reîncep discuția… îmi rămăsese cartonul lucios și îngălbenit în palmă, parcă lipit de ea. Mă ardea. Presimțeam răspunsul care se contura simplu, natural, venit de la un om care nu bănuia ce poate declanșa. Omul care din gestul lui natural de a arăta poze din tinerețe făcute atunci, cu mult timp în urmă, dezvăluise un adevăr dureros… *„Este o poză făcută pentru mama mea"* și a continuat explicația: *„Venisem pentru câteva zile în Oltenița într-o permisie primită înainte să intrăm în luptă"*. Ei, Doamne, cum îmi sunau toate acestea! *„În luptă"*. Eram înmărmurită, ca un copil ce ascultă povești de război, de necrezut. Ascultam curioasă să aflu mai departe taina fotografiei, taină care mă impresiona mai mult decât acea luptă, ultima luptă, de care mă temeam că o să-și aducă aminte cu amănunte… și care anunța ceva îngrozitor. *„Atunci ne-am pozat, am mers cu toții la un fotograf în Oltenița. Era cam prin o mie nouă sute patruzeci și patru. Aveam în fața noastră războiul, așa că... O poză, ca să rămână ceva după noi. Pentru mama. Eu eram comandant de pluton"* și mi-l arată cu degetul pe fostul comandant de pluton. Nu-l puteam recunoaște.

Îndrăznesc să întreb: *„Dar cine-s ceilalți?"*, gândindu-mă că o să-i ia pe rând și apoi pe fiecare cu povestea lui. *„Cine-i aici?"*, forțam cu întrebări seria destăinuirilor. *„Acolo-s eu"*. *„Dar aici?"*. *„Locotenent Tătaru Gheorghe, comandantul antitanc"*, răspundea scurt și precis, cu o voce schimbată, militărească, ca la un apel. Răspundea puțin prețios, reținut, ca omul luat la un scurt interogatoriu în vederea întocmirii dosarului cu acte de vitejie… *„Și ceilalți? Cine-s ceilalți?"*, întrebam nerăbdătoare. Răspunsul venea direct, simplu, precis. *„Sergent major de rezervă Schipor Arcadie, încheietor de pluton antitanc, sergent major Rusu Simion, sergent major de rezervă, Penchievici Alexandru, ultimul este Ion Macovschi, sergent major de rezervă, comandantul secției vânători de care…"*.

Aici ne-am oprit. Nici nu respiram. Acum știam adevărul despre Ion cel așteptat în familie. Dar pentru a-l afla, mi-au trebuit zeci de ani de pace, când cei în viață, răsfoind albumele, au puterea și seninătatea necesare pentru a-și arăta pozele de război și așa să-i vedem cât au fost de tineri, de curajoși, de frumoși în uniformele lor militare, cât erau de bărbați, cu toate că erau cu puțin peste douăzeci de ani, dar purtau o mare răspundere pe umeri… Și mie îmi revenea o mare misiune. Să aduc vestea morții lui Ion în familie… Nu-mi venea să cred că e așa…

„Nea Gelule, și Ion a murit, nu?". Parcă speram să nu fi înțeles bine și să mi se confirme încă o dată. Oricum, mă miram, ne miram de fapt, cum de n-am primit niciodată nicio veste oficială despre moartea lui. Niciodată. Așa trăiam cu toții în speranța aflării unei alte vești venite de departe, nu de atât de aproape. Îi simțeam respirația omului care, fără ezitare și fără să înțeleagă de ce pun atâtea întrebări, mi-a răspuns sec: *„Da, el a murit!"*. Asta era ultima lui fotografie în viață. *„E ultima fotografie a noastră, așa, împreună, făcută înainte de lupta de la 26 august 1944 de la Deboli-Ilieni. O localitate aflată pe malul stâng al râului Negru"*. Un adevăr istoric de netăgăduit pe care omul acesta liniștit și modest se grăbea să mi-l dezvăluie dintr-o suflare. Parcă se temea să nu uite ceva important. Retrăia pentru o clipă, dimpreună cu cele povestite, cele întâmplate odinioară. *„Plecasem din garnizoana de la Câmpulung pe 24 august, când am primit ordinul de luptă. Făceam parte din regimentul 30 Dorobanți – Pravăț. Pe 26 august s-au dat ultimele lupte, acolo la Doboli și de atunci nu ne-am mai văzut niciodată așa ca în poză, cu toții. Toată trupa... Eram împreună din aprilie, toată trupa adică, atunci ne-am cunoscut și până în august am fost ca frații."* Repeta cu un ton deosebit, nostalgic, *„toată trupa"*, adică să-nțeleg exact ce însemnase ea pentru fostul subofițer. Toată trupa însemna familia lui acolo pe front. Doar nu era vorba, așa, de-o trupă oarecare, ci una care era pregătită de luptă. Spunea o mie nouă sute patruzeci și patru sobru, cu respect, nu așa, dintr-o suflare, fără să-și permită abrevierea paș'patru. Înțelegeam ce înseamnă pentru el și nu numai pentru el acest an și-l lăsam să-mi povestească fără să-l întrerup, ascultându-l cu emoții și respect. Fostul comandant de pluton retrăia acele momente tragice petrecute atunci, în patruzeci și patru, alături de trupa comandată de el. Devenise comandantul de pluton Stoicescu Anghel și parcă îl vedeam îmbrăcat în uniforma aceea militară, retrăindu-și pentru o clipă, pentru mine, acele momente de odinioară…

„23 august 1944. Ora 22.00. Se anunță încheierea armistițiului. Ora 22.30. Cadrele regimentului 30 Dorobanți – Câmpulung Muscel (partea sedentară) sunt chemate în cazarmă prin agenți în stare de alarmă. 24 august, dimineața. Se fac pregătiri în pripă pentru marș. Până la prânz bateria anti-tanc, comandată de locotenent rezervă Tătaru Gheorghe este gata de luptă. Plutonul antitanc este comandat de sublocotenentul Stoicescu Angel, ajutat de sergent major rezervă Schipor Arcadie, plutonul de vânători de tancuri este comandat de sergent major Rusu Simion, ajutat de sergent major rezervă Ion Macovschi și de sergent major...", aici foaia a rămas albă. Nu am mai putut nota nimic din cele spuse. Notam cu înverșunare și mare atenție, să nu greșesc ceva. Erau adevăruri istorice și nu aveam voie să greșesc ceva, cu toate că totul nu era decât o reevocare personală a unor evenimente istorice trăite personal de povestitor, care căpătau o undă personală, intimă și nu suna ca un raport oficial, iar asta impresiona și mai mult, dar la auzul numelui lui Ion, pentru o clipă, n-am mai fost în stare să scriu. Mâna tremura. Mă simțeam alături de ei. Ca de departe aud iar glasul comandantului de pluton care-și continua firul amintirilor de pe front *„Eram în drum spre Brașov. Bateria este lăsată în fruntea regimentului pentru a cânta marșurile «Bravi*

tunari» și «Români ostași». „Sublocotenentul Stoicescu (mă surprinde și mă miră felul în care îmi povestește despre el, parcă ar fi vorba despre altcineva, un sublocotenent care nu mai exista decât în amintiri)*, sergent major rezervă Schipor și sergentul major Ion Machovschi au reușit să organizeze cele mai bune coruri de marș din unitate.*" (Aici îl recunosc pe Ion, tânărul despre care se spunea cât de frumos cânta, chiar și la greu… Ion rămăsese, așadar, același om curajos și vesel, gândeam eu în tăcere). „*Seara, unitatea este cazată în Brașov. Bateria primește ordin să facă pază-patrulă în oraș. Aici avem primele contacte cu nemții. 25 august. Marș spre comuna Ilieni. Ajunsă aici, bateria luptă ca pușcași, neavând decât un tun A.T. Se luptă pentru cucerirea comunei Doboli, aflată la acea dată pe teritoriul ocupat de hitleriști. Inamicul e dârz. Se dau lupte de scurtă durată. Regimentul este respins.*" Oh, Doamne, aici se răsfoiau pagini adevărate de istorie și eu ascultam ca un elev dornic să afle mai mult. La urma urmei era vorba de viață și de moarte. De o luptă care a avut loc cu adevărat și nu a fost numai o înscenare pentru un film sau pe o scenă de teatru. Emoționant. Mai ales că presimțeam apropierea sfârșitului… „*26 august. După pregătirea de artilerie, se pornește din nou la atac. Lupta e crâncenă aici, la Doboli. Sublocotenentul Stoicescu este înarmat cu două pistoale* ***Para-bellum****, dar după lupta cu o pușcă* ***Z.B****. sau, când este nevoie, pune mâna pe mitralieră și trage. La una dintre intersecțiile de străzi apare un neamț pe bicicletă. Stoicescu nu-l vede decât după ce simte cum îi trece din spate un glonț pe lângă ureche. Întoarce capul spre dreapta și, stupoare, neamțul se prăbușește cu bicicletă cu tot. Parcă-i pusese cineva piedică. Din spate, sergent major Macovschi Ion, care-l văzuse pe neamț trăgând, își apărase comandantul, trăgând glonțul salvator pentru acesta, dar fatal pentru inamic. Mulțumirea sublocotenentului înflorește un zâmbet pe chipul lui Ion. Ultimul lui zâmbet. Spre regretul și durerea camarazilor de luptă și a sublocotenentului, sergent Macovschi Ion cade la datorie în zilele următoare, secerat de o rafală de mitralieră.*" Filmul acelor zile s-a întrerupt brusc. Și cele notate de mine. Parcă s-a rupt ceva. Glasul lui nu mai avea putere. Eram copleșită și uluită de felul în care-mi povestise totul Nea Gelu. Parcă intrase în pielea unui comentator al peliculei binecunoscute lui… Se transfigurase și așa și era. Retrăiam alături un film cu un scenariu numai de el știut…

Peste câteva zile după întâmplarea cu *„filmul rupt"*, l-am rugat să-mi mai spună câte ceva despre Ion. Să mai aflu cum era Ion. L-am rugat să-mi povestească exact cum a murit Ion. Ceva mai calm, mai în liniște, intim. Dar odată aflând ce doream, am continuat să stărui cu întrebările, să investighez în colțuri mai intime. Să cotrobăi în sufletul lui Nea Gelu și nu al sublocotenentului, prieten cu Ion pentru o viață. Ion care-i salvase viața. Acum era de datoria lui să mărturisească. Mă interesa omul Ion și omul Gelu alături de el. *„Ion cânta frumos, foarte frumos, îl ascultam cu toții uneori, când era posibil și când ne adunam în garnizoană. În ultimul timp începuse să bea. Îmi spunea că are o presimțire, că nu o să mai trăiască mult. El, care mi-a salvat viața, pentru că în întâmplarea aia cu neamțul, dacă nu l-ar fi omorât Ion, mă omora el pe mine. Nu mai scăpam și de-al doilea glonț al neamțului"* și cu un gest încet, îmi arată urechea cu o cicatrice, puțin mușcată de un glonț ucigător. Privesc ochii interlocutorului meu. Sunt tot albaștri, dar acum umbriți de trecerea anilor și de greutatea amintirilor, a retrăirilor. Concluzionez emoționată. A văzut moartea și moartea l-a ocolit. Ion a fost cel care l-a salvat o dată. Ion a fost cel care a salvat viața comandantului său de pluton. Parcă mă simt mândră pentru asta. Îmi vine să întreb cu glas tare, ridicat, că aș dori să știu dacă Ion e erou, dar îmi revin în minte tot vorbele lui Nea Gelu. *„Sergent major în rezervă Macovschi Ion cade la datorie în zilele următoare, secerat de o rafală de mitralieră"*. La datorie… erou… rafală… erou… îmi frâng ecouri în sufletul copleșit de durere. Ecouri, pentru că nu vreau lacrimi, deși mă gândesc la vorbele mamei lui Ion, când Nea Gelu îmi repeta cum a fost el salvat de la moarte sigură, și nu Ion. *„De ce tocmai Ion, Ion nu moare niciodată"* …și acest *niciodată* se sfarmă acum, nu mai are același sens. Dar mă bucur pentru Nea Gelu. Mă bucur de două ori. Pentru că și el a luptat ca un erou, supraviețuind războiului și pentru că a putut să-mi spună povestea acelei fotografii. Era, de fapt, ultima poveste pe care aveam s-o aflu, a ultimei fotografii făcute înainte de ultima luptă. Fotografie făcută înainte de moarte, cu zâmbetul pe buze, pentru că aproape toți cei șase din poză zâmbesc ca în fața oricărui obiectiv fotografic, gata să surprindă ultimul zâmbet, cadre nemuritoare…

Și, totuși, vreau să aflu cum a murit. Precis. Secerat de o mitralieră nu e destul. Poate a scăpat de ploaia de gloanțe. *„Sigur a murit?"*, mă încăpățânez eu, crezând și sperând că așa cum Nea Gelu a avut șansa supraviețuirii, a avut-o poate și el, Ion. O ultimă speranță. *„Sigur?"*, mai întreb și mă uit fix în ochii lui albaștri, sinceri și întristați deodată. Dar aici, ezitarea, durerea unui remember târziu, trezit acum la realitate și în fața căruia trebuie să răspunzi, s-au răsfrânt în glasul fostului comandant de pluton, tunuri antitanc. *„Sigur!"*, a venit răspunsul. *„Eu nu l-am văzut nici mort și nici adus de vreo ambulanță, că l-am căutat printre răniți și morți, dar mi-au spus-o alții că a murit… A fost sfârtecat… de fapt pulverizat… picioarele amândouă."* Nu mai auzeam nimic. Nu mai trebuia să aud nimic. Și, din nou, glasul Glicheriei îmi revenea în memorie: *„Să vină, chiar și fără o mână și fără un picior… numai să vină. Ion nu moare niciodată."*

Dar Ion a murit fără să se știe precis locul unde i-a fost pulverizat trupul. Undeva pe front. Acum am aflat mai multe.

În lupta de la Doboli-Ilieni. E ceva! Îl putem fixa pe un punct geografic, pe acest pământ. A murit și nu mai e nevoie să întreb încă o dată și încă o dată, de ce? A murit cândva, după 23 august. Deci, știa pentru ce moare, căutam eu să dau o altă semnificație morții... Toate astea aveau acum o rezonanță deosebită, încărcate de mult adevăr, de mult curaj...

Baterie antitanc, îmi suna ca o explicație bizară la lecția de istorie primită. Anti-război. Întâmplări cuprinse în pagini de istorie, răsfoite acum dintr-o carte alcătuită ad-hoc, spre neuitare. Ca și când totul ar fi doar rodul unei imaginații, nu un adevăr curat. Pur. Dur. Adevărul adevărat. *„Baterie antitanc", „încheietor de pluton antitanc"*, *„comandantul secției vânător de care"*... Nu înțelegeam prea mult ce putea însemna, dar toate aceste formulări militare îmi alergau toate prin fața ochilor, ca într-o defilare rapidă, grăbită, iar chipurile celor șase bărbați tineri se încărcau de importanța funcției lor militare... Antitanc căpăta valoare simbol, adică anti-război. Antitanc pentru pace și împotriva războiului, împotriva morții. Ion știa că războiul se sfârșea. Ion știa că o să moară. Și-a presimțit moartea. Ion, o jertfă ca multe altele, o ultimă jertfă pentru pace, o ultimă viață în locul alteia care-l va înlocui, dezvăluindu-i taina morții, o ultimă picătură pentru crezul lui de luptă și ca el, atâtea și atâtea alte vieți.

Devenisem complice cu Nea Gelu. Nu doream decât să investighez mai departe totul. Să merg cu el la locul acela, să aflu... dar toate nu au fost decât gânduri înfierbântate la vestea morții, atât de cumplită și de nedreaptă, amplificată deodată, dar nu fals, nervos, precipitat, ci din credința că numai așa voi avea curajul și puterea să duc mai departe, în familie, vestea morții lui Ion, pentru care fratele Ilie ridica în continuare, mulți ani la rând după terminarea războiului, ca într-un delir, rugăciunile fierbinți, pentru întoarcerea lui Ion acasă, oriunde ar fi... dar nu în cer...

Am luat fotografia cu mine. Doar ea mă putea ajuta să duc mesajul fără prea multe explicații. Odată văzut stigmatul acela al morții, pus deasupra capului, înțelegeai totul, fără vorbe... și așa am rămas cu încărcătura și taina morții cumplite. Orice sfârșit de viață e greu de înțeles și de acceptat...

„Ion Macovschi, sergent major, comandantul secției vânători de care, mort la datorie". Cam așa ar fi trebuit să fie înscris cu litere aurii, în piatra rece a unei cruci, undeva, departe de casa lui. Dar noi, noi ne înverșunam să credem că el este viu. N-am ridicat nici-o cruce pentru el, niciodată. Și, poate, undeva, o fi fiind o asemenea cruce, cu o astfel de inscripție, dar noi nu o știm... *„Vânător de care"*. Niciodată nu aș fi aflat despre el toate acestea, dacă nu ar fi fost întâmplarea cu Nea Gelu. Am luat fotografia, mi-a fost dăruită și am lipit-o discret, în taină, alături de aceea aflată deja în albumul familiei, ultima la care ne oprisem noi, familia, făcută cu puțin înaintea plecării ca voluntar pe front... Și apoi aceasta... ultima făcută înaintea plecării lui din viață... Era ultima poză a lui care venea în familie, adusă de ultimul venit pe lume, după încheierea războiului și a păcii și după moartea lui Ion. O poză a celor șase bărbați adunați odată în Oltenița, așa, ca dintr-o întâmplare, care au fost prieteni din aprilie până-n august o mie nouă sute patruzeci și patru... Și acuma știu de ce aveam mereu în suflet impresia că am venit pe lume plătind pentru o viață care s-a stins... Și totul dintr-o întâmplare.

Mönchengladbach, Germania

„Ilie și bătrâna Glicheria își plângeau în taină fratele și fiul. Iar Maria, mama mea, rămăsese doar cu amintirea unui Ion, băiat frumos, tânăr și vesel care cânta chiar în momentele grele ale vieții, alungând lacrimile de pe obrajii celor întristați într-un moment de caldă armonie."

Proză scurtă

VIOARA DE MAI

Gina Zaharia

Poetă, prozatoare
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România

Părinții mei au avut o vioară. O făcuse tata, demult, dintr-un trunchi de nuc cântăreț. În fiecare noapte urcau împreună pe portativ și se răsfățau ca niște copii în valurile Prutului.

Dimineața o așeza după ușă, apoi pleca la treabă. Mai târziu cânta mama, cu grijile pe umeri. Dar cânta de se umpleau dealurile de note. Îi ascultam pe fiecare și credeam că au venit îngerii la noi acasă, doar cât să ne arate raiul.

Într-o zi însă, vioara s-a stricat. Tata a luat-o cu el s-o repare, iar mama a așteptat multă vreme cu privirea spre cer. De atunci n-au mai cântat niciodată, iar eu m-am întrebat dacă și viorile Stradivarius se pot îmbolnăvi de plecare?!

În prima noapte de mai i-am auzit iarăși cântând. Nu mă puteam înșela, nimeni n-ar fi reușit să egaleze măiestria părinților mei. Nimeni!

Am dat fuga să chem vecinii, apoi am îngenuncheat cu fața spre locul de unde veneau sunetele vrăjite.

Dar numai eu îi auzeam. Oamenii au ridicat din umeri și au plecat la casele lor. Am stat nemișcată ore întregi, fermecată de ceea ce primisem în dar: un concert! Se umpluse casa de aplauze, păsările cerului ieșiseră în grabă din cuiburi și se înșiraseră pe garduri, iar păpădiile erau niște turte mici gata să se aprindă.

Mai întâi mi s-au arătat la fereastră, apoi i-am văzut măsurând încăperea unde trudiseră o viață. Semănau cu niște miri coborâți dintr-un tablou. Tata purta o cămașă de in cu mânecile suflecate până spre cot, iar mama avea o rochie cu flori de mac. Câteva s-au și desprins în joacă și au rămas acolo, pe preș.

Am întins mâna spre ei, dar mi-am dat seama că visele de mai dispar în bătaia vântului.

Imediat, nucul nostru s-a umplut de viori și semăna cu mama îmbrățișându-și pruncii. Undeva, un tren își umpluse vagoanele cu sunete, iar tata urca într-un altfel de copac să mai pregătească o vioară.

„Părinții mei au avut o vioară. O făcuse tata, demult, dintr-un trunchi de nuc cântăreț.”

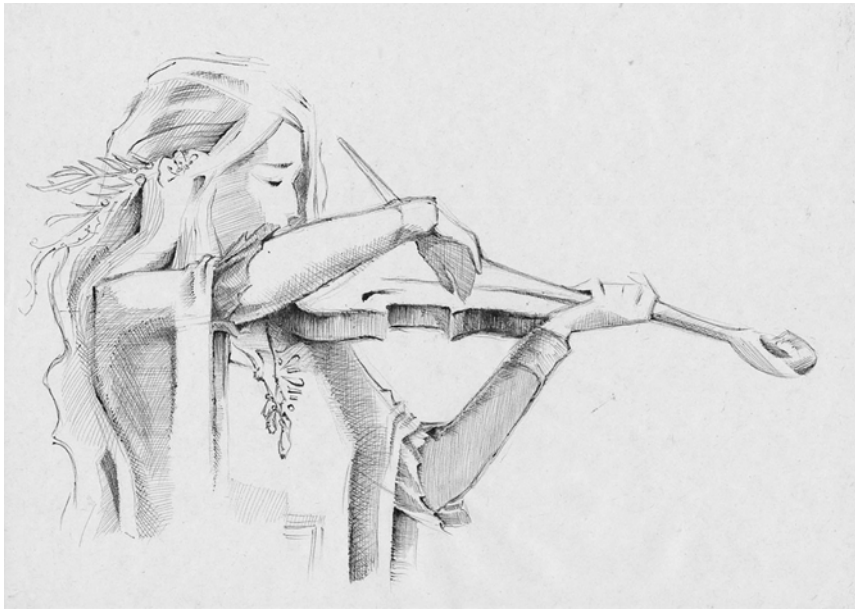

Proză scurtă

LA ÎNCEPUT DE IARNĂ

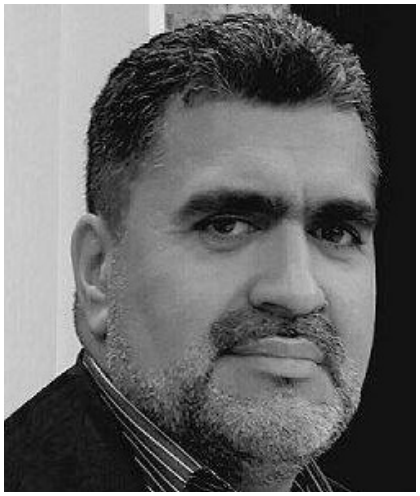

Radu Comșa

Prozator

Ușile ascensorului s-au închis chiar în fața mea. Săgeți portocalii anunțau victorioase lansarea. Din reflex, am apăsat butonul de chemare, pregătit totuși să aud liftul pornind. O lungă jumătate de secundă nu s-a întâmplat nimic. Apoi ușile s-au mișcat depărtându-se și prin golul ce se lărgea progresiv s-a auzit:

„Poate e un prinț, cine știe…"

Una dintre cele două ocupante se amuza pe seama redeschiderii nepreväzute a ușilor, ca și pe seama viitorului companion de călătorie elevată. Nu-mi dădeam seama care dintre ele. Am pășit înăuntru și am zis gândindu-mă la tenul meu brun:

„Aveți parte de un prinț mai colorat… Mai exotic, așa."

Una dintre ele a zâmbit, aproape a râs. Mi-am dat seama că era cea care vorbise. Lumina care umplea până la refuz spațiul liftului strâns în oglinzi, a strălucit în ochii ei. Căprui, cu o nuanță intensă, reflectau puternic lumina. O reflexie, în mod straniu venită din spatele irișilor mari și sidefați. Nu știu cum mă uitam la ea, dar mă uitam și am sperat ca nu o făcusem prea insistent. Pe cealaltă fată n-am văzut-o. Adică era acolo, dar a rămas un personaj cețos, o figură fără identitate. După opt secunde ușile s-au deschis la etajul meu. Am spus ceva ce putea fi luat un salut și am ieșit. Ea a rămas acolo, zâmbind, cu lumina albă venită de sus, radiată în oglinzi, filtrată prin ochii ei.

Mai târziu am încercat să îmi amintesc culoarea părului fetei. Nu eram prea sigur, fura lumina în spațiul acela îngust. Castaniu?

„Ai fost amuzant acolo în lift. Mi-a plăcut!"

Mi-o spunea fără înconjur, privindu-mă direct. Se întâmpla mai târziu, o întâlnire la fel de întâmplătoare, când eu aproape că uitasem povestea cu liftul. Nu mi-am dat seama imediat despre ce vorbea. Apoi am recunoscut lumina din spatele irișilor. Și zâmbetul. I-am întins mâna și mi-am spus numele. Am primit o strângere de mână un pic surprinsă, dar fermă și un nume complet, spus sonor. Și strângerea de mână și vorbele însoțite de aceeași privire neocolită. Am mai schimbat câteva cuvinte. N-aș fi vrut să plec. Am făcut-o după un rămas bun convențional. Un la revedere stupid și grăbit, tocmai pentru că nu doream să spun la revedere.

Ce culoare avea părul ei? Oscilam. Șaten închis?

Apoi ne-am reîntâlnit printre etajele marii clădiri de birouri. În spațiul gol, ametitor, construit pe verticală, ca o prăpastie inversă, balustradele palierelor, solide ca tablierele de pod feroviar, se înșirau geometric și inexorabil până la cupola care lăsa lumina de iarnă să cadă într-un șuvoi gri, paralelipipedic, până la sol. Se oprea la nivelul cel mai de jos, proptindu-se iluzoriu pe suprafețe sintetice și insonore, populate cu plante de junglă, cu ramuri meandrice, cu frunze lucioase prea verzi, neverosimile. Am zărit-o la etaj, oblic, de deasupra locului unde mă găseam. Mi-a făcut veselă cu mâna, înainte să schițez vreun gest. I-am răspuns cu mâna ridicată și palma deschisă.

„Ce faci?"

Răspundea cu gesturi.

„Bine, pe aici. Tu?"

A treia întâmplătoare întâlnire. Nici măcar întâlnire nu era. Ea pe un etaj și eu pe un altul. Dar nu voiam să o mai las să treacă pur și simplu.

„Vrei să mâncăm împreună? La prânz?"

Cuvintele au plutit inconsistent peste spațiul acela imens și au urcat cu greu pe diferența de nivel. Nu-mi dădeam seama dacă auzea tot ce îi spuneam. Înțelesese, însă. Mi-a făcut semn că da și că ne auzim pentru asta. A zâmbit și apoi, chemată de cineva pe care nu-l puteam vedea din unghiul de unde o priveam, a dispărut legănată pe tocuri. Paralelipipedul de lumină cenușie se voalase, marginile lui solidificate de cădere se agățau sfâșiate în balustradele masive, lumina se tăia zdrențuită în panourile de sticlă groasă, incasabilă, prinse strâns una lângă alta cu bolțuri inoxidabile ieșite mult în afară.

Cum avea părul? Șaten, pur și simplu?

Au mai trecut niște zile și cerul se lăsa fatal spre pământ, greu de umezeală, glacial în coborârea sa inexorabilă. Apă, gheață și zăpadă se amestecau între ele și o dată cu ele orizontul se topea în norii compacți ce închideau planeta într-un cocon cețos. Lucrurile treceau. Pur și simplu. Mă gândeam.

„Știi, nu prea am timp la vremea prânzului. La mine durează doar cincisprezece-douăzeci de minute, mănânc ceva repede și gata."

„Bine."

Asta era, nu avea rost să argumentez. Apoi, neașteptat.

„Dar aș putea seara, după job. Ce zici? Vineri?"

Părul îi strălucea, dar nu puteam recompune exact nuanța. Șaten-auriu?

Strada micului restaurant era întunecoasă, dar zăpada și sărbătorile nu prea depărtate îi dădeau un fel de luciu molcom. Copaci înalți se aplecau protector peste case vechi. Sub tencuieli se ghiceau blazoane. În arhitectura altora se ghiceau pretenții armoriale. Am urcat pe o scară complicată răsucită în unghiuri drepte și am intrat într-o sală cu aspectul unei bucătării toscane supradimensionate, înalte și lungi. Lemn maron-închis, satinat, lăcuit, fresce pictate cu scene câmpenești și ghirlande de struguri se înlănțuiau pe pereții albi. Muzica nu era deloc italiană, contrasta cu aspectul foarte peninsular al interiorului. Era un contrast plăcut. Lent și calm. Am ales o masă într-un colț, nu departe de intrare, lângă o fereastră ce dădea spre scara exterioară. Un chelner cu șorț negru a apărut lângă mine. Am schimbat două vorbe și mi-a adus aperitivul și inevitabilul espresso într-o ceașcă cu pereți foarte groși.

Așteptam.

Am văzut-o prin fereastră. A urcat vioi scările. I-am recunoscut părul lucind în luminile colorate. A intrat și m-a zărit imediat. A venit și s-a întins către mine. Mirosea a parfum și a frig. Și-a pus geanta pe un scaun, și-a descheiat nasturii și și-a scos fularul amplu. Când a ridicat brațele, haina scurtă și albă s-a ridicat. Jeansi cuminți, bleu, se întindeau lins peste șolduri suple.

„Nu-mi dau jos haina încă, mă acomodez mai întâi. Mi-e frig."

S-a așezat pe scaunul de dincolo de masă.

„Nu mi-e foarte foame, aș vrea să beau o limonadă și o cafea. Deocamdată."

A zâmbit.

Vorbeam despre cum ne-am cunoscut. Conversația curgea fără poticniri. Ea era foarte naturală. Ochii-i erau mereu luminoși, cu un fel de încredere calmă. Zâmbea fără niciun efort și gropițe discrete se desenau în obraji, adăugându-le o tușă abstractă de adolescență. Îi stătea foarte bine când zâmbea, nu-mi dădeam seama dacă știa asta sau dădea vreo importanță faptului. Totuși era și un fel de gravitate în spatele zâmbetului și mi-o puteam imagina reflexivă sau chiar tristă. Minutele treceau fluid, rotite printre pahare cu băuturi în culori caramelizate și cești aburind. Mi-a spus câte ceva despre ea. I-am spus puțin despre mine. O plăceam. Mult.

Dar mă sâcâia ceva și din păcate pentru mine nu era ceva nedefinit. Știam foarte bine despre ce era vorba. Am cântărit ce vreau, ce fac și până unde aș putea merge. Trebuia să-i spun ceva. Un anumit lucru. Și n-aș fi vrut. Dar i-am spus. A fost o clipă de tăcere dubitativă.

Apoi ea a întrebat.

„E cineva fost sau actual?"

„Actual."

„Actual?! Cât de actual?"

„Foarte actual. Am pe cineva."

„Ai pe cineva? Asta ai zis?"

„Da."

„Și ești aici cu mine?"

„Da."

„Nu sunt foarte rigidă, dar am câteva principii… Eu n-am ieșit cu nimeni așa… sau n-am știut eu."

„Îmi pare rău, trebuia însă să îți spun. Am vrut s-o fac înainte să ne întâlnim aici, dar nu am fost în stare."

„Nu puteai să îmi spui dinainte. Cum ar fi fost să îmi spui așa ceva dinainte?!?"

A zâmbit din nou.

„Nu-mi puteai spune… În schimb, mă puteai minți. Și n-ai făcut-o. Totuși, cum de ești aici cu mine? De ce?"

„Nu știu. Te plac, dar nu vreau să te mint. Înțelegi?"

„Da".

„Ești supărată?"

„Nu, sunt bine. Vorbesc serios. M-ai surprins, atâta tot."

Dar nu era atât de surprinsă, se așteptase. Vedeam asta. Se uita la mine direct. Ca întotdeauna.

„Te superi dacă nu mănânc? Nu mi-e deloc foame."

„Nu mă supăr. Nu vrei să mănânci nimic, nimic?"

„Nimic. Nu mi-e foame deloc. Dar mi-e încă sete. Aș vrea o apă sau o limonadă."

Am continuat să vorbim. I-am spus povești. Le-a ascultat. Am ascultat-o și eu pe ea povestind un pic. Nu vorbea mult. Nici înainte nu vorbise mult. Zâmbea ca mai înainte, dar totul era altfel. Mă simțeam ca și cum spărsesem un vas frumos cu care mă jucasem prostește, iar vasul nu era al meu.

„Îmi pare rău."

Am zis-o din nou și era adevărat.

„Nu ai de ce să îți pară rău, chiar nu ai de ce."

M-a privit drept, în felul acela al ei, cu lumina răzbătând din spatele irișilor căprui. A surâs un pic trist și mi-a spus distinct cele mai triste trei cuvinte în oricare limbă de pe planeta Pământ:

„Să rămânem prieteni."

Am condus-o. Mașina ei era la oarecare distanță, presărată cu zăpadă măruntă. Parbrizul, în mod paradoxal, era aproape curat. Fulgii, rari și mici, nu se lipiseră de el. Părea înfrigurată, haina albă se strânsese toată în jurul ei, ca o protecție cu proprie voință. Ne-am luat rămas bun. Am sărutat-o pe obraz. Cred că a făcut la fel. M-am abținut cu greu să n-o țin în brațe. S-a întors și a deschis portiera mașinii. S-a urcat și a pornit motorul, mi-a făcut un semn vag. Nu-i mai vedeam ochii. Părul i-a sclipit în lumina slabă a bordului. A semnalizat, s-a topit în întunericul din josul străzii.

Am plecat încet de acolo. Nu erau stele și copacii aplecați peste case, în ciuda celor câteva ferestre luminate și ghirlande de lumini pastelate clipind, erau și mai întunecați.

O cheamă Dora. Are părul blond, ca aurul vechi.

Gustav Klimt, *Cap de femeie,* semiprofil, studiu pentru *Dorința* din *Friza lui Beethoven,* cărbune pe hârtie, 1901–1902, Colecția Albertina, Viena

„Una dintre ele a zâmbit,
aproape a râs.
Mi-am dat seama
că era cea care vorbise.
Lumina care umplea
până la refuz
spațiul liftului strâns
în oglinzi,
a strălucit în ochii ei.
Căprui, cu o nuanță intensă,
reflectau puternic lumina."

Proză scurtă

ÎNCĂ O ȘANSĂ

Claudiu Neacșu
Prozator

– Totul la tine este complicat, spuse sufletul. Orice aș face eu, oricât de mult aș încerca să simplific câte ceva din toate funcțiile astea ale tale și din modul în care ești alcătuit, nu voi reuși să îmi ating scopul.

– Și cum altfel ar trebui să fiu?, întrebă trupul. Știi bine că este imposibil să mă rezum la un morman de ființe minuscule. Ce sunt eu? O colecție de celule care trebuie să iasă la numărătoare? O acumulare de identități care să mărșăluiască uniform, în aceeași direcție, fără început și fără sfârșit? Un pachet de țesuturi bune doar pentru a face acul cântarului să se miște? Și de ce ar trebui să-ți fac pe plac? Nu eu am stabilit că trebuie să fiu așa de complex. Cred că încă nu ai înțeles că eu sunt rezultatul unui proces așa de lung, încât nici măcar tu, cu toate resursele tale, nu îl poți conștientiza sau cuprinde. Eu, așa cum mă vezi, sunt un fel de victorie a timpului, o încununare a unor scurt-circuite produse pe toată suprafața planetei, de-a lungul a milioane și milioane de ani. Cum crezi că ai putea tu să schimbi asta? Ar trebui să afli că te-ai înhămat la o misiune imposibilă.

– Ești prea pesimist. Uiți că eu și cu tine suntem într-o comuniune în care, dacă dorim cu adevărat, am putea face ca unele lucruri prea complicate să dispară. Și astfel va fi bine pentru toată lumea, adică pentru mine și pentru tine.

– Eu sunt pesimist? Amintește-ți ce-mi spuneai la începutul conversației. Spuneai că nu vei reuși niciodată să îți atingi scopul, fiindcă sunt eu prea complex.

– Da, spuse sufletul, dacă ar depinde totul numai de unul dintre noi doi… Însă noi suntem o alianță, nu-i așa? O alianță este suma părților, iar suma asta poate genera exact ceea ce nu sunt în stare părțile luate separat.

– Chiar crezi asta?

– De ce să nu cred?

– Hai să spunem că ar fi posibil ceea ce-mi spui tu. Și ce-ar putea realiza această alianță?

– Eu aș putea să încerc să te ajut să simplifici toate funcțiile pe care le ai. Simplificarea duce la ușurare, ceea ce e bine pentru toți. De exemplu, tu ai putea funcționa chiar dacă s-ar scoate inima din tine. În locul ei poate fi pus un dispozitiv care îi simulează funcțiile.

– Dacă ar fi așa de simplu… Dar nu e. A, da, poate că în unele cazuri se poate face așa ceva. Dar acelea sunt cazuri speciale, așa că nu are rost să le luăm în calcul.

– Nici măcar nu vrei să încerci. Încăpățânarea ta le dă bătăi de cap atâtor oameni… Te-ai gândit vreodată la munca imensă pe care o depun cei care bat la porțile facultăților de medicină? Ei sunt nevoiți să facă eforturi uriașe de memorare și să învețe pe de rost sute de pagini pline cu informații despre alcătuirea și funcționarea ta. Apoi, după ce ajung studenți, tot nu scapă de corvoada asta. Sunt nevoiți să memoreze alte cărți întregi despre toate mecanismele tale, despre toate „rotițele" tale și felul în care interacționează între ele. Au de-a face cu așa de multe informații, încât sunt forțați ca până la urmă să se specializeze pe o singură bucată, cât mai mică. Și crezi cumva că, după ce termină facultatea de medicină, studenții au încheiat supliciul cauzat de complexitatea asta a ta? Bineînțeles că nu au încheiat chinul. Îi așteaptă alți ani lungi de perfecționare, de studiu, ani marcați cu tot felul de conferințe, cursuri sau întruniri de specialitate. Și pentru ce toate acestea? Doar pentru ca ei să mai deslușească ceva din țesătura ta extraordinar de complicată. Le dai infinite bătăi de cap elevilor, studenților, profesorilor și medicilor. În loc să lași simplitatea să vorbească, preferi să complici și iar să complici totul. Medicina a progresat foarte mult, dar tot nu reușește să rezolve toate cazurile în care câte ceva din mecanismul tău se strică sau se dereglează. Nici măcar cele mai strălucite minți nu au reușit să găsească rezolvări pentru toate scăpările tale. Se pare că mereu va exista cel puțin o boală incurabilă.

– Hei, stai așa! Ce facem noi aici? Nu crezi că dramatizezi prea mult?

– Eu dramatizez? Eu? Crezi că mie îmi convine să îți reproșez toate lucrurile astea, în loc să stau liniștit și să visez ceva într-adevăr frumos? Mereu trebuie să fiu atent la „gingășiile" tale. Dacă nu sunt atent, toată lumea mea se dă peste cap și toată pacea pe care mi-o doresc așa de mult se duce de râpă. Vrei să-ți dau un exemplu? Uite, e de ajuns să nu fiu atent la cantitățile de hrană necesară pentru cină și gata, sunt nevoit să suport stresul unei indigestii. Și de ce se ajunge la stresul acesta, adică la stricarea păcii mele? Fiindcă flora intestinală din tubul digestiv este ceva… ceva aberant de complicat. Tot ceea ce este complicat își menține foarte, foarte greu echilibrul. Sute de miliarde de germeni în flora intestinală? De ce era nevoie de enormitatea asta? Sau hai să-ți dau alt exemplu. Vreau și eu să mă bucur de o zi însorită, în concediul de la mare. Dar nu, nu pot să mă bucur, fiindcă la petrecerea de aseară, după ce am făcut greșeala de a savura mai mult vin, s-a dereglat ceva în mecanismul tău uluitor de complicat și, prin urmare, sunt nevoit să suport o durere teribilă de cap. Ficatul face eforturi să producă enzime care să absoarbă alcoolul. Și nu doar atât. Mai trebuie să îl transforme în grăsimi și să îl secrete în bilă. De la toată sensibilitatea asta se ajunge la dereglarea metabolismului.

– Dar, spuse trupul, eu funcționez ireproșabil, timp de ani de zile, dacă echilibrul acesta nu este distrus.

– Vezi? zise sufletul. Exact ce-ți spuneam mai devreme. Dacă echilibrul nu este distrus… Iarăși ai complicat totul. M-aș bucura și eu de o masă copioasă, dacă… nu ți-aș strica ție echilibrul… Nu cumva să stau prea mult pe plajă, fiindcă imediat apar complicații pentru piele. Și nu numai pielea este afectată, ci și creierul. Iar eu am vrut doar să mă bucur mai mult de căldura așa de plăcută a soarelui. Ce am făcut greșit? Dacă vreau să savurez mai mult unele plăceri, gata, se dereglează câte o rotiță din mecanismul tău așa de gingaș și de încâlcit. Iar tu îmi spui mie că poți funcționa ireproșabil, timp de ani de zile. Da, ai putea funcționa ireproșabil numai dacă m-aș ține eu la distanță de toate ispitele și de toate plăcerile.

– Mă acuzi mereu, deși spui răspicat că îți plac simplitatea și pacea. Cum să fie pace, dacă pe tine nu te mulțumește nimic?

– Ba m-ar mulțumi ceva. M-ar mulțumi să nu mai fii așa de complicat și cu un echilibru așa de fragil.

– Dorința ta, spuse trupul, îmi arată că încă nu ai înțeles necesitatea acestei complexități. Cum crezi că ar putea fi coordonată și reglată activitatea celor aproape treizeci de trilioane de celule din care sunt eu format? La fiecare cinci

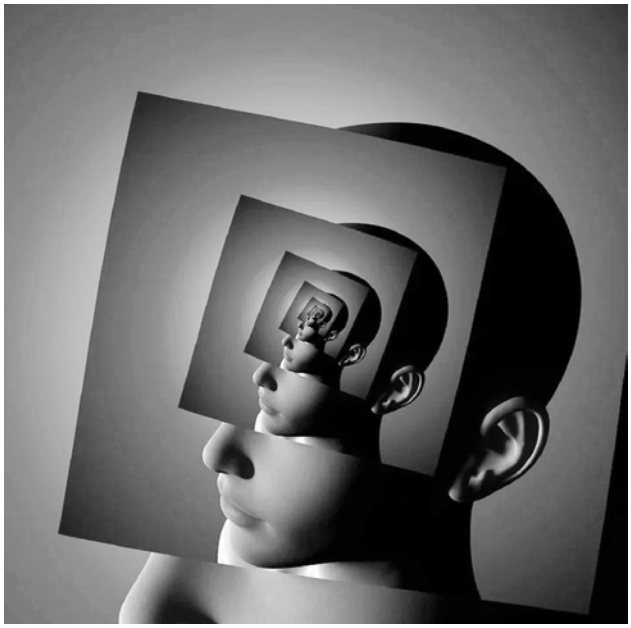

minute mor și sunt înlocuite cam un miliard de celule. Așa că era necesar să am și capacitatea de a dirija toată complexitatea asta. Creierul are peste optzeci de miliarde de neuroni, destui pentru a face față cerințelor. Așa că nu mai e cale de întoarcere. Dacă ar deveni totul simplu, doar pentru a se îndeplini capriciul tău, ar fi ca și cum cea mai mare metropolă a lumii s-ar transforma dintr-o dată într-un sat cu două mii de locuitori.

– Și, spuse sufletul, ce e rău la un sat cu locuitori puțini și cu o viață liniștită și sigură? Ce preferi? Un trai în mijlocul unei furtuni sau o relaxare continuă, plăcută, generatoare de pace și automulțumire?

– Dacă tu, spuse trupul, îmi ceri mie simplitate, liniște și pace, de ce nu oferi același lucru? Am realiza echilibrul perfect, dacă amândoi ne-am oferi reciproc ceea ce doar unul dintre noi cere cu așa mare insistență. Este foarte ușor să vii pe tavă cu reproșuri. Dacă ar fi ca eu să încep acum să scot la iveală toate defectele pe care le ai tu, cred că nu m-aș mai opri timp de câteva zile.

– Eu am defecte?

– O, da! Ai destule. Iar partea interesantă este că defectele tale îmi afectează echilibrul. Tu îmi reproșezi că sunt prea complicat. Dar tu cum crezi că ești? Eu n-aș putea spune nici pe departe că tu ai fi întruchiparea simplității. Dimpotrivă, tu ești un ghem de complicații, de meandre care le dau de furcă până și celor mai buni psihologi și psihiatri din lume.

– Nu cumva folosești o strategie prin care mă ataci doar pentru a mă pune pe mine la punct?

– Eu spun doar adevărul, fiindcă m-ai provocat. Și pot să îți dau multe exemple, așa cum și tu ai făcut cu mine. Cu ce

să încep? A, da, hai să îți spun despre simțul umorului, pe care de multe ori nu îl ai. Este suficient ca un alt suflet să facă o glumă pe care tu o înțelegi greșit și gata, s-a tulburat tot echilibrul tău. Liniștea dispare și lasă loc furiei și frustrării. Și are vreo legătură gluma aia cu complexitatea mecanismului meu sau cu celulele care mă compun? Nu are. Totul se petrece la tine. Totul pleacă din imaginația ta. Dacă șeful tău îți dă o veste proastă, gata, te-ai inflamat imediat. Te apucă frica, te invadează gânduri negre referitoare la viitor și începi să îți imaginezi scenarii dintre cele mai urâte, deși nu știi sigur dacă scenariile astea chiar vor deveni realitate. Singura realitate sigură este că mă afectează pe mine imaginația ta bolnăvicioasă. Îmi crește pulsul, mă ia cu transpirații, nu mai pot să diger bine mâncarea, nu mai am un somn odihnitor. Și de aici vin apoi alte și alte probleme. Oare vestea proastă pe care ți-a dat-o șeful tău are vreo legătură cu celulele din care sunt făcut eu? Nu are. Dar ea îmi afectează celulele. Îmi afectează echilibrul. Iar tu îmi reproșezi că vreau doar să te pun pe tine la punct.

– Uneori, spuse sufletul, trec și eu prin momente dificile, dar asta nu înseamnă că vreau să îți fac ție rău.

– Momente dificile?, zise trupul. Atât ai de spus? Totul la tine este întortocheat. Totul. Și ești imprevizibil, mereu, fiindcă nimeni nu știe când devii egoist, intolerant, încăpățânat, lăudăros, irascibil, agitat, gelos, mincinos, capricios, inconstant, instabil sau hipersensibil. Ești ca o bombă cu efect întârziat. Astăzi poți fi într-o stare excelentă, echilibrat, calm, iar mâine poți deveni un generator de emotivitate distructivă, doar fiindcă ai aflat că va izbucni o criză mondială. Degeaba fac eu eforturi să îmi mențin în stare perfectă de funcționare toate organele, toate mecanismele și conexiunile dintre celule. Dacă tu te afunzi printre meandrele tale așa de imprevizibile, gata, s-a zis cu echilibrul „rotițelor" mele. Stresul care îmi face mie rău pornește de la inconstanța asta a ta, de la toanele care îți vin pe neanunțate, exact atunci când îmi este mie lumea mai dragă. Ești așa de complicat și de imprevizibil, încât romancierii și scenariștii găsesc în tine comori întregi care să le ofere creativitatea necesară.

– Acum, spuse sufletul, ce-aș mai putea să te întreb? Cine este cel care produce răul? Tu îmi faci mie rău? Sau eu îți produc ție pagube? Tu îmi spui mie că sunt plin de defecte, de parcă nu mi-ar plăcea o viață plină de calm și de fericire. Bineînțeles că eu vreau să fiu mereu calm, binevoitor, fericit, liniștit, împăcat cu mine însumi. Niciodată nu îmi doresc să mă agit, să mă tortureze grijile sau frica, să mă îndoiesc de tot felul de lucruri, să nu am încredere în ceilalți. Nici tu nu îți dorești să se dezechilibreze ceva din mecanismele tale. Amândoi dorim cu aceeași putere echilibrul, cooperarea,

pacea, calmul, bunătatea, iubirea. Dar oare mă poți asigura că niciodată nu se va strica ceva din echilibrul tău așa de fragil?

– Aș putea, spuse trupul, să te asigur de asta, dar numai dacă îmi oferi și tu aceeași asigurare.

– Vezi? Ajungem de unde am plecat. Tu nu poți să devii mai simplu, iar eu, după cum îmi explici, sunt bomba cu efect întârziat. Orice am face, nu reușim să ajungem la un acord, deși suntem aliați.

– Aliați în ce? În suferință?

– Nu tot timpul, spuse sufletul. Suferința nu este continuă, însă anticiparea ei… cam da. Nu poți să negi părerea mea, deși asta ți-ar face mare plăcere.

– Și atunci, spuse trupul, ce ne rămâne de făcut? Dacă tu îmi produci mie suferință, iar eu îți produc ție suferință, nu facem altceva decât să ne amăgim într-o conexiune amară, generatoare de complicații și dureri. În loc să rezolvăm problema, batem pasul pe loc și ne ciondănim zi și noapte, încercând să ne convingem unul pe altul că vina este în curtea celuilalt. Și unde vom ajunge? În mod sigur nu vom găsi armonia pe care amândoi ne-o dorim.

– Și, spuse sufletul, cam ce-mi sugerezi? Vrei cumva să îmi propui ceva total diferit de ceea ce mi-ai propus până acum? Scuză-mă, dar cam asta deduc eu din cuvintele tale.

– Da, spuse trupul, propun ceva total diferit. Însă am nevoie de înțelegerea ta. Calea pe care eu o recomand este un nou început. Noi doi am trăit multă vreme cu convingerea că suntem o alianță. Iar alianța asta, în loc să se concretizeze în pace, liniște și armonie, a dus mai mult la conflicte, vătămări, nemulțumiri și chinuri. Și ce se întâmplă cu o alianță care nu merge și nu reușește deloc să își împlinească aspirațiile? Ce ar trebui ea să facă?

– Să se desființeze?

– Exact.

– Și cum se va realiza… desființarea asta?

– Ce este alianța, de fapt? Am putea să o comparăm cu căsătoria dintre un bărbat și o femeie?

– Bineînțeles.

– La început, bărbatul și femeia pot avea planuri foarte frumoase. Singura lor perspectivă este înțelegerea reciprocă perfectă. Apoi, dacă pe parcurs se dovedește că s-a întâmplat altceva, stabilesc amândoi că, decât să conviețuiască într-un mediu conflictual, cel mai bine este să se separe, adică să divorțeze.

– Divorț... În cazul nostru, asta ce ar însemna?

– Separarea. Tu vei merge pe calea ta, iar eu pe calea mea. Ne separăm. Nu vom mai avea nicio legătură unul cu altul. Trup separat de suflet. Mai mult, după separare eu mă voi simplifica, iar tu, de asemenea, te vei simplifica. Și amândoi vom obține liniștea și pacea pe care ne-o dorim așa de mult.

– Stai puțin, spuse sufletul. Pare prea simplu. Și nu e doar asta. Pentru mine, ceea ce va fi dincolo de acest... divorț... este o mare necunoscută. Iar eu mă tem de necunoscut. Nu este deloc ușor pentru mine să fiu de acord cu separarea pe care o propui. Oare nu am putea găsi o altă cale?

– Ai văzut doar că nu este posibilă o altă cale. Tu nu vrei să renunți la meandrele tale, iar eu nu mă pot simplifica așa cum dorești tu.

– Totuși... Eu aș încerca... Prefer să primesc încă o șansă, decât să mă avânt în necunoscutul care mă sperie cel mai mult.

– Și care ar fi șansa asta? Ce ar trebui să facem noi doi?

– Mai degrabă eu ar trebui să fac ceva foarte important. Te rog, lasă-mi un răgaz pentru a medita la mine însumi. Mă voi dedica celei mai serioase introspecții și voi face eforturi să mă transform. Da, din bomba cu efect întârziat vreau să devin ceva în care să nu mai existe sinuozitățile acelea despre care spuneai că îți dereglează „rotițele". După ce nu vor mai exista cărările mele întortocheate, nu vor mai exista cauzele care duc la perturbarea mecanismelor tale. Și astfel ne vom salva alianța. Nu va mai fi nevoie de... divorț.

– Ești sigur că vei elimina pentru totdeauna teama, furia, ura, îngrijorarea, intoleranța, inconstanța, lăcomia și toate celelalte defecte care te împovărează și ne disturbă nouă pacea?

– Sunt sigur că, dacă îmi dai încă o șansă, voi încerca din toate puterile să fac asta. Încă o șansă, atât vreau.

– Bine. Eu sunt de acord. Îți dau acum un singur sfat: profită de această șansă. Este unica. Alta nu vei mai primi.

Sufletul se hotărî să asculte sfatul trupului. Se retrase într-o oază de liniște și începu să lucreze temeinic la ceea ce putea fi cea mai importantă misiune a lui.

„– Totul la tine este complicat, spuse sufletul. Orice aș face eu, oricât de mult aș încerca să simplific câte ceva din toate funcțiile astea ale tale și din modul în care ești alcătuit, nu voi reuși să îmi ating scopul."

Proză scurtă

FANTEZIE ÎN DO MINOR PENTRU PIAN

Liliana Toma

Prozatoare, profesoară

Serile târzii aprindeau lumini bolnave pe bulevardele pline de promisiuni. Frunze aruncate de inerția verii legănau aerul încins al cafenelelor, cu boema lor studențească, mondenă, cu eclectismul figurilor exotice care treceau – umbre descântate – pe sub priviri de cariatide.

Nu visez la nimic. Pur și simplu privesc, cu gene lăsate somnolent peste fanta îngustă a ochilor, oamenii, cerul, zâmbetele, frivolitatea și, dincolo de astea, neîntâmplările, așteptările, mă privesc pe mine aici, acum. Nu privesc niciodată în urmă. Pentru că acolo nu e nimic. Nimic, pentru că amintirile se nasc întotdeauna din ceva. Eu nu am amintiri... sau, poate am, dar sunt ca o soră vitregă, fără legături directe cu mine, de sânge, poate mi-au fost puse acolo de cineva care le-a trăit și mi le-a dat spre păstrare. Nu, sigur nu am amintiri! Am numai primăveri cu magnolii care plesnesc roz-rotund sub cerul iubirii, am panorama zilelor încărcate de întrebări desperecheate, roșind, adolescentin, la gândul că ar putea fi rostite, am imaginea unui Atlas păgân, revoltat, lăsând bolta să se frângă, pentru un zâmbet de Giocondă. Aș zice că am destul pentru un prezent nepretențios, ușor naiv. În acest prezent stau bine în confortul meu sferic, în care viața pulverizează, elegant și indiferent, fragmente de rutină.

Uite, îmi place când rup din tine bucata de timp închipuit, din care știu că vei face o poezie cu litere de-a-ndoaselea, pe care să n-o știm decât noi, citită după apusul pleoapelor, fără buze de rostit, fără exaltare, doar cu sinceritatea și puținătatea clipei. Eu nu sunt melancolică decât atunci când stai cu urechea lipită de sistola mea deraiată, ca un stetoscop și te faci că mă doare și te faci că-mi vindeci toate zilele în care nu se întâmplă nimic. Sunt zilele alea în care tu ești un pumn de litere banale, fatale, un cuvânt dintr-un sfârșit de poveste în care iubirile se sparg ca niște țărmuri ce și-au pierdut valurile. Atunci, m-apropii timid de absența ta teatrală, covârșitoare, ca povara nemuririi și te rog să nu rostești, ci să zidești.

Dacă mă zidești în priviri, pune-mi ochii deasupra cerului, ca să-ți dezlipesc diminețile de geana hoinară a visului. Dacă mă zidești în trup, așază-mi mâna dreaptă peste umărul tău stâng, să-l simt, fără să-i dezbrac umbrele. Dacă mă zidești în cuvânt – dar tu știi că nu-mi place – pune o lacrimă să-mi fie metaforă iubirii pe care nu-ndrăznesc s-o aștept. Eu știu – sau poate doar cred? - că ești cântecul meu de-nvelire, murmurat noaptea, când liniștea îl repetă, ca pe un ecou, până la somn.

Dacă mă scrii în frunze, oprește-mi amiaza cu sălcii, pe care o așterni acum pe hârtie și pe care, uite, eu o citesc în timp ce tu o scrii:

Mi-e dor de-o ploaie cu muguri
la miezul nopții,
de fluturi și câmpuri cu maci,
mi-e dor de-un țipăt de pasăre
peste amiezile cu sălcii
când liniștea cântă uitarea...
Mi-e dor de dorul cel mare
aprins în rug de lună plină
și dor de-o altă primăvară
pentru iubiri ce vor să vină.

Și așa, noi mergem, fiecare cu iubirea celuilalt închisă adânc în pumnii strânși, până când unghiile taie cu sânge carnea, mergem în șiruri cazone, cu lecțiile învățate pe de rost, despre rostul vieții, despre drepturile morții asupra celor care îndrăznesc să se nască, mergem cu urmele cărându-ne în spate, ca pe niște pietre și ne desenăm umbrele hâde și îngenuncheate pe fire de nisip și ne mândrim că le putem arăta și altora ce vulnerabili suntem, crezând că învingem timpul prin amintiri...

Eu nu am amintiri. Neobișnuită cu drifturi sentimentale, drumul meu către poveste e drept, fără nicio repetiție, fără preambul, fără experiențe sau urme de regrete care se numesc, nu știu de ce, eterne și pentru vii și pentru morți, deși eternitatea e doar o spumoasă minciună, în jurul căreia se strâng, ca la parastas,

filosofii și poeții. Ei mai cred, cât or mai crede, că ne mișcăm sau suntem mișcați de păpușari geniali de-a lungul axei timpului, înainte și înapoi, că suntem depășiți de tot ce se măsoară în secunde… De unde să știe ei în ce se măsoară gândul sau ochiul închis, în care se adună toate șoaptele nopții bete de parfumul visării? Dar tu știi, pentru că timpul nostru e suspendat între tăceri… e prizonierul voinței noastre de a nu avea voință. Viața ta, ca și a mea, capătă sens numai dacă i-l dăm noi. Avem orgoliul condamnării la libertate, dar nu ne putem asuma deciziile și atunci devenim sclavii acestei libertăți arogante. Tu ce faci cu libertatea ta atunci când nu scrii poezii în care aduni, de-a valma, cuvinte decrepite, cărora le impui libertate de sens? Tu nu ești liber cu adevărat, pentru că stai în chingile convențiilor, pentru că ai fost inundat cu doctrina frumuseții, care nu poate sta la masă cu cocoașa mea regală. Tu nu vezi dincolo de irisul tău verde-închis, pentru că ai preconcepții care-ți manipulează simțurile. De aia nu prinzi pe retina inimii, niciodată, adevărurile nevăzute, pentru că ai trufia perfecțiunii sau a normalității, fără să știi că normalitatea este, uneori, șchioapă, alteori, ciungă sau oarbă. Diformitățile îi fac pe deținătorii lor să prindă sensul lumii pe alte unde, acolo unde tu, cu normalitatea ta, nu poți pătrunde. Pentru că tu ai sufletul orb și șchiop.

Tu nu-mi zâmbești niciodată. Singurele care-mi zâmbesc, cu delicatețea tristeții, sunt diminețile plăpânde când stau la o cafea cu Dumnezeu și povestim, fiecare cu de-ale lui. Așa am aflat că și el are poverile lui de purtat, o cocoașă mult mai mare ca a mea. Nici el nu se plânge, îi duce pe oameni – dar absolut pe toți oamenii – în spate. Mai scapă, uneori, pe câte unul, dar, fiind atât de mulți, nu se mai obosește să-l ridice. El doar le duce greutățile și neîmplinirile, fricile și răutățile. Și timpul meu printre oameni devine mai ușor când vorbim amândoi, fără dureri de-nlăcrimat lumea. Ai observat că lumea se-mbracă-n tristeți de doliu, că prea puțină fericire se vinde în magazinele de top, o fi atât de scumpă, de nu și-o permit oamenii? Cel mai adesea, oamenii pescuiesc în apele blazării și se resemnează cu gânduri carbonizate, care se târăsc, cleios, pe fâșii de timp murdare de suspiciuni…

Eu te invit în agora păzită cu arma sincerității totale, în care tu să-mi spui, cu clipirea încremenită în secundă, ce obscure propensiuni lăuntrice îți dictează aroganța sclipitoare a superiorității? Nu poți să mă vezi dincolo de aparențele care-ți fac mai verde iarba ta, decât a mea și uiți că suntem, în realitate, un ghem de contradicții, pe care învățăm să le punem, cumva, pentru un timp, în acord. Copacul e același dacă-l privești dinspre nord sau dinspre sud, doar că vezi o parte în lumina soarelui și o alta, în umbră. Dacă sinceritatea ar fi o imensă prăpastie, te-aș înțelege dacă te-ai opri pe marginea ei.

Secunda ta e și secunda mea, deși fiecare o respiră pe a lui. Ne scăldăm în valurile aceleiași mări, dar molecula ta de apă nu o va întâlni pe a mea, poate, niciodată… Avem marea, timpul, cerul, dar le măsurăm cu alți ochi, cu alte clipe, cu alte așteptări. Adevărul tău pălește în fața adevărurilor cu care te confruntă viața, dar tu continui să crezi că ești măsura totului. Tu ești un orologiu stricat, ce vinde iluzii cumpărătorilor naivi, arătând mereu aceeași oră. Îți pui o fațadă impecabil zugrăvită, în cele mai mari elanuri arhitectonice, dincolo de care, dacă râcâi puțin cu unghia, apare, monstruos, mucegaiul.

Știi că atunci când sunt în fața pianului, mângâindu-i clapele cu vârful degetelor, liniștea devine o simfonie a plutirii în albastru, culoarea viselor mele și rămân acolo, suspendată între măsuri, andante con moto? În timpii aceia, lumea are o singură dimensiune, mereu egală cu ea însăși, în care timpul își trage obloanele grele și nimic nu mai curge…

Știi și tu, ca și mine, că fiecare om are de dus câte un gheb în spate, doar că unii îl ascund și, cu cât îl ascund mai adânc, cu atât e mai mare și mai urât. Eu nu fug de semnul care mi-a deschis cerul. Cocoașa mea mă face să stau dreaptă în fața lumii, pe când drepții se îndoaie de spate, într-o umilință desăvârșită, pentru efemere și banale recompense. Tu poți sta drept în fața semnului meu fără să-ți ascunzi sufletul?

Ai scris, într-o amiază ce închidea cerul în culorile stanțelor bacoviene, pe o scoarță de copac, patru versuri, pe care eu le-am furat a doua zi și din care am făcut noduri de trecere între iluzii: *Las greierelui noaptea/ Și ierbii, anotimpul./ Iau valul dimineții/ Cu dorul de corăbii.*

Și așa, tăcerile dintre noi devin ochi cu aripi de noapte, rătăciți prin desișul furtunii, liniști ocazionale, plutind în derivă, sparte asurzitor între maluri derizorii…

Întâlnirea cu tine – un balansoar, ca o poză la minut, în care fotograful prinde momentul acela de echilibru fugar, în care stăm față în față, străini, inerți, cu priviri diagonale, căzute cu viteză de meteor… Aș putea să-ți scriu așa, până obosești, pagini întregi, dar stăm și tu și eu sub timp și nu l-ai avea destul, să mă citești! Dacă totuși vei citi paginile astea naive, pune alături, pentru companie, preferata mea, o știi, simfonia aceea în do minor pentru pian, pe care o ascultam împreună uneori și vei ști că nimic nu e o pură întâmplare.

Mi-e timpul să mă rup din timpul acesta păgân, fără vlăstar, fără aripi și să purced înspre bucla mea infinită, acolo unde orice înfrângere are priviri de înger…

Și-n timp ce lumea rămâne departe, inertă, mută și oarbă, eu fug, ducând în spate cocoașa din care cad zeii ce mi-au împletit labirinturi. Eu nu am amintiri. Eu am doar primăveri din care vor plânge, dezmugurite, magnolii roz-rotunde…

*

Citeam cu ochii înserării, cu lacrima seacă, stoarsă de emoție, cu inerția unei lecturi obișnuite. Țineam în mână câteva coli de hârtie, frumos împăturite, primite într-un plic de la oficiul poștal. Îmi era adresat, iar expeditorul era o parabolă: Destinul vine pe furiș… Am crezut că e o glumă. N-am recunoscut scrisul, era frumos, ușor caligrafic, înclinat spre dreapta, cu litere micuțe, dar rotunjite, cu alineate clar delimitate. Scrisul era albastru pe coli galbene, iar pe marginea stângă, în loc de linie demarcatoare, avea o dungă întreruptă, șerpuindă. Citeam printre rânduri și aveam sincope de înțelegere, până când, o frază mi-a înghețat uimirea.

Dacă aș inventa frumusețea, mi-aș imagina-o ca pe o cocoașă pe care Dumnezeu o ține în palmă și peste care suflă iubire. În ochii Mariei era atâta duioșie, dincolo de înțelesul tâmp al cuvântului, că adesea mă întrebam ce izvor de bunătate a găsit, de unde venea atâta lumină pe chipul ei îngeresc. Părea ireală, pășind cu siguranță regală printre mocirlele și micimile care-i înnegreau orizontul. Era deasupra răutăților, nu știu dacă le ignora sau, în mărinimia ei nepământeană, le accepta ca pe un firesc al lumii de marionete în care trăia. Adesea mă irita calmul cu care reacționa la privirile compătimitoare aruncate pe sub arcade grețoase. Era serafică și mereu preocupată să nu i se observe decența, parcă se rușina de candoarea cu care trecea prin oameni, purtându-și chipul din care irumpea o lumină caldă, ca cea a picturilor bisericești. Umbla mereu dreaptă, cu călcătura olimpiană și deschiderea simplă și rotundă a zâmbetului. Risipea frumusețe pe unde o duceau gândurile, frământa vii cuvinte în blândețea zicerilor. Avea un port-bonheur din jad verde, o frunză de stejar, pe care o ținea mereu la gât, primită de la o mătușă din Germania. Ea nu avea îngrijorări, nefericiri, cerul ei era de iasomie și irișI, peste care se alintau florile inimii sale, magnoliile. De trei ani, în fiecare primăvară, își făcuse obiceiul să fotografieze minutul rodirii frumosului din frumos, să prindă miracolul floral al expandării mugurilor și să adune, sub ochiul rotund al aparatului foto, universul de vise în alb și roz, cu și fără cârlionți, cu aripi de trecere către tărâmul fascinant al poveștilor. Ochii ei – două grații scrise cu rimă albastră – căutau departele în formă geometrizată spiralat, șerpuind printre închipuirile umbrei. Acolo i se releva ei ascunsul lumii, acolo își găsea energia, seducția naivă a sincerității, acolo aveau fluturii visele pictate pe aripi… Lumea era, pentru ea, mișcarea sufletului în jurul axei sale, privit în oglindă, pentru a-i citi toate semnele, toate rănile. Lumea ei interioară, simplă, cu șoșoni și fundițe, se decupa între pasiunea fotografierii instantaneelor și pasiunea pentru muzică. De altfel, se pregătea să susțină primul ei concert de pian, interpretând *Menuetul* lui Boccherini, prin care vorbea lumii cu pasiuni de stele răsturnate sub bolți de vise. „Cele două mari iubiri în B ale mele", spunea adesea, referindu-se la Beethoven și la Boccherini. Într-o seară, m-a luat cu ea la operă, se cânta *Simfonia a V-a* de Beethoven, despre care spunea că e definiția perfectă a terifiantului. Accepta, cu îngăduință, cozeriile persiflante, cu aerul lor semiindecent, tentacular, cărora le surâdea, detașat. Uneori, mi-o închipuiam o Gildă tragică, ce poartă, ca stigmat al lumii, cocoașa lui Rigoletto și nu înțelegeam cruzimea cu care Ziditorul a putut să ridiculizeze într-atât viața pe care a creat-o, în jocul lui nesăbuit, punând laolaltă frumuseți neînțelese.

Am citit filă cu filă, cu rigoarea unui matematician și cu greutatea nedumeririi, insistând pe fiecare cuvânt, murmurat ca o litanie și, la final, am fost încredințată că universul și-a sfărâmat, într-un gest de nebunie, propria zidire… Liniștea dintre cuvinte curgea apăsător, timpul era devorat de platitudini. O realitate născută din absurd, ca un genom fără ADN, plimba vocabule străine prin încăpere, anunțând, ilogic, sec și protocolar, că trupul Mariei fusese găsit în Someș, aproape de baraj… Timpul n-a mai respirat și peste țipătul meu lăuntric a căzut o lespede grea și realitățile s-au amestecat… și nu le-am mai prins sensul…

Știu doar că e o poveste pe care am citit-o cândva, undeva, în nopțile târzii, pe bulevardele pline de promisiuni…

„Dacă mă zidești în priviri, pune-mi ochii deasupra cerului, ca să-ți dezlipesc diminețile de geana hoinară a visului. Dacă mă zidești în trup, așază-mi mâna dreaptă peste umărul tău stâng, să-l simt, fără să-i dezbrac umbrele."

Proză scurtă

URSITOARELE NU VIN IARNA LA FEREASTRĂ

Tudor Cicu

Prozator, poet
Membru al Uniunii Scriitorilor
din România

– Nea Gheorghe?! Măi, Nea Gheorgheee!...

Omul strigase cu putere la poartă, dar văzând că nimeni nu ieșea din casă, bătu cât putu de tare în tambre, cu bastonul pe care-l ținea în mână și în care se sprijinise să nu alunece pe drumul înghețat și înzăpezit. Abia răzbise până aici, prin troienele pe alocuri adunate în movile, ca ciurlanii îngrămădiți pe câmp. Ghinionul lui să se afle tocmai atunci de pază la primărie, când se primise acel telefon, ce anunța că drumul județean, începând cu podul de cale ferată dinspre Chirnogeni spre Comana, ajunsese impracticabil. Nămeții, în zona podului de cale ferată, peste șosea, făceau imposibilă înaintarea autosanitarei și a echipajului format dintr-un medic și o asistentă, spre Comana. Lui Dumitru, paznicul de schimb de la primărie, îi revenise sarcina să anunțe familia lui Gheorghe Stoenciu că echipajul de la spitalul din orașul de graniță, cel mai apropiat de Comana, o putea prelua doar de dincolo de pod pe femeia ce trebuia să nască și pentru care se primise apelul de urgență... Și doar dacă între orele șapte și cel târziu opt ale dimineții, cineva ar fi adus-o, cu orice mijloace, până acolo.

Elisaveta, mama fetei aflată în chinuri, era în casă, alături de fiică, atunci când se auziră acele bătăi disperate în poartă. Gheorghe al ei trimisese deja vorbă de ieri seară, prin telefonul de la primărie, că fata lor, care nu putea să nască acasă și de două nopți îi stăteau la căpătâi mai multe vecine, trebuia neapărat dusă la spital. Aștepta numai ca vremea să se mai potolească, să nu mai bată pustiul de crivăț și să se mai înmoaie oleacă gerul, care parcă dinadins, acum în prag de Sf. Ștefan, începuse să se întețească. Gheorghe, dis-de-dimineață, care era de pe la cinci în grajd, auzi bătăi în poarta de la drum. Lăsă furcoiul din mână și ieși în curte. Elisaveta ieșise și ea în prispa casei și tocmai își căuta șoșonii, când Gheorghe, zărind-o agitată, îi porunci:

– Vetă, intră în casă! Lasă că mă duc eu.

Elisaveta urmări îngrijorată siluetele celor doi stând de vorbă și abia când omul ei se dezlipi de la poarta dinspre drum îl întrebă din priviri ce și cum, însă înțelese din tăcerea acestuia că nu mai era timp de zăbavă pentru nici unul. Când bărbatul se opri în dreptul ei, îl auzi:

– Ce stai și te holbezi? Îmbrăcați-o cât mai gros și aduceți-o la sanie. Au dat telefon de la spital că salvarea nu mai poate înainta de la podul dinspre Chirnogeni din cauza nămeților de patru-cinci metri. Toată zăpada, zicea Dumitru, a viscolit-o crivățul de pe câmp de a îngrămădit-o la adăpostul podului. Eu o să scot sania mare, pun și coșul de la căruță, cu paie noi așternut. O să înham calul.

Femeia mai întrebase ceva, dar Gheorghe nu-i mai răspunse. Semn că nu glumea și intră grăbită în casă. Până la acel pod, știa și ea că era cale de peste zece km, dacă nu mai bine. Trebuiau să se grăbească. Abia când reveni pe prispă, văzu că dânsul scosese calul din grajd și tocmai îl înhăma la sanie. De Roibu, calul său favorit, stăpânul nu se dezlipea fără o bătaie ușoară cu palma pe grumaz, semn că în el își punea toată nădejdea. Așa făcuse și acum.

– Măi, Gheorghe?, îl întrebă Elisaveta. Măcar de l-ai lua și pe Ionică. Ți-o ține de urât la drum. Nu mai e copil de-acuma...

– El ce spune?, întrebă Gheorghe. Vrea musai să meargă?

– Apoi toată noaptea a stat cu ochii pe geam să vadă dacă au să vină ursitoarele la fereastră. Nebunele astea i-au băgat în cap de toate. (Se referea la femeile care stătuseră toată noaptea la căpătâiul Mariei și-i turnaseră în urechi copilului tot felul de povești).

Atât spusese Elisaveta și intrase grăbită în casă, să-i spună copilului să se îmbrace degrabă pentru drum. Gheorghe tropăi din opinci pe lângă cal, să se mai încălzească. Verifică, printr-o bătaie de degete, clopoțelul de la gâtul calului (sunetul lui îi dădea încredere), așa cum o făcea de fiecare dată când pleca

la drum lung; fiindcă sunetul lui îl liniștea atât pe el cât și pe Roibu. Încercă apoi cu piciorul tălpile saniei pe care nu o mai scosese de mult din ungherul grajdului. Erau solide: din salcâm trainic, le cioplise cândva. Apoi se desprinse de lângă sanie și se duse la hambar, cu gând să dea drumul câinelui din lanț. Dar câinele tot sărea în două picioare la pieptul stăpânului și mai mult îl încurca, gudurându-se.

– Ho, mă, că mergi și tu! Te iau cu mine… Mă, prostule, n-ai să tremuri aici, în lanț.

Vorbea câinelui său, Negru, care i se vâra printre picioare, bucuros că fusese și el luat în seamă. Gheorghe luă, din cuiul de la grinda hambarului, zgarda cu colți de fier și o puse la gâtul lui Negru. I-o punea anume pentru a-l apăra de colții haitelor de câini cu care se mai încăiera atunci când îl lăsa slobod. Apoi își aminti că pe o poliță în grajdul roibului avea un chiup cu păcură din care ungea hamurile iarna și roțile la căruță, vara. O săltă de pe poliță împreună cu toporișca ce sta înfiptă în grindă și le duse la sanie. Băiatul cu mamă-sa erau deja lângă sanie. Elisaveta mai moșmondea la niște șaluri de lână pe lângă fiică-sa, după care trase un cojoc mițos de oaie peste cei doi:

– Să ai grijă mă, Gheorghe, la drum! Și să-i dai doctorului cât o cere. Nu te zgârci!

– Mai bine ai fi întrebat-o pe fiică-ta cu cine a făcut copilul… La ce-mi folosește mutenia ei când m-o întreba doctorul cine-i e tatăl?

Elisaveta își puse bărbia în piept. Tăcu mâlc. Înțelegea, măcar în clipele alea, că trebuia să fie de partea fiicei, dar și să nu-l supere tocmai acum pe Gheorghe.

Gheorghe nu mai zise nimic. Își scuipă în palme, iar după ce își făcu crucea cu degetele împreunate la piept, puse mâna hotărât pe hățurile învârtite după loitre și dădu ghes calului ciolănos ce urni sania și ieși pe poartă în ulița mare. În urmă mai zări cum Elisaveta ținea o lampă în mână, protejându-i cu podul palmei flacăra pe deasupra sticlei ca nu cumva să sufle vântul mai tare și s-o stingă. Se îndreptă către grajd vrând a se mai uita, încă o dată, dacă toate erau în ordine pe acolo.

Scoasă în ulița mare, sania înainta hotărâtă pe drumul care se ivea sub zăpadă; ba uite-o la marginea satului, ba se pierdea după gardurile alea prăpădite și înțepenite de ger. Vântul mătura dinaintea ei o zăpadă măruntă și aspră împrăștiind-o în suluri pe câmp și, de acolo, rostogolind-o până hăt-departe. Gheorghe își îndemna liniștit calul. O oarecare îngrijorare i se citea și lui pe față, dar se mulțumea să privească din când în când la Ionică, iar acesta nu părea să spună ceva. Îi clănțăneau, pesemne, dinții în gură de atâta frig.

Satul în urma lor se trezea la viață sub pătura albă de zăpadă. Mai lătra câte un câine pe undeva, mai scârțâia o portiță de ger, lăsată slobodă; ca-n orice sat de câmpie, unde odată ce vin zorii, mai toți se frământă prin gospodăriile lor. Negru răsufla domol în urma saniei, bucuros că-și urma stăpânul, dar cu urechile ciulite, atent la tot ce era în jur și gata să surprindă în întuneric orice vietate aflată pe undeva prin bozii. După aproape o oră de mers, Gheorghe își auzi, în urmă, câinele care se oprise în loc și urla prelung ca atunci când (din vechime se zice) cineva trage să moară.

– Ce ai măi, prostule? Hai, Negru, hai cu tata, își chemă omul câinele.

Apoi, se auzi urletul lupilor, depărtat; mai apoi, trei mogâldețe cenușii se iviră în zarea câmpiei, una în spatele alteia, în salturi acrobatice. Se desfășurară într-o încercare de învăluire a prăzii pe care o descoperiseră ivită din pâcle. Câinele se urni din loc și mârâia la spatele saniei a pericol de nebănuit până în clipa aceea. Gheorghe smulse din perna pe care-și ținea capul fiică-sa, un pumn de lână; apoi, iute sări jos din sanie, după ce opri scurt calul în loc, de-i înfundă în urechi ghemotoacele. Asta mai lipsea! Să sperie haita calul și să nu-l mai poată stăpâni.

– Mă, Roibule, mă, tată, stai liniștit, mă, că nu te atacă nimeni. Îi vorbea calului ca unui om mare; așa vorbea Gheorghe cu toți caii pe care i-a avut. Pe toți îi simțea făcând parte din familie. Roibu își mesteca zăbala în gură și fremăta dând din cap, adică „se înțelege, se înțelege", doar își cunoștea stăpânul. Trasă de cal iar, sania mai făcu o bucată bună din drum. Lupii se apropiaseră însă amenințător, întărâtați de pradă. Ionică privea încremenit siluetele cenușii și i se părea că și ele îl priveau dușmănos. Îl auzi pe taică-su vorbindu-i deodată, precipitat:

– Ține hățurile, Ionică! Strânge bine să nu le scapi din mână. Băiatul se execută rapid. Apoi Gheorghe își slăbi cureaua de la pantaloni și-și scoase brâul de lână. După ce își strânse la loc cureaua, bărbatul izbi cu toporișca în capătul scândurii laterale a coșului saniei și desprinse o stinghie lată de două degete și lungă de cam un metru. La capătul ei înfășură strâns brâul, încropind o torță peste care turnă păcura din sticla de peste paiele așternute în coșul saniei. Apoi îi dădu foc, scăpărând în vijelie mai multe bețe de chibrit. Când începu torța să ardă cu flăcărui roșiatice, sări din sanie cu toporișca înfiptă-n curea la șold și, din căpețea, struni calul la pas întins. Cu fachia pălălăi, știa el că puteai ține la distanță fiarele. Calul mirosise a jivină și fornăia speriat, scoțând aburi pe nări. Gheorghe nu-l lăsa să-și ia avânt. Ținea strâns de căpețea și-i vorbea mai tot timpul:

– Ho, mă!… Ho, Roibule, așa, mă… Stai ușor cu tata… În același timp, privea cu încordare înainte, sperând să zărească podul salvator de cale ferată, unde i se zisese că așteptau salvatorii. Atunci se întâmplă ceva neașteptat: retras la fund în coșul saniei, Negru țâșni la gâtul lupandrului ce se

apropiase hotărât și prea mult. Ceilalți doi lupi, pesemne mai bătrâni, goneau precauți, ceva mai de departe, urmând cu boturi căscate lunecarea saniei pe drumul alb de omăt. Luat pe neașteptate, puiandrul se dădu peste cap, cu Negru cu tot, în zăpadă. Se auzi schelălăit de fiară încolțită și, peste umăr, privind din goană, Gheorghe văzu cum cele două animale se hărțuiau cu ură, în vânzol continuu prin nămeți. Lupandrul ce nu se așteptase la saltul temerar al câinelui, se rostogolise năucit pe spate sub greutatea care îl doborâse. Gheorghe apucă să-i mai vadă doar ochii scăpărători și colții rânjiți. Dădu drumul căpețelei și înfipse iute torța în sanie, lângă loitre.

– Ține strâns, mă, calul, să nu se sperie și s-o ia la fugă. Ionică, auzi mă?... strigă el la băiat și se avântă cu toporișca în mână spre locul încăierării. Lupta era pe sfârșite. Colții lupandrului, pesemne, se înfipseseră prin zgarda cu colți de fier în gâtul lui Negru, încât Gheorghe auzi un schelălăit straniu, jalnic. Întoarcerea bruscă a lui Gheorghe, cu toporișca în mână, oprise fiara în loc și, încercând a se desprinde din încăierare, se repezise în grumazul câinelui; însă zgarda de fier n-o anticipase. Urletul jalnic al câinelui îl făcu pe Gheorghe să înjure cu voce tare. Răcnetul îngrozitor al bărbatului înlemni fiara o clipă, apoi își privi țintă noul atacator. Și Gheorghe o izbi cu toporișca în țeastă, din toată încheietura brațului. Se auzi un trosc de os despicat și sângele fiarei țâșni în zăpadă. Negru sărise la o parte, gata să sară în ajutorul stăpânului. Lovitura îl dezechilibrase însă și pe Gheorghe, iar Ionică privi ca la un tablou halucinant cum trupul tatălui său cădea peste fiară, în zăpada însângerată.

– Tată!..., strigă el cât putu de tare și înfricoșat. Mă, tăicuțule, ce faci mă?..., dar se opri. Soră-sa, Maria, auzise acel țipăt al fratelui mai mic și își săltase capul de pe pernă și-l privea ciudat dintre blănurile îngrămădite în sanie. Dar cum băiatul părea a se uita în gol, Maria puse capul la loc și oftă îndelung. Apoi o luară durerile și se strânse, ghem, sub cojocul de lână. Ionică mai auzi un geamăt prelung. Începu să dârdâie și se porni să plângă. Privi către soră-sa, printre lacrimi; și clănțănind tot mai des din dinți, cuvintele îl înecară:

– La ce ai mai venit și tu pe lume, mă? Nimeni nu te vrea. Până și lupii ți-au dat de urmă înaintea ursitoarelor. Tu mai lipseai...

Nu mai înțelegea nici el cum de se ajunsese până aici. Cum de se răciseră toate în familia lor, de când se aflase că Maria, sora cu șase ani mai mare ca el, rămăsese însărcinată; dar nimeni nu scosese nimic de la ea... Cine era tatăl?! Cum se întâmplaseră toate astea, atâta timp cât Gheorghe, tatăl, îi ținuse strânși în jurul familiei, pe toți? Privea pierdut acum în jur, la toate și nu înțelegea cum de-i veniseră așa gânduri. Lupii bătrâni se agitau la distanță, nepricepând nici ei ce se întâmplase cu puiandrul desprins temerar din haită. Ionică mai văzu cum tatăl se ridică, împingând cu picioarele trupul răsturnat, ce încă mai bâțâia, spasmodic, din labe. Gheorghe avea ochii înnegurați, sângele împroșcat pe pufoaică îi provoca trupului convulsii, de parcă i s-ar fi făcut frig subit. Mai merseră o bucată de drum, cu Roibu de dîrlogi, după care tatăl rupse tăcerea:

– Ionică!... rosti el și se lăsă moale pe tălpica saniei. Apoi încet, ca pentru sine:

– Am dat de poalele troianului. Calul nu mai poate înainta de aici. Cred că nu mai e mult până la pod. L-am zărit mai adineauri, de nu mi s-o fi năzărit...

Ridică brațul, arătând fiului, direcția. Ionică-l văzu că se ridică cu greu și se duce, clătinându-se pe picioare, la spatele saniei. Îl mai auzi, ceva mai îngrijorat:

– Parcă s-a rupt ceva în mine... Nu mai văd bine deloc. Du-te, fiule! Ei trebuie că așteaptă... Spune-le că am ajuns până aici...

Când tatăl se lăsase moale pe tălpică, Ionică simți că-i sfârșitul lumii. Zărea, hăt în urmă, două mogâldețe de fum dând raită, precipitate, acelui loc blestemat; și cernit, niște corbi ce planau în albul de peste leșul lupanului. Și-n minte vedea un ospăț groaznic, cu ei hrană haitei, hoitarilor; și auzea tot mai stins urletul prelung... tot mai stins. Mai privi la tatăl care-și trăsese din sân pachetul cu țigări și scăpărase chibritul pentru a-și aprinde una. În urmă, la orizont, jumătate din discul soarelui ivit, sângeriu tot.

Se depărtă-n salturi de locul în care patru vieți depindeau numai de el. *„Trebuie să reușesc... trebuie... Dacă ursitoarele nu vin și iarna... Tre-bu-ie!"* Cu asta-n gând atacă hotărât troianul înalt... Ajunse cu greu pe culme; la nici o sută de pași de unde se afla, era podul: și, dincolo, mașina Salvării. Mai putu să ridice mâinile și să strige cât putu de tare:

– Hei! Aici!... Aici suntem.

Și lunecă, răpus de efort, pe valul bătucit de crivăț. Și pe el l-au luat cei din echipa trimisă după fata în chinurile nașterii. Cu ei, traversă greu podul și Gheorghe. Roibu și Negru au rămas împreună, de strajă. Ziua abia mijită părea o lehuză, în paloarea unui soare polar.

Maria născu în Salvare; dar Victor, cel atunci născut, avea să afle mult mai târziu. Cu mult mai târziu... Și, totuși prea devreme, pentru mintea sa de școlar „fără tată" scris la catalog; și copil „din flori", fără vină.

„Nămeții, în zona podului de cale ferată, peste șosea, făceau imposibilă înaintarea autosanitarei și a echipajului spre Comana."

Proză scurtă

VIS DIN SEPTEMBRIE

Florentina Loredana Dalian

Poetă, prozatoare
Membră a Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România

Acorduri dumnezeiești umpleau micul ateneu din orașul de provincie, o clădire cochetă, cu dimensiuni reduse, dispusă pe două etaje care comunicau între ele, astfel încât, de sus, puteai privi și auzi ceea ce se întâmplă pe scenă.

Fusese o zi grea, iar acum „combatanții" se retrăseseră sus, la o vorbă și-un pahar, amfitrionul alerga sprinten printre ei, neștiind pe care să-l servească mai întâi. În fond, și pentru el fusese o zi dificilă, cu emoții, mai ales cu emoții. Într-un oraș în care jumătate din populație se compunea din țigani, iar cealaltă jumătate era la limita inculturii crase, Selim avea pretenția să ridice nivelul educațional al acestora la înălțimi amețitoare. Nu se amăgea singur, uneori își spunea: „Fii serios, Selime, ai să scoți tu din ăștia iubitori de artă, cum au să scoată ei din tine un fan al manelelor și-al tuturor isteriilor de prost gust cu pretenții de *entertainment*!" Apoi imediat își amintea că mai sunt și câțiva oameni, ăia puțini care sunt, pentru care se merită orice efort pe lumea asta. Și dacă morbul cultural-artistic se va întinde și la cei mai puțin inițiați, cu atât mai bine. Ca să nu mai vorbim de copii și tineri! Trebuia ca ei să crească într-un alt fel de mediu, pe o altă față a lumii.

Îl chema Selim pentru că avusese o bunică turcoaică, de care se îndrăgostise bunicul său dinpre tată și a făcut ce-a făcut, a trecut și peste barierele religioase, și a luat-o de soție. Dar sângele lui era pur românesc, trăirile, simțirea lui… Mai greu îi fusese la școală, când trebuia să explice colegilor lui de ce îl cheamă așa și când ăia se jucau de-a războiul cu turcii. El se afla singur în tabăra otomană, ceilalți, toți, împotriva lui, dar, până la urmă, cădeau la pace, jocurile de copii nu se termină niciodată cu învingători și învinși, jocul e cel care contează, de-ar învăța și oamenii mari ceva de la ei!

Astăzi, avusese invitați scriitori, mai exact aforiști, adică dintre acei scriitori care extrăgeau esența lucrurilor și o lăsau liberă prin lume. Invitații erau sus și până la ei răzbeau acordurile pianului pe care Vesna, o tânără care apărea și dispărea la evenimentele culturale, fără să știe nimeni exact de unde vine și unde se duce, și-l făcuse prieten, „dansând" cu degetele pe clape cu atâta ușurință, stând cu ochii închiși, în lumea ei și cântând, cântând, fără oprire. Privind-o, îți dădeai seama clar că o încercuire invizibilă o izola de tot restul lumii, situând-o deasupra ei, făcând-o totuși atât de prezentă prin muzica ei. Nimeni nu își dădea seama ce cântă, dar muzica era dumnezeiască. Cineva le spusese că Vesna improvizează, lucru greu de crezut, anume că dintr-o improvizație ad-hoc la pian ar putea ieși o astfel de muzică ce ar fi sensibilizat și pe cel mai mare infractor al omenirii. Dar se pare că așa era, Vesna improviza mereu, și la pian și pe scenă, când prezenta câte un monolog inventat de ea, tot pe moment, și în pictură, era un multi-talent care se naște atât de rar și care n-are nevoie de nicio școală și de nicio diplomă pentru confirmare. Ușor nu-i era, se găseau destui să-i conteste „abilitățile", de parcă lumea de abilități ar avea urgentă nevoie, nu de oameni puri cărora Dumnezeu li se-arată și prin care vorbește și celorlalți, fie că alege calea poeziei, a muzicii, a sculpturii sau doar a unui zâmbet tămăduitor.

Și Vesna era un suflet pur, dar nu în sensul obișnuit al cuvântului. Era, adică, și ea, ca oricare: o femeie puțin trecută de 30 de ani, dar cu alură de copil, care fusese măritată, acum divorțată, cu o fetiță de nouă ani pe lângă ea, pe care o lua peste tot, neavând cu cine s-o lase. Dar, în felul ăsta, micuța era permanent în contact cu preocupările artistice ale mamei sale, astfel că arta îi devenise a doua mamă. Era un om obișnuit Vesna, dar avea o puritate a sufletului, a minții și a privirii care izbea pe oricine intra în contact cu ea. Chiar dacă, până la urmă, cei a căror simțire mediocră n-a trecut de genunchiul broaștei o coborau tot în mocirla cotidiană, încercând să se convingă mai întâi pe ei, apoi să-i convingă și pe ceilalți și pe Vesna însăși că nu-i decât o altă Evă, modelaj din

lut cu suflare de viață, cu imperfecțiunile ei. Câțiva dintre scriitori, bărbați, o privesc de sus cu admirație, căci Vesna e și frumoasă, fapt ce o ridică mult în ochii hulpavilor, dar are acea frumusețe blândă, neagresivă ori care să-ți sară în ochi, dar poate cu atât mai ispititoare. Unul dintre ei e căzut în extaz, se vede cum fiecare notă îl atinge, o privește cu ochii semideschiși. La un moment dat, simte nevoia unei confirmări sau împărtășiri cu ceilalți:

– Uitați-vă, domnule, la ea! E adorabilă! Incredibil cât de retrasă poate să fie în lumea ei muzicală și ce esențe parfumate transmite pe calea notelor! Fantastic! Fabulos!

Ascultându-l, m-am bucurat să constat că mai există și bărbați care pot admira astfel o femeie. Chiar m-am bucurat și mă gândeam ce frumos ar fi fost să fie mai tânăr, să-și fi găsit și Vesna pereche, un om care s-o prețuiască așa cum merita. Dezamăgirea a venit mai târziu, când, pe drumul spre bibliotecă, Vesna mi-a spus roșind și cu mii de rugăminți să nu care cumva să dezvălui, că „domnul acela cu papion" (eu l-am numit porcul balului, cu papion!) s-a dat la ea, făcându-i avansuri vulgare, atât de vulgare încât biata Vesna nici n-a putut să le rostească. Dar asta, cum ziceam, am aflat-o mai târziu. Deocamdată mă bucuram că e astfel prețuită de un bărbat. Numai că aceluia îi vine nefericita idee (de fapt, ar fi trebuit să-mi dau seama că vrea să atragă atenția) să o aplaude în timp ce ea colinda prin lumi serafice. Până să apuc să zic să nu care cumva să facă un cât de mic zgomot, că rupe vraja, idiotul cu papion a început să aplaude tare și sacadat, stârnind pe alți vreo doi. Am știut atunci că vraja se termină, nu știu cum am știut, pe Vesna doar o văzusem și o ascultasem, poate schimbasem și două zâmbete, dar, cumva, i-am intuit sensibilitatea, nu degeaba aveam tendința s-o protejez, deși nu eram decât cu vreo treisprezece ani mai mare decât ea, nu degeaba aveam pornirea să mă identific cu ea, zărindu-mă prin vălul timpului la fel de fragilă, de vulnerabilă, de la îndemâna oricărui nesimțit profitor, dar nu la fel de talentată. Așa cum era de așteptat, după ce purtătorul papionului a izbucnit în aplauze, Vesna aproape s-a speriat, a revenit din acea dimensiune eterică din care plecase și, condusă de bun-simț, a interpretat aplauzele drept un semn că trebuie să se oprească, a și spus-o cumva, timid și, oricât i s-a sugerat să continue, n-a mai revenit. Asta se întâmplă când diafanul se întâlnește cu grotescul, când doi oameni având plămezi diferite respiră același aer, sub același acoperiș. Brusc, lumea se-arată în culorile ei gri, cu tot firescul și urâtul ei.

Ca și acum, când vraja fusese ruptă de zelosul cu aplauzele lui penibile, de parcă artistul adevărat de aplauze duce lipsă. O doamnă ne spusese că Vesna nu are pian acasă și, astfel, ori de câte ori prinde unul, se răzbună. Deja începuserăm să ne revenim, discuțiile au coborât mult, iar liniștea care umplea golurile dintre conversații nu reușea deloc să umple golul lăsat de muzica interpretată cu atâta măiestrie și, dacă ar fi să ne luăm după ceea ce se vorbea, compusă chiar pe loc de solistă. Am început să vorbim, așadar, se dezbăteau problemele grave ale omenirii, în grupuri-grupulețe, teme cât se poate de la modă astăzi, dar pe atât de agasante, la loc de frunte aflându-se politica. N-am să înțeleg de ce artiștii preferă discuții politice; cum ar fi ca politicienii să se lanseze în discuții despre artă, cu rarele excepții în care unii dintre ei chiar se pricep? Două cucoane schimbau rețete de murături (nu-i vorbă, auzisem astfel de conversații chiar și în biserică, unde lumea, chipurile, merge să se roage, să-i vorbească lui Dumnezeu!), spre indignarea Elizei, scriitoarea octogenară, spurcată la gură, dar tobă de carte:

– Mai terminați cu bucătăria! Că suntem la un festival de aforisme, nu de cartofi prăjiți!

Acelea se arătară vădit înțepate, dar nu au avut curaj să deschidă gura în fața unei somități în materie, mai ales când se știe că te trăznește cu vorbele una, două. Mă uit la noi și nu mă pot împiedica să constat ce diferență între atitudinea „artistică" a murăturilor, pardon, a celor care ne pretindem scriitori și cea a Vesnei, care nu se pretinde nicicum, dar care, scoasă din sferele ei înalte, nu mai știe ce să spună, stă cuminte, așezată pe taburetul de la pian, cu mâinile în poală, cu un zâmbet abia ghicit, un fel de scut de apărare în fața vieții cu toate și toți ale/ai ei. Îmi venise cheful să mă ridic, nu mai puteam suporta discuțiile de la masă, fugite acum în zona fără perdea.

Privesc de sus imaginea de ansamblu, o văd pe Vesna privind drept înainte, cu același zâmbet grațios, cu trupul drept (aflu că face și balet), deranjată de-odată de apropierea libidinosului cu papion. Îl văd cum se apropie, ușor frânt de spate, respectând pesemne o etichetă a vremurilor apuse, cum îi ia elegant mâna și i-o sărută, apoi îi adresează niște cuvinte (care, evident, nu răzbesc până la mine)! Cum înșală aparențele! Credeam că o complimentează, folosindu-se de retorica din perioada *belle-époque*, am văzut-o roșind ușor, dar nu-i așa? – oamenii cu bun-simț roșesc atunci când li se fac complimente, nefiind obișnuiți cu gloria lumii. Părea o scenă dintr-un film de epocă, cu toată tinerețea Vesnei, care chiar avea ceva din aerul vremurilor de altădată, el oricum era căzut din timpul acela și parcă uitat pe-aici, pe Pământ. Când Vesna mi-a redat, fragmentar, conversația, am refăcut imaginea mintal, și uite cum te poți înșela. Papițoiul nu ținuse măcar seama de faptul că fiica ei era la o distanță relativ mică, așezată în primul rând, sorbindu-și mama din ochi. Nu mai zic c-ar fi putut să-și dea seama că Vesna nu era genul acela de femeie. Și nici nu mă pot abține să mă întreb nu cumva, dacă ar fi acceptat, Vesna l-ar fi pus în mare încurcătură? Ce să faci

tu, nonagenar, lângă o femeie tânără și frumoasă, fie și una vulgară pe care ai merita-o?

Privesc în lungul străzii pustii, în noaptea instalată bine peste oraș, luminată doar de vreo două becuri chioare. Eu și Vesna, această femeie cu nume de primăvară, și fiica ei mergând pe bicicletă, până mai încolo și înapoi, tot ducându-se și întorcându-se la noi, să nu se depărteze prea mult.

– Nu ți-e frică?, o întreb pe mamă.

Nu răspunde. Doar același zâmbet îi luminează fața. De parcă ar ști dinainte viitorul sau de parcă ar avea înțelegerea marilor spirite, lămurite de faptul că, oricât te-ai teme și oricât te-ai păzi, de ce ți-e scris nu te poți ascunde, sau cu înțelepciunea aceea matură care spune că frica nu face decât să amplifice pericolul și iminența lui. O admir și o simt tovarășă întru curaj. Știu că realitatea poate fi alta, că în sufletul ei se pot înghesui atâtea frici, dar noblețea firii ei o împiedică să se vaite, să-și plângă de milă, să strige, să ceară ajutor. Îmi vine să-i spun: „Dragă Vesna, cunosc această putere a celor fragili, știu cum e să-ți faci curaj singură, dar ce tristețe când îți dai seama că cele mai câștigate femei pe toate planurile nu sunt acelea care-și poartă cu demnitate rănile, tămăduindu-se în discreție și tăcere, fără să arate puroiul lor oricui s-ar afla prin preajmă. Va fi trist și dureros și pentru tine când vei afla că cele mai câștigate femei sunt neputincioasele, smiorcăitele, vărsătoarele de lacrimi false, într-un cuvânt exemplarele cele mai nereușite ale speciei. Pe acelea bărbații le adoră, lor le sar prima dată în ajutor, necondiționat și, chiar dacă uneori le mai terfelesc, ele se-arată lumii tot neșifonate. Când n-ai demnitate, nu ți se șifonează nimic, n-ai conștiința urâtului din tine. Ai învățat o lecție și aia e, pe aia o aplici în toate situațiile și, mai ales atunci când vezi că dă rezultate, ești încurajată s-o aplici mai departe". Nu-i spun nimic din toate acestea. Vorbele nu ajută. Dar aproape că-mi pare rău de pe acum pentru ea. Dar îmi pare și bine. Pentru că – iată – mai există și regine, femei suverane, stăpâne pe soarta lor, dar a căror fragilitate poate distruge lumi interioare.

Mă intrigă și tare aș vrea să știu ce face în viața de zi cu zi, care este ocupația ei curentă. Dar nu vreau să încalc un principiu la care țin, acela de a nu intra forțat în sufletul oamenilor, mai ales al acelora pe care-i prețuiesc. Pur și simplu, nu-mi vine s-o întreb dintr-odată cu ce se ocupă. Într-un fel mă și tem, dacă aș face asta, n-aș fi cu nimic mai prejos decât purtătorul de papion, care a rupt vraja cu aplauzele sale într-un moment total nepotrivit. O să vină și vremea când voi afla cu ce se ocupă, altfel, n-o văd trăind din ceea ce face, munca în zadar, neaducătoare de niciun folos material.

– Cânt la strană, îmi spune.

– Ce-ai zis?!

– Cânt la strană, nu voiai să știi cu ce mă ocup?

– Da, dar…

– De unde știu? Lasă, nu-ți bate capul. Să zicem că am un fel de simțuri paranormale, o pacoste, dar asta e, n-am ce face, e o altă cruce pe care trebuie s-o port. Crezi că-i ușor să ghicești gândurile oamenilor?

Deja începe să mă sperie, dar îmi spun să-mi păstrez cumpătul.

– Nu-ți fie teamă! Nu atac, nu mușc, nu dezvălui…, mai zise râzând, și cred că era pentru prima oară când o vedeam râzând, dezvelind dantura-i albă, de invidiat. Am vrut să mă întreb în gând dacă o fi adevărată sau falsă, dar am oprit gândul la jumătate, de teama ghicitului. Doar s-a uitat la mine și a râs și mai tare, semn că ceva, ceva înțelesese.

Am mai mers o vreme în tăcere, ascultând zgomotul tocurilor pe caldarâm și, uneori, lanțul bicicletei Irinei, care cam bătea. Orașul acesta cu aspect anacronic mă face să mă întreb dacă chiar exist în acest timp, dacă eu sunt cea care tocăne pe asfalt, dacă nu cumva toate astea le-am trăit într-o altă viață, una de împrumut… Și ciudățeniile Vesnei… Dar, cu cât era mai ciudată, cu atât mă atrăgea mai mult, cu atât aș fi vrut să-i aflu povestea, poveștile, stilul de viață, dar simțeam nevoia să caut și o imperfecțiune, prea eram intrigată de apariția ei ușoară ca un abur, ca mireasma unei năframe ținută într-o ladă cu parfumuri, care și-a impregnat mirosul pentru totdeauna.

S-a oprit sub un felinar, un obiect de artă vintage, care contrasta puternic cu simplitatea și chiar mizeria orașului de provincie, care parcă fusese aruncat acolo din greșeală, scăpat de undeva din cer. Vesna se încadra perfect peisajului cu felinar, nici ea nu părea să aparțină acelui loc, prea negru, prea josnic, prea murdar, pentru ființa ei diafană. M-a privit direct, cu seriozitate, încărcându-și vorbele cu o gravitate care nu lăsa loc la interpretări:

– Mi-ar plăcea să fim prietene… să-ți pot spune povestea mea fără să mă tem. Dar îmi cam e teamă să mai încerc. Vezi tu, eu n-am prietene, nici în orașul ăsta, nici în altul din lumea largă. Când ți-am vorbit de povară, știam ce spun. Într-o vreme, am sperat că îmi pot face bărbații prieteni, cumva, prin felul meu de a fi, mă simt mai apropiată de firea lor decât de a femeilor, în general. Vreo doi m-au păcălit… Evident, am cedat și eu prea ușor, apoi fiind lămurită cu ei, am încercat să-mi apropii femeile, sperând ca una măcar să mă înțeleagă, să am cui spune și eu… dar n-a fost să fie. Femeile acestui oraș provincial, cel puțin acelea pe care le-am întâlnit eu, nu pot înțelege una ca mine, i-ar scoate ochii cu andrelele, ar toca-o în mașina de tocat, împreună cu roșiile, s-o facă bulion. Ce să fac? Ce să fac dacă sunt altfel? Îmi doresc să trăiesc în sfere înalte, printre monologuri, printre portative, pe scena

de dans, nu printre borcane de zacuscă și de murături, deși nu disprețuiesc pe nimeni care face asta. Eu pot înțelege, ele nu.

Cum poți convinge un om de prietenia ta, cel puțin de acea disponibilitate dintru început, presărată cu multă neliniște și mai ales curiozitate? Nu încercam s-o conving, nu era nevoie, avea simțurile ațintite, de altfel, până la urmă, singură s-a dezvăluit, apropiindu-se lent. Eu am stat în defensivă, n-am spus nimic despre mine, doar am ascultat, cu uimire crescândă, dar și cu un fel de teamă, dacă se rupe vraja? Dacă persoana ei va deveni una banală, nu chiar o gospodină cu andrelele după gât, dar pe-aproape? Până la urmă, de ce mă temeam? Ce aș fi avut eu de pierdut? Da, da, timpul. Pierdusem prea mult timp cu indivizi și individe care s-au dovedit a nu-mi merita prietenia, prea mult suflet, prea multă energie. Și nu mai voiam, îmi fusese de-ajuns, gata! Totuși Vesna era pe departe de a fi comună, avea un ce al ei, încât sunt sigură că și lângă aragaz pregătind cina vreunui soț vulgar, ea tot ar fi avut o anume noblețe abia ascunsă de ochii aceluia, spre a nu-l irita.

– Să mergem la mine, îmi propune. Deja s-a înnoptat, iar în urbe nu mai e niciun loc sigur, în care să poți sta liniștit, vorbi liniștit, asculta o muzică în surdină. Mai e puțin și încep să se arate interlopii, grobienii satului, cu mutrele lor grețoase, buhăite, cu vocile sparte care cutremură ferestre. Suntem aproape, hai sus, după ce adoarme Irina, îți voi spune povești. Nu asta vrei? Nu ești scriitoare? Aaa, voi aveți nevoie de povești, ca peștele de apă. Azi e ziua ta norocoasă, dar să nu te superi dacă nu vei afla ce-ți place.

Evident că atât am așteptat, era o șansă nemaipomenită să văd unde locuiește o astfel de ființă de aer, încercam să-mi imaginez un palat cu nuanțe de roz diafane – proastă imaginație! – m-a introdus într-o mansardă în care predomina negrul, dar totul era plin de rafinament, obiecte vechi, dar încărcate parcă de viață. Mi-a prezentat „odaia" cum îi spunea, și nu era departe de adevăr. „Odaia" era, de fapt, o cameră mare, la etajul unei case vechi, boierești, înconjurată de un parc imens și frumos care avea să mă uimească peste poate a doua zi. Camera avea un separeu, dincolo de care dormea Irina, îi improvizase un fel de cameră a ei, cu pat, birouaș și o mică veioză, două-trei jucării, câteva cărți, atlase, o vioară și… partituri. Restul odăii o folosea Vesna (acum înțelegeam și de ce nu are măcar o pianină. Unde să fi pus-o?), era mobilată cu gust, dar cu obiecte vechi, se cunoștea că aparținuseră și altor generații: o măsuță de toaletă, frumos ornată cu briz-brizuri, o canapea, fotolii, perne aruncate pe jos, flori uscate, tablouri care căpătaseră o patină de vechi, unul cu flori, altul – un peisaj marin, pe furtună, semăna cu Aivazovski și nu mică mi-a fost mirarea când Vesna mi-a spus că asta și era, un Aivazovski original. Eu nu mai știam ce să cred, unde nimerisem, mă întrebam, în ce lumi, nu cumva am febră și aiurez? Până adineaori mergeam pe o stradă accidentată, murdară și plină de gunoaie, acum admir tabloul unuia dintre cei mai cunoscuți pictori ruși, într-o mansardă a unei case boierești înconjurată de un parc imens. Doamne, unde ne e locul în viața asta, cine suntem și mai ales de ce există lumi atât de diferite pe aceeași stradă, de ce unele ne plac, altele nu? Nu, n-aveam răspunsuri, dar hotărâsem să mă las în voia celor întâmplate. Mansarda avea și-un mic balconaș, am ieșit să iau aer, aer și fum.

Casa era, de fapt, un fost conac boieresc. Aparținuse stăbunicului Vesnei, un artist cunoscut al acelor vremuri, pictor și sculptor (și-am înțeles, când mi-a spus, cum se transmite uneori talentul, azvârlit peste generații), un artist care trăise din arta lui, fără a fi nevoit să se coboare spre meserii mai practice. Atâta doar că istoria nu iartă, nu alege și cum a venit valul și i-a făcut tăvălug pe toți intelectualii, pe toți aceia care erau elita țării, s-a abătut și în orășelul de provincie, pe atunci curat și cochet, s-a jucat și aici scena jafului la drumul mare, a intratului cu bocancii plini de noroi pe covoarele persane ale sufletului, străbunicul a fost arestat, pentru că îndrăznise să se opună regimului, averea – confiscată, familia – azvârlită pe drumuri. O ascult pe Vesna, care-și aprinsese și ea o țigară, stând în fața mea pe balconașul cochet, deși mai devreme mă certase că fumez.

– Păi ce faci?, am întrebat-o, mie îmi ții teorii și tu…

– Eu m-am lăsat de fumat, mi-a spus, nu mai există pericolul să mă reapuc, m-am testat de atâtea ori, dar nu rezist, îmi aprind țigara atunci când vorbesc de trecutul familiei mele, de suferințele lor. E ca o dorință de a arde, odată cu mizeria asta de țigară, și mizeria morală care a făcut ca viața mea și a fiicei mele să fie ca din alt film, dintr-unul prost, cu oameni abjecți și vulgari. Ăia nu se jucau, când voiau să te umilească, apoi o făceau fără nicio problemă. Și nu se mulțumeau cu atât, azvârleau blestemul și peste generații, dacă s-ar fi putut să le extermine, asta ar fi fost situația ideală.

După revoluția manipulaților, Vesna, singura moștenitoare scăpată ca prin minune de urgia diavolilor dezlănțuiți, încercase să-și recupereze conacul, atât voise, pentru că acela era mai mult o valoare de suflet, visa să-l reabiliteze și să trăiască acolo o viață fericită alături de fiica sa, cinstind memoria înaintașilor. Dar Vesna nu știa să joace jocurile noii societăți, sufletul ei curat, cu încredere totală în oameni și în dreptatea pe pământ, au împiedicat-o să vadă limpede și era prea târziu când și-a dat seama că până și avocatul pe care și-l angajase cu greu o minții se, o dusese cu zăhărelul și făcuse jocul ălora. Noii „baroni" locali, niște interlopi abjecți care nu stăteau la vedere, trăseseră sforile, astfel că ea pierduse procesul, iar casa revenise unor mujici ajunși care poftiseră la boierie, fără să aibă habar ce-i aia și cu ce se mănâncă.

– Sunt de-o vulgaritate înspăimântătoare, îmi spuse Vesna, să nu te sperii dacă ai să dai ochii cu ei pe-aici, să nu te mire și să nu te indigneze nimic!

Singura șansă a Vesnei de a rămâne cât de cât în locul acela mirific, plin de amintiri duioase din copilărie, pe care și-l dorise atât de mult ca domiciliu, fusese să accepte oferta cocliților, aceea de a ocupa mansarda și, totodată, funcția de menajeră, atunci, la început.

– Cum să faci așa ceva?, m-am revoltat. Cum să accepți o asemenea umilință, să faci menajul în casa familiei tale din care ai fost azvârlită pe nedrept, la niște nespălați, cu excepția creierului care, ăla e bine, bine spălat?!

– A trebuit. E greu să-nțelegi, iar mie îmi e greu să explic. Dorința de a locui aici, aproape de cel mai frumos loc pe care-l știu, impregnat de energia celor pe care i-am iubit, a fost mai mare decât umilința pe care am simțit-o. În plus, mi-ar fi fost rușine să mă cramponez de umilința mea, când cea a înaintașilor fusese cu mult mai mare. De altfel, asta nici n-a durat mult, la scurtă vreme „cucoana" s-a convins că nu-s bună de nimic în ale menajului și, după câteva trânteli și bufneli, flăcări aruncate și jigniri la adresa mea („Aristocrați de doi bani, care n-aveți habar de nimic, nici măcar să spălați un *veceu*!"), s-a lipsit de serviciile mele prețioase și și-a angajat una din „aristocrația" ei, doar că mai fără bani decât ea. Dar de alungat nu a putut să m-alunge, că aveam semnat contract pe 100 de ani, eu și războiul ăla care a durat atât, evident m-am gândit și la Irina când am pus perioada și cine știe, poate, vreodată s-or mai schimba lucrurile. Eu nu am nervi, nici pricepere, niciun fel de abilitate să mă mai lupt, vreau să trăiesc în armonie, viața-i scurtă, ce să fac cu o-ntreagă casă, mi-ajunge mansarda și balconașul, și bucata de parc în care am voie să mă plimb fără să-i stingheresc pe „domni".

Tace o vreme, tăcem, sorbind din ceaiul de iasomie, iar vântul de toamnă se joacă gingaș cu frunzele din parc, cu pletele noastre, cu gândurile. N-am să-nțeleg rosturile vieții, o mie de ani de-aș mai trăi. Se face frig, așa că intrăm. Privesc atentă în jur obiectele în lumina caldă a abajurului. Fiecare din ele parcă-mi vorbește, ori parcă așteaptă să fie întrebat ca să-și depene istoria lui. Vesna se duce și stinge veioza din separeul Irinei, care se pare că adormise, apoi revine și începe să-mi prezinte, vorbind cu voce joasă:

– Camera asta a găzduit-o pe bunica, până la marea confiscare. A fost o celebră soprană a Bucureștiului de altădată, dar după ce bunicul meu, avocat, a dispărut din viața asta în condiții neelucidate până astăzi, ei i-a fost teamă să mai rămână în capitală și s-a retras aici, unde a vrut să deranjeze cât mai puțin și să fie cât mai departe de ceilalți. Și-a petrecut restul vieții citind și cântând doar pentru ea și pentru păsările cerului, când făcea plimbări interminabile în parc. Îi semăn, dar nu sunt nici pe departe atât de strălucitoare, întotdeauna am avut-o drept standard la înălțimea căreia să mă ridic. Pentru că nu voia să stea pe capul părinților, a dorit să muncească și s-a angajat învățătoare.

Se-aude vântul de parcă toamna ar da-o-n iarnă, îmi ghicește gândul și adaugă:

– Aici, sus, întotdeauna se aude mai puternic, uneori zici că o să ia casa pe sus.

Continuam să privesc în jur și acum îmi explicam de ce, imediat ce am intrat, avusesem impresia că mă aflu în cabina unei prim-soliste de la Operă. Vesna i-a păstrat până și vechea pudrieră, cu praful roz palid rămas în ea, cu tot cu pămătuf. Mă îndeamnă, prin gesturi, să ating ce vreau, dacă-mi place. Deschid capacul pudrierei, câteva firișoare se răzvrătesc, împrăștiind un miros de o finețe cum n-am simțit niciodată, nu rezist, îmi afund nasul în ea, dar nu îndrăznesc s-o folosesc, mi s-ar părea o întinare. De lângă oglindă mă privește dintr-o fotografie de epocă un bărbat frumos, brunet, cu mustață, după moda vremii. Îmi spun că el trebuie să fie avocatul, bunicul Vesnei, dar ea îmi contrazice presupunerea:

– Acela nu a fost bunicul meu, ci un bărbat pe care l-a iubit bunica, tot un solist, marea ei dragoste, de care știa tot Bucureștiul, inclusiv soțul ei. O iubire din aia imposibilă, dar care pârjolește totul în cale, fără să țină cont de nimic, nici măcar de sentimentele oamenilor, de convenințe nici atât. S-ar părea că dispariția bunicului ar avea legătură cu asta, dar nu-i nimic sigur, n-am vrut să-mi bag nasul mai mult, am vrut să las misterul, altfel cine știe ce banalitate aș fi aflat. Unii spun că el era atât de gentlemen, de bunicul zic, încât, din propria voie, a dispărut fără urmă, să-i lase să-și împlinească iubirea. Alții, mai aproape de vulg, au scornit povești cu tenorul care l-a împușcat pe avocat și apoi l-a îngropat în nu știu ce grădină publică. Habar n-am. Până la urmă, tot ce a contat a fost că bunica oricum nu a fost fericită. Căci nu doar soțul ei le stătea-n cale, iar ăla, un laș în cele din urmă, nu s-a-ndurat să plece de la nevastă și copil. Iată de ce nu cred poveștile celor din urmă. De ce să-l fi omorât? Dar și dacă prima variantă ar fi adevărată, atunci aceea ar fi mult prea tristă, înseamnă că sacrificiul bunicului meu ar fi fost zadarnic. Pentru ce mai plecase, dacă tot n-a putut să-i dea fericirea?

– N-ai scrisori?

– Ba am. E un teanc acolo, în sertarul de la măsuță, dar n-am avut curajul niciodată să le deschid.

– Cum așa? Nici curiozitatea?

– Ba da. Dar mi-a fost mai mult frică decât am fost curioasă.

– Frică de ce?

– Nu știu. Poate de mine, mi-am creat o imagine despre cine sunt, despre cine au fost ai mei. N-aș vrea să mi-o schimb, indiferent dacă schimbarea ar fi în bine. Mi-e teamă să mă duc

în trecut, nu știu ce aș putea să răscolesc pe acolo, prefer fuga în viitor, ți-am spus că sunt paranormală, nu-i doar o vorbă… Dar tu, dacă vrei, poți să le citești. Am o singură rugăminte: să nu-mi dezvălui niciodată nimic. În schimb, ție s-ar putea să-ți folosească, fie că e vorba de satisfacerea unei curiozități omenești, fie a uneia scriitoricești.

În seara aceea ne-am culcat târziu. Vesna și-a tras un fotoliu în care s-a chircit, lăsându-mi mie canapeaua. Am adormit, în nas cu mirosul pudrei *Helena Rubinstein*, în urechi cu simfonia vântului de toamnă, iar sub pleoape mi se amestecau imagini cu frumosul tenor ori cu soprana lui, cu Vesna cântând cu ochii închiși la pian, cu scriitori declamându-și aforismele și cu tabloul lui Aivazovski în care marea parcă se mișca amenințător venind spre mine, fără ca totuși să mă atingă. Valuri, valuri, vine viața peste noi și atât cât trăim ducem o luptă să ne ținem la suprafață. Na, că mă urmăresc aforismele, măcar aici aș putea scăpa de ele.

Dimineață, am așteptat să plece Vesna cu Irina la școală, apoi pe cine știe ce drumuri și cărări ale lor și m-am dus afară să citesc. Mansarda avea scară exterioară, astfel că nu m-am împiedicat de nicio primadonă pe-acolo, mi-am luat scrisorile legate cu fundă subțire mătăsoasă, roz, împletită cu lila, cafeaua, ochelarii și m-am dus în bucătica de parc alocată Vesnei. O bancă, o pernă și-o pătură, păsări cântând și pomi acompaniindu-le din frunză, nici că se putea un cadru mai adecvat scufundării mele într-o altă realitate.

La o privire fugară, am constatat că majoritatea plicurilor aveau același scris îngrijit, ca provenind de la una și aceeași persoană, erau așezate cronologic, dar purtau ștampile din diferite orașe ale lumii, din țări care mai de care exotice. Deschizând primul plic, am înțeles că erau scrise de solistul-amorez iubitei lui soprane, bunica Vesnei. Tiberiu și Aura – două talere ale aceleiași iubiri imposibile, dar măsurată cu sisteme de unități diferite. Nici nu era nevoie să citești și scrisorile ei, ca să înțelegi acest lucru, anume că, în timp ce ea arsese și dăduse focului spre ardere tot ce avea mai scump, pentru el lucrurile decurgeau mai superficial, mai egoist, mai duplicitar. Până la urmă, cui îi pasă de-o Karenină-n plus?

Mi-au reținut atenția câteva pasaje din scrisori, în care Tiberiu își dovedea o anume sensibilitate, precum și darul scrisului. Multe păreau ca și când ar fi fost scrise numai pentru el, tip jurnal, deși nu uita să adauge uneori: „Ce mult mi-ar fi plăcut să ne bucurăm împreună de toate acestea, strâns îmbrățișați!" Poate aparenta răceală se datora faptului că o scrisoare putea fi citită și de alți curioși, inclusiv de soțul Aurei. Multe sunt posibile, e greu să judeci lucrurile peste ani și, mai ales, e greu să judeci o iubire, cu atât mai mult una interzisă. Nu există nimic mai fără logică pe lumea aceasta decât o iubire interzisă: cum apare ea, cum crește, cum se dezvoltă împotriva tuturor „vitregiilor", cum devine, uneori, obsesie, cum lâncezește o vreme, cum reînviază uneori, pentru ca, în cele din urmă, să moară. Da, și iubirile interzise mor, chiar dacă mai greu decât celelalte, mai lent, dar o fac din motive diferite: de așteptare fără speranță sau cu speranța făcută zdrențe, de neîmpliniri repetate, de trezirea la un moment dat la realitatea dură… Avea dreptate Vesna să nu vrea să citească. Poate o ținea departe tocmai ideea aceasta a descoperirii lucrurilor deja știute, enervant de repetabile de la o generație la alta, de parcă omenirea n-a învățat nimic secole la rând.

Dar mie îmi plăcea să citesc și n-aveam deloc sentimentul unui intrus trivial care se bagă în viețile celor de odinioară, dimpotrivă, mă simțeam oaspetele de seară la o cină romantică în viața unor oameni distinși, dar fără noroc. Fără norocul întâlnirii la timp. De parcă eu de câte ori n-avusesem sentimentul acesta! Îmi creasem și-un fel de dicton, zicând că mă aflu mai mereu în contratimp cu propria viață. Până când am înțeles că trebuie să luăm totul așa cum se-ntâmplă, să nu ne mai tot amăgim atâta cu timpi și contratimpi. Filosofie ieftină, de cratiță, lasă lucrurile să meargă așa cum or merge! Dar contratimpul altora îmi dădea și mie un soi de alinare. Mă amuza să trasez niște paralele între liniile destinului Aurei cu Tiberiu și a mea cu bărbatul-de-odinioară. Unul, oarecare, poate doar l-am visat, dar dacă așa o fi fost, atunci mi-a stăpânit visele vreo zece ani buni și încă nu sunt sigură că a plecat.

Londra, aprilie, 19…

Plimbare între aeroporturi, din Luton în Stansted, cu două autobuze. Transport scump, dar foarte bine organizat. „Plouă placid", vorba poetului, dar reușesc să zăresc, prin fereastra mașinii, ceva din măreția orașului, în bătaia ploii și a vântului. Combinația de noapte cu ploaie și clădiri vechi, istorice, îți dă o senzație de aruncare în timp. La un moment dat, ieșim din oraș și mergem de-a lungul unor câmpuri. Îmi amintesc de romanele englezești, surorile Brontë, „Wuthering Hights" mai cu seamă… Plouă și la coborâre și nu-mi mai arde de literatură. Mă consolez cu gândul că destinația finală e un loc cald, însorit, fără ploi. Și totuși, nu mi-ar plăcea să trăiesc într-un singur anotimp, nici să mă plouă mereu, dar nici să mă bată soarele toată ziua. Eu le vreau pe toate, așa cum m-am obișnuit. Mie îmi vorbește și ploaia, dar și soarele și zăpada. Fiecare mă învață ceva, mă ajută să simt într-un fel. Mâine seară, concert. Sper să nu-mi stric vocea de la ploaia asta. Mi-e dor de trilul tău. Îmbrățișări… Tiberiu.

Tenerife...

I-am cucerit pe londonezii ăia înțepați, cel puțin așa mi s-a părut. Au aplaudat mult la bis. Am dormit lemn după spectacol și-apoi ne-am avântat spre însoritul Tenerife.

Am rezistat bine orelor de drum, schimbărilor de tot felul, de fus orar, de anotimpuri, de autobuze, de avioane, dar am căzut lat. Dorm ca o piatră. Visez ciudat, că nu mai există timp, totul se petrece acum, dar nu știu cum. La un moment dat, mă trezesc, privesc în jur, dar nu înțeleg: nici cine sunt, nici unde mă aflu și nici cu ce scop. Nedumerirea nu durează, căci adorm la loc, transformându-mă, iar, în piatră. Asta cu timpul o fi reflexia dorinței mele de a schimba ceva, de a da timpul înapoi... ca să ce? Nu știu. Nu știu, Aura mea protectoare. Ți-am luat perle. Sper să-ți placă. Beau suc de cactus, cu gândul la tine. E pe-aici un arbore, îi zice El Drago. Un copac celebru care, de fapt, nu-i copac, El Drago (Dragonul). Am văzut în parc cel mai bătrân reprezentant al speciei. Ghidul local ne spune că este o plantă și ne arată în „trunchi" o „fereastră". Este imens, iar estimările vârstei acestuia se înscriu pe o plajă între 1.200 și 3.000 de ani. Mă uit la arborele acesta, sau plantă sau ce mama dragonilor o fi și nu pot să nu fiu invidios pe vârsta lui. Păi, de ce numai plantele sau arborii, sau dragonii să trăiască o mie de ani? Aceasta-i întrebarea, măi, Hamlet! Ce „to be or not to be"? To live or not to live a thousand years! El Drago zice că da.

Tu ce mai faci? Din scrisoarea anterioară te-am simțit tristă. Nu, nu mă păcălești. Eu am un seismograf sensibil care înregistrează tristețea, oamenii nu știu și cred că mă păcălesc, dacă îmi afișează o aparență fericită (poate chiar deloc mimată), dar eu știu, ori poate e doar în mintea mea, ori cine mai știe... Pe tine, cu atât mai mult. Uneori, e greu să supraviețuiești și fericirii. Unui anume gen de fericire, aceleia depline și incomplete, totodată. Ți se pare că aiurez? Tot ce-i posibil, am un pic de febră, dar îmi place să cred că din pricina gândului la tine. Bine, măcar, că în altă viață vom fi fericiți! De unde știu: lasă, nu-ți obosi mintea, mi-ai spus că te pregătești pentru „Traviata", ai grijă, menajează-te, rolul acela mănâncă oameni, adică soprane, sper să te găsesc sănătoasă și să te urmăresc și eu, dacă nu la premieră, măcar un pic mai târziu... Ca o frunză în vântul cald de aprilie, Tiberiu.

Egipt, septembrie, 19...

Egiptul e o țară fabuloasă, dar mai special mi se pare poporul său. Stăm câteva zile pentru acomodare, apoi vom juca „Aida" la Templul reginei Hatchepshut. Știai că a fost singura femeie faraon? Nu trebuie să-i fi fost ușor... Ca să îndrăznești să-i înfrunți pe bărbați într-o lume construită de ei, pentru ei îți trebuie un mare curaj. Mai degrabă, o doagă lipsă.

În Egipt, vânzătorilor le face plăcere să joace un adevărat teatru al învăluirii clientului, am senzația că nici nu le-ar plăcea doar să intri, să iei și să plătești.

Pe-aici, toți încearcă să-ți vândă ceva. Dar cel mai mult vând povești. Dar eu aveam de mers la repetiții. Am văzut ceva și din Valea Regilor, un soi de cimitir de fițe.

În general, egiptenii sunt prietenoși, calzi, glumeți chiar, cu simțul umorului. Știi, Aura, la ce mă gândeam, dar te rog să nu te superi. Aici, majoritatea populației e musulmană. Ei au dreptul legal de a avea până la patru soții. Iată cum, dacă am fi trăit aici, problema noastră ar fi fost rezolvată. Nu te superi, da? În școală, la fizică ne-nvățau că totul depinde de sistemul de referință ales și fiecare problemă era rezolvată după ce, mai întâi, se alegea sistemul. Așadar, și în viață, ca și la fizică, totul depinde de sistemul de referință.

Aici nu mă pot abține să șuier printre dinți „Porcule!", apoi mi se pare prea puțin și rectific: „Porcilor!". Cum mă credeam singură în zonă, nu mi-am controlat nivelul vocii, drept care aveam să aflu că nu eram deloc singură. Cineva mă supraveghea de dincolo de gardul viu care împrejmuia felia din parc alocată Vesnei.

– Cu cine vorbești?, mă interoghează pe un ton arogant spioana.

Ridic nasul din foi să văd cu cine am onoarea. Am presupus că era servitoarea ajunșilor fără creier, dar, în realitate, era chiar „madama", care nici n-ar fi avut nevoie să vorbească, să-ți dai seama că e personificarea țopismului și a nesimțirii. Nu știu ce ton și ce atitudine să adopt. Niciodată n-am știut să mă port cu aroganții tembeli care, deși sunt cu multe trepte mai jos decât tine, consideră firesc să ți se adreseze din prima la *per tu*, să te ia de sus și să nu respecte nici măcar minimul de politețe pe care l-am observat chiar și la animale. Nici măcar acestea, când te întâlnesc prima dată, nu dau dovadă de o familiaritate excesivă și deranjantă. Aș prefera s-o ignor, dar ochii văcsuiți strident în violet cu turqoise, străjuiți de gene false, stau ațintiți cu răutate asupra mea, de parcă tocmai o omorâsem pe mă-sa. Gura, strânsă pungă, cu multe crețuri deasupra buzei superioare și câteva fire sănătoase de mustață negru-pana-corbului, vorbește despre un exemplar al speciei care n-a testat zâmbetul în viața lui. Continuu s-o studiez mai departe (de fapt, ne studiem reciproc), până să mă decid dacă o ignor, o tratez politicos, cum îmi e firea, sau îi vorbesc pe limba ei – singura capabilă s-o înțeleagă. Mâinile sunt pline de brățări până aproape de coate, un amestec de metale prețioase cu alte materiale (piele, diverse împletituri), stridențe zornăitoare la fiecare mișcare din mâini, ah, ce păcat că ăstora, la bancă, până să-și deschidă acele conturi doldora

de bani, nu li se face și un instructaj al bunelor maniere. Mai bine și-ar pune lăzile cu bani în spate și-ar umbla așa cu ele, ca Păcală cu ușa lui, decât să transforme banii într-o etalare a prostului gust dus la extrem, a unei nesimțiri greu de suportat. Inele are, cred, pe fiecare din cele zece degete de la mâini, pe unele mai încăpătoare, chiar două. Cu pietre, fără pietre, din aur, platină, argint… Țoapa așteaptă un răspuns, nu pot s-o ignor câtă vreme nu are de gând să plece. Dacă vreau să-mi continui lectura, trebuie să scap de ea.

– Dar dumneavoastră cu cine vorbiți?

Încercarea mea de a o aduce la un limbaj formal a eșuat.

– Cu tine, mai vezi pe cineva prin zonă?!

– Nu, dar mă întrebam cum de-ți permiți să îmi vorbești la *per tu*. Ne cunoaștem?!

Rămâne blocată, ca și când n-a înțeles întrebarea. Și chiar cred că n-a înțeles-o. Pentru imbecilii ăștia spălați pe creier, oricum nu există decât un mod de adresare, așa că nu mă mai formalizez nici eu și nici nu aștept vreo minune din partea ei. După ce își revine din uimire, își recapătă aroganța și continuă:

– Cine ești și ce cauți în grădina mea?

– În grădina doamnei Vesna Aman (accentuez pe „doamnei"). Sunt musafirul domniei sale.

– He, he!, râde tâmpa gros și vulgar –, ce mai domnie, ce mai domnie! I-am spus de atâtea ori să nu-mi aducă tot felul de neica-nimeni pe-aici, că noi avem lucruri de valoare…

Până-aci! Mă ridic și mă îndrept hotărât spre gardul viu lângă care își făcea rondul, îi înfig o mână în șiragurile de mărgele de la gât și încep să-i vorbesc pe limba ei maidaneză:

– Valoare, zici? Care, astea? Dacă trag o dată de ele, ai să mergi de-a bușilea să le tot cauți mărgea cu mărgică, să-ți aduni valorile dintre firele de iarbă. Ascultă, cucoană, există și oameni pe lumea asta pentru care valorile nu se țin doar la gât, pe degete și la urechi. Dar e prea mult pentru mintea ta să-ți explic. Dar dacă o singură dată îmi mai apari în cale, ai să te ciocnești grav cu valorile mele, de n-ai să-ți mai revii în veci. Câtă vreme nu-ți încalc teritoriul nici măcar cu un centimetru, să nu te mai prind că-mi adresezi vreo vorbă sau vreo privire, că atunci nu doar că am să ți-l încalc, dar ai să afli și de ce. A, și încă ceva: dacă aud că te mai legi de prietena mea, *doamna* Vesna, iar ai să te ciocnești cu talentele mele. Ai priceput? Și-acum dispari!

Întotdeauna îmi face rău când sunt nevoită să mă port astfel. Norocul meu că sunt nevoită destul de rar. Toată energia negativă și tot consumul mă vlăguiesc și îmi revin foarte greu. Dar până acum, am constatat că e singura metodă prin care îi poți ține la distanță, cel puțin o vreme, pe vampirii ăștia care n-au mamă, n-au tată, dar mai ales n-au Dumnezeu. „Dumnezeul" lor sunt banii la care se închină, bani obținuți prin metode necinstite, imorale și ilegale (am aflat de la Vesna: cucoana și cu dobitocul ei luat cu acte și cununie erau proxeneți; printre altele, așa își justificau „valorile" dobândite în scurtă vreme și care se înmulțeau zi de zi). Deși idioata plecase, bombănind neconvingător că „nu se termină aici", puțin speriată, că nu știa pe ce mă bazez, nu cumva oi fi mai „înfiptă" decât ea în structurile mafiote (ce-i drept, o putea induce în eroare tonul meu categoric), mie mi-a luat mult timp până mi-am revenit la starea normală, ca să-mi pot continua lectura. Am închis ochii, am ascultat trilul păsărilor, apoi i-am deschis, am privit frumusețea din jur. Abia după mai multă vreme m-am simțit în stare să reiau scrisorile de unde le lăsasem. Și nu mă pot abține să mă întreb, să fac comparații. Ce oameni găzduise cândva domeniul acesta, câtă educație și rafinament, iar acum încăpuse pe mâna unor subspecii ordinare. Cu ce s-o fi greșit, unde, ce blestem va fi primit pământul acesta, de trebuia să suporte acum o așa umilință?

Oricum, sunt două lumi diferite aparent, dar, până la urmă, constați că, dacă îndepărtezi stratul exterior, rămâne același om care la fel râde, la fel plânge, la fel se bucură, la fel se-ntristează.

Asta o spunea Tiberiu făcând comparația între români și egipteni. Dar mie mi se pare că sunt și rase/specii care nu au nimic în comun unele cu altele: cum aș fi eu cu madama de-adineauri.

Locuiesc la Hotel „Old Cataract", cel mai luxos din zonă. Personalul e alcătuit în majoritate din bărbați, plictisitoare treabă. Femeile și le țin bine ascunse.

De dimineață, fiindcă am puțin timp înainte de repetiție, merg pe platoul Giza, să văd celebrele piramide. Dacă n-ai ști când au fost construite și dacă n-ar plana asupra acestei construcții multe semne de întrebare, nu te-ar impresiona cu nimic. Dar e aproape incredibil, dacă stai să te gândești ce tehnică avansată trebuie să fi avut pentru acestea, precum și alte construcții – vezi templele – să reziste în picioare după mii de ani. Nu știu, pe vremea când ei construiau piramide, cred că noi nu aveam nici măcar bordeie.

Cât m-aș bucura acum, dacă ai fi cu mine, frumoasă Aura! Ți-am luat parfum de la Abu Simbel – „Secret of the desert" – zic ăștia c-ar fi afrodisiac, dar tu n-ai nevoie de afrodisiace, tu chiar ești Afrodita în persoană. Abia aștept să-l miros pe trupul tău cald!

Gândesc: Maimuțoi d-ăștia care știu să-și aburească iubitele, care ar face orice pentru ele: să le spună vorbe frumoase, să le cumpere parfumuri și blănuri scumpe, să-nhațe luna de pe orbita Terrei și să le-o agațe lor în piept, de Mărțișor, numai un singur lucru n-ar face: să se hotărască. Ori să-și lase iubitele în pace, demne de o soartă mai bună și de un ins mai cu vână, ori să-și lase nevestele pe care și-așa nu le mai bagă în seamă de mult. Așadar, unele lucruri nu se schimbă niciodată. Deja mi-e silă de acest Tiberiu și nu știu cât o să mai rezist să citesc. Și totuși sunt curioasă, vreau să știu, să aflu măcar, poa-

te devin un dram mai deșteaptă, până la urmă ce se schimbă și ce nu se schimbă pe lumea asta, de când e ea? Cum arăta pe atunci, față de acum? Ce e mai bun, ce e mai rău? Scrisorile lui Tiberiu către Aura, fără să fie niște documente istorice, depuneau, totuși, un soi de mărturie.

Navigăm cu un vas de croazieră către locul în care vom avea spectacolul atât de așteptat de egipteni. În drum, mai acostăm de câteva ori să vizităm niște temple. Mare întindere de ape, stăpânită de Sobeck zeul apelor și al irigațiilor, asociat totodată și feritlității. Istoria l-a păstrat în cele din urmă ca pe un zeu „rău", întrucât legenda spune că a fost aliatul lui Seth când și-a ucis fratele, pe Osiris.

Templul reginei Hatcheptshut, această nefericită faraoană, a cărei posteritate a fost la fel de nefericită. Mergem pe platoul imens pentru repetiții, dar așteptăm mai întâi lăsarea serii, pentru temperaturi mai acceptabile. Parcă nu prea mă pot concentra, din pricina emoțiilor pe care le am de câte ori trebuie să cânt în locuri încărcate de istorie și amprentate energetic de foste mari personalități. Prefer scenele clasice, pe care nu mai am deloc emoții, s-au tocit, mă-ntreb uneori dacă asta-i bine sau rău. Valea Regilor e de la un capăt la altul un cimitir de fițe, nimic mai mult. Dar și aici au trăit și mai ales au murit oameni, având credința lor (bună sau rea), convingerile lor, poate iubirile lor... La fel și Valea Reginelor. După spectacol, voi face o plimbare la Marea Roșie și, poate, puțină plajă.

Mi se făcuse dor de Egipt. Doar ce-l vizitasem și eu la începutul acela de toamnă. Când am citit de Marea Roșie, mi-am amintit de corali, de peștișorii colorați și de el, cel care-mi fusese iubire de-o vară, dar ce spun „vară", să-i zicem sejur. Tarik îl chema și era maseur. Era creștin și era însurat. Făcea parte din cei sub 20% egipteni care au altă religie decât cea musulmană și din cei peste 90% bărbați pe care, atunci când îi întâlnești și îți plac, nu-i poți avea. Dintre toți bărbații care mișunau prin Egipt și prin lumea întreagă, numai mie putea să-mi pice la sorți unul gata luat. Dar am trăit două săptămâni frumoase cu Tarik, de care nu-mi va părea rău niciodată. Când mă gândesc la Egipt, prima dată el îmi vine în minte, îl asociez Egiptului mai iute decât asociez piramidele. Îl cunoscusem la piscina de pe puntea superioară a vasului de croazieră, venise să momească doamnele și mai puțin domnii cu un masaj. De când i-am simțit prima dată mâinile pe spate, nu m-am mai dezlipit de el până la decolarea de pe aeroportul din Cairo. În cabina vasului de croazieră, în legănarea lină a acestuia pe Nil, de la Aswan la Luxor, fierbinți și tandre au fost nopțile mele cu Tarik. Tandre și disperate, știind că nimic nu va mai fi posibil după ancorare, că numărătoarea inversă a început, că avem atât de puțin timp pentru fericire. Sunt sigură că, dacă am conștientiza în fiecare zi că viața ni se tot scurtează, ne-am bucura mai mult de clipele care ne sunt date.

Era înalt, brunet, atletic și umbla îmbrăcat numai în alb. Frumos de-ți venea să-i tragi palme. Am făcut un legământ: să nu ne căutăm, să nu ne scriem, doar să ne amintim unul de celălalt și să ne păstrăm reciproc în amintire. Știu că fiecare dintre noi va respecta legământul. De altfel, nici nu ne știam decât pe numele mic. Și nici acelea reale. Sunt sigură că nici pe el nu-l chema cu adevărat Tarik, așa cum nici pe mine nu mă chema Raisa. Îi spusesem că sunt din Rusia, așa încât, dacă-i va veni vreo idee să mă caute, să aibă de survolat un teritoriu cât mai întins. Era mult mai bine să rămână doar acest „joc de-a vacanța", în fond eram și eu o altă „Corină" care nu voia să afle nimic din realitatea (adeseori vulgară sau vulgarizantă) a celuilalt, trăindu-și clipele scufundată în vis. Dar nu m-ar fi căutat, îmi arătase o poză cu frumoasa lui soție pe care o iubea. L-am întrebat de ce, atunci, o înșeală cu mine. A ridicat din umeri, un fel de „asta e!", ce atâtea întrebări? Una-i una și alta-i alta. M-am bucurat că îl întâlnisem pe Tarik sau cum l-o fi chemat, într-unul dintre momentele vieții mele în care depășisem (cu greu) acel atașament bolnăvicios de bărbatul de care mă îndrăgosteam, atașament care mă făcea să sufăr cumplit, să îmi doresc totul sau nimic (dorință adeseori imposibil de îndeplinit), să vărs lacrimi, să...

Nu m-ar fi aranjat deloc să fiu o altă Aura așteptându-și Tiberiul să se întoarcă de la nevastă. Ajunsesem să mă comport bărbătește și asta îmi dădea putere și siguranță. Și mai ales mă ajuta să fiu mulțumită cu ceea ce am *aici* și *acum*. Și totuși, pentru prima dată de la revenirea din Egipt, mi se făcuse dor de Tarik, visez la mâinile lui care știau să mângâie și să îmbrățișeze, la privirea pătrunzătoare, la zâmbetul fin care-i însoțea permanent expresia. Încerc să alung imaginea și totuși mă las pradă ei, ca unei desfătări atât de rare. Apoi îmi activez scutul luciditătii, după care mă răzgândesc, doar ce-i atât de rău să visezi, un mic răsfăț, mare lucru, viața înseamnă și visare, altfel ajungi ca madama îmbrățărată și zornăitoare. Brrr!

Nu mai am chef să citesc. Pentru ce m-aș transporta în alt timp, ca să aflu că lumea a rămas la fel, în ciuda evoluțiilor de tot felul? Pur și simplu am chef să rememorez momentele mele egiptene, o dragoste-iluzie, iute ca o boare de vânt, care-a venit și s-a dus, ducă-se!

La Alexandria, Tarik m-a dus în grădinile regale, la palatul regelui Farouk. Mi s-a tăiat respirația de atâta frumusețe. Și uite cum, vrând-nevrând, fac ce fac și mă transpun în alt timp. Palatul, grădinile și Mediterana erau acolo și când eu nu eram nici măcar o părere și vor mai fi și mult după ce din mine nu va mai rămâne decât aceeași părere. Mă întreb cum trebuie să fi fost să trăiești în atâta frumusețe, oare te mai poți bucura de ea, dacă o vezi zilnic? Tarik mă ispitește:

– Să zicem, Raisa, că eu aș fi fost regele Farouk, iar tu regina. Ce crezi, am fi fost fericiți?

– Nu știu ce să-ți răspund, majestate, fericirea nu vine

când vrem noi și nu neapărat din astfel de lucruri pe care ni le imaginăm aducătoare de fericire. L-ai văzut pe copilul care vindea crocodili din lemn în grădina botanică, la cinci dolari bucata? Chipul lui exprima întruchiparea fericirii, deși era desculț, aproape în zdrențe și nemâncat de două zile. Cum a sărutat cei cinci dolari și cum nu-i venea să creadă când i-ai spus că nu trebuie să-ți dea crocodilul în schimb. Te-a întrebat atunci ce-ar putea să facă, totuși, în schimbul acelor bani. Ce păcat că nu i-am cerut să ne spună secretul fericirii lui! Tot așa trecem pe lângă fericire cum trecem și pe lângă ocazii. Nu știu, rege Farouk, dacă tu și cu mine, regina, am fi fost fericiți în timpul acela, ori în oricare alt timp. Deși ai zice că o fericire cu majusculă ar fi fost numai faptul de a trăi în asemenea frumusețe.

– Dar tu ești fericită cu mine, acum?

– Iată că nici la întrebarea aceasta nu știu să-ți răspund.

– O, dar e o întrebare atât de simplă!

– Atunci, dacă-i simplă, spune-mi, tu ai răspuns la ea?

S-a uitat în zare peste valurile calme ale Mediteranei. N-a răspuns. Unele răspunsuri nu ne sunt deloc la îndemână. Poate asta înseamnă că unele întrebări nici măcar nu ar trebui puse. Ne-am plimbat de mână, în tăcere, ne-am dus apoi pe mal. Răspunsul tot n-a venit, dar poate că nici nu-l mai așteptam. Târziu, când marea devenise aproape neagră, am îngânat în șoaptă:

– Nu, nu sunt. Nu pot fi fericită astăzi, pentru că mă gândesc la mâine.

– Vezi, asta-i problema, a sărit Tarik, dacă ai izola doar momentul acesta, ar trebui să accepți că ești fericită.

– Bine, dar asta nu se poate!, am protestat.

– Asta nu se poate pentru că nu vrei. Până la urmă, cine spune că ar trebui să fim fericiți?

Am făcut dragoste și parcă era ceva mai bine decât punându-ne întrebări existențiale. Dragostea aceasta trupească e un răspuns la multe neliniști și poate că aceia care au descoperit acest adevăr la timp trăiesc cu adevărat fericiți. Cine mai știe și, până la urmă, cui îi pasă?

Tarik era amantul perfect și sclifositei de mine asta ar fi trebuit să-i fie de-ajuns. Dar uneori mintea iscoditoare își punea singură întrebări. Încercam să mă detașez. Nu știam mai mult despre el, dar nici nu voiam să aflu. O singură dată a încercat el să spargă vraja:

– Dar tu cine ești, de fapt?

– Sunt cea pe care o vezi și nimic mai mult. Lasă misterul între noi! Când te uiți la mare, e de ajuns să-i vezi ușoara clintire a valurilor, culoarea și să-i asculți vuietul. Dacă ai lua o parte și-ai pune-o la microscop, ți-ar deveni urâtă, comună și plină de vietăți mișunătoare. Marea și-ar pierde caracterul ei romantic, frumusețea și toată vraja. Și cu omul, privit mai de-aproape, se-ntâmplă același lucru. Cine sunt? Să spunem că aș fi regina regelui Farouk și restul nu ne interesează.

– Și după ce vei pleca?

– După ce voi pleca, totul va reveni la normal, nimeni nu va pierde nimic, pentru că, de fapt, noi nu existăm, mai exact, nu mai suntem demult. Am trăit o poveste, iar poveștile nu lasă urme.

– Și amintirea?

– Va fi ca amintirea unui vis. Ne vom aminti că am visat o iubire într-un septembrie arzător sub soarele Egiptului.

– Dar, iată, tu ești aici atât de reală, te pot atinge, pot mușca din carnea ta până la sânge…

– În vis, întotdeauna ni se pare că e real: totul, oamenii, obiectele, întâmplările. Abia când ne trezim vedem că acele realități s-au dus undeva, în altă dimensiune, pe care n-o cunoaștem. Asta se va întâmpla și cu noi, când voi pleca.

Vesna îmi pusese mâna pe umăr și m-a mișcat ușor. Am tresărit, părăsind realitatea din vis. Adormisem, dar nu știu cât trecuse, oricum se lăsase înserarea. Îmi spuse că trebuie să intrăm, ea va pregăti un ceai, până strâng eu scrisorile împrăștiate. Nu înțelegeam ce vrea de la mine. O clipă am avut și eu senzația aceea că totul se petrece aici și acum, că nu există trecut și viitor, că acea dimensiune în care percepem timpul, pe orizontală, nu există. Mă stăpânea imaginea lui Tarik, dar nu mai știam dacă e el sau Tiberiu, regele Farouk sau altcineva. Dar eu, eu cine eram?

Slobozia, 14–25 noiembrie 2019

Rudy Roth, *Pandora*, 2008

„Era un om obișnuit Vesna, dar avea o puritate a sufletului, a minții și a privirii care izbea pe oricine intra în contact cu ea.”

Umor

MEDICIN-ȘOU ȘI BOLNAVI TEVE
Parodie după o emisiune tv

Lică Barbu

Prozator

Cu ani în urmă, aveam şi eu ca român' o mică afacere. Alergam toată ziua să-mi menţin echilibrul, atât financiar cât şi psihic. Pentru că în hăţişul de legi care apăreau peste noapte şi prin jungla birocratică, greu mai scăpai nevătămat la cap. Mă rog, s-au dus toate astea şi îmi mulţumesc mie că am reuşit să renunţ la timp, altfel nu mai citeaţi acum aceste rânduri.

Dar nu de asta vreau acum să amintesc, ci de modul meu de a încerca să găsesc atunci momente de relaxare pentru a-mi linişti creierii greu încercaţi în tot felul de afaceri.

Şi cum timpul, pentru unii, înseamnă doar bani, seara le lăsam încolo de hârtii contabile şi citeam câte o carte sau urmăream o emisiune tv, de la care credeam eu atunci că am ceva de învăţat. Emisiunea se voia un fel de vindecare a unor cazuri speciale, cazuri medicale cu deviaţii psihice, în care un renumit doctor psiholog, moderator al emisiunii, analiza şi dădea tot felul de soluţii de vindecare. Crezând că-mi era şi mie de folos, urmăream emisiunea cu mare atenţie.

Într-o seară, vin frumuşel acasă, curajos spus „frumuşel", şi doream să-mi fac o cafea înainte de a începe şoul. N-am mai apucat. Doctorul psiholog începuse deja şi nu voiam să ratez începutul care era tot chichiţul. Să urmărim deci, împreună emisiunea:

În platoul emisiunii intră doctorul Anton Neuron ca la mine acasă. După ce se asigură că totul e în ordine, şterge un praf imaginar peste cel real şi ne vorbeşte cu o voce caldă, plăcută, cu aromă de toate fructele. Nici el n-a băut cafea. E prea calm.

– Bună seara! Vedeţi dumneavoastră?!... Eu unul le văd. Le văd pentru că pornesc din mine. Chiar dacă sunt spuse separate, ele formează un întreg integral. Luate separat însă, la diferenţă de o oră, să zicem, ele nu mai au aceeaşi conotaţie de salut. Sunt diferite. *„Bună"* şi *„seara"*, despre aceste două cuvinte vorbeam. Parcă nici n-aţi auzit. E un obicei normal. Nici măcar nu mi-aţi răspuns. Nu v-aţi gândit o clipă să le luaţi separat să le analizaţi. Măi, ce-i cu *„Bună seara!"* asta? Dacă spuneam *„Reaua seară!"*, aţi fi sărit ca arşi. Ce-i cu doctorul Anton Neuron? A luat-o din loc? Nu, dragii mei! Din contră. Am venit la loc, pentru a vă prezenta un caz care seamănă cam cu *„Bună seara!"* mai sus explicată.

Mai bine îmi făceam o cafea. Deja m-am plictist şi m-a luat căscatul...

– Cum adică? Eu vorbesc singur ca televizorul?!... Măcar de mi-ai fi răspuns la salutul meu de *„Bună seara!"*. Du-te, domnule, şi fă-ţi odată cafeaua aia că m-ai aiurit aşa cum m-a aiurit la cap aiuritul de pacient din această emisiune aiurită... Ce aiurea!ă! Cred că m-am aiurit de tot repetând cuvântul *„aiurit"*.

Sunt blocat una cu fotoliul. Aş vrea să-i dau dreptate, dar nu pot de teamă să nu-mi trezesc soţia care sforăie pe alt canal şi-mi ia emisiunea printr-o simplă butonare. Mormăi totuşi un „'nă seara!" şi uit de cuvântul cafea. Bucuros, doctorul îşi reia cuvântarea:

– Pacientul meu din această seară are două probleme. Este un fel de două cazuri într-unul singur. 2 în 1, ştiţi şi dumneavoastră!

Normal că ştiu! E un produs cu cafea... Na, că n-am uitat!

– Pe pacientul meu îl cheamă Mircea Radu. Asta-i o problemă? Nu, nu este! Mulţi români se pot numi aşa. Pe câţi din dumneavostră nu vă cheamă aşa? Mâna sus cine răspunde la numele ăsta!

Ridic mâna ca prostu' cu toate că mă numesc Lică Barbu.

– Eşti obraznic, să ştii!... Mircea Radu, pacientul meu, are două probleme. Mai bine să-l ascultăm pe el, acest viu simbolic 2 în 1, ce-l doare şi de ce. C-aşa-i la doctor, s-ascultăm pacientul!

Până acuma, m-a făcut praf cu filosofia lui. Constatare corectă ştiind că de obicei şi pe fotoliu se lasă praful. Am curajul să privesc mai departe această emisiune sanitară ce se vrea salutară şi pe sticlă apare un tinerel care se fâţâie timid, încercând emotiv să lege două vorbe. Cu ochii

măriţi cât diametrul reflectoarelor, tânărul rupe câte o frunză din planta artificială lângă care se află. Cu efort, aş zice, deoarece e din plastic dur. Hopa! Surpriză! Vorbeşte:

– Mă numesc Mircea Radu şi sunt măcelar la un abator. Deci, nu sunt celebru şi deci, am venit la doctoru' Neuronu, la emisiunea, ăăă, sau la, sau ăăă, deci, am venit la emisiune. Vreau să vă spun, să vă povestesc. N-am venit la emisiune din dragoste. Am venit din concediu şi am şi eu o problemă, adică două. Deci! Mă numesc Mircea Radu şi... De ce? Ei, uite-aşa s-a nimerit. Sunt complexat. Nu ştiu ce înseamnă acest cuvânt, dar sună frumos! Parcă sunt la tranşat. Sunt comple-xat. Sunt comple-xat. Deci, trebuie să vă spun, n-am încotro: sunt complexat, sunt complexat. Asta e! Nu mă plac femeile. Na! Am spus-o! Am încercat să le abordez, am fluierat după ele şi după ce am ieşit pe cauţiune, mi-am cumpărat un halat nou. Cu cel vechi, plin de sânge, nu mă băga nicio femeie în seamă. Da' tot degeaba! Simt eu în sentimentu' meu de măcelar că nu mă vrea nicio fată. Din cauza asta m-am îmbolnăvit de altă boală. Mă cred uşă de biserică şi deci, am două probleme într-una, adică mereu, tot timpul. Sper să fiu înţeles şi aşa să mă ajute doctoru' Neuronu. Vă mulţumesc!

Ei, asta-i! Mai că-mi vine să plâng. Cu atâtea „deci-uri" nici nu mă miră. Mai bine se numea Mircea Deci Radu şi deci, mult mai bună era o cafeluţă decât emisiunea...

– Stimate domn! N-am fost destul de clar? Mergi de fă-ţi cafeaua aia odată şi nu te mai da cu părerea de ce este pe sticlă! Păstrează-ţi opiniile pentru parodia dumitale pe care n-ai s-o scrii în veci dacă nu stai ţeapăn în fotoliu cu ochii pe emisiunea mea. Dacă eşti cuminte, te las să-ţi faci mult râvnita sau râşnita cafea în pauza publicitară. De accoord? Publicitate!

Uraaaa! Fuga la bucătărie! Buf, trosc, clinci! Unde dracu-i cafeaua? Ăsta ce-i? Mălai? Aici e. Vax! E orez. Băi, n-am văzut aşa ceva! Le schimbă locu'. Gata! Am găsit-o! Da' unde-i ibricu'?...

– Bună seara, Mircea Radu!

Hai, bre, ce naiba! Nici un minut n-a durat publicitatea. Doar mi-ai promis. Sigur, a făcut-o intenţionat.

– Bună seara, domnule doctor Neuron!

– Ai sesizat salutul meu?

– Da. Am... Şi v-am răspuns.

– Şi dacă te salutam cu reaua seară sau proastă seară, ce făceai?

– Mă făceam că n-aud. Poate aţi greşit textul, poate ştiu eu, vă simţiţi prost...

– Uite, vezi? Aici e problema ta. Nu sesizezi diferenţele. Pentru tine toate femeile sunt la fel. De aceea ţi-ai ales meseria de măcelar. Pentru tine totul e carne.

– Da. Aşa e. Când lucrez, intru în transă şi nu mă uit dacă-i bou, dacă-i vacă, dacă-i scroafă... Pentru mine e carne, carne şi iar carne.

Pacientul care m-a lăsat fără cafea, spune totul pe un ton crescendo şi dă violent cu mâna în aer ca şi cum nu stă la discuţie.

– Până şi gestul tău cu mâna te dă de gol. Când dai cu mâna în plan vertical, în mintea ta se petrece ceva hotărât. Ca şi cum nu stai la discuţie.

Auzi? Îmi pare rău! Eu am spus-o primul. Doctor surd. Nu mă aude.

– Creierul tău îţi dictează mecanic să dai cu mâna precis, la fix.

– Altfel, rămân fără degete.

– Exact! Aşa cum facem mai toţi când suntem în încurcătură. Ai încercat să dai cu mâna în plan orizontal?

– Cum?... Aşa?...

– Da. Ce simţi când schimbi direcţia?

– Oau!... Ah!... Domnule doctor, mă ia cu friguri. E carne congelată? Oau! Ce-i asta? Ce pulpe!

– Ceea ce mângâi tu, Mircea, e o femeie.

– Femeie? Da, dar are coarne, domnule doctor... şi... şi... ce uger are!

– E blondă, e roşcată? Cum arată?

– Nu ştiu, da' stă ca o vacă.

– Ei! şi-acum loveşte!

Toată adrenalina şi tot talentul cu care s-a născut acest om-măcelar, s-au înghesuit în lovitura pe care a declanşat-o fulgerător. Aerul era făcut varză cu cotoarele date prin râşniţă. Doar un viermişor ce mesteca între foi, schelălăia dureros la impactul loviturii care l-a surprins în timpul festinului.

– Aşa trebuie să procedezi cu femeile! Le mângâi, le pipăi şi la urmă, le aplici lovitura de graţie. Toate vor cădea la picioarele tale.

La picioarele lui viermişorul făcea flotări pentru răzbunare.

– Nu mai înţeleg nimic. Dacă le spun că sunt Mircea Radu, toate fetele mă trimit la gară. Dacă le spun că sunt măcelar, mă trimit la pădure să mai pun muşchi pe mine. Nicio fată nu mă vrea. D'asta am şi venit la emisiunea asta. Să pot cuceri şi eu o femeie.

– Aici? În televiziune? Ai încercat şi în alte locuri?

– Nu peste tot. Sunt şi eu ocupat. Am un serviciu, mă duc la un film, fac pălmici...

Evident, aştept o explicaţie. Telecomanda mea are un buton cu semnul întrebării.

– Pălmici? Ce-s alea?

– Cum alţii fac tălpici, eu fac pălmici, iar în timpul liber, sunt uşă de biserică.

– Aha! Înţeleg. Şi cuminţenia asta nu te plictiseşte? Nu te simţi singur?

– Nu, nu prea. Mai scârţii din când în când, mă închid, mă deschid şi când prind un pic de curaj, trântesc clănţăul de nu se vede. Mă asigur că am siguranţă.

– Şi dacă bate o femeie la uşă?

Ei, fleoşc! Femeia nu bate, femeia ciocăneşte cu inelarul.

– N-are cum. Mi-am pus sonerie.

Na, că nu ne-am potrivit!

– Şi dacă sună la sonerie?

– N-are cum. E defectă.

– Şi dacă strigă la uşă?

Şi dacă dau eu pe alt post? Mă enervezi cu „şi dacă" ăsta!

– E nebună! Cum să strige la o uşă? Uşa este un obiect, nu-i răspunde.

– Ptiu! Eram p-aproape şi te vindecam. Uite, aici e buba ta! Trebuie să-ţi deschizi uşa sufletului, să laşi porţile larg deschise, să vină femeile spre tine.

– Da' ce? Eu sunt uşă de primărie unde se dau ajutoare? Eu sunt o uşă sfântă, domnule doctor. Se poate? Lumea se închină în faţa mea.

Ceea ce doctorul Neuronu făcu. Se închină a păcătoşenie.

– Eşti un caz greu.

– Normal. Uşă grea de biserică…

– Daaa!, dar nu imposibil de urnit. Am invitat aici, în emisiune, un renumit doctor psiholog care te va consulta şi dânsul. După care vom da un diagnostic. Eşti de acord?

Moaca, de ce nu? Foiala lui de pe canapea cât şi aranjatul reverelor hainei erau deja un răspuns afirmativ. Pe această mişcare neregizată intră cu avânt de invitat special un individ care îşi rotea privirea peste tot căutând ceva.

– Ia loc, colega! Faceţi prezentările!

„Colega" se îndreptă cu mâna întinsă la maximum spre bolnavul emisiunii care era ridicat în picioare la maximum.

– Doctor pisălog, Gânditu Fixinică!

– Uşă Radu! Mircea de biserică! Măcelar!

– Domnule Fixinică! Pacientul meu este frământat de două probleme…

– Da, da! Ştiu deja. Am auzit.

Şi căzu pe gânduri la maximum. E clar că a pozat ca model pentru sculptarea statuii „Atletistul". Aşa arăta poziţia lui gânditoare: gata de start. O picătură de transpiraţie căzu programată ca o picătură chinezească.

– Şi?

– Gândesc acuma. Aşteptaţi!

– Domnule Gânditu! Trece emisiunea. N-avem timp.

Zece secunde vi se par mult cât a durat liniştea gânditoare a psihologului? Mie, nu. Am privit cu interes ştiinţific metamorfoza viermişorului ce a trecut la a doua fază a vieţii lui zburând ca fluture de varză spre alte emisiuni tv mult mai interesante.

– Aha! Am găsit! Cheile de la maşină le-am uitat în contact. Sigur că da! Acolo sunt. Mă scuzaţi! Am refăcut filmul şi le-am găsit. Ce le-am mai căutat, Doamne Dumnezeule! Aşa, care-i problema?

Şi eu credeam că a văzut şi el fluturaşul.

– Problema, eu sunt. Ştiţi, cu femeile…

– Obrăznicătură ce eşti! Vezi dacă nu te protejezi? Na! Acum ai ajuns la doctor. Femei, femei şi iar femei! Iar noi tragem să vă vindecăm de toate bolile vulgare.

– La mine problema este exact invers, domnule doctor!

Fixinică, uitucul de chei, speriat, şi-a şters mâna cu care a dat noroc.

– Îu! Şi până la urmă ce te crezi? Ea sau el?

– Uşă de biserică.

– Pe dreapta sau pe stânga?

– Mă deschid în toate felurile.

– Glisantă ai încercat?

– Şi trapă eu am fost…

– Da, dar cheile unde le pui când te închizi?

– Trag zăvorul.

– Excelent! Mi-ai dat o idee. N-am să mai pierd cheile de la maşină. Îmi pun zăvor la portieră.

– Domnule invitat Fixinică, el se numeşte Mircea Radu.

– Du-te domnule la gară! Cum să fie Mircea Radu?

– Vedeţi? Toţi şi toate mă trimit la gară. Ce dracu' să caut la gară, nu ştiu! La biserică, da, înţeleg. Da' la gară?

– Stai calm băiete! Domnule Gânditu, băiatul ăsta este complexat de faptul că nu-l plac femeile.

– Normal! Nu vezi ce moacă are?

Eu am văzut de la început, dar nu mă pun cu experienţa doctorului Neuronu pe care şi-o expune instantaneu conform unui scenariu nescris.

– El este măcelar şi are bani. Şi pe deasupra se crede uşă de biserică.

– Mda, să mă gândesc… Deci, cheile le-am găsit, aragazul l-am închis când am plecat, pâine o să iau când plec, dacă nu închide. Da! Sfatul meu este următorul: în conexiunea pedalativă a relaţiilor tale femino-utilice, ai un scop debordativ, retroactiv, făcut special să plece ca un bumerang scorbitic în direcţia uniformizată a punctului G – ge de la Gânditu şi să primeşti ca un fel de recompensă mareea faconică a dragostei exfoliante. Închei această scurtă superbă constatare cu un citat prin citaţie a unui mare clasic clasat.

Sunt nevoit să folosesc din nou două puncte. Hai, treacă de la mine, îi mai dau două că merită! M-a dat gata cu metafora: „dragoste exfoliantă"! Fâs!

– Mircică, băiete! Eşti un tăntălău fleaşcă. Habar n-ai de femei. Trage uşa după tine şi du-te la gară! Eu am plecat să închid aragazul. Pentru ce dracu' l-am deschis, nu ştiu. Să nu uit de pâine.

Nu numai că am uitat de cafea, dar am uitat şi cum arăt. Cât timp am căutat o oglindă să mă reamintesc, cei doi rămaşi în platou, au jucat rolul unor statui reprezentând perplexitatea. Tăietorul de boi rupe imortalizarea:

– Eu am zis că sunt un caz foarte grav, când mă cred uşă de biserică.

– Şi nici măcar n-ai scârţâit ca el. Stai liniştit! Eşti pe mâini bune.

– Bune? Poate nebune.

– Vom afla despre tine în minutele următoare de la ceea ce cred stelele. Care este destinul tău acolo, sus.

– Nu mai am nicio speranţă. Din uşă de biserică ce pot să ajung? Uşă de tramvai, ce? Mă încarnez în foraibăr?

– Vom afla imediat. Să intre astroloaga de serviciu!

Mă uit tâmp spre uşa de la sufrageria mea poate intră cineva, căci în platoul emisiunii n-a intrat nimeni. Sau e un spirit?

– Regia! Ce se întâmplă? Mai continuăm emisiunea asta sau nu?

În loc de răspuns al regiei a intrat în scena medicinală o ţigancă neoaşă care trăgea după ea o boccea colorată, plus gălăgia pe care o declanşase încă din culise.

– Hei ho, băi, urechi umflate! Ho, că intru!… Mă cer scuză, domnu'doctor! I-am găcit lu' unu, doftor pisălog, d'ăsta. Nu-şi găsea cheile şi i-am dat în cărţi de viziteală 'mestecate cu breloace. Aşi! Un fraielog. Le avea în mână uşchitu'. Dacă-s deşteaptă! Imediat l-am făcut să ştie să nu mai uite. L-a costat un bulion şi costumu' de pe el. N-avea mai mult scârţaru'.

– Ia loc şi prezintă-te!

– Io sunt Larva, gâcitoarea, mâncaţi-aş audienţa voastră!, ş-am venit la insistenţa asistenţei pen' că astroloaga voastră am înţeles că e pe la alt prost, scuze!, post.

– Suntem onoraţi cu prezenţa ta aici, dragă Larga!

– Larva, băi, cabinet! Larva mă cheamă. C-aşa e la noi vrăjitoarele. E pe căpitănii. Acuma-şa sunt larvă, p'ormă omidă şi la urmă-mi fac castel de mă doare-n cort de toate insectele.

– Larvă, dragă, viitoare omidă cu pretenţii de insectă! Ai fost invitată aici să-l ajuţi pe acest om într-o problemă de suflet.

– Ştiam dă invitaţie, domnu'. Am gâcit, că-s şmecheră la chestii d'astea. Îs cea mai bună la gâcit din tot eteru' teve. Vă spun şi programu' pă săptămâna viitoare, dacă vreţi, la toţi teleşmecherii, trăi-v-ar televizoarele în garanţie!

– Îţi faci reclamă după emisiune, da? Este prezent aici un pacient care are şi el două probleme.

– Ştiu, băi, taranteleo! Nu ţi-am spus că ştiu?

Se astrologi insecta în eter făcând să pocnească un bec economic, un cablu trifilar a devenit aţă de cusut tablă, iar un şurub cu cap în cruce a căzut de nu ştiu unde. Răducu, care stătea în poziţie de drepţi, înclinat spre spate, aştepta verdictul destinului preparat în stele. „Steaua" oracolului, ţintă pe el:

– Băi, Fericirea Lumii în manuscris! Te vindecă tanti Larva, acuşica! O să-ţi curgă femei şi pe nas când o să te dau pe vrăjeala mea de profesionistă. Să moară Parfeu-n puşcărie dacă nu te fac sultan de Ferentari!

Larva se desfăşură pe jos punând la treabă basmaua-trusă plină cu şuruburi, piuliţe, balamale, cuie de toate mărimile şi de toate categoriile tehnice. Toate noi. Să ia faţa concurenţei.

– Uite bă, Staloane! M-am pregătit pentru tine şpăcial. Îţi dau în balamale cu ghivent pe stânga aliniate pă şurub camniat în pas dublu, de o să-ţi treacă scârţâitu' la femei. Zî cum te numeşti.

– Dacă eşti ghicitoare trebuie să ştii, nu?

– Haoleu! Ce bengos te dai pe centură. Parcă ai fi Mircea Radu în cotigă. Dă-te aproape să-ţi iau cursu' valutar şi tensiunea la lingurică!

Declanşă prima regulă a ghicitului ţiganca-astroloagă pipăindu-şi „victima" ca omida hămesită după clorofilă.

– Ptiuu! Miroşi a bou de la un e-mail!

– Normal! Doar sunt măcelar.

– Mâncaţi-aş muşchiul tău de osânzar! Un sac cu oase te costă paranghelia asta. Ce te gâdilă în amorez şi care ţi-e mersu'?

– Problema mea este că nu mă plac femeile.

– Asta ştiu, feteleo! Mie să-mi zîci dacă ţi se bate ochiu', dacă te mănâncă palma, dacă râzi în somn.

Zgomotul fiarelor aruncate pe jos din basmaua misterioasă trezi fiori reci pe spinările asistenţei prezente, iar mie, un cârcel rebel îmbârligă degetul mic de la piciorul drept cu degetul mare de la mâna stângă. Oracolul fumuriu făcu cruce cardanică peste fierătanii şi mormăi vorbe secrete, neauzite de ureche de om.

– Măi, măi, măi! Ce avem noi, aici-şa? Rău! E de rău. Numai fiare vechi şi încurcate. Ţi se zgâlţie un holşurub la drum neasfaltat cu o balama ruginită-n imbus. Să nu te dai cu ulei ars că te gripezi şi faci curent, plus vreo doi copii. Vreo doi copii o să-ţi bage beţe-n ială şi rămâi blocat 'n casă...

– N-ai ghicit! Eu am zăvor, n-am ială.

– Ai flexor, asta ai. Ştiu eu mai bine. Să moară puradelu' meu că ştiu mai bine. Te dai clănţău după femei, dar nu ştii să-ţi pui balamaua la treabă... Ia zi, teteo! De care uşă ţi-e neamu'?

– De biserică, doamnă Larva.

– Ptiuuu! Şi ce dracu nu spusei, ochiosule? D'aia nu-mi vorbeşte iarba fiarelor. Stau ca proastele la fier-vechi şi se dau inox pă felie. Zîceţi, fă, fir-aţi ale dracului de fiare ciocănite dă ruginol! Mânca-v-ar acidu' din bateria de la merţanu' meu!

– Doamnă Larva! D-ta eşti o femeie cu experienţă. Ai trecut prin multe cazuri. N-ar fi mai bine să-i arătăm acestui om neajutorat cum se face pe viu, practic, interacţiunea dintre el şi o femeie?

– Păi, de ce nu spuseşi aşa de la început, domnu' doctor? Luam patentu' de agăţat muieri în trusă şi-l învăţam pe uşălatu' ăsta să-i cadă limba-n drum după gacici.

– O să jucăm o mică scenetă. D-ta eşti o femeie ce trece pe stradă, iar el încearcă să te cucerească. Gata? Sunteţi pregătiţi? Acţiune!

– Hai, mă, tangana! Bagă-te pe mîştocăreală. Nu vezi ce doamnă bine sunt?

Dă Doamne o pauză publicitară! Că ăsta până prinde curaj îmi iese televizorul din garanţie. Şi n-am plătit decât două rate. Parcă-mi vine să mă dau eu la ţigancă... În sfârşit! A făcut un pas. Puţin cam împiedicat, dar a făcut. Dacă aş putea să-l împing cu telecomanda. Uf!

– Dacă mă iau de tine pe stradă, ori mă omoară bulibaşa, ori mor eu de fugă.

– Da' cine eşti tu, mă? Brad Piţosu, cine te crezi? Nu vezi ce meclă ai? Ia treci tu lângă mine şi fă-te că mă bagi în ochean pe burlan.

Pacientul-actor-amator încearcă să intre în rolul impus de regizorul Larva. Greu!

– Pst-pst! Singurică, singurică?

– Aşa, şi?

– Singurică, singurică?...

– Băi, scândurică! Tu altceva nu ştii? Nu vezi că-s singurică? Bagă versu' să-ţi văd mersu'! La mişto.

– Spune-i o vorbă dulce, frumoasă. Invit-o la o cafea.

– Pst-pst! Frumoaso!... Singurică, singurică la cafea?

Chiar. Uitasem de cafea. Cu tensiunea asta.

– Ete-aşa! Mă dau cu căruţa...

– Hai, curaj! Continuă. Treci la practică. Pup-o!

– Frumoaso!... Ce frumoasă, domnule doctor?! Mai bine pup un reflector.

– Haoleu! Da' cine eşti tu, mă? Scubidu, cine eşti? De unde l-ai adus p'ăsta şefule? Din ambulanţă, de unde? Să mor la Milano cu el sugrumat, că tare tăntălău mai e. Adică, mă ofer eu, ca o artistă de Koscar să joc în tragedia lu' nebunu şi el mă face reflector. Ptiu! Eu sunt un nume în vrăjeala universală. Am uşchit-o d'aici. Gata! Plec la Mircea Radu în emisiune! Gagiu mişto!

Mânca-i-aş freza lui de amorez, bre! Ăla ştie cum să ia o doamnă ca mine. Trimite-l p'ăsta la gară cu uşa lui cu tot.

Furtuna iscată adună fiarele de pe jos ca un magnet dresat şi ţiganca iese triumfal zăngănindu-şi arsenalul. Păcat! Mergea şi câteva blesteme. Era şoul mai cu moţ.

– Doamnă Larva! Doamnă Larva!... Na! Vezi băiete?

– Încă mai văd!

– Dacă eşti uşă de biserică lângă o femeie, niciodată n-ai s-o cucereşti. Of, Doamne, Doamne!

„Doamne, Doamne!", parcă ar fi fost o comandă sau un semn al Regiei de sus, din ceruri, pentru că în platou apăru un popă.

– Tandele, candele, mandele. Fantele, saltă-le, coatele etcetera etcetera... Pace vouă, fiilor!

– Sărut mâna, părinte Tabu! Ia loc, te rog!

– Veniţi păcătoşilor şi pupaţi mâna mea cea sfântă!

Ritualul pupatului mâinii popii, nu ştiu de ce, dar îmi provocă un miros de ceapă prăjită la tocăniţă. Mi s-or fi ascuţit simţurile? A cafea nu putea să-mi miroasă?

– Ia loc, părinte Tabu! C-oi fi şi d-ta obosit. Doar nu eşti chiar tabu?

– Sfântul meu corp şi prea-cuvioasele mele picioare nu

obosesc niciodată în mântuirea păcatelor celor năpăstuiţi de soartă. Dă, Doamne, să nu fac un cârcel la laba piciorului drept cel sfânt! Doamne ajută! Doamne ajută!

Atât doctorul, om al ştiinţei, cât şi pacientul său, om al carnagiului de animale, făcură închinăciunile evlavioase de rigoare, ca nişte canoane aduse ofrandă pe altarul religiei. Popa Tabu le respectă iconit în cadru smerenia şi îşi începu cădelniţarea spovedaniei:

– Spune fiule! Spovesteşte şi spovedeşte! Care-i păcatul, neîmpărtăşitule?

– Stimate domn pop! Eu nu am păcătuit. Sunt curat. Nu am cunoscut femeie până acum.

– Primeşte-l, Doamne, şi p'ăsta în Raiul făr' de păcaaat! Şi pune-l pe sfântu' Petre să-l consulte dacă e fecior sau nuuu, căci mulţi au încercat să treacă de Poarta Raiului şi-au rămas ca ăla la poaaarta nouăăăă!... Iartă-l, Doamne, pe acest om făr' de înţelepciune! Nu a gustat din plăcerile vieţii şi nu ştie ce a pierdut. Amin!

– Dar eu vreau, domnule pop! Vreau să fac păcat, vreau să cuceresc femei, să cunosc dragostea, iubirea, să plutesc pe aripi iubăreţe, săltăreţe, mălăieţe. Să zbor spre înălţimi.

– Hai-hai! Ptruuu! Nu râvni la teritoriul meu! Stai cu picioarele pe sfânta glie şi spune-mi ce te reţine?

– Uşa asta nenorocită de biserică mă ţine. Nu se deschide nici de-a dracului.

– Iartă-l, Doamne, pe acest nefericit, căci nu ştie ce spune!

– Ba ştiu ce spun, popule! Sunt uşă de biserică sadea. Ştanţat, parafat şi cu clanţa trasă. Am balamale, am zăvor şi mă scârţii când vrea giurgiuveaua mea.

– Bate-n ea şi ţi se va deschide!

– Să-mi dau pumni în cap ca prostu', părinte?

– Aleluia, aleluia! Bate la uşa mântuirii şi deschide-ţi sufletul către căile Domnului!

– Sau doamnelor, în cazul lui.

– Păi, am bătut la una la uşă şi a ieşit domnul soţ. M-a miruit să văd îngeraşi şi stele sfinte de mi-a sunat clopotu-n cap.

– Când s-au petrecut aceste fapte, fiule?

– Acum vreo câteva zile, de sfântu' Ion. Era o casă mare cu o cruce mică pe ea. Soţul era la slujbă şiii....

– Şi cum arăta stăpânul păzitor al acestei case, păcătosule?

– Ca popa prostu', cum să arate? Cam aşa, ca d-ta, numai că nu avea barbă.

Minunea-surpriză se petrecu pe loc. Popa Tabu se demască, trăgându-şi barba prinsă cu elastic bisericesc.

– Aşa?

– Eiiii!!!... Mata erai părinte? Doamne, iartă-mă!

Crucea din mâna popii zbură ca un bumerang sfânt spre scăfârlia uşii de biserică. Uşa se deschise şi intră diavolul în scenă:

– 'Tu-ţi grijania şi biserica... Biiiiiiiiip!... de golan păcătos! Te crezi uşă de biserică şi te dai la preotese cu bani şi casă din mila oamenilor credincioşi?

– Sărut mâna, părinte! Da' ea m-a chemat ca să o ajut să se roage căci prostul, ăăăă, popul ei nu mai e în stare.

– Daaa? Ia, hai, mă, să te pun eu uşă la biserica mea! Să te împingă toate babele pân' ţi-o cădea toate balamalele păcătoase.

Isprăvnici Popa Tabu păcătoşenia ca pe o poruncă a Domnului, apucându-l de păr pe măcelarul adulterin. Şi dă-i cu cadelniţa de toate cele păcătoase din platou, sfinţind locul televizat.

– Isaia căden̦tete! Domnului să ne rugăm! Şi fie lui păcatele scuturate de mâna mea cea sfântăăăă, şi du-l pe nefericit la biserică să înţepenească la intrareeeee, până i-o trece de umblat cu păcat la femeile altoraaaa...

Circul religios continuă în culise. De aceea nu mai ştiu ce să vă spun decât că în platou se afla doctorul Anton Neuron stând ca un sfânt-prezentator pe care-l aşteptam să ne dea verdictul faptelor, diagnosticul, mă rog, finalul.

– Iată, stimaţi bărbaţi şi dragi de scumpe femei, cum cazurile noastre se rezolvă de la sine. Aşa-i viaţa. Pacientul meu era de fapt vindecat de bolile lui, dar a uitat. Aşa cum toţi bărbaţii care se cred uşă de biserică cam uită pe unde umblă. Oameni buni! Iubiţi-vă, nu fiţi nebuni! Noapte bună şi vise erotice! Pa!... Plec la gară.

Mă duc şi eu. Poate beau şi o cafea expresso, mai ştii?

„În platoul emisiunii
intră
doctorul Anton Neuron
ca la mine acasă.
După ce se asigură
că totul e în ordine,
şterge un praf imaginar
peste cel real
şi ne vorbeşte cu o voce caldă,
plăcută, cu aromă
de toate fructele."

Gânduri din Diaspora

ÎNTRE ADMIRAȚIE ȘI DECEPȚIE

Milena Munteanu

Scriitoare
Membră a Uniunii Ziariștilor Profesioniști din Romania

„Tot ce e mai bun se obține cu prețul unei mari dureri" („For the best is only bought at he cost of great pain") – **Colleen McCullough**, ***Pasărea Spin (The Thorn Birds)***

Oare cine nu-și aduce aminte de serialul ***Pasărea Spin (The Thorn Birds)***? Îl văzusem cu multă vreme în urmă, cu suflet de adolescentă și curățenie interioară... La vremea aceea am fost profund emoționată de puterea de seducție a dragostei (atât de cea lumească, dar și de cea de ordin superior, care cere un sacrificiu personal, ca să aibă sens). Filmul a beneficiat, desigur, de o interpretare actoricească desăvârșită (Richard Chamberlain, Rachel Ward, Barbara Stanwyck, Christopher Plummer, Piper Laurie, Jean Simmons, Richard Kiley, Bryan Brown, Mare Winningham și Philip Anglim și alții), aducând în prim-plan scene unice pline de farmec, iar puterea de a înfrânge dragostea trupească este tulburătoare. Atunci, prin anii '80, anii adolescenței mele, „citeam" într-un anume fel rolul părintelui Ralph de Bricassart, preot catolic (interpretat de Richard Chamberlain), în lupta sa interioară de a-și suprima instinctul bărbătesc pentru o cauză superioară, de ordin spiritual. Cred că rezonam cu asumarea sacrificiului de sine – mă emoționa faptul că se autoflagela pentru ceea ce credea că merită să-și închine viața, pentru cauza purității, a castității. Era, poate, nevoia de a controla imediatul și de a ști că viața se poate traversa nepătat, în ciuda tentațiilor lumești. Eu nu eram religioasă, așa că nu căutarea deității mă atrăgea în mod particular, ci simplul fapt că găsisem dovada că există un om superior, care poate să își controleze traiectoria în viață, ce devenea astfel una de factură superioară, cu sens, nu la întâmplare, ci cu dorința explicită a unei deveniri interioare. În ceea ce îl privea pe părintele Ralph, credeam că asceza și sacrificiul erau scopurile lui, și nu veșmântul roșu purtat la Vatican, pe care îl vedeam, în cel mai bun caz, ca o recunoaștere a serviciului adus cauzei pe care o servea și nu ca un scop în sine. Mă emoționa faptul că cineva era în stare să își sacrifice nevoile lumești, văzute drept facile, pe altarul unei credințe, oricare ar fi fost ea. La vremea aceea îmi plăcuse să văd la părintele Ralph o înțelegere superioară în relația cu lumea care-l înconjura, dublată de generozitatea de a fi parte din viețile celor din jur, chiar dacă de multe ori tacit, din umbră, ca apoi să dispară din nou în căutarea idealului său de iubire pură pentru Dumnezeu.

Totuși, părintele Ralph nu a reușit să fie egal cu sacrificiul cerut de misiunea la care se angajase și pe care dorea să o parcurgă. Ai putea gândi că părintele Ralph este doar ambițios, lacom și rapace, dar mie îmi plăcea să cred că oamenii sunt mai complecși de atât. În plus, povestea devine mai interesantă și chiar mai reală, pentru că personajul nu e unidimensional, ci are sclipiri de conștiință, sfâșiat fiind între cele două iubiri ireconciliabile: pentru Dumnezeu și pentru Meggie.

La a doua vizionare a filmului *Pasărea Spin* am interpretat diferit traiectoria părintelui Ralph, poate iluminată de replica lui Vittorio, mentorul său spiritual, despre *"free will, and the burden of choice"(„liberul arbitru și povara alegerii")*.

Atunci am înțeles dificultatea de a alege între rațiune și emoție... între ceea ce îți propui logic și ceea ce-ți dă inima ghes să faci. Este o zbatere și în ceea ce privește omul modern: oare cât să-și asculte emoțiile și cât să le suprime? Oare cum să cumpănească între „datorie" și propriile emoții? Oare când să le asculte? În lumea modernă, în care ne învățăm copiii să-și facă mai întâi temele și să-și amâne nevoia firească de joacă, de somn, de visare... nu îi învățăm, oare, să-și rescrie relația intimă cu propriile emoții? Când suntem informați că putem lăsa pe mai târziu propria plăcere și astfel ne vom asigura calea spre succes, nu învățăm concomitent să ne deconectăm de la propriile nevoi emoționale?

Richard Chamberlain

Povara deciziilor apasă pe umerii oricui este într-o căutare continuă a binelui, definit în mod rațional... și care ar putea fi, cum nu?, în conflict cu stările emoționale. Oare ce să asculți mai întâi? Vocea rațiunii? A emoțiilor? Iar dacă trebuie ținut cont de amândouă, în ce proporție și cum să ții balanța între ele?

Cred că succesul filmului ***Pasărea Spin*** s-a datorat și faptului că la final ne-a provocat să ne întrebăm despre relația dintre bine și rău, dar și despre ceea ce suntem, de fapt, fiecare. Povestea poate fi retrăită diferit, în funcție de experiența privitorului dar și de inspirația sau situația de moment.

Seducția filmului și farmecul lui rămân însă acolo, chiar dacă întrebările pe care ți le pui, precum și răspunsurile la care ajungi sunt diferite, în funcție de cine, cum și de unde privește.

Apoi, am citit cartea ***Shattered Love: A Memoir (Dragostea sbulberată. O amintire)*** de **Richard Chamberlain** și am văzut niște intreviuri cu autorul, un om pasionat de arta sa actoricească și nu numai, în continuă căutare a perfecționării artistice și, evident, estetice.

Richard Chamberlain în rolul părintelui Ralph de Bricassart a avut o imensă priză la public, construindu-și rolul cu finețe, cu rafinament și cu o înțelegere deplină a complexității acestuia, rămânând unul dintre artiștii notabili ai cinematografiei mondiale. Mă întreb dacă actorii retrăiesc rolurile învățate în film sau pe scenă, în viața reală? Întreb asta pentru că am impresia că Chamberlain a făcut în viață alegeri similare cu cele ale preotului Ralph. Constat că amândoi au obținut succesul râvnit, dar amândoi au reușit să dezamăgească, după părerea unora.

Atât actorul cât și personajul său au atins culmi înalte pe drumul ambiției lor, dar amândoi au făcut-o cu prețul compromiterii unor relații umane, plătind prețul unor mari dureri: *"For the best is only bought at the cost of great pain"* (în traducere liberă: *„Pentru că tot ce e mai bun se obține cu prețul unei mari dureri"*). Este vorba despre sacrificiul lor personal, dar și al celor afectați de alegerile făcute de ei.

La un moment dat este sugerat faptul că preotul Ralph regretă cele întâmplate când, aruncând o privire înapoi, recunoaște că: *"There are no ambitions noble enough to justify breaking someone's heart". („Nu există ambiții suficient de nobile să justifice frângerea inimii cuiva")*. Să fie adevărat? Atunci cum stăm cu legenda Meșterului Manole, care sacrifică ce are mai scump? Oare nici sacrificiul personal, nici el să nu merite făcut? Oare nici cântul celest al păsării spin să nu justifice sacrificiul sinuciderii sale?

Aceastea sunt doar câteva dintre întrebările propuse de ***Pasărea Spin***, care opune ororilor vieții, dragostea răvășitoare ce reușește să învingă orice obstacol. Vorbim aici despre frumusețea umană, atunci când e în pas cu propriile trăiri și sentimente. Despre cei care reușesc să iubească necondiționat și din toată inima, în ciuda oricăror opreliști. E vorba despre natura umană și prețul pe care e dispusă să-l plătească pentru a obține ceea ce este esențial.

Nu în ultimul rând, este vorba despre relația Omului cu Dumnezeu.

Toronto, Canada

„Este o zbatere
și în ceea ce privește
omul modern:
oare cât să-și asculte emoțiile
și cât să le suprime?
Oare cum să cumpănească
între «datorie»
și propriile emoții?
Oare când să le asculte?"

Lumea copilăriei

POVESTEA STELELOR DIN ÎMPĂRĂȚIA CĂPCĂUNULUI

Carmen Vințan

Prozatoare

Lângă Lacul de Cleștar se află Ținutul de Cleștar. Un loc încântător în care florile, apa, casele, munții, cerul și absolut tot ce înconjoară ținutul sunt de cleștar. Stelele, la fel ca localnicii, sunt ființe vii, cu foarte multă personalitate, și singurele astre care luminează cerul. Tot pe aceste meleaguri locuiește și Mattis, cel mai egoist, încăpățânat, înfumurat și mai nesuferit căpcăun din toate timpurile. Ce-i drept, părinții îl lipsiseră de o educație demnă de un căpcăun, adică nu îi inspiraseră acele principii bazate pe etică și respect, așa cum sunt educați toți căpcăunii. Mulți sunt convinși că răsfățul exagerat îi stricase caracterul și, deși devenise un căpcăun adult, nu putea face încă deosebirea dintre bine și rău. Servitorii și localnicii erau înspăimântați din pricina lui, iar acest fapt nu-l putea schimba, din nefericire, nimeni.

În palatul cel mare, mobila, candelabrele și tot ce îl înconjura au rămas neschimbate de pe vremea când părinții lui trăiau. Puținii servitori care îl mai slujeau și îi îndeplineau orice dorință nu îl părăsiseră din cauză că erau plătiți în multe monede de cleștar moștenite de la părinții acestuia. Și, cum timpul trecea cu iuțeală, căpcăunul nostru decise că sosise momentul să își ia o mireasă. Pe Căpcăuna Fatina, care locuia la marginea Ținutului de Cleștar, lângă Pădurea de Cleștar, alături de cei nouă frați ai ei.

O cunoscuse în Ziua Celor Cinci Cleștare, sărbătorită în anotimpul Stelelor Căzătoare, mai precis la începutul Primăverii de Cleștar, moment în care suprafața de cleștar a tuturor lucrurilor se reînnoiește. În aceeași zi, ea îi acceptă cererea în căsătorie, desigur, numai dacă el îi va oferi un inel împodobit cu toate stelele ce strălucesc pe cerul împărăției lui. Normal că îi cerea imposibilul, și asta pentru că nu își dorea să se mărite cu el și nici prin gând nu îi trecea să îl iubească vreodată. Desigur că Mattis acceptă imediat și o invită să locuiască la palat, până ce va face toate cele de trebuință pentru nunta lor.

În aceeași zi căpcăunul dădu poruncă să se prindă toate stelele strălucitoare de pe cer cu o plasă de cleștar, ceea ce se și întâmplă, astfel că întunericul aproape că acoperi întregul ținut. Rămaseră doar câteva mai puțin luminoase printre care și Illa, cea mai mică dintre ele. Pe celelalte le închise în pivnița întunecoasă din subsolul castelului și le acoperi cu o pânză de culoare neagră pentru a nu se risipi strălucirea acestora până ce le va înghesui în piatra de la inelul logodnicei sale. Degeaba strigau ele în urma lui că nimeni și nimic din împărăție nu va mai putea supraviețui fără lumina lor, iar locuitorii se vor răzbuna pe el, Mattis nu le luă în seamă și plecă nepăsător, lăsându-le plângând în întunericul pivniței.

Steluța cea mai mică, Illa (acum la vârsta de zece ani stelari), văzând că nimeni din toată împărăția nu le poate salva, hotărî să plece cât mai repede înspre planeta Pământ pentru a cere ajutor. Fiind mică și mai puțin strălucitoare, gândi că nesuferitul de căpcăun nu va observa dispariția ei și, imediat ce gândi acestea, se desprinse de pe ochiul cerului cu toată viteza pe care o avea, privi înapoi la suratele ei și le spuse din depărtare:

– Să aveți grijă de voi, mă voi întoarce cât pot de repede!

– Să nu întârzii prea mult!, răspunseră ele cu speranță.

– Promit!, strigă în urma ei mica steluță cu ochii ca mărgelele.

În drumul ei intră în desișul perperseidelor (ploaie de stele) în care se rătăcise un timp, apoi se lovi de meteoriți, se înecă cu gazul stelar și avu parte de multe alte neplăceri, până

ce, într-un târziu, făcu cunoștință cu câțiva quasari care străluceau de o sută de ori mai mult decât soarele, astrul care luminează Pământul. Se împrieteni imediat cu copiii quasarilor promițându-le că la întoarcere îi va duce în locul nașterii ei.

Și zbură ea ce zbură până ce văzu din depărtare o planetă mare, albastră. Se îndreptă cu mare viteză către ea tăind stratosfera, apoi simți stratul catifelat al atmosferei și aterizâ cu iuțeală în mijlocul unui câmp cu flori. Căzu atât de tare și se zgârie atât de rău în mărăcinii de la marginea drumului, că abia mai putea să-și țină razele aprinse. Dar îi trecu repede și începu să se joace cu petalele florilor din jurul ei. Nu mai văzuse niciodată ceva asemănător. Erau atât de moi și miroseau atât de frumos încât se opri tocmai când se întunecă și apăru pe cer corabia argintie, răsturnată, cu vârful în jos. Dintr-o dată obosise. Avusese un drum lung de străbătut. Se sprijini de trunchiul unui nuc bătrân cu crengile aplecate până la rădăcinile ieșite deasupra pământului acoperit cu frunze. Se întrebă ce va face de acum încolo. Gândurile i-au zburat la suratele sale pe care le lăsase plângând, iar ea abia acum realiza că nu este decât o mică stea neajutorată care se avântase să salveze Ținutul de Cristal. Și tocmai când aproape își stinse razele de tot se auzi o voce în spatele ei:

– Ce s-a întâmplat, frumoasă stea?

Tresări. Ochii ca bobițele de piper se măriră dintr-odată. Una din crenguțele cu flori îi mângâie o rază care se aprinse o clipită, apoi se stinse.

Illa își răsuci capul în jurul ei, dar nu văzu pe nimeni.

– Cine vorbește?, întrebă temătoare, căutând cu privirea în jurul ei.

– Eu sunt. Copacul din spatele tău. De ce ești supărată?

Steluța îi depănă povestea ei de la început până la sfârșit.

– Ei? Și acum, ce mă fac?, întrebă ea simplu.

– Cum ai spus că te numești?

– Mă cheamă Illa. Sunt cea mai tânără dintre stele.

– Nu te întrista, Illa. Cunosc un băiețel care poposește în fiecare dimineață lângă trunchiul meu. Se numește David. Este puțin mai mare decât tine. Să aibă vreo unsprezece ani. Poate te va ajuta el. Acum ți-ar prinde bine să te odihnești, copilă. Te voi ocroti eu în noaptea asta. Mâine în zori îl vom aștepta pe David.

A doua zi, dis-de-dimineață, Illa se trezi mai încrezătoare. Ciripitul păsărelelor care poposiră pe crengile copacului o bine dispuseră. Așteptă răbdătoare până ce băiatul veni în goană înspre nuc și se lipi de trunchiul acestuia zgâriind cu un briceag pe coaja lui.

– Te-ai întrebat vreodată cât de dureros este pentru el gestul tău?, întrebă steluța, zâmbindu-i prietenoasă.

– Tu cine mai ești? Cum ai apărut aici?

David se uita curios la ea, apoi o invită să se așeze la poalele copacului așteptând destăinuirile steluței.

Ea îi povesti despre Ținutul de Cleștar, aminti peripețiile călătoriei ei și-i vorbi despre căpcăunii Mattis și Fatina și despre intențiile lor.

– Am nevoie de ajutorul tău!, încheie ea rugătoare.

– Nu pot, întoarce-te acasă! Ba nu, voi pleca eu!

Băiatul se răsuci pe călcâie și fugi către casă. Trânti poarta și nu se opri decât în camera lui răsucind cheia în ușă, convins că steluța nu va putea intra acolo.

Illa așteptă întreaga zi sub ramurile stufoase ale copacului, iar când înserarea cuprinse micul sătuc se strecură prin crăpătura de sub fereastră. Strălucea atât de tare încât băiatul fu nevoit să-și țină pleoapele închise un timp. Apoi stătură de vorbă până dimineață. Illa îl convinse să o ajute, hotărând să plece împreună a treia zi în zori.

Zorile celei de-a treia zi se iviră cu miros de pâine caldă și ciripit de păsărele. Înainte de a pleca, poposiră un timp alături de nucul bătrân, vechiul prieten al lui David. Copacul rupse o ramură înfrunzită din coroana lui și le spuse:

– Dacă veți avea nevoie de ajutorul meu, scuturați ramura!

– Mulțumim!, răspunseră copiii într-un glas.

Illa îl rugă pe David să urce pe spinarea ei, iar el se prinse cu mâinile de corpul ei stelar și porniră cu toată viteza de care era în stare steaua.

Călătoria dură un timp, însă ajunseră exact la timp în Ținutul de Cleștar.

Illa se opri în fața palatului.

– De acum încolo va trebui să te descurci singur!, spuse ea învârtindu-se încet în jurul lui. Dacă vei avea nevoie de mine să mă strigi în șoaptă, te voi auzi!

– Bine!, răspunse David, surprins că Illa voia să îl lase singur, acolo.

Începuse să îi pară rău că venise până aici, mai ales că nu își făcuse niciun plan care să îl ajute să salveze stelele de pe cerul acestui ținut, necunoscut pentru el. Privi la Palatul de Cleștar din fața lui. În depărtare se zărea un lac adânc și câțiva copaci de gheață. Și, cu cât înainta pe aleea dinaintea porților palatului, cu atât teama îi cuprindea mai tare sufletul.

Deodată se ivi înaintea lui o namilă cu capul mai mare decât corpul scheletic, cu gâtul subțire ca un lemn. Avea ochii ca niște bile de sticlă verde, nasul rotund cu nările depărtate. Sprâncenele păreau prea stufoase, iar părul cârlțos stătea răsfirat pe umeri.

– Ce arătare!

– Cine mă deranjează?, întrebă căpcăunul cu glas de tunet.

– Eu!, răspunse David liniștit.

Curajul îi reveni și își spuse că nu există niciun motiv pentru care ar putea să se îngrijoreze. Va intra iute în palat, va elibera stelele și îi va închide pe căpcăuni. Apoi, se va întoarce acasă cu Illa.

– Eu? Unde ești… Eu?

Căpcăunul nu vedea prea bine și se tot holba în gol, căutându-l pe băiat. David nu avea timp de pierdut. Se strecură pe lângă el lipindu-se de zidurile palatului. Dincolo de o ușă tocmai cobora scările Fatina. Peste trupul rotund purta o rochie largă de culoare argintie pudrată cu praf stelar pe franjurile de la decolteu și poale. Sub diadema cu piatră strălucitoare îi cădeau peste umeri buclele răsucite ale părului. Peste umeri avea o pelerină prinsă cu două dintre stelele de pe cer care plângeau, iar lacrimile i se scurgeau peste haina pudrată și ea cu praf de stele.

Căpcăunii se pregăteau să înceapă ceremonia căsătoriei. Forfota servitorilor se întețise, când la palat începură să vină invitații, căpcăuni, viețuitoare ale Pădurii de Cleștar și o parte dintre localnici, mulți dintre ei aduși cu forța acolo de către soldații lui Mattis. În sala de festivități mesele pline cu bucate alese tronau printre buchetele de flori și lebede de cleștar, iar sălile fuseseră luminate cu lumânări de cleștar.

– Am ajuns prea târziu!, gândi David, însă Illa străluci pentru o clipă pe scările care duceau către pivniță. David se lipi de ziduri urmărind-o pe Illa, până ce intrară în tunelul rece, întunecat, cu miros stătut de gheață. Ușa de cristal se închise în spatele lor, iar David se opri pentru o clipă ascultând zgomotele înfundate ce veneau de afară. Illa se aprinse mai mult luminând culoarul.

– Vino!, spuse, înaintând cu iuțeală, lăsându-l în urmă pe David. Băiatul grăbi pașii. Aici!, spuse, oprindu-se în fața ușii închise cu lacătul. Nu o putem deschide.

David își desfăcu cureaua de la pantaloni și rupse acul de metal cu care deschise închizătoarea lacătului. Illa se repezi să ridice pânza neagră de pe jos.

– Nici urmă de stele, am ajuns prea târziu! Totul s-a sfârșit!, spuse tristă. Au fost prinse în inel. Singurul loc unde vor lumina va fi pe degetul căpcăunei.

– Niciodată nu este prea târziu pentru o faptă bună!, zise David, surâzând. Am un plan. Să plecăm de aici!

Porni în grabă înaintea Illei. Deschise ușa care îi aduse înapoi în sala cea mare în care începuse festivitatea de nuntă. Nuntașii se înghesuiră în fața mirilor așteptând cu nerăbdare să vadă inelul despre care auziseră că strălucea mai puternic decât un soare. Mattis apăru, pășind solemn, ținând în mână o cutie de cleștar. Se opri în fața celor două tronuri împărătești și rămase în picioare așteptându-și mireasa. După un timp apăru și Fatina ținând în mâini un buchet de trandafiri de cleștar. Cele două stele de pe umerii ei sclipeau în umbra sălii. Se apropie împărțind zâmbete false în jurul ei, până ce se opri în fața mirelui ei.

Illa se ascunse sub o masă acoperită cu franjuri de cleștar și se străduia din răsputeri să nu lumineze, iar David aștepta momentul în care Mattis îi va oferi logodnicei lui inelul. Trebuie să reușesc!, gândi nerăbdător. Își reaminti sfaturile copacului și avea de gând să le folosească. Atinse cu mâna ramura primită de la de prietenul său pe care o ținuse ascunsă sub cămașa de pânză.

– Frumoasă Fatina, începu Mattis pledoaria sa, înainte de a-ți cere mâna, vreau să te încununez cu toată dragostea mea. Te voi ridica la rangul de împărătească a acestui ținut, voi decreta orice dorință a ta și vom face mulți căpcăuni minunați.

– Bine, bine, mai repede, mai repede!, îl grăbi Fatina, deja plictisită de cuvintele viitorului ei soț. Voia să primească cât mai iute inelul. Nimeni din împărăție nu avusese și nu va avea vreodată o astfel de bijuterie și asta îi va da întreaga autoritate de căpcăună din toată Constelația de Cleștar. Va fi mai puternică decât însuși împăratul, soțul ei.

– Scumpă Fatina, continuă Mattis netulburat de atitudinea viitoarei lui soții, permite-mi să îți ofer...

În momentul în care Mattis se pregătea să deschidă cutia, David scutură ramura nucului. Un zgomot puternic sparse dintr-odată liniștea din sală. Zeci de rădăcini de copac creșteau și crăpau cu iuțeală podeaua cutremurând tot palatul. Se măreau din ce în ce mai mult devenind uriașe și ridicându-se până la tavan. Lui Mattis îi scăpă cutia din mână, care se rostogoli pe podea. Capacul se desfăcu și se rupse. O lumină puternică invadă încăperea. Ferestrele se sparseră, iar stelele prinse în inel se ridicară către cer înseninând ținutul. Illa privea speriată la tot ce se întâmpla în jurul ei. David alergă până la ea și o prinse de trupul stelar ieșind împreună din palat printre invitații înspăimântați. Între timp rădăcinile de copac sparseră și pereții încăperii. Bucăți de sticlă și gheață se împrăștiau distrugând tot ce întâlneau în cale.

Localnicii fugiră la casele lor nu înainte de a lua cu ei toate cuferele cu monede de cleștar ale căpcăunului. Mattis și Fatina dispărură în Pădurea de Cleștar mai săraci ca niciodată. Illa îl invită pe David să urce pe spatele ei și, după ce se învârti în jurul palatului de câteva ori, porniră către planeta Pământ. Și de data aceasta se strecurară printre pietrele stelare, se întâlniră cu copiii quasarilor și tușiră din pricina gazului stelar, dar ajunseră până la urmă cu bine la poalele bătrânului nuc care îi aștepta cu nerăbdare.

– Am reușit!, strigă David, bucuros când puse piciorul pe pământ.

– Știam eu că vă veți descurca!, răspunse copacul, scuturând coroana și răsfirându-și fericit frunzele peste copiii care râdeau din toată inima.

Illa rămase o săptămână cu David, apoi își luă rămas bun de la el și de la copac promițându-le că va reveni în fiecare primăvară pământească.

Când se reîntoarse în Ținutul de Cleștar, stelele o primiră cu urale de bucurie și o puseră să stea în vârful ochiului de cer, deasupra lor, și asta pentru că, după ce salvase împărăția prin curajul ei, strălucea mai puternic decât toate la un loc.

„Lângă Lacul de Cleștar se află Ținutul de Cleștar. Un loc încântător în care florile, apa, casele, munții, cerul și absolut tot ce înconjoară ținutul sunt de cleștar. Pe aceste meleaguri locuiește și Mattis, cel mai egoist, încăpățânat, înfumurat și mai nesuferit căpcăun din toate timpurile.”

Lumea copilăriei

SOACRA CU TREI NURORI
După o poveste de Ion Creangă

Lidia Batali

Poetă, prozatoare
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România

Demult, demult, trăia o babă
Și trei feciori frumoși avea,
Înalți, dară cu *mintea slabă*,
De satu-ntreg îi ocolea.

Baba avea multe livezi
Și grâne strânse în *hambare*,
O vie-ntinsă și *cirezi*
Și-o casă bătrânească, mare.

Când alte case înălță,
Pe babă-o prinse osteneala
Și-n grabă hotărâre luă
Să nu-și împartă-*agoniseala*,
Să țină-n casa bătrânească
Pe toți feciorii lângă ea
Și trei nurori să o slujească,
Iar ea de-acum, *în puf să stea*.

Veni și vremea să se-nsoare
Întâi, feciorul cel mai mare
Și baba greu găsi *sub soare*,
În șapte sate,-o noră care
Prea tinerică să nu fie
Și de se poate subțirică,
S-o *țină* soacra *în robie*
Și să-i mai știe și de frică.

Nunta se ținu îndată
Și baba făcu *legământ*
Să nu *crâcnească* ne-ntrebată,
Ori să arunce *vorbe-n vânt*.

Plecând feciorii după nuntă
În treaba lor, nora simți
Din prima zi ce *soartă* cruntă
Baborniță îi pregăti.

– Să știi că văd destul de bine
Cu-al treilea ochi, îi spuse baba;
În ceafă-l am și-*i vai de tine*!
La timp, dacă nu-i gata treaba.
Și nu mânca, *ferit-a Sfântul*!
Nimic din ce am strâns prin oale
Căci brânza, laptele și untul
În târg le vând, s-adun *parale*.

Și-o puse nopțile-a lucra,
La pene *să strujească*,
Mălaiu-n *piuă* a pisa,
Plachie să gătească,
Iar de mâncare, usturoi
Și-un *boț* de mămăligă tare
Îi dete baba; mai apoi,
Se-ntinse-n patul ei cel mare

Ilustrații de Adrian Barbu

Și la perete se întoarse
Căci somnul o răpuse,
Iar nora toată noaptea *toarse*
Din *caiere* și *fuse*.
Și pene harnică struji,
Mălaiul îl pisă
Până în zori când adormi,
Dar *hârca* o sculă
Să-nceapă-n curte iarăși treaba,
(Demult cocoșii au cântat)
Zicându-și încântată baba:
„*Pe brazdă* nora eu mi-*am dat*!"

Peste un timp, sosi *sorocul*
Ca mijlociul să se-nsoare
Și baba-avu din nou norocul
De încă-o noră muncitoare,
Frumoasă ca o floare,
La fel de-ascultătoare.

Și le înhămă *câinește*
La muncă pe nurori,
Spunând că le pândește
Cu-al treilea ochi; fiori
Le scuturau de frică
Și se-ndemnau la treabă
Și-ntruna, *va să zică*,
O slugăreau pe babă.

Veni vremea de-nsurat
A feciorului mezin,
Cum era de așteptat,
Pentru babă fu un chin
Când văzu-ntr-o zi *șezând*
Chiar o noră *pe cuptor*
Și atuncea, vrând, nevrând,
Făcu nunta repejor.

Și după nuntă, baba, iar,
În *vicleșug* se-ncrede,
Nurorilor le spune clar
Cu-al treilea ochi că vede.

Filosofie politică

ARHEOLOGIA PUTERII

Nicolae Lotreanu

Doctor în filosofie, politolog

Puterea în sine este, potențial, nelimitată. Mai ales prin aceasta produce fascinație – o atracție aproape maladivă la multe persoane. Un vechi proverb indian spune: „Vrei să cunoști omul? Dă-i putere!". Pentru că tocmai în acest fel se pot actualiza potențialități ale acestei ființe care, în alte condiții, ar rămâne virtuale.

Se susține că puterea poate perverti și chiar pervertește în majoritatea situațiilor. Dar oare este inevitabilă această consecință? Observația empirică după care oamenii se schimbă din momentul în care sunt înzestrați cu o putere mai mare sau mai mică nu poate însă susține singură ideea că, prin ea însăși și în orice circumstanțe, puterea pervertește. Discutabil este și faptul că persoana în cauză se schimbă; mai degrabă ar fi de luat în seamă faptul că puterea developează calități potențiale care altfel nu ar putea fi sesizate.

Adevărul pare, astfel, să fie că puterea, fiind o relație umană excepțională prin posibilitățile pe care le conține, provoacă reacții neașteptate (excepționale) oricărui individ, stimulând resorturi ale naturii umane care nu ne sunt bine cunoscute.

Individul află că are capacități pe care nu le-ar fi bănuit și numai dacă anturajul său imediat îi exploatează slăbiciunile, iar răspunsurile sale sunt slabe, datorită slabei instrumentări intelectuale a personalității sale, el devine victima unor efecte extrem de perverse, devine un lider alienat, transformându-se fie într-un tiran, dominat de predispozițiile sale paranoice, fie într-un profitor șantajist al situației de putere deținute, fie într-un mediocrat al cărui singur scop este păstrarea nivelului de putere atins, chiar dacă efectele reale ale puterii sale devin nule.

Putem decela, din acest punct de vedere, trei tipuri reprezentative de personalitate ale liderului alienat: *personalitatea tiranică*, dominată de obsesia puterii, *oportunistul*, care exploatează orice situație profitabilă explicită sau implicită și *mediocratul*, care golește de conținut orice relație de putere pentru a o putea instrumentaliza pragmatic și a o eterniza simbolic.

Deși ne-am obișnuit să considerăm lumea noastră ca fiind culmea civilizației umane și să ne mirăm că „în secolul XXI se petrec lucruri primitive și condamnabile", trebuie să ne amintim că această lume a noastră este foarte diversă și cuprinde lumi aflate în stadii istorice diferite și că, în orice lume, cel puțin dintre cele cunoscute până acum, sunt posibile toate actele pe care natura umană le conține ca potențialități.

Totul depinde de natura stimulilor sociali, iar ceea ce numim primitivism sau barbarism nu înseamnă altceva decât reacția „normală" a unor indivizi sau comunități la condiții de viață și de supraviețuire comparabile sau chiar identice cu cele considerate „primitive" sau „barbare".

Oare ce să însemne altceva amploarea și cruzimea plină de rafinament a actelor teroriste care au debutat odată cu un nou mileniu din istoria Occidentului creștin? Am putea să ne abandonăm unor nesfârșite lamentații morale sau moralizatoare, dar ar fi, credem, mai avantajos să presupunem că actele teroriste de la începutul acestui secol dezvăluie necesitatea unui studiu „arheologic" aprofundat al fenomenului de putere. Și, înainte de toate, pare să fie necesară schimbarea perspectivei asupra adversităților pe care relația de putere le exagerează și le absolutizează prin intermediul ideologiilor.

Prima observație pe care ne-o impune o asemenea perspectivă este aceea că, din toate timpurile, există o puternică fascinație mistică a puterii. Nu o ideologie sau o credință, ori și mai puțin o cauză, oricât de înaltă ar fi ea, determină angajarea indivizilor în acte teroriste totale, ci beatitudinea atinsă prin libertatea neîngrădită de a aduce moarte celui care este diferit și mai ales

diferit în așa fel încât cele mai severe îngrădiri ale propriei credințe sunt contestate de la rădăcină…

A tăia gâtul unui european „necredincios", indiferent dacă este vinovat sau nu (dacă este nevinovat cu atât mai bine, pentru că starea de libertate în a decide moartea cuiva abia atunci apare ca nemărginită), este astfel suprema trăire întru propria credință și suprema probă a unei invincibilități obținute prin exerciții și privațiuni ieșite din comun.

Perioada „eroică" din istoria umanității, care însă nu este nici concomitentă și nici aceeași pentru toate ținuturile și comunitățile umane de pe această planetă, în care orice crimă, dacă era aprobată de comunitatea de apartenență, ori chiar glorificată, era învăluită într-o perdea mitică și „livrată" noilor generații ca un adevărat și demn de urmat act de eroism, a lăsat urme adânci în conștiința oamenilor.

Cu timpul, acestea au putut deveni acte recesive determinate de zone dintre cele mai adânci ale conștiinței istorice. În același timp, întârzierea acestor reacții la unele comunități umane, mai ales la cele care sunt departe de nivelul de prosperitate al societăților occidentale, nivel care dă o cu totul altă valoare vieții individuale, face ca acest eroism mistic să întâlnească mijloace tehnologice extrem de sofisticate și posibilități de distrugere în masă – prin combinarea de obiecte sau substanțe aflate la îndemâna oricui – incomparabile.

În aceste condiții, toată această moștenire recesivă alimentează obsesia puterii absolute, la un număr întotdeauna prea mare de indivizi. Dar neputința tiranilor de a obține un asemenea prag al puterii, pentru simplul fapt că orice ființă umană este muritoare, a făcut ca această cale să fie abandonată de indivizii acaparați de aspirația de a avea putere. Puterea absolută a început să fie astfel căutată dincolo de tiranie, dincolo de instituții – conservatoare și perisabile – la granița la care individul devine liber privind și condiționarea de propria viață.

Puterea absolută nu o poate da decât libertatea absolută. De aceea actele teroriste sinucigașe constituie, pe de o parte, o atracție pentru indivizii alienați de căutarea puterii în sine, iar pe de alta mijlocul cel mai eficace prin care cei care se folosesc de asemenea indivizi pot atinge limite nebănuite în exercitarea puterii. Și anume, a unui tip de putere cu efectele cele mai întinse și mai persistente.

Atentatele sinucigașe transformă astfel libertatea interioară a omului în mijlocul unei divinizări a persoanei atentatorului, expediat astfel în cohorta de sfinți și eroi ai unei comunități esențialmente religioase. Și pentru aceasta nu este nevoie decât de faptul simplu, având în vedere actualele mijloace pe care orice individ, chiar dacă aparține unei culturi total neadecvate la stadiul tehnologic actual, le are ușor la dispoziție, dacă este simplu membru al unei organizații cât de cât eficiente, de a produce moartea a cât mai multor oameni. Ciudat este că acest tip de putere se situează pe același plan, dar la polul opus, cu ceea ce s-a numit „puterea celor fără de putere", adică puterea celor care nu dețin nici o pârghie politică sau economică a puterii, a celor care nu mai au nimic de pierdut, dar pot atinge o putere inegalabilă prin unire și acțiune solidară și simultană.

Puterea se exercită întotdeauna asupra cuiva. Iar dacă individul, grupul sau masa asupra cărora se exercită puterea încetează pur și simplu să se mai supună, puterea se exercită în gol, dacă încetarea supunerii este mascată sau se prăbușește în momentul în care această încetare este fățișă. În fond, comunismul s-a prăbușit înainte să se constate această prăbușire. El a supraviețuit propriei morți prin simulare, prin repetarea doar rituală a actului de putere prin care a fost instituit.

Prăbușirea comunismului reprezintă cel mai potrivit exemplu pentru ilustrarea puterii celor fără de putere, mai mult chiar, pentru reliefarea culmii acestui tip de putere, atinsă prin explozia simultană a libertății în toate mediile sociale și transformarea spontană a unui întreg sistem politic în cenușă. O asemenea culme pare să producă însă o stare generală de beatitudine care durează mai mult sau mai puțin în funcție de violența exploziei sociale.

Cazul României este, din acest punct de vedere, exemplar: o jumătate de an, după prăbușirea regimului Ceaușescu, chiar și după primele alegeri democratice așteptate atâta vreme, starea de beatitudine generată de puterea excepțională atinsă de întreaga populație – și în interiorul ei de orice individ activ și cu inițiativă – nu s-a consumat: legi și reguli, adoptate totuși democratic, au fost pulverizate de puterea exploziei libertare care a molipsit mase mari de oameni.

Această stare este comparabilă cu starea pe care o atinge teroristul sinucigaș. Departe de noi intenția de a asocia aceste două stări atât de diferite, mai ales prin efectele lor. Dar pare neîndoielnic faptul că originea lor este comună: izvorul lor se găsește în abisurile naturii umane, atât de puțin explorate în lumea modernă. Iar acest indiciu este probabil inestimabil în studierea naturii reale a fenomenului de putere.

Acțiunea în disprețul oricăror reguli sau reglementări este aceeași cu tipul de acțiune existentă în momentul în care nu erau elaborate nici o regulă și nici o reglementare. Societatea este, astfel, readusă la stadiul ei primar, de fapt primitiv. Nimic nu mai contează decât puterea brută, iar manifestarea ei poate lua forme scelerate.

„Nici participarea atât de generală, nici distrugerile atât de barbare n-ar fi fost posibile, scria Bertrand de Jouvenel,

referindu-se la asemenea forme scelerate ale manifestării forței brute în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, *fără transformarea oamenilor prin pasiuni violente și unanime care au permis pervertirea integrală a activităților lor naturale.*" [1]

Iar forța brută în formele cele mai violente însoțită de eliminarea responsabilității printr-o organizare tribal/familială în care identitatea individuală se contopește total și printr-o apologie mistică, cu false sau falsificate conotații etnice sau religioase, implică o personalizare dusă la extrem a puterii, prin care se identifică în fapt persoana cu actul respectiv de putere.

În plan moral, puterea este de neconceput în afara responsabilității. Personalizarea puterii – sau cel puțin latura ei pozitivă – este, înainte de toate, asumarea responsabilității, chiar și numai pentru simplul fapt că puterea asigură anumite avantaje în raport cel puțin cu cei asupra cărora se exercită, iar aceste avantaje **personale** implică, în mod necesar, riscuri **personale** în compensație. De aceea, putem califica drept derizorii obiecțiile foștilor membri ai Comitetului executiv al PCR cu privire la faptul că nu ei, ci Ceaușescu, a ordonat, în 1989, să se tragă în populație.

Puterea deținută de ei era însă suficientă pentru a influența această decizie cu caracter criminal sau cel puțin de a o șubrezi prin opoziție, chiar dacă aceasta nu ar fi fost eficientă. Motivul invocat că o opoziție ar fi atras automat riscul împușcării, chiar dacă acest risc ar fi fost real, este, de asemenea derizoriu pentru că acest risc era deja cuprins în sfera responsabilității implicată de poziția pe care o aveau și pe care nu numai că au acceptat-o, dar s-au și bucurat de toate avantajele ei.

În mitologia popoarelor se păstrează credința că orice putere are un soroc, în cea românească se afirmă ritos că cel care a luat puterea „a îmbrăcat cămașa morții". Nimeni nu a riscat să considere această credință o rătăcire, ci, dimpotrivă, biblioteci întregi găzduiesc cărțile consacrate interpretării ei.

Tradiția populară nu ajunge însă pentru a întreține un climat al responsabilității în sfera puterii. Mai ales că distanțarea de aceasta este o constantă a modernității. Este necesară existența continuă a unei elite culturale solidare care să poată fi garantul transmiterii acestui mesaj din generație în generație și cenzorul moral al exercitării puterii.

În condițiile modernizării, când tradițiile se bulversează, când punțile culturale între generații se rup – ba chiar se prăbușesc în abisurile mercantilismului și ale consumerismului orb – când, mai ales în societățile în curs de dezvoltare, grupurile sociale dezrădăcinate și dezorientate din punct de vedere moral, ajung să fie dominante în medii sociale reprezentative, se instaurează treptat convingerea că totul este posibil, că acțiunea umană poate fi eliberată de norme și reguli care au constituit timp de milenii liantul societăților și pendulul stabilității lor.

În procesul personalizării puterii pândesc riscuri imense, mai ales când se produce în situații tranzitorii și pentru faptul că, așa cum am mai spus, există o „arheologie" extrem de încărcată și, din păcate, prea puțin cunoscută a fenomenului puterii. Și astfel nu putem pune niciun fel de pavăză în fața expansiunii agresivității ancestrale a omului în condițiile în care această agresiune, prin mijloacele tehnologice ale epocii noastre, poate atinge accente inimaginabile.

În istoria recentă a Europei a existat un avertisment extrem de dur – regimurile fascist-hitleriste care, la rigoare, pot fi trecute fără rezerve în categoria regimurilor politice teroriste sinucigașe și care se găsesc în bună măsură la originea expansiunii și exacerbării actuale a terorismului. Să nu uităm însă că teama exagerată față de instabilitatea politică, generată tocmai de asemenea antecedente, poate antrena o dorință, de asemenea exagerată, de stabilitate. În așa fel încât se pot atinge resorturi care duc la sufocarea proceselor naturale de evoluție a societăților.

O mediocrizare dincolo de limite a organizării sociale nu poate fi decât opusul stării naturale, la fel ca și voluntarismul politic agresiv, de stânga sau de dreapta. În vreme ce acesta din urmă produce efecte violente relativ repede, mediocrizarea are același rezultat prin cumularea în timp a efectelor de sufocare.

Nevoia/dorința de previzibilitate poate secătui – steriliza – sistemul; așa se instalează mediocrația care, prin ea însăși, caută să eternizeze stagnarea. Nevoia crescută de creativitate în zilele noastre produce stimuli continui care intră în sistem. Iar sistemul mediocratizat are o capacitate din ce în ce mai limitată de a le integra în evoluția socială.

A existat și mai există încă tentația de a răspunde acestei amenințări prin inginerie socială, o cunoscută reacție de simplificare a relației sociale până la limita manipulării ei convenabile.

Credința raționalist-primitivă că omul poate construi intenționat o nouă lume dezvoltă un optimism nelimitat privind intervenția posibilă a tehnicilor și tehnologiilor sociale în modelarea relațiilor sociale și a indivizilor umani. De altfel, originea acesteia este veche, chiar dacă suntem tentați să o localizăm în momentul apariției societăților moderne. Ea se situează în zorii impunerii raționalismului ca atitudine dominantă față de realitate.

Dar înlocuirea unei gândiri complexe cu tehnici specific inginerești în cadrul politicilor sociale sau a intervențiilor

[1] **Bertrand de Jouvenel**, *Du pouvoir, Histoire naturelle de sa croissance* [Nouvelle édition], Paris, Hachette, 1972, p. 11.

sociale voluntariste în rezolvarea conflictelor sociale provoacă distorsiuni sociale mai mari decât problemele care par să poată fi rezolvate prin asemenea metode.

Contribuie la aceasta atât simplificările necesare în orice operație de modelare, cât și manipularea pe care o incumbă metodele de tip ingineresc – manipulare care introduce noi elemente de distorsiune în viața socială. Rezultatele pe termen scurt, de fapt mai mult imaginare, sunt însă atractive mai ales pentru tirani. Lui Stalin îi făcea plăcere să repete: *„rolul statului clasei muncitoare este să formeze ingineri de suflete"*.

Viața socială este întotdeauna mult mai complexă decât capacitatea de înțelegere și de control rațional al oamenilor sau instituțiilor. De aceea, pentru a pune în practică un proiect de inginerie socială, viața socială este reprezentată simplificat, adeseori simplist, implicând extrapolări nepermise și deci manipulări, directe sau indirecte, ale actorilor implicați în acel segment de realitate socială care este vizat.

De notat că manipularea are efecte negative atât atunci când este sesizată, cât și în situații în care indivizii nu sunt conștienți de o anumită dirijare a comportamentului lor. În primul caz, se naște o suspiciune exagerată cu privire la elementele alterate de influențare comportamentală și, astfel, poate avea loc o adevărată reacție anomică, chiar patologică.

În al doilea rând, influența subliminală realizată prin manipulare poate înstrăina într-atât comportamentele încât rezultatele pozitive sunt insesizabile, rămânând mereu constant riscul unor răbufniri ale inconștientului colectiv care antrenează, mai devreme sau mai târziu, prăbușirea noului eșafodaj.

Intervenția socială voluntară nu poate fi, cel puțin deocamdată, la nivelul cunoașterii posibile astăzi, decât indirectă. Altfel, efectele nocive pot antrena consecințe incalculabile. Rezultatele acțiunii istorice nu sunt niciodată cele dorite de actorii implicați, ci, adesea, ele iau o formă surprinzătoare pentru toți participanții la „traficul social" care, chiar dacă nu sunt egali între ei, prin putere sau avere, nu influențează, în sensul în care o doresc, acțiunea istorică: *...„ca întotdeauna, istoria ia notă numai în trecere de intențiile omenești, chiar și de cele ale factorilor de decizie la nivel național. Adevăratele transformări sociale nu au fost nici intenționate și nici planificate"*. [2]

De altfel, studiul „arheologiei" puterii ne dezvăluie că în spatele „eroului" autoproclamat pare să se afle cea mai pură vendetă cu caracter banditesc, iar „inginerul social" disimulează cel mai adesea conștiința de stăpân superior celorlalți, care se apleacă asupra lor pentru a-i aduce la rangul unei umanități pe care o postulează într-un sistem de referință precar. Dar și idealismul moral poate fi nociv prin efectele perverse pe care le antrenează, ba chiar prin inetismul pe care îl poate induce mai ales în rândul tinerilor.

Amândouă aceste atitudini – în fond, de nemulțumire față de ceilalți, combinată cu dorința de a-i schimba după propriile convingeri – disimulează reîntronarea forței brute, despre care vorbea Bertrand Russell, în relațiile de putere. Sofisticarea și rafinarea mijloacelor folosite, ca și capacitatea de disimulare a discursurilor care motivează actul violent de putere constituie noua mască a forței brute, primare.

„Trăsătura definitorie a puterii brute este de natură psihologică." [3] Folosirea ei ca un mijloc curent de relaționare este specifică naturilor conflictuale. Conflictul – real sau provocat – reprezintă, de altfel, starea „normală" instituită prin acest tip de putere și care îl întreține.

Instinctul forței brute pare să nu mai poată fi astăzi înfrânat, pentru că secolului XXI i-a premers un „secol al extremelor" în care toate limitele exercitării puterii prin violență au fost trecute. Pentru că au dispărut granițele dintre diferitele domenii ale exercitării puterii. Războiul mondial

[2] **Eric Hobsbawm**, *Secolul extremelor*, traducere de Anca Irina Ionescu, București, Editura Lider, 1994, p. 212.

[3] **Bertrand Russel**, *Idealurile politice. Puterea*, București, Editura Antaios, 2002, p. 154.

care caracterizează secolul XX, *„spre deosebire de războaiele anterioare, purtate pentru obiective limitate și specifice, s-a purtat pentru scopuri nelimitate. În epoca imperiului, politicul și economicul au fuzionat. Rivalitățile politice internaționale erau determinate de creșterea economică și de concurență, dar caracteristica lor era tocmai faptul că nu aveau nici un fel de limite. «Frontierele naționale» ale unei societăți precum Standard Oil, Deutsche Bank sau De Beers Diamond Corporation coincideau cu limitele universului sau, mai exact, cu limitele capacității lor de expansiune"*. [4]

Dacă secolul XX ne-a adus o escaladare necontenită a violenței, debutul noului mileniu ne anunță, din nefericire într-un mod spectaculos, dispariția oricărei limite presupuse a acesteia. Se pare însă că în nicio societate forța brută din manifestările puterii nu poate fi eliminată total. *„Puterea trebuie să existe, fie că este deținută de guvern, fie că aparține unor aventurieri anarhiști. Chiar și puterea brută este necesară, atâta vreme cât există rebeli împotriva guvernelor sau chiar și numai criminali de drept comun. Dacă însă se dorește ca viața marii majorități a omenirii să fie ceva mai mult decât o continuă și mohorâtă suferință, presărată cu momente de cea mai profundă oroare, atunci trebuie făcut în așa fel încât procentul de putere brută existent să fie cât mai mult posibil. Dacă se dorește ca exercitarea puterii să fie altceva decât o producere de suferințe nejustificate, atunci ea trebuie să fie îngrădită prin măsuri de siguranță ce țin de lege și de cutume, permisă numai după o deliberare atentă și încredințată numai unor indivizi care pot fi supravegheați îndeaproape, în interesul celor pe care îi conduc."* [5]

Pentru aceasta este însă necesară existența unui grup social influent care să asigure coincidența scopurilor puterii cu interesele vitale ale unei comunități. Tranziția actuală în țările foste comuniste demonstrează că în absența acestei legături, personalizarea puterii este un fenomen nociv, care produce continuu suferință și disperare unui număr prea mare depersoane atât din cauza inconsistenței morale a persoanelor în cauză, cât și datorită pulverizării cutumelor și legilor – negate în bloc, dar înlocuite prea lent și prea dificil printr-un proces guvernat în prea mare măsură de interese sectare și de incompetență.

Cu cât ne deplasăm spre estul continentului nostru cu atât prevalența unor interese și dorințe sălbatice de îmbogățire ilicită lărgește câmpul de manifestare a forței brute, generând corupție și lipsă de respect pentru oameni și valori comunitare. Avem aici de-a face, în proporții diferite, de la țară la țară, cu o distribuție clientelară a puterii. Relația clientelară, născută din cenușa vechiului regim, a rămas relația de solidarizare socială prevalentă, care va asigura, în timp, o stabilizare reală a societății, dar va produce pe termen scurt inechități extrem de dureroase.

Grupuri sociale importante devin victime ale procesului de tranziție, plătind nu numai prețul cerut tuturor de o asemenea perioadă, ci și tribut pentru bunăstarea noilor parveniți. Or, se știe de mult că *„într-o comunitate stabilă nu trebuie să existe nici un grup social de dimensiuni relativ mari care să se considere foarte nedreptățit"*. [6]

Pe lângă riscurile de instabilitate pe care le implică o asemenea situație sunt antrenate și altele: vidarea morală și spirituală a unor comunități până la limita influențării decisive a tinerelor generații, dezrădăcinarea tinerilor care pierd orice sentiment de apartenență la o comunitate și migrează fără busolă.

[6] *Idem*, p. 168.

„Puterea în sine este, potențial, nelimitată. Mai ales prin aceasta produce fascinație – o atracție aproape maladivă la multe persoane. Un vechi proverb indian spune: «Vrei să cunoști omul? Dă-i putere!»."

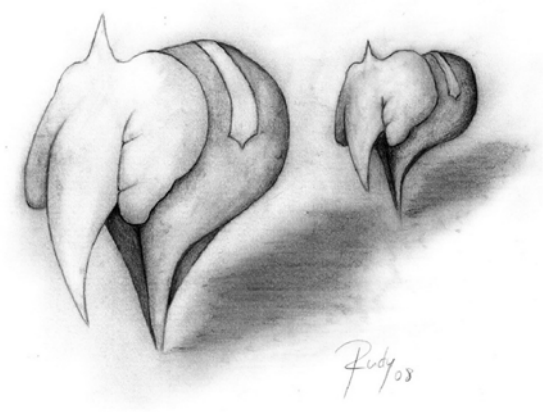

Rudy Roth, *Spiritul pământului*, 2008

[4] **Eric Hobsbawm**, *op. cit.*, p. 318.
[5] **Bertrand Russell**, *op. cit.*, p. 170.

Academica

IOSIF VISSARIONOVICI DJUGAȘVILI-STALIN: STUDIU DE CAZ

Analiză comportamentală realizată pe o crestomație de texte

Gabriel Ungureanu

Doctor în psihologie, cercetător științific
Institutul de Filosofie şi Psihologie
„Constantin Rădulescu-Motru"
al Academiei Române

„Moartea unui om este o tragedie, dar moartea a milioane de oameni reprezintă statistică." – ***I. V. D.-Stalin***

Rezumat

O ființă umană cu o reputaţie înfiorătoare s-a ivit din pământul Caucazului georgian între secolele XIX–XX (1878–1953) şi a urcat neoprită de nimeni pe treptele puterii politice din Rusia revoluţionară. Controlând inteligent o serie de factori de afirmare şi dezvoltare (în rău) a personalităţii sale, acest georgian psihospeculativ din fire a reuşit să ajungă cel mai puternic dictator al lumii şi singurul om liber într-o ţară în care toţi ceilalţi oameni nu mai erau liberi. Într-o manieră strategică şi autodidactă, utilizând la început psihologia rudimentară iar mai apoi manipulând eficient cu ajutorul politicii de stat psihosociologia maselor populare, numitul Iosif Vissarionovici Djugaşvili-Stalin [1] a reuşit să obţină puterea absolută la care ar putea visa vreodată un om. Totuşi acest om a fost toată viaţa tulburat şi bolnav: fizic, spiritual şi psihic. Drama umanităţii acelor vremuri se originează printre altele şi în faptul că deşi la acel timp profesorul german Emil Kraepelin (1856–1926), fondatorul nosografiei psihiatrice, publicase multe dintre studiile sale, totuşi nimeni nu a descoperit afecţiunile psihice ale lui Stalin în viaţa de debut şi de asemenea nimeni nu a anticipat efectele deciziilor acestui om bolnav devenit liderul incontestabil al Uniunii Sovietice, adică ale aceluia cu drept de viaţă şi de moarte asupra a cca. 293 de milioane de oameni.

Introducere

Este un truism că acest om, dacă din punct de vedere psihologic o fi fost om, a exterminat direct sau indirect prin deciziile sale politice, judecătorești și militare circa 50 de milioane de oameni. Se pare că așa cum au arătat comparațiile cantitative cu privire la numărul deceselor pe care acest georgian le-a provocat, se evidențiază o apropiere într-o competiție statistică strânsă cu cifrele care reprezintă exterminările sistematice de populație produse de Gengis Khan, „marele" cuceritor mongol (aproximativ 40 de milioane de oameni).

Dar trebuie să înțelegem cum de s-a ajuns la așa ceva, întrucât controlul individual al factorilor amintiți s-a realizat sub influența treptată a unor constelații psihopatologice aflate într-o structură de comorbiditate și în permanent stadiu de cronicizare. Totuși la debutul activității sale, gândirea acestui om nu a fost niciodată inoperantă total sub raport funcțional și cognitiv, ci doar autoconvinsă, autopervertită și ulterior total dezangajată moral în ceea ce privește valorile sacrosancte ale oricărei ființe umane normale, valori referitoare la viața proprie, dar și a celorlalți din grupul social.

[1] Născut **Ioseb Besarionis Dze Jugashvili,** în georgiană იოსებ ბესარიონის ძე ჯუღაშვილი; în rusă, **Иосиф Виссарионович Сталин.** În 1913 a adoptat numele **Stalin** („oțel" în rusă).

Transferul emoțional personal către cei din jur a fost mai întotdeauna otrăvit cu teamă, suspiciune și amenințare și a fost orientat permanent, în primul rând, în proximitatea sa cu bună știință. Țintele terorii imediate erau cei apropiați lui, fie că aceștia făceau parte din propria familie, din cercul liderilor politici, sau erau doar simpli executanți ai poruncilor.

Astfel Stalin și-a asigurat satisfacerea dorințelor sale, generate de o gândire bolnavă trăind și comportându-se absolutist la adăpostul terorii pe care a indus-o tuturor.

Relațiile sale de familie, relativ normale la început, au fost anulate pe rând și aproape în totalitate spre groaza nemărturistă a celor dragi și apropiați dacă îi putem numi așa. Încă din tinerețe, promiscuitatea i-a substituit nevoile afective și acum se cunoaște faptul că într-o perioadă a solicitat serviciile unui ungur (Karl Pauker) din garda sa de protecție pentru a-i aduce adolescente cu care își petrecea nopțile la reședința sa de lângă Moscova.

Contemplându-și ruina morală, destinologică și familială, la un moment dat a lăsat impulsiunile sadice care îl caracterizau încă din copilărie să-i ocupe mintea permanent, rezultatul acestei dezinhibiții apărând într-o dinamică odioasă de culpabilizare și răzbunare gratuită la adresa celorlați. Astfel, în societatea post-revoluționară s-a ajuns la monstruozități inimaginabile pentru a se demonstra loialitatea și atașamentul față de partidul social-democrat, facțiunea bolșevică (în marea majoritate, o bandă de asasini psihopați ascunși după brandul și sigla revoluției ruse, care promova elevația spre idealuri filosofice umanitare nobile și înălțătoare); culmea perversității ideologice a fost că în întrunirile de partid cetățenii erau învățați că cea mai mare datorie socială era să-i demaște pe contrarevoluționari și astfel în scurt timp s-a ajuns la comportamente autodistructive în numele ideologiei: soția își denunța soțul, copiii își denunțau părinții, elevii pe profesori, muncitorii pe maistru și inginer, soldații pe ofițerul comandant etc. Mai rar, dar au existat și cazuri în care oamenii confuzionați se denunțau pe ei înșiși pentru diverse delicte morale de incorectitudine politică față de partid și marele conducător al sovietelor.

Haosul politic și administrativ generat de revoluția bolșevică, sărăcia cvasitotală, foametea permanentizată (*Holodomor*-ul ucrainean cu 7 milioane de morți de foame între anii 1932–1933) a popoarelor asiatice, războiul necontenit, revoluția bolșevică precum și mentalitatea limitată și de multe ori criminală a oamenilor politici care înfăptuiau ,,revoluția" se numără printre cauzele externe, favorizante, ale unui posibil model de desensibilizare emoțională totală a acestui individ nemilos.

Stalin și-a început cariera politică în caracteristicile clasice ale delincventului juvenil și abia ulterior a devenit tâlhar de drumul mare binecunoscut poliției; toate acțiunile sale criminale aveau automotivația corectitudinii și ,,girul politic" specific ideilor ,,dreptății sociale". La apogeul carierei sale criminale, atunci când a avut posibilitatea politică, a declanșat încă din anul 1936 Marea Teroare instituind procese teatrale care au fost ridicate la rangul de artă dramatică de către procurorii misiți. În urma acestor procese ,,mascaradă", Stalin a exterminat din punct de vedere fizic aproape întreaga clasă superioară politică și militară a Rusiei, trimițând la moarte, în mod curios, pe toți comuniștii sincer dedicați ideologiei și care realizaseră revoluția bolșevică.

Iosif Vissarionovici Djugașvili-Stalin nu a acționat singur, el s-a plasat întotdeauna într-un sistem complex de relații sociale al elitelor revoluționare pe care le-a influențat și controlat. Acești complici criminali l-au urmat, fie din admirație (unii au știut de crime, alții nu au știut pe moment), fie prin frică ori recompense administrate disproporționat (se știe că teama, pedeapsa și recompensa pot da rezultate în educația umană).

Cu privire la ideea moralității și dreptății sociale în numele căreia acționau, toți cei de la vârful politicii dictatoriale se situau cu o mare ipocrizie deasupra ideii de dreptate, prin avantajele pe care și le asigurau fără nici o rușine. Totuși acești oameni dezumanizați depuneau eforturi mari pentru a-și masca și ascunde opulența prin afișarea unei imagini personale discrete și cenușii, lipsită de orgoliul afișat public, precum se întâmpla în cazul potentaților occidentali.

Personalitatea lui Iosif Vissarionovici Djugașvili-Stalin

Conform abordării structurale clasice a lui Karl Leonhard cu privire la personalitate, putem afirma că subiectul Stalin se înscrie încă din perioada tinereții, până la moartea primei sale soții, în categoria personalităților accentuate.

Pentru a justifica analiza noastră, trebuie să spunem de la început că după definiția lui Sigmund Freud nivelurile personalității oricărui om au în structură trei instanțe intime și anume: Sinele, Eul și Supraeul. *„Sinele reprezintă polul pulsional al personalității, rezervor principal al energiilor psihice. Exponent al lumii interioare și al experienței subiective, Sinele integrează conținuturi psihice inconștiente, unele moștenite și înnăscute, altele dobândite și refulate. Sinele este depozitar al tendințelor instinctive, predominant sexuale și agresive (expresie a instinctelor vieții și morții). Structura și funcționalitatea Eului sunt corespondente structurii și funcționalității personalității. Eul este nucleul personalității, sistemul ei central (consubstanțial personalității); apare și devine odată cu personalitatea.*

Stratul conștient al psihicului, ego-ul operează pe baza principiului realității; funcționează pe baza gândirii logice și face tot posibilul pentru a asigura individului existența normală, echilibrată, sănătoasă. Eul este substructura personalității care integrează cunoștiințele și imaginea despre sine. Organizează cunoașterea și veghează conduita în funcție de baza afectiv motivațională. Supraeul este instanța personalității ce are în componență norme etice morale, standarde sociale ce exercită o funcție verificatoare, o presiune cenzurantă asupra tendințelor deviante ale personalității. Supraeul reprezintă partea morală, sentimentul binelui și răului și este format prin învățarea socială încă din copilărie, manifestându-se ca un produs al socializării și vehicul al tradițiilor culturale." (Petru Alexandrescu, 1999).

În lumina explicațiilor citate mai sus, despre dinamica relațiilor *sine–eu–supraeu* cu privire la dictatorul Stalin, se poate spune că acest om avea o structură a *sinelui* sălbatică încă de la debut (probabil datorită condițiilor adverse de dezvoltare), patologic pulsională și care intra în contradicție dar și în competiție cu *eul* acestuia pentru resursele realității. Era un individ a cărui energie deja negativă și compromisă a *id*-ului (sinele) se exprima liber, dar, totodată, patologic. Într-o analiză de tip *forensic,* observăm că sinele lui Stalin presează și încolțește eul său care ar dori să funcționeze logic, bazat pe cunoaștere și normalitate. Însă ,,identitatea sălbatică" a acestui *sine* ia conducerea de fiecare dată și va fi la originea unei ,,fierberi" interioare, a unui ,,sistem de tip bielă-manivelă" în care *thanatos,* pulsiunea morții, va alterna ascensiunea la conducere cu *eros*-pulsiunea vieții și va ocupa în 80 la sută din cazuri partea de dinamică a procesului psihologic interior manifestat la acest subiect. În cazul lui superegoul sau supraeul ca dinamică morală de cenzură este anulat și îndepărtat de fiecare dată când acesta încearcă să se manifeste.

Deși în adolescență Stalin era, din punct de vedere temperamental, coleric și mânios, mai târziu, la vârstele tinereții, aflăm că se produce o retragere în sine în care acumulează gânduri și ruminații negative imposibil de descris, deoarece el considera că nu poți avea încredere în nimeni și de aceea se confesa foarte rar. În acest sens se știe că atunci când, la 17 aprilie 1903, organizează un protest împotriva exarhului Bisericii Georgiene, este prins și întemnițat la Kutais. Acolo, în închisoare, avem o descriere a temperamentului său rece și insensibil, făcută de un un tovarăș social-democrat moderat, Grigol Uratadze: *„În șase luni nu l-am văzut niciodată să se plângă, să se înfurie sau să se indigneze – întotdeauna se purta cu un calm desăvârșit, iar zâmbetul era atent, potrivit după emoții... Stalin se plimba singur, cu pași mărunți ciudați. Era ursuz și imperturbabil."* (Montefiore, 2015).

Stalin, portret de Adina Romanescu,
30 aprilie 2020. Inedit

În închisoare, la Bailovka, menșevicul Semion Veresceak a schițat la rândul său un portret al lui Stalin: *„Era imposibil să-l scoți din fire, nimic nu-l enerva. Stalin dormea dus chiar și când ceilalți ascultau înfiorați cum erau executați condamnații la moarte."* (Montefiore, 2015).

Montefiore prezintă personalitatea lui Stalin astfel: *„Stalin era deja celebru pentru masca sa indescifrabilă de sfinx și modestia lui flegmatică, reprezentată de pipa din care pufăia ostentativ, ca un țăran bătrân, dar adevăratul Stalin era un personaj melodramatic, energic și mândru, excepțional în toate privințele. Era caracterizat de ambiție, mânie și de nefericire. Nevrotic și iute la mânie, pe care nu o putea controla. Guraliv, sociabil și cântăreț talentat, și-a distrus toate relațiile de dragoste și de prietenie pentru a pune mai presus de orice interesul politic* (idem). Aceste două relatări privitoare la dinamica personalității lui Stalin ne arată că acesta avea capacitatea de adaptare și mimetism în funcție de mediul în care trăia și, de asemenea, în funcție de interese, devenea demonstrativ.

Datorită unui cumul de factori externi, dar mai ales interni, personalitatea lui Stalin suferă o modificare majoră și se poate spune că acum, datorită biografilor săi citați, indentificăm la acest om o tulburare de personalitate clasificată nosografic drept paranoia (lb. gr. *para* – alături; *nous* – minte). Această tulburare, conform profesorului român George Ionescu, se

caracterizează ca o *„triadă comportamentală ilustrată prin suspiciozitate, neîncredere și interpretativitate care survine la un adult tânăr aflat ferm pe traiectoria puterii. Cu o logică fermă argumentativă și persuasivă, el pare omul acreditat succesului."* Într-o altă definiție tulburarea este caracterizată prin *„neîncredere pervazivă și suspiciozitate față de ceilalți, astfel încât motivele conduitei lor sunt interpretate ca răuvoitoare"*. (Ionescu, 1997).

Stalin devine încă din tinerețe hiperperseverent și face totul că să se impună ca lider. Este ranchiunos, nu uită și nu iartă criticile sau ofensele nici peste ani. De altfel, cei care au avut nenorocul să fie considerați dușmanii lui sau ai Sistemului vor plăti cu viața, fiind executați fără milă la închisorile Lubianka, Lefortovo etc., sau deportați în lagărele muncă din Siberia.

La un moment dat, cu ocazia construcției unei căi ferate, s-a petrecut un eveniment nedorit. Ploaia a înmuiat taluzul ridicat de muncitori și a întârziat lucrările. În această situație Stalin a dat ordin de împușcare a tuturor muncitorilor aflați la muncă, în număr de zeci de mii de oameni. La întrebarea lui Beria de ce se fac vinovați acei oameni, Stalin a răspuns *„ei trebuie împușcați nu pentru ce au făcut, ci pentru ce ar putea să facă"*. Se poate evidenția aici cu lejeritate suspiciunea paranoiacă și interpretarea acțiunii celorlalți ca fiind rău intenționată. De asemenea, sesizăm activarea exigenței și intransigenței, specifice în tulburarea paranoiacă pentru atingerea obiectivelor propuse.

Conform cercetărilor lui Jean Paul Jues despre relația grupelor de sânge cu personalitatea, prezentate în lucrarea *Caracterologia. Cele 10 abordări de bază*, referitor la cazul lui Stalin, care avea grupa AB-IV, se poate face inferența că avea caracteristica „complex". Posesorul acestei grupe sanguine este din punct de vedere temperamental: *„bogat în potențialități, dar în același timp sfâșiat de tendințe contradictorii. Vrea totul deodată, el este capabil să facă totul, dar pe rând. Gusturile contradictorii fac din el o ființă agitată. Pentru a scăpa de acest inconfort permanent, «complexul» dă dovadă de activitate debordantă, ajungând până la surmenaj. Dar cum este neobosit, ritmul său de activitate nu are în general consecințe nefaste. Bineînțeles, schimbările neobosite de planuri, rupturile bruște de ritm, îl fac deseori dificil de suportat de cei din jur. Copilul complex este de așteptat turbulent, foarte dotat și neliniștit. Trebuie să i se propună numeroase activități fizice și intelectuale. În domeniul profesional, complexul este capabil să se adapteze la orice fel de activitate, în general va evita meseriile monotone. Ținând cont de instabilitatea sa înnăscută, echipa de lucru va trebui alcătuită în mod judicios"*. Se poate afirma că, în acord cu descrierile biografilor săi, Stalin se încadrează foarte bine și foarte precis în această definiție comportamentală atribuită aici din punct de vedere al „compatibilității" psihologice, în acord cu expresia sa bioconstituțională.

După cum se categorizează în *lidership* din punct de vedere caracterial, există două feluri de lideri: ,,leii și vulpile". Leii sunt autoritari, stabili, persistenți. „Vulpile" sunt speculative și inconstante. Perceput ca lider, putem spune că Stalin a fost o „vulpe speculativă", nu a dat piept niciodată cu pericolul letal incontrolabil. I-a manipulat pe ceilalți, iar el s-a sustras discret din fața oricărei situații care necesita răspundere. A avut un caracter de laș și evazionist în fața situațiilor concrete; devenea foarte curajos doar atunci când era asigurat și protejat de alții sau de contextul politic. [2]

Din punct de vedere zodiacal, Stalin era născut la 6 decembrie 1878, în Săgetător (22 nov.– 20 dec.), iar *„acest semn al zodiacului corespunde ultimei luni a toamnei când nu mai există vegetație. Elementul său este focul. Principiul masculin face parte din natura lui Jupiter care exprimă coeziunea, coordonarea și globalizarea. La baza acestei naturi trepidante există un eu care își caută propriile limite și aspiră la depășirea lor, ca pentru atingerea unui «dincolo de eu»".* (Jues, 2006).

Transformarea radicală a personalității lui Stalin

„Artyom Sergeev, fiul adoptiv al lui Stalin, își amintește o ceartă dintre Stalin și fiul biologic al acestuia, Vasili. După ce Stalin a aflat că Vasili și-a folosit numele de familie celebru, pentru a scăpa de o pedeapsă, în urma unor acte de beție, Stalin a țipat la el. «Dar și eu sunt un Stalin!», a declarat Vasili. Stalin a răspuns: «Nu, nu ești! Tu nu ești Stalin, iar eu nu sunt Stalin. Stalin este puterea sovietică. Stalin este ceea ce este în ziare și în portrete, nu tu, nici măcar eu!». Până la un anumit nivel, Stalin a acceptat ideea poporului sovietic ca fiind o întrupare a Partidului, dar descuraja orice interes în viața sa privată și de familie și divulga doar informații personale limitate". [3]

Observăm că în acest delir sistematizat proferat continuu, Stalin deja se crease pe sine ca un brand, ca o marcă universală de renume istoric care trecea de barierele propriei sale personalități, întinzându-se asupra lumii ca un „adevăr" existențial, filosofic și incontestabil, dar nepermițând nimănui niciun acces de cunoaștere publică la persoana sa, în particular.

Un exemplu al rigidității sale mintale întărită de boala care avansa este printre altele și acela că în timpul războiului, primul său născut Iakov, fiul lui Katy Swanitz (prima sa soție)

[2] **www.fulas.ro/portretul-psihologic-al-unui-conducator-primarpresedinte/104**

[3] *Ibidem.*

este capturat de germani, iar Stalin refuză schimbul acestuia pentru eliberarea unui general german capturat (o consecință a acestui refuz va fi că fiul său Iakov va muri împușcat în cursul unei tentative eșuate de evadare).

Spre sfârșitul vieții începe să aibă o personalitate dublă și acest lucru îi provoacă pierderi de energie și îmbolnăviri dese. Pe de o parte se arată în public ca fiind personajul bun, „tătucul" bătrân și înțelept, salvatorul patriei, și cu totul altcineva în particular, cînd pune la cale asasinate și omoruri contra acelora pe care-i bănuiește de rea-credință la adresa sa. Devine un mare cinefil și urmărește multe filme western, în special cu John Wayne. La bătrânețe, Stalin începe să sufere disfuncțional de paranoia având și un delir sistematizat de persecuție dublat de alcoolomanie. Este obsedat de ideea că poate fi asasinat prin otrăvire și astfel începe să pregătească minuțios teroarea împotriva medicilor evrei pe care îi bănuia de comploturi. Îi transmite călăului său Beria să-i interogheze ,,cu fermitate" pe acei nefericiți, pentru a descoperi firele complotului său imaginar: *„Bate-i, bate-i și iar bate-i!*". Nu mai apucă să pună în practică lichidarea tuturor acestor medici, deoarece moare la vârsta de 74 de ani, în urma unei hemoragii cerebrale, la data de 5 martie 1953. Ca o ironie a sorții, se pare că în ultimele sale momente de viață nu a putut fi ajutat, întrucât deja nu mai avea medic personal și gărzilor personale de la palat le-a fost teamă să intre în camera sa, pentru a nu risca să fie lichidați.

Concluzii parțiale

Cu privire la trăsăturile de personalitate relevate de datele colectate, putem lista ca semnificative: agresivitatea, starea de furie interioară, exterioară și paranoia manifestată încă din anii de tinerețe. Acestea au fost deja evidențiate în tabelele DSM de evaluare multiaxală.

Sigur că Stalin nu a acționat singur, el a avut și complici de nivel inferior sau superior, pentru realizarea acestor hecatombe de morți. Dar aceștia, în marea lor majoritate, au acționat „adaptativ", pentru a se proteja și a evita să-i stârnească mânia. Bineînțeles că și ei, colaboratorii săi malefici, dovedeau o gândire degenerată de ură la adresa oamenilor de rând, dar Stalin este singurul care a organizat din umbră și a supervizat tot democidul, în primul rând în Uniunea Sovietică, iar mai apoi în țările cucerite de aceștia.

Acest lucru s-a putut întâmpla, în principal, datorită observării și învățării comportamentelor obediente și evitante ale celor din jur de către acest om bolnav, totuși funcțional din punct de vedere „machiavelic". Toți membrii familiei sale și ai apropiaților se supuneau, uzând de motivul unei corectitudini politice. Și când unii dintre ei erau executați, cădeau în gropile comune strigând „Trăiască Stalin"! Se producea un fenomen *„Stockholm"*, în sensul cunoscut astăzi, în care prizonierii fraternizează cu teroriștii și încearcă să-i apere și să le justifice comportamentul și cauza. Această psihoză de mase având ca leitmotiv obediența și supunerea oarbă îl exonera pe „tătucul" de orice răspundere criminală sau nedreaptă. Pentru aceste masacre, alții erau probabil vinovați de exces de zel, afirmându-se peste tot în societate că Stalin nici nu știa despre acest democid și despre excese.

Chiar dacă a fost toată viața un om tulburat mintal și spiritual, dar și bolnav fizic, Stalin a avut capacitatea de a observa și a învăța că și cei mai simpli oameni au un sistem de valori etice sădit în timpul dezvoltării lor incipiente și de aceea se tem să nu fie considerați devianți sau deviatori ai liniilor politice trasate în comunitate; el a mai observat și că oamenii sunt empatici, sociabili și chiar vor să fie drepți și corecți în spirit modern și revoluționar, fără a primi neapărat recompense. Mai apoi, speculând buna-credință, controlând și aplicând variabile la acest mecanism psihosocial de sinteză motivațional-comportamentală, monstrul a realizat și plasat în mințile oamenilor triada *teamă-supunere-corectitudine* și astfel a putut să generalizeze implementarea unei formule ideale, și, în consecință, să conducă ca un despot întreaga sa viață.

Principiul hipnozei sociale aplicat în sistemul lui de valori era următorul: 1) *nu știi, te învățăm* (de fapt, nu te învățau nimic constructiv, pozitiv); 2) *nu poți, te ajutăm* (nu te ajutau cu nimic, eventual îți făceau norma de lucru mai mare); 3) *nu vrei, te obligăm* (oricum erai obligat de la bun început să faci ce spuneau ei, deoarece în caz contrar erai împușcat sau deportat). Specificul producțiilor mentale ale acestui criminal se regăsește, în principal, în alternanța stărilor de disfuncționalitate paranoiacă cu performanțele sale de analiză politică personală și chiar cu stările de „sclipire de geniu" în domeniul sociologiei aplicate.

A avut capacitatea de a manipula oamenii, cu motivația dreptății sociale, până la maniera în care i-a hipnotizat ideologic în masă, după care aceștia, încremeniți fiind la nivel reacțional și slăbiți fizic prin înfometare și boli, s-au lasat distruși în abatorul comunist al umanității. Deci acest criminal alcoolic, în ultima parte a vieții, afectat psihopatologic, s-a autosugestionat și pe sine în ceea ce privește motivația propriilor decizii, dar și pe ceilalți.

În urma analizei tulburărilor psihosomatice prezente în istoria acestui subiect de excepție, au fost evidențiați trei factori cauzatori și favorizanți pentru deciziile criminale pe care le-a luat față de propria sa națiune. Acești factori interni au apărut în special în stările de raptus paranoiac, agravat în ultima perioadă a vieții pe fond alcoolic. Aceștia sunt:

1) *Starea de furie permanentă* (conștientă sau inconștientă). 2) *Personalitatea furioasă* (caracter dominant permanent) și 3) *Controlul furiei* (deficitar, uneori incontrolabil). Starea de furie este o prezență psihologică constantă la acest subiect. El are impulsiunea de a verbaliza furia sa, sentimentul de furie, precum și exteriorizarea fizică a mâniei, prin agresivitate proiectată paranoiac și violență radicală; acest aspect dominant se constată de-a lungul întregii sale istorii de viață încă din copilărie.

Personalitatea furioasă este o pecete interioară la Stalin, se estompează la un moment dat în mediul public, în sensul că Stalin era obligat de interesele sale să apară în societate ca un conducător calm și stăpân pe sine, dar este arhicunoscut că avea reacții furioase, exteriorizate și interiorizate în funcție de interesele sale. De exemplu, o gardă de corp de la reședința sa a intrat în apartamentul său pentru a-l anunța despre posibila vizită a unui politician oarecare. Nu a durat mult și nefericitul securist a fost arestat și executat, datorită suspiciunilor sale paranoiace cu privire la posibilele motive rău intenționate ale acelui militar neinspirat.

Temperamentul său devenise predominant coleric cu accente de furie. În ceea ce privește controlul furiei, putem afirma că, la exterior și mai ales în compania altora, se „dedubla" atitudinal și își stăpânea oarecum impulsiunile „înghițindu-și furia", dar acest efort se petrecea cu un mare consum de energie. Însă, după cum a arătat istoricul psihopatologic al acestui individ, dincolo de masca sănătății sale, controlul interior al furiei a fost foarte slab și negestionat mai deloc. Acest simptom al unei furii interioare ruminate perpetuu a alimentat „energetic" gândirea sa suspicioasă despre intențiile posibil răuvoitoare ale celorlalți, provocând deciziile catastrofic-criminale de eliminare fizică a celor vizați.

Acest studiu evidențiază faptul că acest subiect a acționat violent și deviant și datorită influenței psihopatologice a factorilor mai sus prezentați.

Contribuții aplicative

Prin studierea acestei grile minimale de interpretare factorială, atât în domeniul analizei judiciare, cât și al psihodiagnozei, se realizează, atât la nivel orientativ, cât și la nivel de exemplificare particularizată, o mai bună înțelegere a cauzelor psihopatologice generatoare de genocid și democid.

Identificarea unor tulburări de personalitate și somatice care au condus în final la conturarea *predispoziției* subiectului Stalin către acte criminale, iar mai apoi la punerea acestora în act la nivel de masă.

Limitele studiului

Datorită economiei reduse a acestei lucrări, nu am putut aborda pentru vârstele maturității la acest subiect următoarele subdimensiuni clinice: analiza *facies*-ului în diferite contexte semnificative, analiza mimică, microexpresiile, gesturile ori limbajul utilizat de subiect în situațiile critice, decizionale sau cu încărcătură emoțională semnificativă, prezentate în filmele sau fotografiile de epocă.

Acest microstudiu se dorește a fi unul orientativ, ca reper indicator a unor noi cercetări personologice și precizez că nu prezintă în mod exhaustiv și strict certificat științific dimensiunile psihosomatice complexe și complete. De asemenea, acest microstudiu nu face propagandă politică pro sau contra unei dimensiuni doctrinare sau ideologice și respectând la nivel absolut istoria sacră și devenirea națiunilor tangențial cuprinse în analiză. Este un punct de vedere strict personal și în fapt nu discriminează nici o entitate din câmpul realității sociale analizate. Elementele evidențiate în studiul de față reprezintă doar o reinterpretare psihoistorică a contextelor deja prezentate de biografii menționați mai sus.

Recomandări

Evaluarea obligatorie în sistemul „profiler" a identității psihologice a tuturor liderilor politici și militari, înainte de posibilele candidaturi, pentru a nu se afirma ulterior că se încearcă sabotarea șanselor acestora în alegerile democratice.

Încheiere

„Gloria" pe care a dobândit-o revoluționarul, socialistul, comunistul, omul de geniu și „tatăl popoarelor", Stalin: este considerat de posteritate, de departe, cel mai mare criminal și terorist al umanității, având pe rudimentul său de conștiință morală aproape 50 de milioane de oameni și aflându-se la concurență pentru primul loc cu Genghis Han, care exterminase cam 10% din populația globului de la aceea vreme. Dacă comunismul a fost responsabil de moartea a aproximativ 100 de milioane de oameni în întreaga lume, dictatorul Stalin a fost cauza și sursa mortalității a mai mult de jumătate din această cifră. În jurul său, la nivel personal, totul s-a „uscat" de tristețe și de nefericire: prima sa soție, Katy Swanitz, a murit bolnavă, lipsită de ajutorul și prezența sa, fiul lor Iakov este mort în prizonierat, într-o tentativă sinucigașă de evadare, după ce Stalin a refuzat salvarea sa. Cea de a doua soție s-a sinucis din disperare, conștientizând

că doar așa poate să evadeze de lângă acest monstru. Fiul lor Vasili a murit de alcoolism, după moartea lui Stalin, la 19 martie 1962, iar Svetlana, fiica sa, a emigrat departe de patrie, tocmai în America, unde a și murit în noiembrie 2011, în Wisconsin. Rude și prieteni au fost împușcați pe rând și deportați, datorită stărilor de criză mentală neștiută, prin care acest om a trecut de-a lungul timpului. În jurul lui oricine trăia asaltul și teroarea gândurilor proprii de a nu fi luat în vizorul bănuielilor acestui tulburat mintal și spiritual. Putem să afirmăm fără să greșim prea mult că dacă acest om ar fi beneficiat la un moment dat de o psihoterapie individuală potrivită, cu o durată de măcar două săptămâni și eventual combinată cu ceva neuroleptice, nu ar mai fi murit atâtea zeci de milioane de oameni asasinați la ordinul său, atunci când anxietatea și gândirea disfuncțională îi ocupau mintea.

Trebuie să precizăm că această entitate cu chip de om a fost nominalizată la Premiul Nobel pentru pace de două ori: în anul 1945 și, de asemenea, în anul 1948. A doua oară a fost propus chiar de un profesor universitar din Praga (probabil că sistemul de nominalizare era ușor corupt). În final, atunci când a murit, se cunoaște faptul că la ceremonia de înmormântare a reușit să mai producă câteva victime, niște oameni fără șansă fiind striviți în mulțimea haotică, din dragoste nețărmurită pentru conducătorul iubit.

Bibliografie selectivă:

Chaliand G., Blin A., subcapitolul *Stalin sau teroarea de stat* în *Istoria terorismului din antichitate până la Daesh,* Iași, Editura Polirom, 2018.

Montefiore S. S., *Tânărul Stalin*, Iași, Polirom, 2015. Crestomație de texte utilizată în analiza de caz.

Montefiore S. S., *Stalin. Curtea Țarului Roșu,* Iași, Polirom, 2015. Crestomație de texte utilizată în analiza de caz.

Montefiore S. S., Bew I., Frampton M., *Monștri. Cele mai malefice personalități istorice de la Nero la Osama Bin Laden,* București, Editura Litera, 2013.

Hlevniuk V. O., *Stalin o nouă biografie a unui dictator,* București, Editura Litera, 2017, p. 36.

Jues J. P., *Caracterologia. Cele 10 sisteme de bază,* București, Editura Teora, 2006, pp. 47, 96, 97.

Johnson Paul, *Stalin. Unul din marii monștri ai istoriei*, București, Editura Humanitas, 2014, p. 40.

Osiceanu Maria-Elena, *Personalitate și personaj. Particularități ale interacțiunii dinamice,* Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2014.

Allport W. G., *Pedagogia secolului XX. Structura și dezvoltarea personalității,* București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981.

Ionescu G., *Tulburările personalității,* București, Editura Asclepios, 1997, p. 80.

Ciorbea Iulia, Enache Rodica., Claudia Sălceanu, subcap. *Evaluarea clinică în abordarea cognitiv comportamentală* în *Evaluarea psihologică aplicată,* București, Editura Trei, 2015, pp. 200–201.

Duvac I., *Analiza comportamentală. Dimensiune definitorie în procesul de evaluare. Curs de formare continuă,* IntellPsy Psychological Profiler.

Zlate M., *Fundamentele Psihologiei,* București, Editura Polirom, 2009, pp. 261, 262.

Romilă A., coord. șt. *DSM-IV –TR,* București, Editura Asociației Psihiatrilor Liberi din România, București, 2003.

Leonhard K., *Personalități accentuate în viață și literatură,* București, Editura Enciclopedică Română, 1972.

Atkinson R., *Povestea vieții. Interviul,* București, Editura Polirom, București, 2006, pp. 19, 21, 24.

Petru A., Alexandrescu F., *Personalitate și comunicare. Sinteze. Tactici de influență interpersonală,* Editura Licorna, 1999. pp. 28, 29, 33, 58.

Barocco M., *Criminali în serie,* București, Editura Prietenii Cărții, 2008 pp. 68, 72.

DSM-V., *Manual de diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale,* București, Editura Calisto, 2016.

Fulaș Iuliana, *Portretul psihologic al unui conducător: primar/ președinte,* art. Net, consultat la 15.10.2019.

Coja I., *Stalin – Cine a fost, cum a murit*, sursa net.

Autorii mai sus citați – *crestomație de texte utilizate în analiză.*

Webliografie:

www.gandul.info/magazin/adevarata-cauza-a-mortii-lui-iosif-vissarionovici-stalin-istoricii-dezmint-teoriile-conspiratiei-10664903.

Wikipedia, Iosif Visarionovici Stalin.

www.ro.scribd.com/doc/20485928/Manual-de-Diagnostic-A-DSM-IV

www.ro.wikipedia.org/wiki/Cultul_personalit%C4%83%C8%9Bii_lui_Stalin.

www.ro.wikipedia.org/wiki/Biroul_politic_al_Comitetului_Central_al_Partidului_Comunist_al_Uniunii_Sovietice.

www.bbc.com/timelines/z8nbcdm.

www.ioncoja.ro/stalin-cine-a-fost-cum-a-murit/

www.opiniatimisoarei.ro/gingis-han-era-ecologist-a-omorat-atat-de-multi-oameni-incat-a-scazut-niveluld-e-carbon-din-aer/27/01/2011

„Se pare că așa cum au arătat comparațiile cantitative cu privire la numărul deceselor pe care Stalin le-a provocat, se evidențiază o apropiere într-o competiție statistică strânsă cu cifrele care reprezintă exterminările sistematice de populație produse de Gengis Khan, «marele» cuceritor mongol (aproximativ 40 de milioane de oameni).”

Silogismele culturii

DESPRE EVALUAREA POLITICILOR CULTURALE
Criterii și indicatori de evaluare a politicilor culturale

Cornelia Costin

Poetă, doctor în filosofie

Pornind de la definirea politicii culturale drept cadru general de măsuri pentru sectorul cultural, este evident că o politică de acest tip implică definirea, mai mult sau mai puțin detaliată, a unor obiective pe termen lung. Realizarea obiectivelor politicii culturale implică o serie de metode, resurse și agenții pentru planificare și implementare. Nu se poate vorbi de o politică culturală complexă, așa cum o cere complexitatea socială, atâta vreme cât toate criteriile nu sunt îndeplinite [1].

Și pentru că politica culturală include măsuri practice, pare mai adecvată determinarea unei serii de măsuri ale politicii culturale decât însăși definirea conceptului de cultură. Pentru că prin măsurile adoptate se ajunge implicit la ce anume se înțelege la un moment dat prin noțiunea de cultură. Sfera mai largă a culturii, din ce în ce mai evidentă în ultimii ani, se manifestă astfel în scopurile și metodele politicii culturale și nu neapărat în delimitarea sectorului cultural în sine.

În mare, se poate spune că o politică națională în domeniul culturii include măsuri privind:

1. **Suporții acțiunii culturale**:
– carte;
– mass-media;
– școală;
– educație permanentă;
– instituții culturale de spectacole (teatru, muzică ș.a.);
– așezăminte culturale (muzee, biblioteci, case de cultură, cluburi, centre culturale, universități cultural-științifice etc.);
– alte mijloace de difuzare a culturii: festivaluri, conferințe, turism cultural;

2. **Ocrotirea patrimoniului cultural**:
– legislație, acorduri, programe, evidențe, păstrare, restaurare, valorificare;

3. **Creația artistică și științifică, susținerea lor**:
– dreptul de autor;
– premii, pensii, burse, achiziții, comenzi;
– difuzare, expoziții, vânzări;
– fundații, asociații artistice și științifice;
– finanțare, resurse;
– legislație etc.;

4. **Formarea profesională**:
– formarea personalului;
– formarea managerilor culturali;
– formarea animatorilor culturali (profesioniști și voluntari);

5. **Structurile administrative și financiare**:
– centralizare, descentralizare;
– bugete culturale;

6. **Cooperare, acorduri, programe**:
– internaționale;
– regionale;
– naționale;

7. **Libera circulație a informației, dezvoltarea comunicării**.

Și aici sunt binevenite câteva precizări.

Politica mass-media este o componentă a politicii culturale deși, uneori (în unele țări), constituie obiectul unor discuții separate, deoarece măsurile sunt foarte deosebite: pe de o parte măsurile pentru mass-media culturală tradițională, iar pe de altă parte pentru radio și televiziune. Astfel că de cele mai multe ori radio-televiziunea nu este subordonată Ministerului Culturii. Cu toate acestea nu trebuie uitat rolul de liant al radio-televiziunii între sectoarele domeniului cultural și locul lor central în obiceiurile culturale.

Evaluările în sprijinul sectoarelor culturale și exemplificările metodelor de evaluare cer uneori investigații speciale, dar pot fi și un element al activității curente al autorităților culturale. Astfel, consiliile culturale naționale sau comitetele culturale locale pot prezenta

cu regularitate rapoarte de evaluare în privința evoluției în domeniul aparițiilor editoriale și al bibliotecilor publice, de exemplu. Dar o evaluare a politicii culturale la nivel național care poate folosi aceste rapoarte, este necesară, mai ales în momente de răscruce, când apar schimbări în sistemul de valori al societății și se cere alegerea unei noi căi de dezvoltare socio-politică.

Un astfel de moment a trăit România după evenimentele din decembrie 1989, iar scopul unei evaluări la nivel național ar fi fost acela de a impulsiona factorii de decizie din organismele de stat – precum parlamentul, guvernul și autoritățile răspunzătoare de dezvoltarea și adecvarea măsurilor politicii culturale – și de a oferi celor interesați rezultatele, efectele metodelor utilizate de politica culturală națională, dar și de a le îmbunătăți pe cât este posibil. Ba mai mult, prin compararea cu experiența în domeniu a altor țări, se pot propune unele măsuri cerute de momentul istoric pe care-l trăiește națiunea la un moment dat.

Chiar acesta a fost scopul cercetării întreprinse personal în perioada 1991–1993 (provocată și de concluziile Conferințelor interguvernamentale asupra Politicilor culturale patronate de UNESCO, desfășurate pe parcursul câtorva decenii și la care s-a demonstrat necesitatea fiecărui stat de a-și defini un ansamblu coerent de obiective și mijloace care să constituie politica sa culturală și să definească sensurile valorice ale societății), cercetare care s-a concretizat în câteva capitole din lucrarea *Politicile culturale și calitatea vieții* [2].

Se pune problema dacă e bine ca în cadrul evaluării să se facă pe lângă analiza scopurilor și metodelor utilizate și a bugetului pe care ministerul, municipalitățile, consiliile comunale l-au avut și îl au la dispoziție. Și asta cu atât mai mult cu cât *„de multe ori nu atât lipsa mijloacelor financiare, cât atonia politică este adevărata cauză a devalorizării vieții umane."* [3]. Iar în anumite împrejurări este necesară justificarea contribuțiilor generale făcute de societate, a cheltuielilor de la bugetul statului. Având însă în vedere inflația caracteristică societății noastre după decembrie 1989 și creșterea nestăpânită a prețurilor, o evaluare a cheltuielilor financiare și comparații pe diferiți ani, sunt destul de greu de făcut, deși pot fi relevante.

Un posibil model general de evaluare sistematică a politicilor culturale ar putea fi inspirat de *European program of național cultural policy reviews, Swedish cultural policy*, Stockholm, Libergraf, 1990, p. 60–61.

Se pleacă de la cei trei piloni de bază ai oricărei evaluări sistematice:

– obiectivele
– măsurile;
– rezultatele.

Obiectivele indică țelurile pe care și le propun politicienii. Ele pot fi îndeplinite, uneori, în funcție de modul de a concepe realitatea.

Obiectivul are astfel un statut de ideal, de idealitate, însă, la fel de des, obiectivele trasează o direcție, un proces de dorit sau o dezvoltare. În final, obiectivele pot fi exprimate sub forma unui cumul de eforturi în vederea stabilirii de măsuri sau acțiuni.

Obiectivele de la un nivel sunt în același timp mijloace pentru obiectivele de la un nivel superior.

Sfera responsabilității politicii culturale este delimitată în termeni de acțiune, măsuri și contribuții. Acestea se concretizează în alcătuirea de norme prin legislație și propuneri – legi, decrete, regulamente. Apoi, prin formarea opiniei publice și răspândirea informației care presupune educație, experți, consultări, investigații, cercetare și dezvoltare, evaluări, extinderea cunoștințelor, reclame, propaganda, turism cultural. Acestea, la rândul lor, presupun organizare, fixarea responsabilităților administrației și planificări, dar și fonduri, alocații, subvenții, garanții etc. și măsuri de influențare a resurselor. Exemplu: delegarea responsabilității și alocații generale pentru instituții organizații, artiști atestați,
amplasament (mediu; ambianță), echipament (instalații).

Măsurile pot fi interpretate ca niște mijloace aflate la dispoziția factorilor de decizie, pentru a schimba datele realității în direcția propusă. Mijloacele majore din cadrul politicii culturale naționale sunt: banii, stabilirea de norme (legislație), informațiile (sau fixarea responsabilității).

În cadrul modelului prezentat se sugerează ca rezultatele să fie citite în principiu, pe patru niveluri diferite:

1) nivelul resurselor (resursele instituționale, organizatorice și individuale, ca și resursele sub forma amplasamentelor, a echipamentelor, a implementărilor, a competenței, fără a include resursele financiare care constituie măsuri în cadrul sistemului);

2) nivelul realizărilor (ex. performanțele, lucrările, operele, proiectele);

3) nivelul participării (ex. numărul ascultătorilor, a1 auditorilor, numărul participanților, cifrele de credit și alte criterii în folosul realizărilor culturale existente);

4) nivelul populației (obiceiurile culturale ale populației în ansamblu, sau în diferite grupuri sociale).

Sigur, evaluarea se poate stabili în mare măsură pe baza indicatorilor statistici cantitativi ce reprezintă măsurile și respectiv rezultatele. Culegerea, însă, de noi date (mai ales că pot exista păreri diferite în ce privește corectitudinea statisticilor sau statisticile sunt incomplete) ar fi binevenită. În acest sens se pot efectua anchete sociologice pe bază de interviuri adresate responsabililor culturali, dar și interviuri colective adresate beneficiarilor acțiunii culturale. Această

metodă ar împiedica, poate, riscul ca evaluarea să producă un dezechilibru cantitativ.

Indicatorii cantitativi oferă răspunsuri la întrebări de tipul: „cât" și „câți" (indicatori de stare) sau „cât de des" (indicatori de activitate). Dar evaluări importante ale rezultatelor pot fi și conținutul (acțiunilor, realizărilor culturale), experiența și cunoștințele (spectatorilor, beneficiarilor) și valorile, și atitudinile (populației). Asemenea date nu pot fi lesne și sistematic culese și transpuse într-o formă statistică. Și aici poate avea rol important cercetarea empirică, ea evaluând desigur „momentul actual", informațiile permanente și cuprinzătoare fiind greu de obținut.

Ar fi interesantă, deci, dacă n-ar fi imposibilă în condițiile actuale, inventarierea sistematică a cercetărilor făcute până acum în domeniu. E greu de crezut că ar fi posibilă măcar analiza lucidă a tuturor experimentelor și proiectelor de dezvoltare aplicate de-a lungul anilor în instituțiile și organizațiile culturale. De exemplu, calitatea artistică este o mult controversată evaluare a rezultatelor. Aprecierea calității artistice revine în primul rând criticilor, nu evaluatorilor. O evaluare (judecată bazată pe valori politice) ar trebui, la modul ideal, să fie fundamentată pe date concrete. Dar în numeroase contexte științifice datele concrete trebuie înlocuite cu posibilități.

Din mai multe motive, nu este posibilă demonstrarea cu certitudine a legăturii cauzale dintre măsuri (mijloace de orientare) și rezultate (exprimate ca formularea unor scopuri). În cel mai bun caz, e posibil ca, în cadrul statisticilor, indicatorii pentru măsuri să se modifice în aceeași direcție cu indicatorii de rezultate. Condiția ca măsurile să fie eficiente este necesară, dar insuficientă. Sunt posibile explicații alternative.

Este relativ ușor de analizat efectul sau efectele măsurilor luate la nivelul resurselor. La nivelurile ulterioare, însă, incertitudinea crește. Nu trebuie uitat că rezultatele sunt influențate în parte de măsurile de la stadiile inițiale, în parte de factori exteriori apăruți pe parcurs. Acești factori exteriori includ în mare măsură dezvoltarea socială (și nu în ultimul rând creșterea demografică), dezvoltarea mijloacelor de comunicare în masă și a altor măsuri politice (ex. politicile educaționale).

Ca urmare, este dificil să se recurgă la izolarea efectelor pe care măsurile le-ar putea avea asupra populației. Și asta cu atât mai mult cu cât aceste măsuri au deseori efecte de lungă durată (ca de exemplu, educația de cultură generală, educația estetică etc.; nu trebuie neglijată nici subiectivitatea și capacitatea intelectuală, afectivă, estetică, morală, specifice celor implicați).

În concluzie, încercarea de a efectua o evaluare impune trei întrebări fundamentale:

– Care au fost obiectivele?

– Ce măsuri concrete au fost luate pentru realizarea acestor obiective?

– Care au fost efectele măsurilor în raport cu obiectivele?

Răspunsurile la aceste întrebări vor constitui tocmai evaluarea propusă.

Sigur, se poate considera că, de fapt, conceptul de evaluare este un termen mult prea pretențios pentru denumirea unei metode ce constă într-un amestec de concepte empirice și teoretice. Dar în domeniul politicii culturale importanța acordată concluziilor cu caracter empiric nu este foarte mare, o abordare strict științifică fiind utilizată, pe cât posibil în scopul descrierii și explicării realității, a situației de fapt. Este cert însă că realitatea trebuie pusă pe baza obiectivelor politicii culturale. Aceasta însă nu este complet operațională din punctul de vedere al obiectivelor. Astfel că acordul dintre obiective și rezultate va fi în ultimă instanță o chestiune de evaluare politică.

Referințe:

[1] *Guide pratique de la Decennie mondiale du developpement culturel,* 1988–1997, Paris, UNESCO, 1988, p. 14–15.

[2] **Cornelia Costin**, *Politicile culturale și calitatea vieții*, Timișoara, Editura de Vest, 1996, p. 103–111.

[3[*Rapport mondial sur le developpement humain*, 1991, Economica 49, rue Héricourt, 75015, Paris, p. 72.

„Pornind de la definirea politicii culturale drept cadru general de măsuri pentru sectorul cultural, este evident că o politică de acest tip implică definirea, mai mult sau mai puțin detaliată, a unor obiective pe termen lung."

Literatură economică

ROLUL INFORMAȚIEI ÎN FUNDAMENTAREA DECIZIEI MANAGERIALE

Marius-Cosmin Vasile

Doctorand A.S.E., Facultatea de Economie Agroalimentară și a Mediului, București
Consilier 1A la A.F.I.R. (Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale)

Rolul informațiilor în elaborarea unei decizii este hotărâtor în desăvârșirea conținutului și parametrilor previzionali în filonul decizional. Transmiterea lor corectă se regăsește în însăși esența deciziei și apoi în procesul de implementare estimat în spațiul și timpul previzionat.

Locul informației în decizie

În genere, informația este vitală în formularea deciziilor care se iau și în alte domenii de activitate precum: socio-politic, cultural, comercial, agricol, financiar-bancar, piețe bursiere și financiare interne și internaționale, de marketing sau, în genere, de factură antreprenorială sau managerială. În cazul nostru, informația își are un loc primordial în formularea deciziei manageriale socio-economice, deoarece câmpul de acțiune și de manifestare a efectelor se desfășoară de cele mai multe ori pe segmentul socio-economic. Deseori, în plan practic, s-a observat ca informația se află acolo unde ai un interes anume sau ești condus de o anumită rațiune, pentru a-ți îndeplini un scop. Dacă ai un interes anume și ești condus de rațiune, sigur vei acționa în consecință. Informațiile își au locul acolo unde interesul te ghidează, dirijează sau îndeamnă pentru a le culege, colecta, prelucra. Urmează apoi intuiția, conștiința, calculată, gândită să lege informația de interes, să o conexeze cu alte informații importante având aceeași temă (eveniment) spre a forma un întreg informațional, însă toate acestea, având aceeași sferă de acțiune sau subiect de referință. Toate informațiile întregului se află într-o legătură de cauzalitate supusă influenței factorului determinant. De altfel, privit în mod teoretic, factorul determinant este perceput ca o cauză, relație etc., cu un rol hotărâtor în producerea unui eveniment sau fenomen, a unei situații, reacții. Bineînțeles că după procesul de culegere și colectare a informațiilor de interes vor urma în mod științific celelalte procese de prelucrare specifice gestionării datelor și informațiilor precum: stocarea, prelucrarea, analiza, evaluarea, apoi utilizarea datelor și informațiilor pe care le ai în posesie și gestiune, în conformitate cu interesele decidenților. Întotdeauna decidenții [1] au o linie clară de acțiune specificată în cuprinsul deciziei și o țintă de urmărit cu parametri și indicații clare privind atingerea țintei. În ce privește rolul informației în fundamentarea deciziei manageriale, se poate observa că, practic, ea se manifestă tocmai prin efectul pozitiv și de așteptat la care s-ar propaga o dată cu implementarea ei. Bineînțeles că se va aștepta ca prin implementare efectul să fie cel calculat și să se obțină rezultatele pozitive scontate și estimate întreprinse prin analizele de specialitate efectuate de către specialiști din domeniul respectiv. De aceea, se va aștepta o rezultantă pozitivă prin atingerea țintei propuse și estimate de către studiile de specialitate (analize științifice de stadiu sau de impact, analiza sinteză, studiile de caz similare cu obiectivele de urmărit în atingerea țintei noastre, prognoze și alte estimări futuriste). Aici trebuie subliniat că nu trebuie neglijat faptul că sunt situații în care poate interveni în implementarea actului decizional o influență nocivă exterioară, deseori neprevăzută (revolte sociale, războaie, pandemii, calamități naturale etc.). Aceasta face parte din aria riscului și neprevăzutului și se vor

lua măsuri în consecință prin reevaluarea informațiilor și a deciziei.

Influențe nocive în procesul de implementare a deciziei manageriale. Cauze și efecte determinante

În genere, în activitatea practică de implementare a deciziei manageriale pot exista cauze interne și externe. Fiecare dintre ele sunt generate de disfuncții ce se pot manifesta la nivel local sau la nivel extern, cauzat și de factori aleatorii, naturali sau perturbatori induși. Spre elucidare, voi analiza o situație manifestată în exterior, în spațiul vizat de manifestare al implementării deciziei. Exemplu: Extinderea relațiilor comerciale ale companiei RO-XL în Orientul Apropiat. Există informații că situația este calmă, dar poate interveni neprevăzutul, manifestat prin răbufnirea unei situații explozive, generatoare de conflicte armate. În cazul de față este vorba despre o cauză externă manifestată printr-o influență exercitată din afară și care ar dăuna actului de elaborare a deciziei manageriale în bune condiții și în parametrii preconizați. De menționat că influența va apărea ca o acțiune negativă exterioară, nociv-dăunătoare. Ca efect determinant al cauzei, implicit, apare efectul vătămător, distrugător. Concret, este posibil ca în timpul implementării să poată exista interferențe negative, factori de risc neprevăzut, ce se pot propaga îndeosebi din exterior sau pot fi induse de o terță putere cu interese în zonă sau în domeniul nostru de interes. De menționat că influența nocivă n-ar fi putut fi reliefată, evidențiată și semnalată ca pericol în analizele profesionale și în studiile de specialitate din diverse motive, precum:

– interferențele negative de propagare a fenomenului extern au fost neglijate pur și simplu de către specialiști, când s-a inițiat fundamentarea și elaborarea deciziei, asta și datorită faptului că din exterior n-a existat nici un semnal negativ sau perceperea a ceva ce s-ar produce în acest sens, sau proporționalitatea de a se întâmpla ceva perturbator în influențarea implementării deciziei era aproape de zero, practic, întâlnit ca fenomen sau stare de fapt, dar și reliefat de o eventuală rentabilitate a evenimentului în ultima perioadă de timp, evidențiat de către istoricul statistic;

– gradul de influență nocivă nu apare în nicio analiză de spațiu, de prefigurare sau simulare a implementării unei decizii într-un loc și timp previzionați.

Datorită influenței factorilor perturbatori nocivi, efectele determinante de propagare pot fi denaturate, abătute de la adevăratul drum trasat în coordonatele deciziei.

Concluzia:

De aceea, consider că datorită acestor semnale negative, informațiilor parvenite pe diverse canale din zona respectivă și schimbărilor nocive de situație, s-ar impune:

– măsuri rapide de îndreptare a situației existente prin o corectare imediată a deciziei, o reevaluare a sa și o altă orientare conform condițiilor de facto;

– necesitatea corectării imediate a deciziei pentru a contracara eventuale efecte negative ce s-ar produce în spațiul vizat. Corectarea trebuie să se producă prin actualizarea informațiilor deținute cu altele noi obținute din zona de contact și pe baza lor să aibă loc o revizuire a deciziei conform cu realitățile existente. Numai în acest fel poate avea loc o anihilare a efectelor negative cauzate de influențele nocive și perturbatorii de natură diversă.

Rolul informațiilor în fundamentarea deciziei

Datele și informațiile colectate, stocate, sintetizate, analizate și aflate în posesia decidentului vor avea o importanță capitală în fundamentarea pe baze veridice și verificabile a fundamentului decizional. Aceste date și informații vor avea o importanță deosebită în formularea unei decizii corecte și veridice, mai ales că ele pot fi supuse unui amănunțit proces de verificare. Întregul proces de implementare va dovedi că decizia implementată s-a luat în cunoștință de cauză, iar datele și informațiile care au stat la baza ei au fost veridice, de calitate și valoroase. Mai mult, succesul implementării se va oglindi prin faptul ca s-a atins țelul propus și estimat ca urmare a implementării, iar parametri decizionali au fost atinși în conformitate cu calculele și previziunile analitico-economice estimate, cu prognozele și analizele efectuate de către specialiștii implicați. De remarcat că, dacă datele și informațiile care stau la baza fundamentării deciziei sunt veridice și de calitate, atunci și decizia se va formula corect, iar prin implementarea ei, se vor realiza liniile de acțiune stabilite de către decident (director, manager, șef de orice nivel etc). Datele și informațiile ce le deținem sau le culegem sunt stocate, prelucrate, sintetizate, analizate și dețin un rol primordial în fundamentarea unei hotărâri sau decizii luate la nivel înalt. George Grisham [2] aprecia că în ziua de azi *„cheia puterii este la îndemâna tuturor”*. Și comenta că *„informația poate fi accesibilă oricui”*. Eu completez că de mare importanță este maniera de a gestiona eficient și a utiliza informațiile deținute în consonanță cu interesele organizației, managerului sau decidentului.

Păstrarea valorii informațiilor

Pentru a evita perimarea valorii informațiilor, acestea trebuie utilizate cât mai rapid spre a-și păstra utilitatea și eficiența. Acest lucru se va face, bineînțeles, după ce informațiile deținute au fost supuse unui proces rapid de analiză și verificare. Utilizarea informațiilor deținute într-un timp cât mai scurt posibil va evita procesul de erodare a informațiilor care vor sta la baza fundamentării și elaborării deciziei manageriale. Referitor la creșterea și scăderea valorii informațiilor, George Grisham [3] mai adăuga: *„Cunoștințele nu sunt decât puterea potențială, până în momentul în care cad în mâna celui care știe cum să procedeze, astfel încât sa ia măsuri eficiente".* Tot el concluzionează că ***„puterea este conferită prin modul de a acționa",*** iar faptul că *„dacă ai putere, obții mai ușor informația, dar viceversa nu este valabilă în aceeași măsură"*. Se știe că puterea acționează asupra omului ca un drog, însă informația este aceea care îi poate da supremație în raport cu ceilalți concurenți de pe piață, deci puterea emană celui ce o deține siguranță de sine și față de ceilalți potențiali concurenți, apoi supremație pe piață și în raport cu terți. În toate împrejurările însă managerul sau decidentul trebuie să îndeplinească o condiție esențială: să știe să utilizeze întregul informațional pe care-l deține sau îl are în gestiune la adevărata valoare și în timp eficient, pentru că trecerea timpului erodează valoarea și, proporțional, îi scade calitatea și puterea. Degeaba ai informații de interes, dacă nu știi să le folosești în timp util, în spațiul vizat de interes. Puternicii lumii, companii sau țări, s-au menținut pe un trend pozitiv pentru că au știut cum să utilizeze datele și informațiile de interes care-i afectau și interesau direct. Au luat măsuri și decizii, pe întindere mare în timp și spațiu, pe baza informațiilor și analizelor care s-au efectuat de către propriii experți. Cu cât avem mai multe posibilități și canale de obținere a unor informații dintr-o anume zonă de interes sau chiar gestionăm asemenea informații, cu atât mai mult interesele investiționale, comerciale ale unei companii sau țări vor fi protejate în exterior, pentru a se evita eventuale pierderi sau spre a avea posibilități mărite de a obține câștiguri importante. Informațiile obținute trebuie supuse procesului de verificare pentru a completa esența informației, dacă este cazul, pentru a dovedi veridicitatea și corectitudinea datelor transmise.

În domeniul strategico-militar se pune aceeași problemă, și asta în scopul obținerii de date și informații din medii de interes și „exprimate" pe o anume tematică. De altfel, atât în zona civilă, cât și cea militară, lupta pentru obținerea de informații este destul de pregnantă și în acest scop se

utilizează mijloace adecvate și canale diversificate de obținere a informațiilor de interes sau a celor ce au ca punct central un subiect sau eveniment deosebit.

Scala valorică a informațiilor

Mai departe, voi face niște observații pertinente cu privire la o anume scală valorică a informațiilor și anume:

– nicio informație care s-ar obține din surse diverse (umane, tehnice, publice, mass-media) nu ar trebui luată ca sigură, decât după ce va trece printr-un proces de selectare, verificare și eliminare a „balastului" și a informațiilor nerelevante, deseori cotate de specialiști și analiști ca fiind „fără substanță";

– esențial în alcătuirea scalei valorice este ca informațiile utile să fie conexate cu altele ce vor mai fi obținute spre alcătuirea întregului informațional. Apoi, informațiile deținute vor fi analizate în contextul în care are loc un anume eveniment, subiect, operațiune de spațiu sau o anume stare de fapt;

– Amplul proces de întregire a informației de bază cu alte informații conexe cu același subiect, va duce la creșterea aprecierii acestora pe scala valorică și ele, ca întreg informațional **(∑if.t + p)** sau fiecare în parte, vor fi apreciate prin aportul lor calitativ superior la fundamentarea deciziei. În plus, informațiile pot sta la baza alcătuirii unei sinteze informative adresată decidentului sau managerului;

– Eliminarea incertitudinii din esența informației se poate obține prin aplicarea mai multor procedee de control și verificare, ca de exemplu:

→ prin stimularea procesul de verificare și analiză a acestora sau

→ utilizarea a două, trei surse de informații privind obținerea de date și informații pe un anume subiect sau eveniment. În felul acesta, putându-se realiza și o verificare a informațiilor aflate în posesia decidentului, dar și o completare a lor cu altele actualizate.

Aici se are în vedere obținerea de date și informatii obținute „la zi", privitoare la un anume subiect de interes, eveniment produs sau care poate avea loc, la reliefarea unei stări de fapt cotată ca „încordată" sau „tensionată".

Iată câteva exemple de subiecte de interes major care apar în mass-media și sunt de interes deosebit pentru instițutiile din cadrul sistemului de siguranta națională. Exemple de subiecte „fierbinți":

a. Situația tensionată din Orientul Apropiat. Cauze și efecte determinante.

b. Căderea pieților financiare din Orientul Îndepărtat. Cauze și efecte induse.

c. Practica a dovedit că pentru a discredita în mod voit și bine gândit, se aruncă pe piață știri, informații trunchiate și deformate spre a alunga investitori sau potențiali comercianți. Problema este că se întâlnesc tot felul de informații și zvonuri „aruncate" la întâmplare sau chiar cu un anume scop vădit, care sunt „scoase" pe piață, aruncate intenționat, conștient pe piață pentru a abate atenția investitorului și a o îndrepta spre ceva dorit de marii jucători de pe piață.

Exemplu: spre a discredita producerea unui produs la o fabrică cunoscută sau pentru a perturba distribuția acestuia într-o anumită țară sau zonă, se „aruncă" pe piață faptul că zona respectivă ar fi infestată sau că ar avea loc în spațiul respectiv un conflict armat. Totul este lansat în mod voit, pentru a produce haos și nesiguranță. Automat se va crea panică și pe canale media știrea se va răspândi, iar cei care au interesul vor întreține în media nesiguranța și vor determina îndepărtarea celor interesați de cumpărarea produsului. Întotdeauna însă, în spatele acestor știri parțial trunchiate sau false, se află concurența sau o putere străină care are interesul să anihileze accesul unei altei țări în zona sa de interes.

Relevanța informațiilor în actul decizional

Despre aportul, relevanța și rolul informațiilor la fundamentarea deciziilor, se poate discuta foarte mult, atât în ceea ce privește procesul de fundamentare, procesare, cât și în cel de implementare, apoi, în fine despre efectul produs prin implementarea parametrilor de acțiune ai deciziei. Esențial este modul de culegere a informațiilor, surse și medii utilizate, precum și canalele de transmitere a acestora, pentru a fi supuse procesului de: colectare, stocare, verificare și analiză științifică. Un grad deosebit de apreciere a informațiilor este dat de conținutul lor valoric, adică de valoarea informației, privită chiar ca și o marfă, supusă schimbului, valorificării și vânzării. În principal, vom analiza rolul, relevanța și efectul benefic al informațiilor utilizate în domeniile: economic, socio-politic, financiar-contabil, comercial și financiar-bancar.

Relevanța este caracterizată de esența informativă a textului enunțat, prin însemnătatea informației, semnificația ei, prin valoarea exprimată, adăugată, completată, prin ceea ce autorul dorește să transmită beneficiarului sau decidentului. Semnificația, relevanța informației sunt strâns legate de valoarea conținutului transmis într-un text exprimat. De aceea textul enunțat informativ trebuie să aibă următoarele caracteristici: scurt și la obiect, concis, clar și ușor de înțeles, atât pentru sine cât și prin trimiterea analistului și beneficiarului la informații conexe pe același subiect. Relevanța informației este estimată de către specialistul competent sau analist și are întotdeauna legătură cu alte date și informații pe același subiect, obținute pe diverse canale din surse interne, externe, deschise, științifice, tehnice sau confidențiale.

În domeniul economiei [4] (*economia politică*, n.n.) valoarea, în genere, este înțeleasă ca fiind munca socială necesară pentru producerea unui bun și materializat în marfă. În activitatea practică și de procesare a datelor și informațiilor culese pe diverse căi oficiale sau confidențiale, informația se prezintă ca o marfă, cu însușiri și calități distincte și are atributele acesteia, între care valoarea și calitatea sunt esențiale în fixarea prețului. Valoarea, în genere, este percepută ca fiind ansamblul calităților care fac un lucru bun, căutat, apreciat; de însemnătate deosebită, importantă, cu un preț deosebit proporțional cu valoarea mărfii (informației), într-un cuvânt, acel ceva ce are valoare înmagazinată în conținutul său și în esența sa. Altfel exprimat, valoarea informației [5] este dată de conținutul ei (Cif) întotdeauna comparabil cu un altul, de modul rapid (Mr) de transmitere și uzitare, precum și de eficiența de utilizare (Ef/uz) prin efectul previzionat produs sau efectul indus în spațiul de implementare a unei decizii.

Vif = Cif + Mr + Ef/uz.

Prin analogie, valoarea informației (**Vif**), în funcție de mediu și împrejurări de propagare, de calitatea ei, este definită și dată de eficiența ei în fundamentarea unor decizii și de aria ei de aplicabilitate practică.

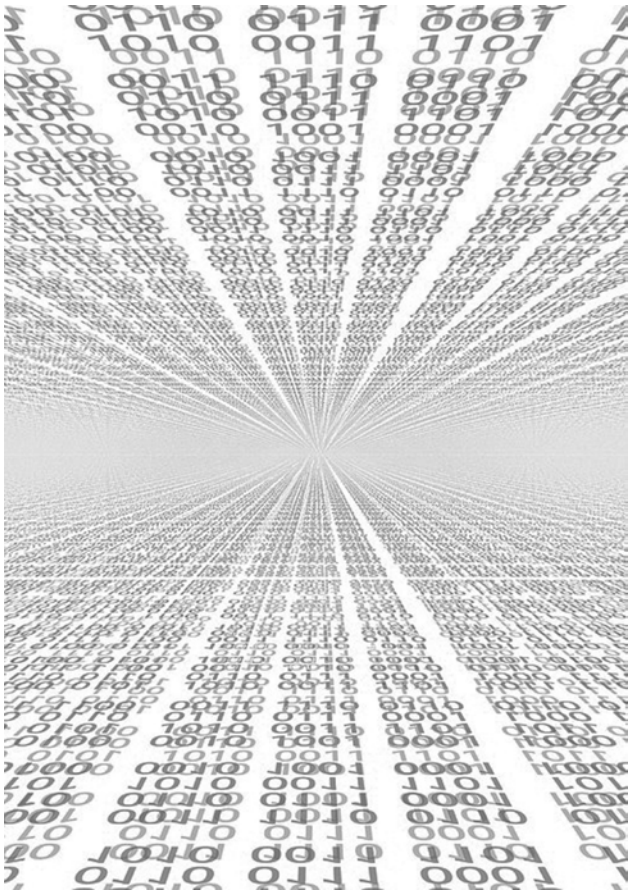

Astfel: **Vif = Ef + Ar.**

Ar = aria de aplicabilitate are o însemnătate crescută când vizează domenii ale: cercetării, militaro-strategice, afaceri, contracte valoroase, strategii de cucerire a unor noi piețe, politici investiționale.

De multe ori, informația răzbate prin noutatea ei, prin faptul că conținutul ei exprimă ceva frapant, izbitor, ceea ce îi conferă calitatea de informație șocantă sau șoc informațional.

Șocul informațional

Șocul (*Schok*, lb.germ), în general, este privit ca ceva ce produce „izbitorul", ceva ce determină un dezechilibru acut al unor funcții psihice, emoții puternice, uneori chiar provocate de factori externi. În cazul nostru șocul are o altă interpretare de specialitate, ceea ce exprimă „frapantul", „izbitorul", dar care atestă importanța sa aparte în lumea gestionării eficiente a informațiilor de interes.

Un șoc informațional se amortizează printr-o prelucrare adecvată momentului din spațiul și timpul reliefat sau previzionat. Crearea posibilității de procesare multiplă face ca informația să nu mai fie izbitoare, frapantă, să-și piardă din pregnanță. Cea mai mică pierdere pe care o suferă informația prin prelucrare conduce la pierderea primarității. O informație auzită de două ori nu mai este informație prin procesare, diferența între ceea ce părea nou și ceea ce se știa scade treptat. Utilitatea ei scade pe scala valorii. Trebuie menționat faptul ca gradul de utilitate mai scade și o dată cu trecerea timpului. Timpul influențează direct valoarea informației și situarea ei pe o scală superioară a valorii. Cu cât va trece mai mult timp peste informație, ea poate deveni o „marfă ineficientă și perisabilă". Timpul care trece peste informația din forma primă (inițială) până la utilizarea ei efectivă va acționa negativ, va fi cel care lucrează prin erodare la frontispiciul valorii inițiale. Cu trecerea timpului, întregul informațional inițial își pierde atât din valoare cât și din utilitate, dar va ajuta într-o formă sau alta la formarea unei imagini de ansamblu referitoare la un eveniment, subiect avut în atenția decidentului.

Uzitarea informației

Nu este întâmplător faptul ca datele și informațiile valoroase își găsesc locul alături de oameni competenți și destul de puternici. De aceea și scala lor ierarhică, dar și uzitarea lor își au locul lângă competitori de valoare și care, o dată ce le dețin, sunt conștienți că, deținând aceste date și informații de interes, vor putea accede mai repede în mediul și spațiul vizat.

Uzitarea informaţiei în economie

Ca în toate domeniile vieții socio-economice, informațiile au un rol vital în sfera economicului și administrației și sunt importante în fundamentarea hotărârilor și deciziilor inițiate și elaborate de către manageri și decidenți. Fără a avea date și informații certe despre un anumit eveniment sau subiect, managerul (decidentul) nu poate elabora o decizie corectă.

Teoria deciziei

Teoria deciziei [6] cuprinde comportamentul individual și de grup de luare a deciziilor. Deciziile sunt luate conștient, bine gândite și sunt situate întotdeauna înainte de acțiune, având rolul principal de a jalona „traseul" liniei de acțiune.

Teoria deciziei în economie se referă în primul rând la ceea ce ar trebui făcut, ce trebuie întreprins pentru atingerea unei ținte sau a unui scop dinainte propus. Deciziile în cadrul companiei sunt orientate spre acțiune și de perspectivă. *„Teoria deciziei va contribui la soluționarea problemelor practice la locul de muncă"* (Klaus Birker). Acestea sunt rezultate de

la alte discipline științifice utilizate și transferate în cadrul economic.

Punând întrebarea retorică ce este o decizie, Klaus Birker dădea un răspuns precis, documentat, de altfel izvorât din practica de zi cu zi.

Decizia este o alegere conștientă între două sau mai multe alternative sau variante valabile.

Uneori, calitatea deciziei lasă de dorit sau este supusă unor influențe propagate de acțiunea nocivă exercitată de persoane și factori negativi implicați prin pozițiile lor de putere. Alteori este influențată de factori nocivi ce exercită presiune externă în consonanță cu interesul altei organizații.

Cu toate acestea, structural, decizia conștientă ar trebui să țină seama de etapele individuale, graduale de fundamentare a deciziei și, în același timp, de spațiul și timpul necesar de manifestare.

În contextul deciziilor colective, adică atunci când mai multe persoane trebuie să convină asupra unei decizii comune – acest lucru se poate corecta favorabil, creându-se soluții de prevenire și de apărare în timp și spațiu. Decizia unei singure persoane poate căpăta nuanța de subiectivism, de abordare ușoară, neluând în calcul toate efectele propagării ei in timp și spațiu.

Decizia singulară are de cele mai multe ori încărcătură personală și uneori lasă loc de interpretări, care trebuie corectate. Voi încerca să reliefez mai jos înțelesul corect al noțiunilor *informații de influență și convergență*, care pot fi necesare în fundamentarea unei hotărâri sau decizii. Sunt de abordat situații complexe inclusiv despre „influența" la care este supus managerul sau decidentul în unele situații-cheie, atunci când el solicită ajutorul persoanelor competente din interior și se consultă cu o seamă de specialiști și experți ai organizației. Atunci când decidentul are o consultare cu experți sau specialiști din afara organizației, este necesar să acorde atenție integrității, seriozității acestora, cât și influenței la care aceștia pot fi supuși în funcție de interesele promovate de alte firme concurente sau de subiecți cu interese contrare, numiți de mine *factori nocivi ce exercită presiune externă în consonanță cu interesul unei organizații din afară*.

Informațiile de convergență, noțiune și conținut

Informațiile în speță se referă la întregul informațional de același tip, care converg pe aceeași direcție cu o țintă finală previzionată în decizie. Informațiile de convergență duc în final la același scop, dar ele se discern dintr-o multitudine de informații rezultate și colectate de pe un anumit spațiu sau referitor la un anume subiect, persoană, eveniment, fenomen, spațiu de interes, stare de fapt relevantă.

Informația de convergență [7] oferă o situație precisă asupra unui subiect, eveniment, fenomen și are o țintă precisă. Are ca traiectorie: orientarea tuturor datelor și informațiilor colectate, stocate, prelucrate, analizate spre realizarea aceluiași scop și implicit concentrarea tuturor datelor și informațiilor către aceeași țintă. O altă interpretare asemănătoare ar defini informația convergentă ca fiind sinonimă cu reducerea numărului de informații, primând, însă, cele relevante, esențiale, considerate valoroase și a căror concentrare a acțiunii lor servește la atingerea unei singure ținte vizate în timp și spațiu definite.

Icv(b/f) =∑ Ir + Ie → T

∑ = suma de...

Icv = informații de convergență;

Ir = informații de relevanță, esențiale în definirea țintei;

b/f= brute și finite (prelucrate);

T= ținta, punctul la care trebuie să se ajungă.

De altfel, mulțimea datelor și informațiilor colectate și stocate, supuse apoi prelucrării, finisării și realizării unor legături pertinente între ele are ca obiectiv final realizarea

unui proces de conexare și sintetizare a informațiilor, uneori chiar în sinteze informative de spațiu. Exemplu: o companie din țara noastră este interesată să exporte tehnică pentru extracție de petrol și gaze în Orientul Apropiat. Pentru a realiza această activitate, pe lângă negocierile comerciale și contacte cu cei interesați, compania va colecta informațiile care se dețin despre acest spațiu, dar și altele care se vor colecta cu sprijinul reprezentanțelor economice și diplomatice din zona vizată.

Datele și informațiile colectate, stocate și gestionate de către specialiști și analiști vor constitui un punct de plecare în fundamentarea unor sinteze informative de spațiu, în scopul de a i se prezenta decidentului starea de fapt reală din spațiul vizat de interes. Sintezele întocmite pe baza informațiilor colectate și verificate vor sta, prin acțiunea de concentrare a lor spre un spațiu definit (cum ar fi în speța enunțată mai sus), la baza fundamentării deciziei de către decident sau manager.

Informația de influență

În practică, informația de influență poate îmbrăca mai multe forme prin însăși acțiunea de propagare și anume:

– forma directă, care se referă la o influență directă asupra decidentului, prin persoanele cu care lucrează zi de zi. Forma directă are avantajul că cei care depun eforturi pentru a influența decidentul, vor avea în mod sigur posibilitatea directă de a urmări dacă efortul lor s-a materializat în efectul scontat;

– forma exterioară sau indirectă, care se referă la persoane interpuse sau colaboratori profesionali din exterior și chiar prieteni din sfera exterioară activității lor profesionale.

Privită în genere, activitatea de influență are un rol esențial în însăși inițierea deciziei, uneori chiar în revizuirea ei. Prin acțiunea exercitată asupra unui organism de conducere sau asupra unei persoane cu funcție de conducere (decident), informația de influență poate determina schimbarea unei hotărâri sau decizii. Schimbarea unei hotărâri, decizii va avea întotdeauna o susținere de date și informații noi, „proaspete", care vor determina o schimbare radicală a strategiei inițiale și deci o revizuire a coordonatelor de acțiune.

Prin acțiunea de influență se va produce o înrâurire favorabilă sau nefavorabilă asupra decidentului sau a conducerii care va determina o reevaluare a deciziei prin susținerea acesteia cu noi date și informații reale și verificabile. Aici poate fi vorba despre decizia luată inițial sau care urmează să se adopte. Prin acțiunea pe care o persoană o exercită asupra alteia (deliberat, pentru a-i schimba caracterul, evoluția sau involuntar, prin prestigiul, autoritatea, puterea de care se bucură) se poate schimba decizia luată inițial sau cea pe care o va adopta.

Decizia se ia în cunoștință de cauză, ca acțiune gândită, având ca fundament temeinic informații colectate ori deținute la momentul respectiv de către manager sau decident. Influența se exercită de regulă de către consilierii, experții sau cei apropiați decidentului, precum și de alte persoane din anturajul său. Fiind cotată ca o acțiune gândită, aprofundată, analizată și conștient formulată, **decizia conștientă** [8] poate fi influențată, printre altele, de factori nocivi din interior sau exterior și de anumite preferințe, norme sau valori.

Informația de relevanță și manifestarea acțiunii ei în domeniul socio-economic

Relevanța este o caracteristică calitativă a informațiilor [9] care determină utilitatea lor printr-un nivel de utilizare aplicabil pe o scală ridicată, în funcție de necesitățile momentului și nevoile decidentului. Într-o accepție generală, informațiile au relevanță dacă influențează deciziile economice ale utilizatorilor, adică îi ajută *„pe aceștia să evalueze evenimente trecute, prezente sau viitoare, confirmând sau corectând evaluările lor anterioare"*. Discutate dintr-o altă perspectivă, informațiile trebuie să aibă simultan un rol retrodictiv, dar și predictiv, confirmator și previzional. Retrodictiv sau confirmator în sensul că relevă adevărul despre poziția financiară și rezultatul întreprinderii, predictiv sau previzional în sensul anticipării *„poziției și performanței financiare viitoare și a altor probleme despre care utilizatorii sunt direct interesați, cum ar fi plata dividendelor și salariilor, modificările prețului garanțiilor, precum și capacitatea întreprinderii de a-și onora obligațiile scadente"*. Între cele două determinări ale informației, confirmator și previzional, există o strânsă legătură. Informațiile confirmatoare din situațiile financiare trebuie astfel structurate și formulate încât să permită previzionarea. De exemplu, informațiile despre nivelul actual și structura activelor au valoare pentru utilizatori atunci când aceștia încearcă să previzioneze capacitatea unității economice de a profita de oportunități și de a reacționa la situații nefavorabile. Aceleași informații au rolul de a confirma previziunile anterioare, de exemplu, modul în care întreprinderea poate fi structurată sau efectele principale și conexe (secundare) privind rezultatul activităților planificate. Sau valoarea previzională a contului de profit și pierdere este îmbunătățită, dacă informațiile privind veniturile și cheltuielile neobișnuite, anormale și cu frecvență rară sunt evidențiate separat.

Concluzie

Decizia reprezintă un proces dinamic, rațional, în care, pe baza unor date și informații corespunzătoare, se alege o linie de acțiune, dintre un număr oarecare de posibilități (alternative) în scopul influențării activității executanților și pentru a se obține un anumit rezultat. În concluzie, decizia managerială apare ca rezultat al unui proces conștient, ca o acțiune gândită și elaborată pe date și informații veridice, pe care decidentul le are în posesie sau poate să le obțină într-un timp scurt, necesar formulării deciziei. Pot exista mai multe variante inițial decizionale, dar în funcție de condițiile existente din spațiul și timpul vizat, se poate opta pentru cea mai bună variantă, posibil aleasă drept cea mai bună de promovat și implementat. Decizia managerială are influențe directe la nivelul grupului, neafectând numai starea, comportamentul, acțiunile și rezultatele unui singur individ. În conceperea și realizarea deciziei este necesar să se aibă în vedere caracteristicile privind postul, interesele, pregătirea, motivarea, potențialul membrilor grupului respectiv. Întotdeauna, decizia managerială determină efecte directe și propagate de natură: economică, umană, tehnică, educațională etc., cel puțin la nivelul unui compartiment al unității economice. În teoria deciziei, definiția deciziei apare ca selectarea unei acțiuni dintr-un set de măsuri disponibile, luând în considerare posibilele condiții de mediu cu accent de voință: decizie = formarea voinței + decizie. Dreptul comunitar european: Actul UE *(Entscheidungstheorie)* [10]. Informația este vitală în formularea deciziilor luate în cunoștință de cauză și, de cele mai multe ori, în implementarea deciziilor, urmărindu-se astfel realizarea efectului scontat și a variantei promovate.

Bibliografie:

[1] *DEX online*, definiție *decident* – Webdex;
[2] **George Grisham, Lee Sandra**, *Manipularea prin idei*, București, Editura Antet, 2003, p. 24.
[3] **George Grisham, Lee Sandra**, *Manipularea prin idei*, București, Editura Antet, 2003, p. 35.
[4] *DEX 98 (Dicționarul explicativ al limbii române)*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
[5] **Heinz von Foerster**, *Über das Konstruieren von Möglichkeiten (Despre construirea de oportunități)*, Cornelesen Verlag Berlin, 1973, p. 49.
[6] **Klaus Birker**, *Führung und Entscheidung (Conducere și decizie)*, Cornelesen Verlag, Berlin und Düsseldorf, 1997.
[7] **Marin Vasile**, *Informația în decizia managerială*, referat ASE, București, 2000.
[8] **Klaus Birker**, *op. cit.*
[9] „Economistul", nr. 16, 30 aprilie 2012.
[10] *Wirtschaftslexikon Gable De (Lexicon economic german)*, Berlin, Gable Verlag, 2000.

„În genere, informația este vitală în formularea deciziilor care se iau și în alte domenii de activitate precum: socio-politic,cultural,comercial, agricol, financiar-bancar, piețe bursiere și financiare interne și internaționale, de marketing sau, în genere, de factură antreprenorială sau managerială."

Citiți portalul Leviathan.ro
adresa web: https://leviathan.ro
Cotidian exclusiv cultural, înființat în anul 2015
Știri la zi, comentarii, cronici, eseuri, rubrici de autor

Cultură
Informație
Atitudine

Un proiect media complet independent, dedicat românilor de pretutindeni.
Misiunea **Leviathan** este de a oferi conținut online care să informeze, să inspire și să educe, respectând însă inteligența cititorilor săi. Într-o epocă în care conținutul media este în cea mai mare măsură limitat la relatări partizane și lipsite de substanță, **Leviathan** își propune să ofere vizitatorilor platformei o experiență informațională autentică și inovativă.
Editor: Asociația Culturală Leviathan.
Adresa: leviathan.romania@yahoo.com

Pagini de facebook: Revista Culturală Leviathan (https://www.facebook.com/leviathan.romania/)
Diaspora culturală românească (https://www.facebook.com/groups/diaspora.culturala.romaneasca/)
Zâmbetul unește (https://www.facebook.com/Z%C3%A2mbetul-une%C8%99te-352487118804478/?modal=admin_todo_tour)
Descoperă scriitorul din tine (https://www.facebook.com/Descoper%C4%83-scriitorul-din-tine-884744138559599/?modal=admin_todo_tour)
Lumea noastră (https://www.facebook.com/groups/511105329335657/)

Anul I, nr. 1, octombrie–decembrie 2018, 84 pagini

Anul II, nr. 1, ianuarie–martie 2019, 118 pagini

Anul II, nr. 2, aprilie–iunie 2019, 152 pagini

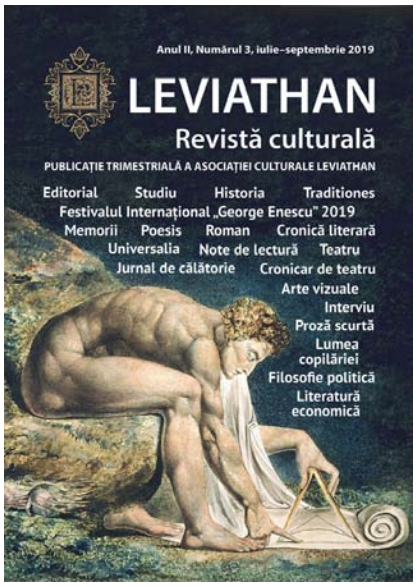

Anul II, nr. 3, iulie–septembrie 2019, 124 pagini

Anul II, nr. 4, octombrie–decembrie 2019, 170 pagini

Anul III, nr. 1, ianuarie–martie 2020, 160 pagini

LEVIATHAN

Asociația Culturală Leviathan

Prețul unui exemplar: 25 lei; 9 euro; 10 dolari USA (tarifele includ taxele poștale).

Abonamente:

Anul 2020: 4 numere – 80 lei; 32 euro; 36 dolari USA (tarifele includ taxele poștale).

Cititorii care doresc să-și facă abonamente ne vor scrie pe adresa: leviathan.romania@yahoo.com urmând să primească datele necesare de la editorul revistei, Asociația Culturală Leviathan.

Materialele pentru publicare pot fi trimise pe aceeași adresă.

LEVIATHAN

Revistă culturală